

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**MISIR VE ESKİ ANADOLU İLİŞKİLERİ:
ESKİ TUNÇ ÇAĞINDAN PERS DÖNEMİNE KADAR**

Ayşe F r zan CAMAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Ali KAYA

Tarih Anabilim Dalı

Sunuş Tarihi: 03.02.2017

 ZM R-2016

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**MISIR VE ESKİ ANADOLU İLİŞKİLERİ:
ESKİ TUNÇ ÇAĞINDAN PERS DÖNEMİNE KADAR**

Ayşe F r zan CAMAN

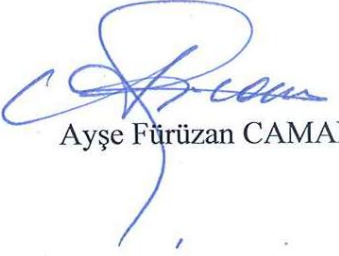
**Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Ali KAYA
Prof. Dr. Faruk YÜCEL
Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN
Doç. Dr. Hülya BOYANA
Doç. Dr. Hüseyin ÜRETEN**

Tarih Anabilim Dalı

Sunuş Tarihi: 03.02.2017

 ZMİR-2016

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼ğ¼ne sunduğ¼m “Mısır ve Eski Anadolu İlişkileri: Eski Tunç Çağından Pers D¼nemine Kadar” adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Ayşe F¼r¼zan CAMAN

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Ayşe Fıratlı CAMAN
Numarası : 92060002833
Anabilim Dalı : Tarih (Eskişey)
Tez Başlığı (Türkçe) : Yazılı ve Arkeolojik Belgelere Göre Eski Anadolu - Mısır İlişkileri
Tez Başlığı (İngilizce) : The Ancient Anatolian - Egyptian relations According to the written and Archaeological Documents.
Tez Savunma Tarihi : 03.02.2017
Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık : Mısır ve Eski Anadolu İlişkileri: Eski Tarih Sürecinden Pers Dönemine Kadar

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Mehmet Ali KAYA
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Faruk YÜCEL
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Hülya BOYANA
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Hüseyin İRETEK
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;
Oybirliğiyle ☒
Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

☒

Düzeltilmelidir

☐

Başarısızdır

☐

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Doktora programlarında düzeltme alan öğrencinin 6 (altı) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

İÇİNDEKİLER	ii
ÖNSÖZ.....	v
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: ESKİ MISIR VE ESKİ ANADOLU'NUN TARİH ÖNCESİ DÖNEMLERİNE GENEL BAKIŞ.....	3
1.1. Mısır Uygarlığını Yaratan Coğrafi Koşullar	3
1.2. Mısır'ın Tarih Öncesi Çağları	4
1.3. Mısır'ın Tarih Öncesi Kùltürleri	6
1.4. Mısır'ın Hanedanlar Öncesi Dönemi	8
1.5. Anadolu'da Paleolitik ve Mezolitik Çağ.....	10
1.6. Anadolu'da Neolitik Çağ	11
1.7. Anadolu'da Kalkolitik Çağ	14
1.8. Anadolu'da Erken Tunç Çağı.....	16
II. BÖLÜM: ESKİ MISIR VE ESKİ ANADOLU İLİŞKİLERİ BAKIMINDAN HİTİT DEVLETİ ÖNCESİ DÖNEM	19
2.1. Erken Tunç Dönemi Koşulları	19
2.2. Mısır'ın Arkaik Dönemi.....	21
2.3. Mısır'ın Eski Krallık Dönemi: III-VIII. Hanedanlar	24
2.4. Mısır'ın Birinci Ara Dönemi: IX-X. Hanedanlar.....	29
2.5. Mısır'ın Orta Krallık Dönemi: XI-XII. Hanedanlar.....	30
2.6. Anadolu'nun Assur Ticaret Kolonileri Dönemi.....	34
2.7. II. Binin İlk Yarısında Mısır-Anadolu İlişkileri.....	39
2.8. Mısır'ın İkinci Ara Dönemi ve Hiksoslar: XIII-XVII. Hanedanlar	42
III. BÖLÜM: ESKİ MISIR'IN YENİ KRALLIK DÖNEMİ: MISIR VE HİTİT DEVLETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	45
3.1. Mısır'ın Yeni Krallık Dönemi: XVIII-XX. Hanedanlar	45
3.2. Hitit Devleti'nin Kuruluşu	51
3.3. Eski ve Orta Hitit Krallığı Dönemi: Kuzey Suriye ve Mezopotamya İlişkileri.....	52
3.4. Mısır ve Anadolu'nun Sınır Komşusu: Suriye.....	56

3.5.Firavun III. Thutmosis'in Suriye Seferleri.....	58
3.6. Mısır-Hitit Siyasi İlişkilerinin Başlangıç Süreci: Mitanniler.....	61
3.7. Mısır-Hitit Siyasi İlişkilerinin İlk Resmi Belgesi: Kuruştama Antlaşması.....	64
3.8. Mısırlılar, Mitanniler ve Hititler	65
IV. BÖLÜM: SİYASİ İLİŞKİLER DÖNEMİ.....	67
4.1. Genel Hatlarıyla Hitit İmparatorluk Çağı	67
4.2.Hitit İmparatorluk Döneminde Mısır-Hitit İlişkileri.....	77
4.2.1.Çakışma ve Çatışma.....	77
4.2.2.Dakhamunzu Skandalı.....	85
4.2.3.Savaşa Doğru: Firavun I. Seti'nin Dış Politikası	88
4.3.Mısır ve Hitit Karşı Karşıya: Kadeş Savaşı	89
4.4.İki Müttefik: Kadeş Barışı.....	92
4.5. Mısır'ın Üçüncü Ara Dönemine Doğru	95
4.6. Tunç Çağı Mısır-Anadolu İlişkileri Bakımından Buluntular	98
V. BÖLÜM: DENİZ KAVİMLERİ GÖÇÜ VE SONRASI	105
5.1. Deniz Kavimleri Göçü	105
5.2.Mısır'ın Üçüncü Ara Dönemi: XXI-XXIV. Hanedanlar	105
5.3. Mısır'ın Geç Dönemi: XXV-XXXI. Hanedanlar.....	108
5.4. Hitit Devleti Sonrasında Anadolu'nun Siyasi Durumu.....	114
5.4.1. Geç Hitit Krallıkları	114
5.4.2. Urartu Krallığı.....	116
5.4.3. Phryg Krallığı.....	120
5.4.4. Lydia Krallığı.....	123
5.5. Hitit Devleti Sonrasında Mısır'ın Dış Politikası	127
5.6. Erken Demir Çağı Mısır-Anadolu İlişkileri Bakımından Buluntular	132
SONUÇ.....	143
GRAFİK VE LEVHALARIN LİSTESİ	150
LEVHALAR.....	151
BİBLİYOGRAFYA	153
KATALOG	191
ÖZET.....	319

ABSTRACT	320
ÖZGEÇMİŞ.....	321

ÖNSÖZ

Güvenilirliği, üretkenliği ve çalışkanlığı ile örnek aldığım danışmanım Sayın Prof. Dr. Mehmet Ali KAYA'ya gösterdiği destek ve iyi niyetinden ötürü teşekkürü borç bilirim.

Sayın Yrd. Doç. Dr. Fatma Vildan EGELİOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Yalçın KAMIŞ, Yrd. Doç. Dr. Urungu AKGÜL, Prof. Dr. Gürcan POLAT, Doç. Dr. Yasemin POLAT, Prof. Dr. Nuran ŞAHİN, Doç. Dr. Gülsen ÜNVER, Caner ZENGİN ve Şule BENTÜRK'e dostlukları için müteşekkirim.

Ayrıca hayatımın her aşamasında sevgi, güven ve destekleri ile beni güçlendiren annem Sayın Füzûzan ÖÇAL CAMAN ile dayım Hüseyin ÖÇAL'a minnettarım.

Bu tez anneannem Fatma KARADEDE ÖÇAL'ın anısına adanmıştır.

Ayşe Füzûzan CAMAN

GİRİŞ

Mısır ve Anadolu uygarlıklarının aralarındaki etkileşim, bu iki büyük uygarlığın tarih sahnesinde çakıştığı veya çatıştığı dönemlerin anlatımı, Mısırlı ve Mısır taklidi eserlerin Anadolu topraklarına girişi ve dağılımı “Mısır ve Eski Anadolu İlişkileri: Eski Tunç Çağından Pers Dönemine Kadar” adlı tezimizin ana faaliyet alanlarını oluşturmaktadır. Bu çalışma, Mısır ve Anadolu uygarlıkları arasındaki iletişime ve etkileşime dikkat çekmek amacıyla yazılı ve arkeolojik bulguların dökümü ortaya konularak yapılmaya çalışılmıştır.

“Mısır ve Eski Anadolu İlişkileri: Eski Tunç Çağından Pers Dönemine Kadar” adlı tezimizde çizilen tarihsel sınır, Mısır’ın ve Anadolu’nun prehistorik dönemlerinin genel hatlarıyla anlatılmasından sonra Mısır ve Anadolu tarihinin Eski Tunç Çağı’ndan Pers İmparatorluğu’nun Yakındoğu’daki egemenlik dönemine kadarki süreci kapsar. Bunların anlatımı beş bölümde yapılmış olup, tezimizin katalog kısmında söz konusu tarihsel süreçte Anadolu coğrafyasının genelinden elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Tezimizin katalog kısmında kullanılan buluntu dağarcığının tamamına yakını yayınlanmış objelerden oluşmaktadır. Tezin çalışma alanının malzeme anlamında bu şekilde sınırlanmış olmasının nedeni yukarıda da açıklandığı gibi tanımlanamamış ya da tanımlanamamış malzemelerden uzak durarak tezin bilimsel niteliğinin erezyona uğramasını engellemektir. Bilindiği üzere, özellikle geçmiş dönemlerde yapılan envanterlerin resim, ölçü, tanım, konteks vs. gibi unsurları eksik ya da hatalı olabilmektedir. Dolayısıyla özellikle yayınlı eserlerden faydalanılmasının daha doğru ve bilimsel olacağı düşünülmüştür. Bunun yanısıra teze konu olan malzeme coğrafi olarak Anadolu ile sınırlandırılmıştır. Ancak yayınlar açısından diğer coğrafyalardan elde edilmiş malzemelere de yer verilmiştir zira Anadolu toprakları dışında kalmalarına karşın genel anlamda Mısır tarihine ilişkin bilgide kopukluk olmaması bu şekilde sağlanmıştır.

Çalışmamızda tapınak, mezar, heykel, stel vs. gibi unsurlar üzerinde yer alan çizim ve yazıtlar, papirüsler, tabletler, ostrakalar, küçük buluntu olarak nitelendirilebilecek objeler, antik yazarların günümüze dek kalabilen eserlerinin konumuzla ilgili kısımları ile günümüz kaynakları, tezimizin yazımı esnasında öncelikli

olarak değerlendirilmiştir. Ancak, bahsi geçen çizim, yazıt, tablet, ostraka, bazı küçük buluntuların derlendiği *corpus*lar veya papirüslere birinci elden ulaşamadığımızdan dolayı ikinci el kaynaklardan aktarmayı uygun gördük.

Tezimizde Mısırlı yöneticiler için kullanılan kronoloji, 1998 yılı basımı *Egypt The World of the Pharaohs* adlı eserde yer alan Regina SCHULZ'un Jürgen von BECKERATH'tan alıntı yaptığı tarihlendirmedir. Mısırlı yönetici ve önemli şahıs adları da bu eserde kullanıldığı şekilde yer almıştır. Hititli yöneticiler için kullanılan kronoloji Trevor BRYCE'in 2005 yılı basımı *The Kingdom of Hittites* ile Billie Jean COLLINS'in 2007 yılı basımı *The Hittites and Their World* adlı eserinde, yer ve kişi adlarından bazıları yine aynı eserler ile Charles BURNEY'in 2004 yılı basımı *Historical Dictionary of the Hittites* adlı eserinde kullanıldığı şekilde yer almıştır. Suriye, Filistin ve Levant'ta bulunan yer ve kişi adlarından bazıları ise Horst KLENGEL'in 1993 yılı basımı *Syria 3000 to 300 B.C.: A Handbook of Political History* adlı eserinde geçtiği şekilde; Urartulu yöneticiler ile onlarla çağdaş olan Assurlu yöneticiler için kullanılan kronoloji, Altan ÇİLİNGİROĞLU'nun 1994 yılı basımı *Urartu Tarihi* adlı eserinde geçtiği şekilde kullanılmıştır. Bibliografyada verilmiş olan kaynaklarda geçen bütün isimler yukarıda bahsi geçen sistematığe yeniden düzenlenmiş olup, Türkçede kökleştikten dolayı (Kadesh-Kadeş vb.) gibi bazı isimler bu sistematığın dışında bırakılmıştır. Aksi belirtilmediği sürece tezimizde yer alan tarihler "İsa'dan Önce"yi kastetmektedir.

I. BÖLÜM

ESKİ MISIR VE ESKİ ANADOLU’NUN TARİH ÖNCESİ DÖNEMLERİNE GENEL BAKIŞ

1.1.Mısır Uygarlığını Yaratın Coğrafi Koşullar

Eski Mısır ve Eski Anadolu’nun siyasi, askeri ya da diplomatik ilişkiler kurmalarını sağlayacak koşullar, Hitit imparatorluk dönemine kadar oluşmadı. Söz konusu ilişkilerin kurulmuş olduğu dönemde ise hem Mısırlılar hem de Hititler siyasi ve askeri bakımdan güçlüydüler. Fakat ilkinin yazılı tarihi başladığında ikincisinin adı bile tarihin bilgisi dâhilinde değildi. Her iki ülkedeki kentleşme ya da uygarlaşma sürecini yaratan koşullar da aynı değildi. Herodotos’un da belirtmiş olduğu gibi Mısır, Nil Nehri’nin armağanıydı¹. Yani Mısır uygarlığı, doğuşunu içinde bulunduğu coğrafyasına ve dolayısıyla bu coğrafyanın başat unsuru olan Nil Nehri’ne borçluydu. Zira Kuzeydoğu Afrika’nın bir parçası olan Mısır ülkesinin temel bölgeleri Nil Nehri ve çevresinden ibaretti. Bu çevrede Delta, Faiyum ve çevre bölgelerin bazı kesimleri vardı. Ayrıca Nubia ve Sina gibi Mısırlıların maden çıkarma haklarını ellerinde tuttıkları alanları da bu temel bölgeler arasında sayabiliriz².

Mısır’ın güney sınırı genellikle Aswan’ın güneyine denk gelen birinci şelâleye konumlandırılmış, zaman içinde sabit kalmayarak belirli dönemlerde daha güneyi de içine alacak şekilde genişlemiştir. Roma dönemiyle birlikte refaha ulaşan vahalar dizisi uzun bir süre Mısırlılar tarafından iskân edilmiş ve yönetilmiştir. Kuzeyden güneye Mısır egemenliğinde başlıca dört vaha vardır: Baharia, Farafr, Dakhla ve Kharga. Bunların son ikisi en önemlileri olarak görülmektedir. Ayrıca daha uzakta ve batıda kalan Siwa Vahası da geç dönemde Mısır’a katılmıştır. Bunlardan başka Nil’in batısında ve daha güneyde Kurkur, Dungul ve Selima Vahası da bulunmaktadır. Mısır’ın buraya kadar sözünü etmiş olduğumuz fiziksel ve coğrafi koşulları, Mısır’a tarihsel ve kültürel anlamda sürekli oluşunun nedenini sağlamıştır. Fakat geniş çaplı değişimlere bağlı olarak gelişen Mısır’ın bu vaha konumu, son halini III. Binin

¹ Herodotos, 2. 5.

² Baines ve Malek 1986, 15, 66, 184; Desplancques 2006, 14.

sonlarına doğru almıştır. Nil Vadisi, son Buzul Çağı'nın bitişinden 1000 yıl sonra (yaklaşık İ.Ö. 10.000'den itibaren) Sahara'dan ve Kuzey Afrika'nın hemen her yerinden gelen nüfus akımlarını çeken bir bölge haline gelmiştir³.

1.2. Mısır'ın Tarih Öncesi Çağları

Nil Vadisi, 4. jeolojik zamanın 1. devri (Pleistosen Dönem) boyunca bir bataklık görünümündeydi. Nehir sularının seviyesi bugünkü seviyesinden çok daha yüksekti. Dönemin sonunda Sahara'nın kuruması ile vadi, üzerinde yaşayan göçer kabileler için cazip olmaktan çıktı. Buna rağmen İ.Ö. 15.000 gibi erken zamanlarda bile vadinin kıyısındaki platoda yoğun bir Paleolitik iskân görülmekteydi⁴. Mısır ve Nubia'daki kazı alanlarında ortaya çıkarılan çakmak taşından yapılmış aletler, Paleolitik yerleşimden kalan izlerdir⁵. Tahıl sayılabilecek yaban otlarını biçmek için kullanılan bıçak ağzı biçimindeki bu aletler, bilinen en eski tahıl tüketiminin ipuçlarıdır⁶. Ancak, tahıl tüketimine işaret eden bu aletlerden hareketle nüfusun yerleşik yaşama geçtiğini, tarım toplumu tarzındaki bir yaşamı sürdürdüğünü söyleyemeyiz. Öte taraftan tahıl tüketimi, göçebe yaşam tarzına sahip nüfusun kaynaklarını yoğun olarak kullanmaya başladığının göstergesidir. Paleolitik döneme yakın yaşam biçimi, İ.Ö. 10.000-5000 yılları arasında devam etmiştir. Paleolitik dönem buluntularıyla sonraki kültürlerin (yani hanedanlar öncesi dönem kültürlerinin) buluntuları arasındaki süreklilik açık değildir. Bu durum tarımsal faaliyetlerdeki ilerlemenin yalıtılmış olduğunu ve süreç içinde pek fazla etkili olmadığının bir kanıtı olmalıdır⁷.

Neolitik dönemin özelliklerini taşıyan hanedanlar öncesi dönemle birlikte metal kullanımı sınırlı şekilde başlamıştı. Bu dönemde yerleşik yaşam biçimi benimsenerek tarım yapılmıştı. Bu dönem topluluklarının Yakındoğu, Levant ve Filistin'deki tarımsal gelişmelerden etkilenmiş olması muhtemeldir. Yaklaşık olarak V. Binyıl sonu ya da IV. Binyıl başına tarihlenen Mısır'ın hanedanlar öncesi döneminin koşullarıyla hanedanlar döneminin koşulları karşılaştırıldığında aralarında büyük fark olmadığı söylenebilir. Nil taşkınlarının ulaşmadığı yerler, sulama yapılmadığı sürece çöl veya en fazla çöl

³ Seidlmayer 1998a, 9-14.

⁴ Wendorf ve Close 2005, 6-15.

⁵ Seidlmayer 1998a, 10-11.

⁶ Roaf 1996, 29.

⁷ Hassan 2005, 16-17.

özelliğini gösteren savana durumundaydı. Muhtemelen yerleşim merkezlerinde önemli değişiklikler olmamış, sonrasında kurulan merkezler öncekilerin üzerine kurulmuştu⁸.

Nil Vadisi, hem hanedanlar öncesi dönemde Kuzey Afrika'nın bir parçası olarak tarımsal gelişimin hem de hanedanlar döneminde kentleşme sürecinin odak noktası olmuştu. Başlangıçta kültür birliğinin varlığı, Mavi Nil ve Beyaz Nil'in birleştiği noktadan Delta'ya kadar uzanan geniş alanda söz konusu olsa da I. Hanedan'dan sonra Mısır'ın ana yapısında bazı önemli farklılıklar ortaya çıktı⁹. Bu farklılıkların ortaya çıkışındaki en önemli neden belki de farklı bölgelerden buraya yönelmiş olan göçler ve bu göçlerin buraya çeşitli yenilikleri de beraberinde getirmeleriydi. Bu aşamada Sahara tam olarak kurumuş değildi. Bundan dolayı Nil'in batısındaki ve özellikle doğusundaki çöl, büyük oranda bitki ve hayvan yaşamını bünyesinde barındırmaktaydı. Muhtemelen kalabalık göçebe toplulukları, söz konusu bölgelerde varlıklarını sürdürebilmekteydi. Buraları Nil Vadisi'nde yaşayanlar için de önem arz etmekteydi. Bu gelişim aşamasında Mısır'ın Filistin'in güneyi ve yakın doğudaki bazı komşu bölgelerle ilişki kurmuş olması kuvvetle muhtemeldir¹⁰.

IV. binyılın sonları ve III. binyılda çöl bölgesi, giderek kuraklaşmış ve bu gelişme muhtemelen Mısır devletinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Bu dönem sonundaki politik yıkımın nedeni, yeterli seviyeye ulaşmayan taşkınların sebep olduğu sıkıntılar olabilir. Çünkü Mısır devletinin siyasi yapısını belirleyen düzende Nil taşkınlarının etkin unsur olduğunu unutmamak gerekir. İklimsel faktörlerin yanı sıra ülkenin başına geçen bir dizi güçsüz firavunu ve aksayan devlet işlerinin sebebi olan insanları da bu sıkıntıların kaynağı olarak hesaba katmak gereklidir¹¹.

Mısır uygarlığının gelişimi incelenirken etkilediği ve etkilendiği bölgelerin de göz önüne alınması gerekir. Bu bölgeler genel olarak "Nil Vadisi, Delta Bölgesi, Faiyum Bölgesi, Batı ve Doğu Çöl Bölgeleri, Nubia ile Filistin ve Suriye" şeklinde sıralanabilir.

⁸ Baines ve Malek 1986, 8-9; Wenke 2005, 18-23.

⁹ Butzer 2005, 689-690; Brewer ve Teeter 2011, 26-27.

¹⁰ Baines ve Malek 1986, 10; Seidlmayer 1998a, 11.

¹¹ Baines ve Malek 1986, 31; Warburton 2000, 36.

1.3. Mısır'ın Tarih Öncesi Kùltürleri

Erken Paleolitik dönemden itibaren insanlar tarafından iskân edilen Nil Vadisi'nin ilk sakinlerinin hangi ırka ait olduklarını tam olarak tespit edemiyoruz. Elimize ulaşmış olan kısıtlı insan kemiği parçaları kesin bir etnik ayrım yapmamıza imkân vermez. Bu yerleşimcilerin Neolitik dönemde Nil Vadisi'nde yaşamış olanların devamı olup olmadığını şu an için anlayamıyoruz. Geç Paleolitik dönemin sonu, Kuzey ve Doğu Afrika'daki iklimin kurak olduğu dönemle aynı zamana denk gelmektedir. Paleolitik dönemin sona ermesinden sonra ve Mezolitik dönemde Sahara'da var olan insan grupları, göç etme ve suların (Nil Nehri'nin imkânlarından faydalanılan tüm alanlar) etrafında toplanma eğilimini göstermişler ve Mısır toplumunun oluşmaya ve yavaş yavaş toplumsal anlamda sağlam bir yapıya kavuşmaya başlaması, muhtemelen bu dönemlere denk gelmiştir. Genel özellikleri göz önüne alındığında Mısır toplumu, katıksız bir ırktan oluşmamaktadır. Yine de kökeni itibariyle baskın unsur Afrika'ya özgüdür¹². Kuzey ve Doğu Afrika ile Libya'nın Berberileri gibi diğer halklarla benzerlik gösteren Mısır toplumundaki belirleyici unsur, kuvvetle muhtemel Sami unsurlar (Sina tarafından kuzeyden gelenler ya da Kızıldeniz ve Arap çöllerinden güneyden gelenler) ile karışmıştır. Bu dönemde Nil Vadisi'nde buğday ve arpa üretimi de yapılmaktadır¹³. Söz konusu üretim dönemi, Mısır'ın tarih öncesi araştırmalarının sonuçlarına bağlı olarak sayısı altı olan kùltür dönemlerine ayrılmıştır. Bunlardan ilkinde Badarian Kùltürü (İ.Ö. yak. 4500-3800), ikincisine kendi içinde üç aşamalı bir gelişimi yaşamış olan Nagada Kùltürü (İ.Ö. 3800-3200) denilmektedir. Diğer dördü şunlardır: Faiyum Kùltürü (İ.Ö. 4400-3900), Merimde Kùltürü (İ.Ö. 4300-3700), el-Omari Kùltürü (İ.Ö. 3700-3400) ve Ma'adi Kùltürü (İ.Ö. 3400-3000).

Badarian Kùltür süreci (İ.Ö. yak. 4500-3800), adını Yukarı Mısır'da Asyut'un kuzeyindeki el-Badari bölgesinde ortaya çıkmasından almıştır. Yapılan araştırmalar, bölgedeki ilkel yerleşimlerde hayvan derisinden yapılmış çadırlarda oturan, post ve hayvan derisinden yapılmış giysiler kullanan ve avcılıkla geçinen insan topluluklarının yaşadığını göstermektedir. Küçük boyutlu olan merkezlerdeki kulübe tarzı barınaklar ve yüzeyde gömülü şekilde görülen ambarlar, bu dönemde kısıtlı da olsa yapılan tarımsal

¹² Hornung 2004, 9, 12.

¹³ Brewer ve Teeter 2011, 35.

faaliyetlerin bir göstergesidir. Gömüler merkezin dışına yapılmıştır. Mezar hediyeleri, silahlar, aletler, taştan kozmetik paletleri, merhem kullanımı için yapılmış kaşıklar, saç tokaları, süslü taraklar, kemik ve abanozdan yapılmış bilezikler, turkuaz boncuklardan yapılmış kolyeler ile değişik formlarda çanak-çömlekler gibi zengin buluntular içermektedir¹⁴.

Nagada Kültürü'nün ilk evresi (Nagada I: İ.Ö. 3800-3500), Luxor ve Abydos arasındaki bölgede yayılım gösteren yerleşim alanlarında bu süreçte penceresiz ve oval formlu kulübelerde yaşayan daha gelişmiş topluluklar gözlemlenir. Dönemin buluntuları arasında üzerinde insan, hayvan (özellikle suaygırı ve timsah), av, tören ya da savaş sahneleri ile tekne figürlerinin betimlendiği kaplar, taştan topuz başları ve idoller ile elle şekillendirilmiş çanak ve çömlekler dikkat çeker¹⁵. İkinci ve üçüncü evre kültürleri (Nagada II ve III: İ.Ö. 3500-3200) Erken ve Geç Gerzean olarak da bilinir. Bu dönemin özellikleri Yukarı Mısır'ın giderek gelişmesi ve Delta'dan Nubia bölgesine yapılan göçler ile Abydos'un güneyinde gelişen yoğun yerleşim merkezleridir. İki bölge halkının geniş çaplı etkileşiminin başladığı bu süreçte ticaret ve el sanatları gelişmiş, maden kullanımı artmıştı. Bu kültür sürecinde Nil kıyılarında üretim faaliyetleri artarken üzeri süslü tokalar, taraklar, amuletler, farklı materyalden yapılmış boncuklar, üzerinde tekne ve hayvan figürlerinin betimlendiği çanak çömlekler de yapılmaya başlanmıştı. Erken dönemlerdeki bu hızlı gelişmeler, daha sonraki uygarlığın habercileridir. Bu dönemde yapılan Hierakonpolis'teki boyalı tapınak dikkat çekicidir. Muhtemelen Nagada II dönemine ait soylu mezarının bir parçası olan tapınak, renkli duvar süslemeleriyle dekore edilmişti. Süslemelerde kullanılan tekne figürleri ve avlanma sahneleri dikkate değerdir¹⁶.

Faiyum Kültürü (İ.Ö. 4400-3900), adını civarında şekillendiği Faiyum Gölü'nden alır. Faiyum Gölü'nün kuzey kıyılarında çiftçi ve avcı toplulukların yaşadığı bölgede yapılan araştırmalarda, iskânın izleri İ.Ö. 5200'lere kadar gitmektedir¹⁷. Yerleşim alanının yamaçlarında sazdan mekânlarda yaşayan bu kültür sürecinin insanları, Mısır'ın ilk yerleşik halk topluluklarını oluşturur. Yapılan arkeolojik

¹⁴ Seidlmayer 1998a, 12-14; Bard 2005a, 27.

¹⁵ Seidlmayer 1998a, 14-15.

¹⁶ Seidlmayer 1998a, 15-23; Smith 1998, 8-9; Bard 2005a, 26.

¹⁷ Desplancques 2006, 33.

araştırmalar sonucu, *emmer* buğdayının üretildiği, özel depolarda korunduğu ve hayvancılık yapıldığı anlaşılmaktadır. Kazılarda bulunan çeşitli el ve av aletleri, kilden yapılmış çanak-çömlekler ile köpeğin evcilleştirildiğinin göstergesi olan kalıntılar bu dönem için dikkat çeken unsurlardır¹⁸.

Merimde Kültürü (İ.Ö. 4300-3700), adını Delta'nın batısındaki Merimde Beni-salame'de yapılan kazılardan alır. Bu kültür bölgesinde 600 yıl süren, çok geniş bir alana yayılan bir yerleşim ortaya çıkmıştır. Öncesinde sırik çatıklı evler şeklindeki yapılar, daha sonraları kerpiçten oval evlere dönüşmüştür¹⁹. El-Omari Kültürü (İ.Ö. 3700-3400) adını Kahire-Helvan arasındaki Hof Vadisi yakınında bulunan merkezden almıştır. Bu kültür dönemine ait bir sitede yapılan araştırmalarda insanların ağaç çatıklı ve üzeri sazlarla örtülmüş oval barınaklarda yaşamakta olduğu tespit edilmiştir. Burada elle şekillendirilmiş perdahlı, kırmızı ve siyah dekorlu çömlekler, kesici ve parçalayıcı el aletleri ve değirmen taşları bulunmuştur²⁰. Ma'adi Kültürü (İ.Ö. 3400-3000) de adını yine aynı adlı merkezden almıştır. Çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan ve yerleşik düzene en fazla uyum sağladığı gözlemlenen Ma'adi sitelerinde, el-Omari, Gerza ve Abusir el-Meleq kültür bölgelerinin ev mimarileriyle benzeşen, Yukarı Mısır'a göre daha gelişkin tuğla duvarlı mezarlar bulunmuştur. Özellikle mutfak eşyası olarak yapıldığı anlaşılan geometrik ve figüratif desenli çanak ve çömlekler, çeşitli bazalt eşyalar ve vazolar Ma'adi kültürünün el sanatlarındaki değerli yapıtlarıdır. Burada bakır bir baltanın yanı sıra çıkarılan bakır filizi, Mısır'da bilinen en eski bakır filizdir. İnsanların yanı sıra hayvanlara ait mezarlar da tespit edilmiştir. Ma'adi yerleşiminin krallık kültürünün öncüsü olabilecek özellikte ve düzeyde olduğu görüşler arasındadır²¹.

1.4. Mısır'ın Hanedanlar Öncesi Dönemi

Mısır'ın "Yukarı ve Aşağı Mısır" şeklindeki coğrafi bölünmüşlüğü yönetim, mimari ve kutsal varlıklar gibi toplumun her alanına yansımış ikiliktir. İlk kez İ.Ö. IV. Binyılın ortalarında Yukarı Mısır'da Nagada'da ortaya çıkan *Yukarı Mısır'ın Kırmızı Tacı*, bu durumun önemli göstergelerinden olmuştur. Araştırmalar, elit mezarlıklarının

¹⁸ Brewer ve Teeter 2011, 34.

¹⁹ Smith 1998, 8.

²⁰ Bard 2005a, 28.

²¹ Brewer ve Teeter 2011, 40.

ve yöneticilerin anıtsal mezarlarının gelişimini takip ederek Mısır'da I. Hanedan öncesinde oluşmaya başlayan bir kraliyet kurumu olduğunu ortaya koyar. Bu gelişim süreci, “Hanedanlar Öncesi Dönem” (yak. 150 yıl) ya da bilimsel adıyla Nagada III Kültürü olarak bilinmektedir ki Mısır devletinin tarihi, Hanedanlar Öncesi Dönemi ile başlatılır. Mısır tarihinin sonraki dönemlerinin kronolojisi ise genellikle şu şekilde ayrılmıştır: Arkaik Dönem (İ.Ö. yak. 3032-2707), Eski Krallık (İ.Ö. 2707-2170), Birinci Ara Dönem (İ.Ö. yak. 2170-2020), Orta Krallık (İ.Ö. 2119-1794/93), İkinci Ara Dönem (İ.Ö. 1794/93-1550), Yeni Krallık (İ.Ö. 1550-1070/69), Üçüncü Ara Dönem (İ.Ö. 1070/69-714), Geç Dönem (İ.Ö. 746-336/5), Yunan Hâkimiyeti (İ.Ö. 332-306), Ptolemaioslar Hanedanı (İ.Ö. 305-30) ve Roma Hâkimiyeti (İ.Ö. 30-M.S. 313)²².

Eski Mısır'ın Hanedanlar Öncesi Dönemi'ne ışık tutan önemli bilgiler, Abydos'tan gelmektedir. Bu merkezde yer alan mezarlıkta öncesinde bölgede hüküm süren seçkinlerin yanı sıra sonrasında krali şahsiyetler olarak bilinen kişilerin gömüleri de mevcuttur. Gömü odasıyla birkaç odadan oluşan ve ritüel ya da saray yapısı şeklinde tanımlanabilecek bir kompleksi barındıran bu alandaki yazılı kaynaklarda muhtemelen Firavun Menes'ten birkaç nesil önceye tarihlendirilen bazı kralların adları yer almaktadır. Bu yöneticiler, genel olarak yüzelli yıllık bir saltanat süren “O. Hanedan” şeklinde tanımlanmıştır²³. Basit şekilde cepheden betimlenmiş bir sarayın üzerinde duran atmaca ile birlikte adları yazılan bu yöneticilerin içinde adı geçen son kişinin kimliği dikkat çeker. Bu kişi ata olarak kabul edilen Horus Aha ya da Menes'in babası olarak bilinen Narmer'dir. Firavun Narmer, Mısır'ı Hierakonpolis'ten Delta'ya kadar boydan boya birleştirmeyi başaramış bir yönetici olarak kabul edilir.

Döneme ait buluntular arasındaki kozmetik spatulaları, bıçak sapları ve topuz başları üzerindeki betimlemeler, dönem hakkında önemli bilgiler vermektedir. Mezopotamya etkisinin görüldüğü bu eserler arasında yer alan ve Mısırlı biri adına (muhtemelen Mısır'da yaşayan bir Mezopotamyalı tarafından) yapıldığı düşünülen Gebel el-Arak bıçak sapı buna verilecek en güzel örneklerden biridir. Ayrıca “Şehirler Levhası”, “Savaş Alanı Levhası” ve “Narmer Levhası” olarak bilinen eserler de yine bu döneme ait önemli buluntular arasındadır. Abydos, Narmer Levhası'nın ele geçtiği

²² Schulz 1998, 528.

²³ Bard 2005a, 31.

Hierakonpolis ve yanı sıra Koptos da bu dönemle ilgili önemli buluntuların ve büyük yapıların ortaya çıktığı merkezlerdendir²⁴.

1.5. Anadolu’da Paleolitik ve Mezolitik Çağlar

Coğrafi konumu ile bünyesindeki iklim çeşitliliği göz önüne alındığında Anadolu, çağlar boyunca önemini kaybetmeyen bir yurt olmuştur. Yapılan araştırmalar, Anadolu’da iskânın Paleolitik dönemden itibaren sürekli olduğunu ortaya koymaktadır. Afrika’dan yola çıkarak dünyaya yayılan Homo Sapiensler, Anadolu topraklarına da yerleşmişlerdir. Bu yayılım aşamasında Anadolu, Avrupa’ya geçişte kullanılan zorunlu bir güzergâh haline gelmiştir. Akdeniz, Ege Adaları ve Marmara Denizi de o dönemdeki fiziki durumlarıyla bu geçişi kolaylaştırmıştır²⁵.

Alt, orta ve üst olmak üzere üç ana başlık altında incelenen Paleolitik döneme ait önemli merkezler arasında Karain, Yarımburgaz, Üçağızlı, Dursunlu, Dülük, Şehramuz, Nizip ve Bozova sayılır²⁶. Mağara, kayaaltı sığınağı veya düz yerleşmelerde yaşayan insanlar, kaba taş aletler kullanarak yaşamlarını kolay hale getirmişler, avlanma yanında derileri işleme gibi işlemlerde taş aletlerinden faydalanmışlardır. Çok uzun süren bu çağ sonunda insanlar, iklimde oluşan değişimle yeni bir çağa girerler.

14 binyıl kadar önce Üst Paleolitik dönemde iklim kuşaklarının dünyanın her bölgesinde yer değiştirmesi sonucu doğal çevre, yeniden biçimlendi. İnsanlar, bu yeni çevre koşullarına önceki dönemden gelen kültür ve teknolojileri ile uyum sağladılar. Neolitik Devrim’in hazırlık aşaması olarak da görülebilen Mezolitik dönemde su ürünlerinin ya da av hayvanlarının fazla olduğu alanlarda kalıcı yerleşmeler ortaya çıkmıştır.

Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu’daki Mezolitik dönem kültürleri, dünyanın farklı bölgelerinden ayrılması amacıyla “Epipaleolitik Kültürler” olarak adlandırılır. Bu döneme ait önemli merkezlerin başında Öküzini Mağarası, Karain Mağarası, Belbaşı Mağarası, Baradız, Pınarbaşı, Tekkeköy, Ağaçalı, Gümüşdere, Körtik Tepe, Hallan Çemi, Demirköy, Biris Mezarlığı ve Söğüt Tarlası gelmektedir²⁷.

²⁴ Seidlmayer 1998b, 25-39; Smith 1998, 8-15.

²⁵ Dolukhanov 1998, 104-110.

²⁶ Sagona ve Zimansky 2009, 13-21; Düring 2011, 31.

²⁷ Braidwood 1995, 161; Harmankaya ve Tanındı 1996; Kartal 2003, 45-62; Sagona ve Zimansky 2009, 21-24; Düring 2011, 33, 44-46.

1.6. Anadolu’da Neolitik Çağ

Neolitik Çağ, insanların tarım yaptığı, hayvanları evcilleştirdiği ve yerleşik düzene geçtiği bir dönemdir²⁸. Bu dönemde teknolojiye yeniliklerin yanı sıra yaşayış, düzen ve inanç sistemlerinde ortaya çıkan yenilikler dikkat çekicidir. Farklılaşma, değişim ve gelişimi bir arada barındıran Neolitik dönemi bazı araştırmacılar, “Neolitik Devrim” olarak adlandırmaktadır²⁹. Neolitik dönemi hazırlayan ve bu dönemle özdeşleşen pek çok bulgunun ortaya çıkış aşaması Epipaleolitik Dönem’dir. Bu dönemde topluluklar, Bereketli Hilal bölgesinde İ.Ö. 11.000’lerde yeni bir yaşam tarzı oluşturmaya başladı ve durum İ.Ö. 6000’lerde son şeklini alarak Neolitik Dönemi “Çanak Çömleksiz” ve “Çanak Çömlekli” ikiye ayırdı³⁰.

Bu dönemde evcilleştirilme aşamasındaki hayvanlar ve tahıllar, besin malzemesi olarak yaşamın içine girse de avcılık ve toplayıcılık devam eder³¹. Ancak, “Çanak Çömlekli Neolitik” dönemde çiftçilik ve besin üretimine dayalı köy yaşamı, toplumun katmanlarına yayılmaya başlar. Yine de Neolitik dönemin değişimleri, ortaya çıktığı çekirdek bölge olan “Bereketli Hilal” dışında pek hızlı işlemez³².

Kendi içinde “A”, “B” ve “C” olarak 3’e ayrılan Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem İ.Ö. yak. 9600-7000 arasını kapsamaktadır³³. Bu dönemin gelişim aşamalarını Çayönü yerleşiminde kesintisiz şekilde takip edebiliyoruz. Çayönü’nün Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem, “Yuvarlak Planlı Kulübeler, Izgara Planlı, Kanallı, Taş Döşemeli, Hücre Planlı ve Geniş Odalı Yapılar” şeklinde altı aşamaya ayrılır. Bölgedeki nüfusun artmaya başladığı, yerleşim sayılarının giderek fazlaştığı bu ilk aşama, İ.Ö. 8000 yıllarına kadar sürer³⁴.

İ.Ö. 7000 yıllarına tarihlendirilen dörtgen planlı, düz damlı ve çok bölümlü konutlarda yaşanan, taşların örülerek duvar haline getirildiği, toprağın samanla karıştırılıp önce dökme kerpiç daha sonra da kerpiç tuğlaya dönüştüğü aşama, ikinci

²⁸ Dolukhanov 1998, 205-235.

²⁹ Braidwood 1995, 164-165.

³⁰ Roaf 1996, 27-30, 33, 42.

³¹ Dolukhanov 1998, 208.

³² Braidwood 1995, 178-180; Frangipane 2002, 41.

³³ Sagona ve Zimansky 2009, 37; PPN-A, İ.Ö. 9500-8700 ve PPN-B, İ.Ö. 8700-7000 arasına tarihlendirilmiştir. Düring 2011, 48, 59, 61-74.

³⁴ Frangipane 2002, 45-54.

evredir.³⁵ Ayrıca “Çanak Çömleksiz Neolitik” dönemin bu aşamasında ortaya çıkan önemli mimari unsur, tapınaklar ya da diğer kullanım şekliyle kamu yapılarıdır. Bu yapı türüne Çayönü, Hallançemi, Nevalı Çori ve Göbekli Tepe’de rastlanılır. Yapım tekniği, planı ve içindeki buluntularıyla farklı özellikler sergileyen bu yapılar, inancın somut hale dönüşmüş şekli olarak da görülebilir³⁶.

“Çanak Çömleksiz Neolitik” dönem, Orta Anadolu’da Yakınoğu’daki görünümünden daha farklı ve bağımsız bir gelişim izler. Bölgede bu gelişimi izleyebileceğimiz yerleşimlerin başında Aşıklı Höyük gelir. Orta Anadolu’daki Neolitik kültürlerin kökenini ve başlangıç aşamasını anlamamız açısından Aşıklı Höyük’ün İ.Ö. 8400’lere kadar giden bir tabakalaşması önem taşır. Bölgede “Çanak Çömlekli Neolitik” dönemin başladığı İ.Ö. 7200 yıllarına kadarki süreçte Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki gibi farklı kültürel evreler görülmez.

“Çanak Çömleksiz Neolitik” döneme ait merkezler arasında Trakya’da Aşağıpınar, Hocaçeşme, Yarımburgaz, Fikirtepe, Batı Anadolu’da Ulucak, Beycesultan, Hacılar, Bademağacı, Höyücek, İç Anadolu’da Çatalhöyük, Pınarbaşı, Canhasan, Köşkhöyük, Mersin-Yumuktepe, Kahramanmaraş-Domuztepe, Malatya-Değirmentepe, Caferhöyük, Urfa-Nevalı Çori, Göbekli Tepe, Diyarbakır-Çayönü, Körtik Tepe, Hallan Çemi ve Van Tilki Tepe sayılır³⁷.

Günlük hayatta çanak çömlek kullanımı İ.Ö. 7000’lerden itibaren kilin belirli aşamalardan geçirilip işlenerek biçimlendirilmesi ve sonrasında pişirilip sertleştirilmesi sonucunda girmiştir. “Çanak Çömlekli Neolitik” dönem, İ.Ö. 7000-5500 yılları arasındaki dönemi kapsar³⁸.

Yapılan araştırmalar neticesinde kuzey sınır tam olarak bilinmese de “Çanak Çömlekli Neolitik” dönem kültürlerinin sınırlarını tespitinde Elazığ ve Malatya ovaları, önemli bir yer tutar. Gelişim süreci bölgede Elazığ’daki Tepecik ve Malatya’daki İkiz Höyük gibi merkezlerden gözlemlenir. Dönem içinde çanak çömlek kullanımının nerede başladığına dair bilgimiz olmasa da çanak-çömlek tanımına karşılık gelen malzemenin

³⁵ Roaf 1996, 33.

³⁶ Frangipane 2002, 53, 57.

³⁷ Sagona ve Zimansky 2009, 46.

³⁸ Roaf 1996, 38-42.

görüldüğü merkezler arasında Mezraa Teleilat, Akarçay, Tel Kurdu, Yumuktepe, Gürcü Tepe, Kumartepe, Gritille, Demirci bulunur³⁹.

Anadolu yaylasında “Çanak Çömlekli Neolitik” dönem kültürlerini yansıtan merkez Çatalhöyük’tür⁴⁰. Çatalhöyük dışında Orta Anadolu’da bu döneme ait önemli merkezlerin başında Canhasan, Tepecik-Çiftlik, Süberde, Er Baba, Bademağacı, Höyücek, Kuruçay Höyük ve Hacılar gelmektedir⁴¹.

Orta Anadolu Bölgesi’nde “Çanak Çömlekli Neolitik” dönemde tek bir kültürel oluşumdan söz etmek doğru olmaz. Araştırmalar, Konya-Karaman yöresi ile bunun batısında kalan Göller Bölgesi arasında sosyal oluşum bakımından büyük farklılıklar olduğunu ortaya koyar. Örneğin, Konya havzasındaki yerleşmeler, kerpiç kullanılarak yapılan oldukça büyük yerleşim alanları şeklindedir. Çatalhöyük’ü temel alacak olursak yerleşmeler, öncekilere göre daha büyük ve karmaşık plana sahiptir. Oda birimleri, birbirlerine dar geçitlerle bağlanmıştır. Odalarda kerpiçten sekiler, duvarlarda payeler ve nişler gözlemlenmektedir⁴².

Canhasan’da ise yine payelerle bölünmüş ancak, daha küçük boyutlu mekânlara rastlanmaktadır⁴³. “Çanak Çömleksiz Neolitik” dönemde Güneydoğu Anadolu’da başlangıcını gözlemlediğimiz madencilik faaliyeti, yani saf bakır ve malahitin kullanımı, Orta Anadolu’da “Çanak Çömlekli Neolitik” dönemde de varlığını sürdürürken kurşun, az da olsa kullanılmaya başlanır. Bahsi geçen maddelerin daha çok takı ve boya yapımında kullanıldığı gözlemlenir⁴⁴.

Marmara Bölgesi’nin doğusunda bu dönemdeki kültürel oluşumu anlamamız açısından Fikirtepe, Pendik, Ilıpınar, Menteşe ve Demircihöyük önem arz eden yerleşimlerdir⁴⁵. Bölgede avcı-balıkçı toplulukların “Çanak Çömleksiz Neolitik” dönemdeki Aşıklı Höyük kültürü ile paralel olarak varlıklarını sürdürdükleri bilinmektedir. Çanak çömlek yapımı, sabit köy hayatı, evcil hayvanlar gibi unsurlar, bu bölgeye İ.Ö. VI. binyılın başlarında ulaşır. Avcılık ve balıkçılıkla yaşamını idame

³⁹ Esin ve Harmankaya 1991, 325-344.

⁴⁰ Roaf 1996, 43-46; Düring 2011, 84-111.

⁴¹ Yakar 1997, 448-449; Duru 2000, 54-58; Bıçakçı 2001, 25-42; Umurtak 2003, 16; Özdöl 2008, 375-392.

⁴² Hodder 1996, 43-48.

⁴³ Frangipane 2002, 47; Sagona ve Zimansky 2009, 69, 76.

⁴⁴ Braidwood 1995, 181; Roaf 1996, 35, 46.

⁴⁵ Korfmann 1997, 442-443; Roodenberg 1999, 21-36.

ettiren topluluklar ile yeni gelen bu çiftçiler, kaynaşmış ve bölgeye özgü yeni bir yaşam tarzı oluştururlar. Bu yeni oluşuma Fikirtepe Kültürü denmektedir⁴⁶. Bu kültürün görüldüğü önemli merkezlerin başında Fikirtepe'nin yanısıra Ilıpınar, Menteşe ve Demircihöyük gelir⁴⁷.

1.7. Anadolu'da Kalkolitik Çağ

Kalkolitik Çağ, tarımla uğraşan köylerin kentleşme sürecine girdikleri ve bunun getirisi olarak da yeni bir ekonomik sistemin temelini atıldığı dönem olarak tanımlanabilir. Bu dönemde iklimsel faktörler nedeni ile yağışlı yıllarda elde edilen fazla ürünün gelecek kurak yıllar için depolanması, gereklilik halini almıştır⁴⁸. Kuraklık riskinin olduğu yerlerde artı ürünün elde edilmesi için düzenli bir işgücü, depolanması için yapılar ve bunun korunmasıyla dağıtımını için de yine düzenli işgücü gerekmiştir.

Kendi içinde “İlk”, “Orta” ve “Geç/Son” olarak üçe ayrılan Kalkolitik Çağ, Güneydoğu Anadolu'da Halaf, Obeyd ve Uruk dönemleri olarak adlandırılmaktadır. Kuzey Mezopotamya'da İ.Ö. 6000'lerde Hassuna ve Samarra kültürlerinden sonra ortaya çıkan Halaf kültürünün kökeni tam olarak bilinmese de Hassuna ile aynı bölgede gelişim gösterir. Bugünkü Irak'ın kuzeyi ile Suriye'nin tamamını kapsayacak şekilde yaygın bir bölgede görülen bu kültür, Akdeniz kıyısından Zagros'un orta kesimindeki yaylalara kadar uzanan bir alanı etkiler⁴⁹. Dönemin simgeleri, zengin boya bezemeli çanak çömlek ile kubbe ve tonozdan oluşan tholos adı verilen yapılardır. Anadolu'da bu döneme ait kazısı yapılan merkezler arasında Sakçagözü, Tel Turlu, Grikihiyan, Değirmentepe, Tülintepe, Çavi Tarlası, Tel İdris, Tel Kurdu, Domuztepe, Tilkitepe, Fıstıklı Höyük, Kazane ve Samsat bulunur⁵⁰.

Halaf döneminin ilk aşamasında iyi işçilikle yapılmış geometrik ve stilize boya bezemeli mallar karşımıza çıkar⁵¹. Önceki dönemlere kıyasla daha kısa süren “Son Halaf” dönemindeyse bölgedeki kültürel bütünlük, politik olmaktan ziyade ticari ve ekonomik temellidir. Bölgeye Güney Mezopotamyalı unsurların girmeye başlaması göz

⁴⁶ Özdoğan 2002, 102.

⁴⁷ Özdoğan 1999, 12-13.

⁴⁸ Dolukhanov 1998, 294, 299.

⁴⁹ Roaf 1996, 48-49.

⁵⁰ Çambel 1986, 31-50; Esin 2000, 87-90.

⁵¹ Frangipane 2002, 99-106.

önüne alındığında bu dönem, Halaf-Obeyd geçiş dönemi olarak da tanımlanır⁵². Obeyd geleneğinin başlamasıyla seri üretimle yapılmış perdahsız, bazen boya bezemeli ve günlük kullanıma yönelik çanak çömlekler ortaya çıkar⁵³. Güney Mezopotamya’da dört aşamada (I-IV) irdelenen Obeyd dönemi görülürken durumun Güneydoğu Anadolu’daki yansıması “Obeyd III. Aşaması” şeklindedir⁵⁴.

İç Anadolu’daki kültürel birikim, “Orta Kalkolitik” dönem ile birlikte ortadan kalkmış ve yeni bir oluşum başlamıştır. Yine bu dönemde İç Anadolu’daki yerleşimler, alüvyonlu ovalardan vadi yamaçları, yüksek sırtlar ve yayla kesimlerine doğru kaymıştır. Yerleşim alanlarının kısa süreli iskânı ve sık yer değiştirilmesi de “Orta Kalkolitik” dönemde höyük oluşumunu engelleyen ve Anadolu’da zor tanımlanabilen bir sürece sebebiyet vermiştir⁵⁵.

Neolitik dönemde Anadolu ve Yakındoğu’daki merkezlerde gözlemlenen yaşam biçimine göre Trakya Bölgesi’nde daha sakın ve sade olan yaşam tarzı, Kalkolitik dönemle değişime uğrar. Bu dönemde Trakya Bölgesi’nde iki önemli kültür bölgesi göze çarpar. Bunlardan ilki bölgenin doğusundaki koyu renkli çanak çömleği ile diğer kültürlerden rahatça ayrılabilen Fikirtepe Kültürü, diğeri ise Ege üzerinden Balkan Yarımadası’na yayılan ve boyalı çanak çömlek kullanan kültürdür⁵⁶. Dönemin önemli merkezleri arasında Tepecik-Çiftlik, Köşk Höyük, Can Hasan, Batı Çatalhöyük, Höyücek, Kuruçay, Hacılar, Alishar, Gelveri, Büyük Güllücek, Yarikkaya, Güvercinkayası, Çadır Höyük, Selçikler, Ulucak Yarımburgaz Mağarası, Ilıpınar, Aşağıpınar, Hocaçeşme, Orman Fidanlığı, Toptepe, Beşik Tepe, Sivri Tepe ve Kumtepe sayılır⁵⁷.

İ.Ö. IV. Binin ilk yarısında Mezopotamya’da Obeyd kültürü yerini Uruk kültürüne bırakır. Uruk kültürünün ilk aşamaları olan “Erken” ve “Orta Uruk” dönemlerinde Güneydoğu Anadolu ile ilişkiler pek bilinmese de Tepecik, Norşuntepe ve Aslantepe gibi yerel nitelikli Kalkolitik yerleşmelerin Mezopotamya’daki Uruk

⁵² Roaf 1996, 51.

⁵³ Frangipane 2002, 167.

⁵⁴ Roaf 1998, 53.

⁵⁵ Özdoğan 2011, 108-111.

⁵⁶ Özdoğan 2002, 102.

⁵⁷ Fıratlı 1972, 109-160; Öztan 2003, 69-76; Çilingiroğlu vd. 2004; Gorny 2007, 18-33; Düring 2011, 202.

kültürleri ile ilişkili olması muhtemeldir. Anadolu kronolojisinde “Son Kalkolitik” dönem olan ve Mezopotamya kronolojisindeki “Geç Uruk” dönemine tekabül eden İ.Ö. IV. Binin ortalarında Kuzey Mezopotamya ile Güneydoğu Anadolu arasında yoğun ticari ilişkilerin varlığı söz konusudur. Uruk kolonizasyonu yani ortaya çıktığı merkezden adını alan bu gelişmiş ticaret ağı kuzeybatıya doğru yönelmiş, Anadolu’daki yerel yöneticileri bürokratik bir yönetim tarzına (yani güneye özgü bir yönetime) sevk etmiş ve sonrasında Anadolu’da oluşacak kent ve kentleşme olgusunun da temelini atmıştır⁵⁸.

1.8. Anadolu’da Erken Tunç Çağı

İ.Ö. IV. Binyılda Güney Mezopotamya’da Obeyd kültürü ile başlayan Uruk ve Cemdet Nasr kültürleri ile hareket kazanan sosyal yaşantı ve teknolojiye yenilikler, kentsel devrim adıyla da adlandırılır. Kentsel devrim kavramı, kentlerin gelişimini, çoğunlukla geçimi tarıma dayalı olmayan kalabalık insan topluluklarının daha küçük alanlarda yaşamaya başlamasını, akrabalık bağlarına dayanan ilişkilerin siyasi örgütlenmeye doğru gitmesini, toplumun sınıflara bölünmesini, haraç ve vergilerle yapılan servet birikimini, tarımın yaygınlaşmasıyla elde edilen artı ürün kavramını, anıtsal kamu yapılarının inşasını, uzmanlaşmış zanaatkarların ortaya çıkışını ve uzak mesafeli ticareti bünyesinde barındırır⁵⁹.

Bu aşamaların birbirine bağımlı olarak gelişmesi söz konusudur. Kentsel devrim denildiğinde bir kentin inşasından ziyade toplum içindeki dinamiklerin politik ve ekonomik olarak değişmesi ve gelişmesini dikkate almak gerekir. İlkel olarak nitelendirilen devletlerin gelişimi sürerken kentleşmenin aşamalarında da farklılıklar görülür. Kent merkezleri, büyük politik güç odakları haline gelir, önceleri kolaylıkla yapılan bölgeler arası geçişler ise bu dönemle birlikte zorlaşır. Uruk uygarlığı gibi ortak tarih ve gelişim paydasına sahip uygarlıklar, yerlerini bölgesel güçlü merkezlere bırakır⁶⁰.

Erken Tunç Dönemi’nde sosyal hayattaki düzen ve hiyerarşi, İ.Ö. IV. Binyılda Uruk kültürünün etkin olarak yaşandığı güney bölgelerde devam etse de bu durum,

⁵⁸ Algaze 1989, 571-608.

⁵⁹ Dolukhanov 1998, 355-379.

⁶⁰ Roaf 1996, 58, 79-84.

kuzey bölgelerde süreklilik göstermemiştir. Uruk kültürünün çöküşü Orta Fırat Havzası boyunca kurulan koloni yerleşmelerinin terk edilmesi dışında bölgede tam olarak bilinmemektedir.

Erken Tunç Dönemi'ndeki yeniliklerin başında hemen hemen tüm Anadolu'ya yayılan, bazı ortak özellikler taşıyan çanak çömlek türünün ortaya çıkması ve madencilik faaliyetlerinin Anadolu'nun tümüne yayılması gelir. "Erken Tunç Dönemi I" döneminde Batı ve Orta Anadolu'daki kültürler, "Son Kalkolitik" dönemde yaşanan farklılaşma ile yeni bir görünüme bürünür. "Erken Tunç Dönemi II" döneminde ilk kent merkezleri merkezi bir otoriterinin etrafında toplanmaya başlar. Bu durum "Erken Tunç Dönemi III" döneminde kurulmaya başlanacak olan krallıklarının zeminini hazırlayan aşamayı oluşturur. Yumuktepe, Alişar, Beycesultan ve İkiztepe, Horoztepe, Mahmatlar, Kayapınar, Eskiyaşar, Bademağacı, Karataş-Semahöyük, Liman Tepe, Bakla Tepe, Erken Tunç Dönemi'ne ait önemli yerleşimler olarak karşımıza çıkar. Fakat ne "Erken Tunç Dönemi I" ne de "Erken Tunç Dönemi II" döneminde Anadolu'da yaşayan halklar ya da toplulukların hakkında kaynağı yazılı olan bir bilgi mevcuttur.

Anadolu'da yaşayan halklar ya da toplulukları yazılı kaynaklarla tanıyacağımız ilk arkeolojik veriler ve yazılı bilgiler, "Erken Tunç Dönemi III" dönemine aittir. Bu dönemde yani İ.Ö. II. Binyılın başına gelindiğinde İç Batı Anadolu'da bölgeye dağılmış kent devletlerinin varlığına ve onların ileride Hitit devleti olarak anılacak devletin çekirdek alanınında ve etkilediği bölgelerde meskûn siyasal güçler olabileceklerine görsel kültür bakiyeleri vardır. Norşuntepe, Ahlatlıbel, Elmalı-Semahöyük ve Kültepe kazılarında açığa çıkarılan büyük saray yapıları ile Alacahöyük mezarları bu kültür bakiyeleridir⁶¹. Ancak onları bizlere anlatan ilk yazılı bilgiler, Akkad kayıtlarından gelir. Akkad Krallığı'nın kurucusu Sargon ve torunu Naram-Sin'in seferlerini anlatan ve yüzyıllar boyunca kopyalanıp çoğaltılan "Efsanevi Bir Anlatı: Savaş Kralının Destanı" (*şar-tamhari*) ve "Naram-Sin Efsanesi"nde, Anadolu'nun protohistorik dönemlerine ilişkin önemli bilgiler sunulmuştur⁶². Bu metinlerde, Sargon'un Anadolu'da ticaret yapan tüccarların çağırması sonucu bugün Acemhöyük olduğu düşünülen Puruşhanda'ya yaptığı sefer ile torunu Naram-Sin'in Anadolu'ya düzenlediği sefer

⁶¹ Sagona ve Zimansky 2009, 203-210, 225.

⁶² van de Mieroop 2000, 133-159; Özgüç 2005, 3-4.

anlatılmaktadır. Anadolu'nun o dönemki siyasi görünümünü anlamamız açısından büyük önem taşıyan ve Hititçe yazılmış olan bu metinler, Boğazköy'de bulunmuştur⁶³.

Akkad Kralı Sargon'un doğumunu, yetişmesini ve başarılarını anlatan bir diğer metin ise Kültepe'de bir tüccarın özel arşivinde bulunmuş olup Eski Assurca lehçesi ile yazılmış bir tablettir⁶⁴. Metnin başında kendisini "Akkad kralı, dört cihanın kralı ve kudretli kral" olarak tanıtan Sargon, tıpkı torunu Naram-Sin gibi aralarında Kaneş ve Hatti krallarının bulunduğu on yedi kralı mağlup ettiğini belirtirken, metinde Kaneş ve Hatti adları da ilk kez zikredilmiştir⁶⁵. Hem *şar-tamhari* metinleri hem de Sargon'un hayatını anlatan tablet, "Eski Assur" döneminde kurulan geniş çaplı ticaret ağının temellerinin Akkadlı Sargon zamanına kadar gittiğini göstermektedir⁶⁶. Ancak Akkadlı Sargon'un yaşadığı dönemin hemen öncesinde büyük mühendislik bilgisi gerektiren piramitleri inşa eden Mısırlılar, Anadolu'daki halklar ya da topluluklar hakkında herhangi bir bilgiye sahip değillerdi.

⁶³ Hitit kralı Hattusili'nin Akkad kralı Sargon'u anmasına ilişkin bkz. Güterbock 1964, 1-6; Puruşanda'nın lokalizasyonu hakkında bkz. Kawakami 2006, 59-99.

⁶⁴ Dercksen 2006, 107-129.

⁶⁵ Akkad kralı Naram-Sin'in Hatti kralı Pamba, Kaneş kralı Zipani, Kussar kralı Tisbinki ve Puruşanda kralı Nur-Dagan'dan söz etmesi hakkında bkz. Collins 2007, 22.

⁶⁶ Hititler döneminde Sargon ve Naram-Sin'in süregelen etkisine ilişkin bkz. Beckman 2001, 85-91.

II. BÖLÜM

ESKİ MISIR VE ESKİ ANADOLU İLİŞKİLERİ BAKIMINDAN HİTİT DEVLETİ ÖNCESİ DÖNEM

2.1. Erken Tunç Dönemi Koşulları

Anadolu'nun tarihi dönemlere girişi ya da yazıyı kullanması, Mısır ve Mezopotamya'ya göre çok geçtir. Ancak yerleşik yaşam geçiş sürecinin ve kentleşme öncesi sürecin en parlak temsilcileri Mezopotamya ve Mısır'da değil, Anadolu'da yaşamıştır. Zira yerleşik yaşama geçiş sürecini bugünkü Urfa ili sınırları içindeki Göbekli Tepe temsil etmektedir. Kentleşme öncesi sürecin en parlak temsilcileri ise bugünkü Konya ili sınırları içindeki Çatalhöyük'te meskûndurlar⁶⁷. Fakat ne Göbekli Tepe'deki kutsal alanı inşa edenler ne Çatalhöyük sakinleri ne de Anadolu'nun Kalkolitik Çağı ile Erken Tunç Çağı yerleşmeleri, Nil Vadisi'ni iskân etmiş olan Mısırlıların kentli kültür seviyesini Mısırlılarla aynı zamanda yaşayabildiler. Zira Akad kralı Sargon ile torunu Naram-Sin'e ait belgeler sayesinde Anadolu'da meskûn olan halkların adının öğrenilmiş oluşu zamanda, yani III. Binyılın son çeyreğinde Mezopotamya'nın meskûn halkları ve Mısırlılar, kendilerini kendi dilleriyle bize tanıttıkları yazıyı kullanmaya başlayalı neredeyse bin yıllık bir zaman dilimini geride bırakmışlardı. Mezopotamya'da "Obeyd Kültürü" ile başlayan "Uruk Kültürü" ve "Cemdet Nasr Kültürü" ile hareket kazanan sosyal yaşantı ve teknolojiye yenilikler, IV. Binyılda "Kentsel Devrim" adıyla da adlandırılan bir seviyede görülmeye başlamış ve benzer durum ilerleyen satırlarımızda söz edeceğimiz bazı Erken Tunç Çağı Anadolu yerleşmelerinde kendisini göstermiştir.

"Kentsel Devrim" kavramı, kentlerin gelişimini, çoğunlukla geçimi tarıma dayalı olmayan kalabalık insan topluluklarının daha küçük alanlarda yaşamaya başlamasını, akrabalık bağlarına dayanan ilişkilerin siyasi örgütlenmeye doğru gitmesini, toplumun sınıflara bölünmesini, haraç ve vergilerle yapılan servet birikimini, tarımın yaygınlaşmasıyla elde edilen artı ürün kavramını, anıtsal kamu yapılarının inşasını, uzmanlaşmış zanaatkarların ortaya çıkışını ve uzak mesafeli ticareti bünyesinde

⁶⁷ Kaya 2011, 48.

barındırır⁶⁸. Bir kentin inşasından ziyade toplum içindeki dinamiklerin politik ve ekonomik olarak değişmesi ve gelişmesini de bu kavram kapsamında dikkate almak gerekir. İlkel olarak nitelendirilen devletlerin gelişimi sürerken kentleşmenin aşamalarında farklılıklar görülür. Kimi kent merkezleri, büyük politik güç odakları haline gelir. Önceleri kolaylıkla yapılan bölgeler arası geçişler ise kent merkezlerinin politik güç odakları haline gelmesiyle birlikte zorlaşır. Nitekim kentleşme sürecinde Uruk uygarlığı gibi ortak tarih ve gelişim paydasına sahip uygarlıklar, yerlerini bölgesel güçlü merkezlere bırakmıştır⁶⁹. Sosyal hayattaki düzen ve hiyerarşi, IV. Binyılda Uruk kültürünün etkin olarak yaşandığı güney bölgelerde devam etse de bu durum, kuzey bölgelerde süreklilik göstermemiştir. Orta Fırat Havzası boyunca kurulan koloni yerleşmelerinin terk edilmesi dışında bölgedeki Uruk kültürünün çöküşü, tam olarak bilinmemektedir.

Erken Tunç Dönemi'ndeki yeniliklerin başında hemen hemen tüm Anadolu'ya yayılan, bazı ortak özellikler taşıyan çanak çömlek türünün ortaya çıkması ve madencilik faaliyetlerinin Anadolu'nun tümüne yayılması gelir. "Erken Tunç Dönemi I" döneminde Batı ve Orta Anadolu'daki kültürler, "Son Kalkolitik" dönemde yaşanan farklılaşma ile yeni bir görünüme bürünür. "Erken Tunç Dönemi II" döneminde ilk kent merkezleri, merkezi bir otoriterinin etrafında toplanmaya başlar. Bu durum, "Erken Tunç Dönemi III" döneminde kurulmaya başlanacak olan krallıklarının zeminini hazırlayan aşamayı oluşturur. Yumuktepe, Alishar, Beycesultan ve İkiztepe, Horoztepe, Mahmatlar, Kayapınar, Eskiyaşar, Bademağacı, Karataş-Semahöyük, Liman Tepe, Bakla Tepe, Erken Tunç Çağı'na ait önemli yerleşimler olarak karşımıza çıkar. Söz konusu bölgelerde Mısır ve Mezopotamya'daki kentli yaşam koşulları oluşmasa da Erken Tunç Çağı'nda Anadolu'nun kültürel etkileşim bakımından yalnızca Mezopotamya'ya değil, Mısır'a da tamamen kapalı olmadığı delilleri, Mısır'ın Arkaik dönemine ait maddi buluntular dolayısıyla bilinmektedir.

⁶⁸ Dolukhanov 1998, 355-379.

⁶⁹ Roaf 1996, 58, 79-84.

2.2. Mısır'ın Arkaik Dönemi

Günümüz bilim adamları, hem IV. Binyıldan itibaren kullanılmaya başlayan Mısır yazılı belgelerinden, hem arkeolojik araştırmaların sonuçlarından hem de eski Yunan dilinde yazılmış olan edebi eserler sayesinde bize kadar ulaşmış bulunan bilgilerden Mısır tarihinin kronolojik tanımını yaptılar. Buna göre ilk iki hanedan dönemi Mısır'ın Arkaik Dönemi'dir. Sonrasında Mısır'da hüküm süren ve VIII. Hanedan ile son bulan döneme ise Mısır'ın Eski Krallık Dönemi denilmektedir⁷⁰.

Arkaik Dönem, Eski Mısır'ın I. Hanedan firavunu Narmer ya da Aha (İ.Ö. yak. 3032-3000) ile başlar ve firavun Qaa (İ.Ö. 2878-2853) ile biter. Abydos'ta bulunan I. Hanedan dönemine ait mezarlardaki buluntular, döneme ait önemli bilgiler verir⁷¹. Kral Aha'nın mezarında bulunan genç yaştaki aslanlara ait kemikler, bu hayvanların doğar doğmaz yakalanıp krala son yolculuğunda eşlik etmek için yetiştirilip gömüldüklerini ortaya koyar. Mezarlar içinde yer alan ve firavun mezarlarıyla aynı biçimde olan kraliçe Merneith'in mezarı dikkat çekicidir. Bu kraliçe, muhtemelen oğlu uygun yaşa gelinceye kadar ülkeyi yönetmiş olmalıdır⁷². Abydos'tan ele geçen ve firavun Den dönemine tarihlenen fildişi etiket üzerinde firavun, düşmanı olan şahsın kellesini alırken betimlenmiştir. Bu etiket, üzerinde "Doğudaki ilk fetih" ibaresinin yer alması nedeniyle önemlidir⁷³.

Memphis, Mısır'ın birleşmesinden itibaren ilk iki hanedan dönemiyle birlikte yeni kraliyet başkenti unvanını almıştır. Bu durum, krali konutlar, mezarlar ve arkeolojik buluntular ile desteklenmektedir. Sakkara'daki I. Hanedan dönemine tarihlenen büyük bir mastaba tipi mezar içinde bulunan boğa başlarının çamurla kaplanıp bir sekiye yerleştirildiği gömü alanı dikkat çekicidir. Sakkara'da bulunan taş nesnelerin yaprak ve palmye ağacı şeklinde olduğu görülür. Ayrıca, burada bulunan fildişi ile kaliteli ahşaptan yapılan mutfak takımları, narin taş kaplar ve keramikten çok sayıda depolama kabı, merkezdeki lüks yaşamın kanıtlarıdır. Bugüne kadarki en eski papirüs rulosu, I. Hanedan dönemine tarihlendirilen ve üzerinde yazı bulunmayan bir

⁷⁰ Schulz 1998, 528.

⁷¹ Smith 1998, 9; Bard 2005b, 32.

⁷² Smith 1998, 17.

⁷³ Seidlmayer 1998b, 34.

papirüstür. Yaklaşık 175 yıl süren I. Hanedan'a ait memurların notlar aldığı etiketler, yazıtlar ve mühür baskıları bu döneme ait yazılı kaynaklardır.

II. Hanedan, firavun Hetepsekhemui (İ.Ö. 2853-2825) ile başlar ve Peribsen/Khasekhemui (İ.Ö. 2734-2707) ile biter. Bu hanedanın ilk üç kralının mezarları Sakkara'da bulunmaktadır. Hetepsekhemui, saltanatında sonraları firavun Djoser'in piramitinin güneyinde kalacak olan krali bir mezarlık yaptırmıştır. Bu firavuna ait mezar yapısı tümüyle korunamamış olsa da etkileyici bir görünüme sahiptir. Geniş bir ana koridordan kollara ayrılan depolama galerilerinin yanı sıra alanda bulunan mobilya ve sofra eşyaları da dikkat çekicidir.

II. Hanedan'ın erken döneminde Abydos terk edilmiştir. Yine de hanedanın son iki firavunu Peribsen ile Khasekhemui, burada mezar yapılarını inşa ettirerek geleneği sürdürmüşlerdir. Muhtemel hanedanın Memphis'in üst tabakası ile olan bağı ve Yukarı Mısırlı özelliklerinin ağır basması nedeniyle Yukarı Mısır'daki bazı merkezlerde bu firavunlara ait anıtlar da mevcuttur. Hetepsekhemui, saltanatı döneminde tanrı Horus adına Hierakonpolis'te ve Abydos'ta birer tapınak yaptırır. II. Hanedan döneminde Yukarı ve Aşağı Mısır arasındaki ilişki çok net değildir. Hetepsekhemui'nin tapınak sunularından olan büyük boyutlu taş kaplar üzerindeki "Savaş, Aşağı Mısır'ın bozgunu" ile "Yukarı ve Aşağı Mısır'ın birleşmesi" ibareleri, ilişkinin karmaşıklığını ortaya koyar. Nubya ve Filistin odaklı yürütülen dış politika, bu dönemde de devam eder. Özellikle Nubya ile yapılan karşılıklı ticaret bunun yansımasıdır. İkinci Şelale'ye yakın bir alanda bulunan ve I. Hanedan dönemine tarihlendirilen kaya üzerindeki semboller, bu dönemden başlayarak bölgenin Mısır devleti açısından adeta doğal sınır haline geldiğini gösterir. Yaklaşık İ.Ö. 3000'lere tarihlendirilen ve Elephantine'de bulunan savunma yapısı da Mısır devletinin güneydeki en uç sınır merkezinin burası olduğunun bir kanıttır⁷⁴.

I ve II. Hanedanlar döneminde Mısırlıların Anadolu'yu tanıdıklarına ya da tersinin söz konusu olduğuna dair yazılı bilgi ya da belge mevcut değildir. Fakat Mısırlı ya da Mısır taklidi nesnelerin IV. Binyıl sonundan itibaren Levant'ın güneyi ile Filistin ve İsrail'de bulunan bazı merkezlerdeki varlığı ve Mısırlı eserlerin III. Binyıl boyunca Doğu Akdeniz havzasının çeşitli bölgelerine dağıldığı tesbit edilmiştir. Bu tesbitlerden

⁷⁴ Bard 2005b, 32-33, 36.

anlaşılmıştır ki Mısırlılar, hem Suriye'nin hem de Mezopotamya'nın ticari mallarına belirli merkezlerden erişebiliyorlar ve bu merkezlerden zeytinyağı, çeşitli tipte kereste ve lapislazuli taşı gibi malzemeler ithal ediyorlar, karşılığında fildişi, turkuaz taşı ve altın veriyorlardı.

Bu türlü değiş tokuş ticaretinde Mısırlı ya da Mısır taklidi nesnelerin III. Binyıl başlarından itibaren görülmüş olduğu yerler, Levant'ın güneyinde, Filistin'de ve İsrail'de yer alan bazı merkezlerdir. Söz konusu yerlerde bulunmuş olan eserler incelendiğinde bunların büyük bir kısmının Narmer dönemine ait olduğu anlaşıldı. Narmer'in Yukarı ve Aşağı Mısır'ı birleştirmesiyle Mısır'ın civar bölgelerle iletişim ve etkileşimi artmış olduğu bilgisini de doğrulayacak nitelikte olan bu eserler arasında bullalar, silindir mühürler, çanak çömlek parçaları ve bazı mimari unsurlar yer almaktadır⁷⁵. Özellikle üzerinde Narmer'in adının yer aldığı serekhli⁷⁶ çanak çömlek parçaları ile bazı mimari unsurlar, söz konusu merkezlerin Mısır'la olan iletişim ve etkileşimini açık şekilde ortaya koymaktadır (Levha 1)⁷⁷. Bahsi geçen merkezlerde bulunan malzeme, IV. Binyıl ve sonrasına tarihlense de Mısırlı ya da Mısır etkili kültür kalıntılarının Levant'ın güneyindeki bölgeye girişinin Kalkolitik döneme kadar geriye götürülebileceği düşünülmektedir⁷⁸. Suriye'de bulunan malzeme içinde ise şu ana kadar I. Hanedan firavunlarının isimlerine rastlanmadı. Zira malzemeler üzerindeki firavun isimlerinin görüldüğü ilk hanedan dönemi II. Hanedan dönemidir. Adı malzeme üzerinde görülen ilk firavun ise II. Hanedan (İ.Ö. 2853-2707) firavunu Hetepsekhemui'dir⁷⁹.

Mısır'ın Arkaik Dönemi'nde Mısır-Anadolu ilişkilerine bakıldığında, iki ülke arasında doğrudan bir ilişki bulunduğunu düşünmek için bir neden yoktur. Ancak iki ülkenin söz konusu dönemde birbirinden tamamen habersiz olmadıklarını düşünmemizi imkân dâhiline sokacak maddi bulgular ender de olsa mevcuttur. Erken Tunç Çağı'nda Anadolu topraklarında bulunmuş olan bu buluntuların sayısı üçtür. Bunlardan ilki, Mısır'ın Hanedanlar Öncesi döneminin orta aşamasına ait olduğu düşünülen arduvazdan

⁷⁵ Seidlmayer 1998b, 26-30.

⁷⁶ *Serekh*, krali sarayın ön cepheden stilize edilmiş tasviri içinde firavunun ilk beş adının yer aldığı bir semboldür. Siliotti 1996, 284.

⁷⁷ Mısır ile Kenan arasındaki erken dönem bağlantıları hakkında bkz. Yeivin 1960, 193-203;

⁷⁸ Kaplan 1959, 134-136.

⁷⁹ Klengel 1993, 21; Smith 1998, 68; Allen 2003, 251.

yapılmış levhadır (Kat. No. 1)⁸⁰. Anadolu'daki Mısırlı malzeme denildiğinde bilinen tek örnek olarak karşımıza çıkan bu levha, Leonard Woolley'in bugünkü Antakya'nın Reyhanlı sınırları içerisindeki Alalah'ta (Tel Açana) yaptığı kazıları sırasında XVI. tabakada ele geçirilmiştir. Mısır'ın ünlü Narmer Levhası'na benzetilen bu levhanın yayınlanmamış olması nedeniyle hakkında şu an için yorumda bulunamıyoruz.

2.3. Mısır'ın Eski Krallık Dönemi: III.-VIII. Hanedanlar

Arkaik dönemin sonunda ülkenin politik ve ticari merkezi Memphis olmuştur. Eski Krallık'ın ilk hanedanı olan III. Hanedan, firavun Nebka (İ.Ö. 2707-2690) ile başlar, firavun Huni (İ.Ö. 2663-2639) ile biter. Bu hanedanın en önemli firavunlarından biri Djoser'dir (Koser) (İ.Ö. 2690-2670). Abydos yakınlarında kendine bir mezar yaptıran firavun Koser, Sakkara'da da basamaklı piramit yaptırmıştır⁸¹. Bu dönemde gelişen ve genişleyen devlet yönetiminde yardımcı olmak adına görevde bulunan yüksek dereceli memurların en önemlilerinden biri sayılan vezir İmhotep, firavun Koser döneminde tanrı Ptah'ın oğlu olarak kabul görmüştür. Hekim, din adamı ve mimar gibi farklı yönleri bulunan Sakkara'daki basamaklı piramitin de mimarı olan İmhotep, Ptolemaioslar dönemine kadar hafızalarda korunmuştur⁸².

Firavun Koser'in saltanatından sonra başa geçen firavunlar hakkında bildiklerimiz kısıtlıdır. Sakkara'da İmhotep tarafından yapılan Basamaklı Piramit'in güneybatısında benzeri bir yapıya firavun Koser zamanında başlanmıştır. Bu proje ile hanedanın son firavunu Huni döneminde Sakkara'nın güneyinde yer alan Maidum'da başlanan piramit inşası ne yazıkki tamamlanmamış görünmektedir.

IV. Hanedan, büyük olasılıkla III. Hanedan'ın son firavunu Huni'nin kızlarından biri olan Heteferes ile evli firavun Snefru'yla (İ.Ö. 2639-2604) birlikte başlar, firavun Thamptis (İ.Ö. 2506-2504) ile biter. Maidum ile Sakkara arasındaki Dahşur'da "Yamuk Piramit" ile "Kırmızı Piramit" olarak adlandırılan iki yapı inşa ettiren⁸³ Snefru'nun ölümünden sonra tahta Cheops (İ.Ö. yak. 2604-2581) geçer. Onun dönemiyle birlikte Mısır'da piramitler çağı başlar. Gize platosunda Cheops ve halefleri

⁸⁰ Woolley 1953, 31.

⁸¹ Smith 1998, 26/ 1; Loprieno 2005, 39.

⁸² Hornung 2004, 21; Bard 2005b, 35.

⁸³ Smith 1998, 37-41.

Chephren (İ.Ö. 2572-2546) ile Mycerinus (İ.Ö. 2539-2511) tarafından yaptırılan piramitler ile sfenks, döneminin en önemli inşa faaliyetleridir⁸⁴ ve bu faaliyetler, firavun Userkaf (İ.Ö. 2504-2496) ile başlayan IV. Hanedan döneminde de devam etmiştir. Unas (İ.Ö. 2367-2347) adlı firavun ile sona eren bu hanedan dönemini takip eden V. Hanedan döneminde tanrı Ra'nın önemi artmış, firavunların isimlerinde "Ra" ve "Ra'nın oğlu" ibareleri yer almaya başlamış, tapınaklardan bazıları Güneş Tanrısı'na adanmıştır⁸⁵. V. Hanedan dönemi, firavun Teti'nin (İ.Ö. 2347-2337) tahta çıkmasıyla biter ve VI. Hanedan dönemi başlar. VI. Hanedan dönemi ise firavun Nitocris (İ.Ö. 2218-2216) ile son bulur.

Mısır'ın Anadolu'nun güney komşusu olan Suriye ile ilişkilerinin devam ettiği III. Hanedan sonlarında hüküm sürmüş olduğu bilinen Firavun Unas (İ.Ö. 2367-2347) dönemine tarihlendirilen buluntulardan bilinmektedir. Bu buluntuları mezar süslemeleri oluşturmaktadır. Süslemelerin konularını ise Asyalı şehirlerin fetihleri, Asyalı mürettebatlarıyla birlikte açık deniz tekneleri ve zayıf göçerlerin betimlemeleri oluşturmaktadır⁸⁶. Mısır'ın Suriye ile ilişkileri IV. Hanedan döneminde ve sonrası dönemlerde de devam etti. IV. Hanedan döneminde ilişkilerin yoğunlaşmış olduğu yer ise Suriye'deki Gubla/Byblos'tur. Mısır firavunları özellikle kereste (sedir, çam) getirtmek için Biblos'a ticari amaçlı seferler yapmaya başlamışlardır⁸⁷. Bu seferlere VI. Hanedan döneminde de devam edilmiştir. Gubla/Byblos'da bulunan ve IV-VI. Hanedanlar döneme tarihlenen, üzerinde hiyeroglifle firavun ve Mısırlı memur adlarının yer aldığı çeşitli formda 42 adet obje ile kraliyet marangozu isimlerinin yer aldığı 1 adak disk buna kanıt oluşturmaktadır⁸⁸.

Piramitler Dönemi olarak da bilinen IV. Hanedan'dan (İ.Ö. 2639-2504) itibaren Suriye ile ilişkilerin deniz ticaret seviyesinde yoğunlaşarak gelişmeye devam etmiş olduğunun bir diğer delili de Suriye limanlarında Mısır firavunlarının isimlerinin geçtiği malzemenin daha sık görülmesidir. Firavun Snefru (İ.Ö. 2639-2604) dönemi

⁸⁴ Hornung 2004, 31-36.

⁸⁵ Stadelmann 1998, 71.

⁸⁶ Smith 1998, 68/ 26.

⁸⁷ Klengel 1993, 21; Smith 1998, 68; Allen 2003, 251.

⁸⁸ Hem Suriye ve hem de Mısır'da bulunan lapis-lazuli objeler ile bunların Mezopotamya'yla bağı ve uzun mesafeli ticaretteki yerleri hakkında bkz. Payne 1968, 58-61; Pinnock 1985, 85-92; Gubla/Byblos'da bulunan Mısır'ın IV-VI. Hanedanı'na ait objeler hakkında bkz. Prag 1986, 59-74.

yıllıklarında, Lübnan'dan çeşitli türde kereste taşıyan 40 adet gemiden söz edilmektedir. Söz konusu bilgi bu dönemde Mısır ile Lübnan arasındaki yoğun bir deniz ticaretinin göstergesidir⁸⁹ Nitekim Levant limanlarından elde edilen bulgular, özellikle yapılarda kullanılmak üzere Byblos'tan getirilen kerestelerle ilgili kayıtlar ile Snefru'nun iktidar yıllarından birisinde getirilen gemi yüklü kereste bilgisiyle sınırlı değildir. Snefru'nun eşi kraliçe Heteferes ile IV. Hanedanın diğer yöneticilerinin adlarının kaydedildiği diğer bulgulara Levant limanlarında ele geçen bulgular vasıtasıyla öğrenilmiştir⁹⁰.

Mısır'ın Eski Krallık Dönemi'nde Suriye ile ilişkilerin başka delilleri de vardır. Bunlardan birisine bilim çevresinde Palermo Taşı denilmektedir. Bu taş üzerinde anlatılanlardan da Snefru'nun Suriye'den kereste getirdiğini öğrenmekteyiz⁹¹. İkincisi Suriye'de Ebla'da "G Sarayı"nda bulunan firavun Chephren'in (İ.Ö. 2572-2546) adının yer aldığı bir Mısırlı malzeme, yani bir kaptır⁹². Hem bunlar hem çok sayıda Mısır kökenli obje hem de Hathor ile ilişkilendirilen tanrıça Baalat'ın tapınağının Byblos'ta oluşu, Mısır'ın başta Byblos olmak üzere Suriye-Lübnan bölgesiyle ticari ilişkilerin İ.Ö. III. Binyıl ortalarına doğru sistemli bir şekilde başlamış olabileceğinin işaretidir. Ancak IV. Hanedan döneminde taş ocağı faaliyetleri ve askeri nedenlerden ötürü güneyde Elephantine ve doğuda Heliopolis ile Bubastis de garnizonlar kurulması, Snefru dönemine tarihlenen kayıtlarda Libya bölgesine yapılan bir seferde 1100 tutsağın alındığının belirtilmesi ve Aşağı Nubya bölgesine 20.000 askerle yapılan bir seferde 17.000 tutsağın alındığından söz edilmesi, Mısır'ın sadece Levant bölgesine değil Nubya ve Libya'ya doğru yöneldiğinin kanıtıdır⁹³.

Suriye ile ilişkilerin devam ettiği V. Hanedan (İ.Ö. 2504-2347) dönemine tarihlendirilen buluntulara Ebla'da da rastlanmıştır⁹⁴. Dönemin firavun adlarının görüldüğü taş kaplar ise Byblos'ta bulunmuştur⁹⁵. Ayrıca V. Hanedan'ın sonuna doğru

⁸⁹ Sparks 2003, 53; Hornung 2004, 27. Firavun Sahure (İ.Ö. 2496-2483) zamanında ilk kez Punt ülkesinden gelen bir tütsü sevkiyatından söz edilmektedir. Firavun Djedkare (İ.Ö. 2405-2367) zamanında Mısır'ın oldukça güneyine yani Üçüncü Şelale içlerine doğru muhtemelen eşeklerle yapılan seferde fildişi, post ve tütsü gibi hammaddelerin yanı sıra kraliyet konutu için dans edecek bir cüce de getirilmesi Mısır'ın Nubya'yla olan bağının göstergesidir.

⁹⁰ Sparks 2003, 53; Hornung 2004, 27.

⁹¹ Kessler 1998a, 43; Smith 1998, 41.

⁹² Klengel 1993, 23; Matthiae 2003, 166; Aruz 2003, 241.

⁹³ Kessler 1998a, 42, 45.

⁹⁴ Kessler 1998a, 45; Loprieno 2005, 41-42.

⁹⁵ Sparks 2003, 53.

hanedana ve asil mezarlarına ait mezar süslemelerinde Asyalı şehirlerin fethinin, Asyalı mürettebatın yer aldığı açık deniz teknelerinin, zayıf görünümlü göçebelerin betimlendiği sahneler görülmeye başlanmıştır⁹⁶.

Anadolu'nun güney komşusu olan Suriye ile ilişkilerin VI. Hanedan döneminde ise askeri seferlere dönüşecek kadar gelişmiş olduğunu hanedanın üçüncü firavunu I. Pepi (İ.Ö. 2335-2285) döneminde Filistin bölgesine yapılmış olan seferlere ilişkin bilgilerden öğrenmekteyiz. Buna göre I. Pepi, Filistin'de bulunan Bedeviler üzerine birkaç sefer yapmış, bölgede Karmel Dağı'na kadar da ilerlemiştir. Aşağı Nubya prensleri, kendilerini rahatsız eden Bedevilere karşı Mısır politikasını desteklemiş, hatta Asya içlerine yapılan seferlere insan desteğinde bulunmuşlardır⁹⁷. Güneydeki kervan yollarında baş gösteren tehlike nedeniyle Aşağı Nubya'daki Yam bölgesine üç sefer düzenlenmiş olduğu da bilinen⁹⁸ I. Pepi döneminde Mısır'ın Suriye'yle ilişkisi doruk noktasına ulaşmıştır⁹⁹ ki bunu I. Pepi'nin adının yer aldığı buluntular da destekler. Söz konusu buluntular, Ebla'daki "G Sarayı"nda bulunan taş kap parçası (Levha 2)¹⁰⁰ ve Byblos'ta bulunan sunu levhası, kap, kapak gibi objelerden oluşmaktadır¹⁰¹. Ancak I. Pepi'nin ölümünden sonra Mısır karmaşaya sürüklenir¹⁰².

Mısır'ın Suriye ile ilişkilerinin ticaret çerçevesindeki gelişiminin III. Hanedan döneminden itibaren giderek artıp, askeri sefer boyutuna taşınacak kadar ileriye gitmiş olması, Mısır'ın Anadolu ile ilişkilerini de geliştirmiş olabileceği olasılığını akla getirir. Nitekim arkeolojik araştırmaların keşfettiği buluntular, bu olasılığın yersiz olmadığını altını kuvvetli bir şekilde çizmektedir. Zira buluntuların keşfedildiği iki yer, yalnızca Mısır'a değil, Mısır'ın daha önce ticari ilişkiler içine girmiş olduğunu bildiğimiz Anadolu'nun güney komşusu Suriye'ye de oldukça uzak bir mesafededir. Bunlardan birisi Troya III. Tabakası, diğeri de Sardeis'deki Paktalos Vadisi'dir. Troya III.

⁹⁶ Seidlmayer 1998b, 36; Kessler 1998a, 45.

⁹⁷ Smith 1998, 76.

⁹⁸ Kessler 1998a, 45.

⁹⁹ Ben-Tor 1982, 3-18.

¹⁰⁰ Allen 2003, 253.

¹⁰¹ Gubla/Byblos ve Ebla'da bulunan I. Pepi'nin adının kazılı olduğu kaplara ilişkin bkz. Chéhab 1969, 1-47; Gubla/Byblos ve Suriye'de Mısır ile yapılan ticaretin kanıtlarına ilişkin olarak bkz. Smith 1998, 75-78; krali adların yer aldığı taş kaplar IV. Hanedan'dan itibaren görülmeye başlanmıştır. Taş kapların malzemesi, dağılımı ve hangi firavunlara ait olduğuna ilişkin bkz. Sparks 2003, 39-56.

¹⁰² Prehistorik zamanlardan Eski Krallık'ın sonuna kadar Mısır ve doğu Akdeniz hakkında bkz. Ward 1964, 1-45; ayrıca İ.Ö. 2200-1900 arasında Mısır ve Doğu Akdeniz'in durumuna ilişkin bkz. Ward 1971.

Tabaka'da Mısır ithali olduğu düşünölen mavi yeşilimsi fayanstan asa başı (Kat. No. 2)¹⁰³ ile üzerinde Mısır'ın V. Hanedanı'nın son iki firavunu olan Menkauhor (İ.Ö.2414-2405) ve Djedkare'nin (İ.Ö. 2405-2367) adlarının geçtiğı eserlerdir. Sardeis'te Paktalos vadisi kökenli 125 parçalık bir eser grubu içinde yer alan Mısırlı malzemeyi ise altın silindir mühür oluşturmaktadır (Kat. No. 3)¹⁰⁴. Ancak Paktalos vadisi kökenli olduğu belirtilen mührün sonradan yapılmış bir örnek olma olasılığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bir diğör buluntu ise Mısır'da firavun Cheops'un (İ.Ö. yak. 2604-2581) ölümünden önceye tarihlendirilen ve G 1233 mastabasının ek yapısından ele geçen Tarsus kökenli saklı astarlı testidir. Bahsi geçen bu buluntular, Mısır'ın Eski Krallık Dönemi'nde Mısır ve Anadolu arasındaki uzak mesafeli ticaretin ve ilişkisinin varlığını ortaya koyması bakımından çok değerlidir¹⁰⁵.

Buraya kadar sözünü etmiş olduğumuz buluntuların ele geçtikleri yerlere kimler tarafından ve nasıl getirildiğine dair hiçbir bilgiye sahip değiliz. Ayrıca bu buluntular, Mısır'ın Batı ve Güney Anadolu ile ilişkilerinin yalnızca deniz ticaretiyle sınırlı olduğu fikrini vermektedir. Zira Anadolu'nun bu kesimindeki Mısır'a özgü buluntuların ele geçtiğı merkezlerin hiçbirisi denize uzak sayılmayacak bir mesafede bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle Mısır'ın Eski Krallık Dönemi'nde hem Batı Anadolu hem de Doğu Akdeniz, Mısır'ın deniz ticaretinin kapsamındaydı. Mısır ve Batı Anadolu arasındaki ticari ilişki bu kapsam dâhilinde doğrudan ya da dolaylı olarak gelişmiş olabilir. Mısırlı tüccarların Mısır'ın Eski Krallık Dönemi'nde doğrudan ya da dolaylı olarak, yani Giritli tüccarlar gibi tüccarlar vasıtasıyla Anadolu ile bağlantılarının olduğunu düşünmemizi olanaklı kılmaktadır. Bu dönemde Mısır'ın ya da Batı Anadolu'nun birbirleriyle karadan olan bir ticari etkinliğinden kesinlikle söz edilemez. Tarsus ve Alalah'ta bulunan Mısır eserleri de Anadolu'nun güney kıyılarıyla Mısır arasındaki ticari ilişkilerin deniz ticareti kapsamında sınırlı kalmış olabileceğini akla getirmektedir.

¹⁰³ Korfmann 2000, 287-298; Müller 2001, 51-53; Brandau vd. 2004, 47.

¹⁰⁴ Young 1972, 11; Hornung 2004, 158.

¹⁰⁵ Mellink 1992, 215.

2.4. Mısır'ın Birinci Ara Dönemi: IX.-X. Hanedanlar

Her ne kadar mimariye yansımada da Osiris kültüne tapınımda bir artışın gözlemlendiği VI. Hanedan dönemi¹⁰⁶ sonrasında yönetime geçen VII. Hanedan, Manetho'ya¹⁰⁷ göre “70 gün” diye anılan bir karmaşa döneminin eşigindedir¹⁰⁸. VIII. Hanedan ise yaklaşık İ.Ö. 2216-2170 tarihlerini kapsar. Bu hanedan dönemindeki krallar, kraliyet ailesiyle evlilik yoluyla akraba olan Koptoslu eyalet yöneticileri soyundan kişileri Yukarı Mısır'ın idari işlerinden sorumlu olarak atamışlardır. Sakkarada piramitler inşa ettiren, Koptos'taki Min tapınağı için koruyucu genelgeler çıkaran bu hanedanın yöneticileri bir dönem ülkenin tamamına hükmederken hanedanın sonuna gelindiğinde güçlerini yitirmeye başlarlar¹⁰⁹. Zaman içinde “Eski Krallık” sona erer ve Mısır tarihinde “Birinci Ara Dönem” (İ.Ö. yak. 2170-2020) diye bilinen bir sürece girilir.

“Birinci Ara Dönem” olarak adlandırılan kısa zaman diliminde kuzey ve güney, ülkenin tamamı üzerinde güç mücadelesine girer¹¹⁰. Bu dönem Herakleopolis'ten Khety ailesinin Memphis'teki tahtı ele geçirmesiyle son bulur. Herakleopolitanlar olarak da bilinen IX.-X. Hanedanlar, Aşağı Mısır'da Asyut'un güneyine kadar olan bölgede tanınmışlardır. Ancak Thebesliler, bu hanedanlara olumlu yaklaşmazlar. Nubyalı paralı askerlerin de desteğini alan Thebesliler, Asyut civarında bir abluka oluşturur, I. Mentuhotep'in (İ.Ö. 2046-?) önderliğinde Memphis'teki tahtı ele geçirir ve XI. Hanedan'ı kurarlar. Böylece Yukarı ve Aşağı Mısır'ın yeniden birleşmesi sonucu “Orta Krallık” başlamış olur.

“Birinci Ara Dönem”e ait Mısır belgelerinde karmaşanın neden olduğu kaos ortamının siyasal ve toplumsal yaşamı nasıl değiştirmiş ve nasıl bir siyasal kaosun yaşanmış olduğu canlı bir şekilde tasvir edilmiştir¹¹¹. Fakat bu koşullarda bile Mısır, öyle görülüyor ki uluslararası ticaretin dışında kalmış değildir. Bu dönemde Mısır'ın Suriye'nin kıyısındaki şehirlerle bağlantısı devam etmiştir. Bölgedeki siyasi ve sosyal

¹⁰⁶ Stadelmann 1998, 71.

¹⁰⁷ Hölbl 2001, 27.

¹⁰⁸ Schulz 1998, 528.

¹⁰⁹ Hornung 2004, 49-50.

¹¹⁰ Brovarski 2005, 45-49.

¹¹¹ Kemp 1999, 112-113.

durumu “İpu-Wer’in Öğütü”, “Sinuhe’nin Hikâyesi” ve “Lanetleme Metinleri” gibi yazılı Mısır kaynaklarından öğrenmekteyiz¹¹². Ayrıca Byblos, Ugarit, Ebla, Katna, Bika, Neirab gibi merkezlerde bulunan Mısırlı ya da Mısırlılaşmış heykeller¹¹³, sfenksler ve farklı türdeki objeler ile Mısır’daki duvar resimlerinde betimlenen Asyalı göçebeler, aradaki bağlantının kanıtıdır.

2.5. Mısır’ın Orta Krallık Dönemi: XI.-XII. Hanedanlar

Orta Krallık dönemi XI. Hanedanın kurucusu I. Mentuhotep (İ.Ö. 2219-?) ile başlar XII. Hanedan’ın son yöneticisi Nefrusobek (İ.Ö. 1798/97-1794/93) ile biter¹¹⁴. XI. Hanedan’ın son firavunu IV. Mentuhotep’ten (İ.Ö. 1983-1976) XII. Hanedan’a geçişin nasıl olduğuna dair net bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte XI. Hanedan’ın sonlarına doğru, yeni kurulacak hanedanın kurucusu olacak Amenemhat adında bir vezirin ismine rastlanması iktidarın zorbalıkla ele geçirilmiş olabileceğini düşündürür. XII. Hanedan, I. Amenemhat (İ.Ö. 1976-1947) ile başlar kraliçe Nefrusobek (İ.Ö. 1798/97-1794/93) ile biter. İktidarının ilk zamanlarında I. Amenemhat, ikametgâhını Thebes’ten ülkenin eski merkezine taşımıştır. Memphis yakınlarında bugünkü el-Lişt köyünün olduğu yerde adı *Itj-tawy* yani “İki ülkenin fatihi Amenemhat” olan yeni bir başkent kurulmuştur. Thebes, bu dönemde tanrı Amun kültünün merkezi olmayı sürdürse de siyasi açıdan önemini yitirmiştir. Az sayıdaki saray mensubu ve memur ise mezarlarını Nil’in batı kıyısındaki Thebes’te bulunan ölümler kentine yaptırmıştır. Memphis’in “Eski Krallık” döneminde pek tutulmayan yaratıcı tanrısı Ptah’ın etkisi “Orta Krallık” döneminde artmıştır.

Saltanatı esnasında Sesostri’si kral naipliğine getiren I. Amenemhat, devleti dokuz yıldan daha fazla bir süre oğluyla birlikte yönetmiştir. Firavun hayattayken veliahdın yönetime ortak edildiği bu sistem, XII. Hanedan’ın diğer kralları tarafından da

¹¹² Van Seters 1964, 13-23; İpu-Wer’in Öğütü hakkında bkz. Parkinson 1999; Sinuhe’nin Hikâyesi’nin hakkında bkz. Parkinson 2009; hieratik şekilde yazılan ve içeriği firavunun düşmanlarının lanetlendiği metinler olan “Lanetleme Metinleri” (Execration Texts) keramik üzerine yazılan ve ritüelden sonra kırılan metinlerdir. Kırılma nedeniyle parçalar halinde bulunmaktadır. Pinch 1995; Ben-Tor 2006, 63-87.

¹¹³ Suriye’de bulunan Mısır heykelleri hakkında bkz. Ward 1961, 22-45; Megiddo’da bulunan Hare Nome’unun valisi Djehuty-hetep’in XII. Hanedan’a tarihlenen heykeli, Ugarit’te bulunan Vezir Sesostri-anh’in heykeli, III. Amenemhat ile muhtemelen II. Amenemhat’in kızı olan prenses Khnumet’in 2 küçük sfenksi ile Katna’da bulunan ve prenses Itakayet’e atfedilen küçük sfenks de Suriye’de bulunan Mısır heykellerine örneklerdir. Smith 1998, 115.

¹¹⁴ Eski Mısır’ın Orta Krallığı’na dair ayrıntılı bilgi için bkz. Smith 1998, 80-90.

uygulanmıştır. Babası gibi I. Sesostris (İ.Ö. 1956-1911/10) de *Itj-tawy*'ye yerleşir. Etkin dış politikasını Mısır'ın güney sınırında başarıyla sürdüren I. Sesostris, Nubya'yı tamamıyla hâkimiyet altına alırken Üçüncü Şelale'ye kadar ilerleyerek bu bölgenin altın madenlerini ele geçirir. Bu madenlere ulaşmak için Wadi Halfa'dan geçmek gerektiğinden firavun, bölgenin güvenliğini sağlamak için Buhen'de bir kale inşa ettirmiştir.

II. Amenemhet (İ.Ö. 1914-1879/76) ve II. Sesostris (İ.Ö. 1882-1872) zamanında XII. Hanedan, Mısır'ın tamamına hâkim bir durumdadır. II. Sesostris'in saltanatında güney bölgelerde Sudan civarında isyan girişimleri olsa da bunlar başarıya ulaşmaz. Bu firavun zamanında doğu çöllerinde bulunan Bedevi kabilelerin liderleriyle ilişkiler iyi durumda olmuştur. XII. Hanedan'ın en bilinen firavunu III. Sesostris'tir (İ.Ö. 1872-1853/52). Döneminin ilk olayı, Sudan'ın istilas ve bu niyetle yapılan askeri seferlerdir. Sudan'ın istilas sonucunda Mısırlılar, sınır belirleme amacıyla üç büyük kale duvarı inşa etmişlerdir. Müstahkem mevki kurarak uzun soluklu askeri tedbirler alınmış, bunun sonucunda Nubya yüzyıllar boyunca Mısır'ın elinde kalmıştır.

III. Sesostris'in oğlu ve kral naibi III. Amenemhat (İ.Ö.1853-1806/05), kapsamlı imar faaliyetlerine girişmiştir. Bugünkü Faiyum'un bulunduğu Şedyet'te yeni eyaletin baş tanrısı Sobek'e büyük bir kült salonu yaptırmış, Medinet Madi'de de küçük bir tapınak inşa ettirmiştir. XII. Hanedan'ın son büyük başarısı, Faiyum'un imarı olmuştur. Ancak III. Amenemhat'tan sonra başa geçen yöneticiler aynı oranda başarılı olamazlar.

IV. Amenemhat (İ.Ö. 1807/06-1798/97), adından fazlaca söz ettirmez¹¹⁵. Hanedan gerileme sürecine girmiş gibi görünse de krallık, eldeki yerleri muhafaza etmede başarılı olmuş gibi gözükmektedir. Bilindiği kadarıyla IV. Amenemhat'ın erkek varisi yoktur. Ölümünden sonra kız kardeşi Nefrusobek (İ.Ö. 1798/97-1794/93), kral unvanıyla ülkeyi dört yıl boyunca yönetmiştir. Hükümdarlığı boyunca İkinci Şelale'ye kadar pek çok iz bırakan Nefrusobek'ten sonra XII. Hanedan sona erer¹¹⁶.

XI. Hanedanı'ndan itibaren Mısır ticareti çok yönlü gelişmiştir. Punt (Sudan) ülkesiyle yapılan ticaret Mısır'ın XI. Hanedan döneminde canlanır. Sina'daki turkuaz madenleri de yeniden açılmış, Doğu çölleri de yeniden ticari merkez haline gelmiştir.

¹¹⁵ III. ve IV. Amenemhat'ın Dahşur ve Lahun'dan Byblos ve Suriye kıyısındaki diğer prensliklere gönderdikleri değerli hediyeler hakkında bkz. Smith 1998, 114/ 14.

¹¹⁶ Hornung 2004, 73.

XI. Hanedan döneminde Wadi el-Hudi'den ametist ve Wadi Hammamat'tan gri kumtaşı, XII. Hanedan döneminde de Cebel Zeyt'ten galenit çıkartılmıştır. Yerel halkın imalatını Mısır'a satmak adına ticari faaliyetler gösterdiği de bilinmektedir. Batıdaki Wadi el-Natron'da I. Amenemhat döneminde bir kale inşa edilmiştir¹¹⁷. Libya ve kuzeyde Asya sınırlarının güvenliğini sağlamaya yönelik çalışmalar da I. Amenemhat döneminde başlatılmıştır. III. Sesostris zamanında Kızıl Deniz, Doğu Afrika ve Arabistan kıyılarına deniz seferleri yapılmıştır. Bu döneme ait yazıtlarda ayrıca Punt ülkesi ile yapılan ticari ve kültürel faaliyetler de dikkat çekmektedir¹¹⁸.

Orta Krallık döneminin firavunları, ilgilerini Suriye-Filistin üzerine ticaret yollarındaki güvenliğin sürmesi adına yoğunlaştırmışlardır. Mısır'ın askeri varlığı, Gaza'ya (Gazze) giden askeri ve ticari yollar üzerinde yer alan ve Delta'nın doğu kolunda bulunan Kantir'de görülmektedir. Orta Krallık döneminin başında "Hükümdar surları" olarak da bilinen ve Delta'nın doğu sınırını Bedevi göçlerine karşı korumak amacıyla yapılan duvar dikkat çekmektedir. Dönemin dikkati çeken bir diğer özelliği ise Mısır'ın kuzey ve kuzey doğusundaki ülkelerle ilişkilerini Suriye'nin ötesine daha yoğun bir şekilde geliştirmiş olmasıdır. Mısır'ın Suriye'nin dışında ilişkilerini geliştirdiği bu ülkelerden birisi Mezopotamya, diğeri Girit'tir.

Suriye ile yoğunlaşmış olan ticari ilişkilerin kanıtlarını Byblos, Katna, Ebla, Hazor gibi çok sayıda kent devletinde keşfedilen çok sayıda Mısırlı obje oluşturmaktadır. Bu objelerin Byblos'daki örnekleri için Obelisk Tapınağı'nda bulunan İ.Ö. 2000-1500 arasına tarihlenen fildişinden Hathor başı, kanatları açık tasvir edilmiş altından akbaba, üzerinde şahin betimlemesi bulunan altından göğüsük, üzerinde yarı değerli taşlarla süslü Mısırlı unsurla betimlenmiş altından pendant ve orak şeklindeki seremoni kılıcı verilebilir (Levha 3, Levha 4)¹¹⁹. Ugarit buluntuları için ise XII. Hanedan firavunu I. Sesostris'in (İ.Ö. 1956-1911/10) adının bulunduğu istiridye kabuğu, II. Sesostris'in (İ.Ö. 1882-1872) eşinin sfenksi, III. Amenemhat'a (İ.Ö.1853-1806/05) ait iki sfenks, rahip, kadın, vezir heykelleri ile ricalleri örnek olarak

¹¹⁷ Kessler 1998b, 106; "Orta Krallık"ın dış politikası ve XI. Hanedan hakkında bkz. Smith 1998, 85-90, 113-119; Trigger vd. 1999, 345.

¹¹⁸ Kessler 1998b, 106-107; Smith 1998, 94.

¹¹⁹ Klengel 1993,40; Marquis 2000, 27; Hakimian 2008a, 55-58; Schneider 2008, 61-62.

verilmektedir¹²⁰. Yine bu dönemde Byblos'taki yöneticilerin kendilerini “firavunun hizmetkârı” olarak tanımlaması söz konusudur. Bu durum Mısır'ın bölgede sadece ticari değil siyasi olarak da etkin olduğunu göstermektedir¹²¹. Firavun IV. Amenemhat'a (İ.Ö. 1807/06-1798/97) ait Byblos'da bulunmuş obsidyen kutu da bölgedeki Mısır etkisinin bir kanıtıdır (Levha 5). Ayrıca Katna kentinden ele geçen taş kaplar ve diğer buluntular üzerinde yer alan Mısırlı krali isimler de yine Mısır'ın bölgeyle olan bağı bir kez daha ortaya koymaktadır¹²².

Mısır'ın Suriye bölgesiyle ticari ilişkileri, çok sayıda kralın/firavunun hüküm sürdüğü sorunlu XIII. Hanedan (İ.Ö. 1794/93-1648) döneminde de devam etti. Zira Filistin'de bulunan krali nitelikli scarabaeuslar ile Suriye'den elde edilen buluntular bu dönemin başlarına tarihlendi¹²³. XIII. Hanedan Dönemi Mısır-Suriye ilişkilerinin bir diğer delili Ebla'da bir mezarda bulundu. Oradaki buluntuların en önemlisi bu hanedan döneminin firavunlarından Hotepibre'nin adının yazılı olduğu törende kullanılan topuzdur. Bu topuzun üzerinde “Asyalı'nın oğlu” ifadesi yer almaktadır ki bu, XIII. Hanedan'ın, Delta'nın doğusuyla olan muhtemel bağı ortaya koymaktadır (Levha 6)¹²⁴. Ebla'daki “Kuzey Sarayı”nda Mısırlı krali unsurların betimlendiği suaygırı dışından mobilya kakması, Levant'tan elde edilen Mısır işi objelerden biri olan üzerinde firavun betimlemesi bulunan silindir mühür ve Mısırlı olması kuvvetle muhtemel silindir şeklindeki kabza da tıpkı bahsi geçen topuz gibi önemli örnekler arasında sayılmaktadır (Levha 7)¹²⁵. Daha sonra söz edeceğimiz arkeolojik bulgulardan da anlaşılacağı üzere Mısırlı ticaret malzemeleri bakımından Orta Krallık Dönemi Anadolu-Mısır ilişkileri Anadolu'nun iç kesimlerini içine alacak kadar uzak ve geniş bir bölgeyi kapsayacak kadar çok gelişmiş görünmektedir.

¹²⁰ III. Amenemhat, Byblos'nın bilinen en eski yöneticisi I. Abishemu ile çağdaştır. Kitchen 1967, 40-54; Klengel 1993, 78.

¹²¹ Klengel 1993, 79; I. Abishemu ve oğlunun Gubla/Byblos'daki yönetimi ve unvanlarına ilişkin ve Gubla/Byblos'da bulunan krali mezarlardan biri olan Mezar II'de bulunan obsidyen kutunun üzerinde IV. Amenemhat'ın (İ.Ö. 1807/06-1798/97) adı yer almaktadır. Marquis 2000, 36.

¹²² Ahrens 2012.

¹²³ Klengel 1993, 79; Ebla'da Orta Tunç Çağı tabakasında ele geçen ve İ.Ö. 17. yüzyıla tarihlendirilen taş kapların formu Mısır geleneği ile ilişkilendirilir. Al-Maqdissi 2008, 44.

¹²⁴ Matthiae 2008, 38.

¹²⁵ Ryholt 1998, 1-6; Aruz 2008c, 395; Matthiae 2008, 35, 37, 39.

2.6. Anadolu'nun Assur Ticaret Kolonileri Dönemi

Mısır'ın Orta Krallık dönemi, yaklaşık olarak Anadolu'nun Assur Ticaret Kolonileri dönemi ile çağdaştır. Assurlu tüccarların sistemli ticaret yaptıkları Anadolu'nun bu döneminde beyler tarafından yönetilen kent devletleri vardı. Yerleşim alanlarında keşfedilen döneme ait çivi yazılı belgeler ve diğer maddi bulgular ışığında *karum* ve *wabartum* gibi merkezlerin varlığı Assurla yapılan ticaretin kanıtıdır¹²⁶. Assurlu Tüccarların Eski Assur Krallığı döneminde hüküm sürmüş olan I. Erişum'dan beri Anadolu ile ticaret yaptıkları bilinmektedir. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla bu ticaret, devletin tekelinde olmadan *naruqqum* denilen cemiyetler ve aile şirketleri ile kolektif ticaret esasına dayanmıştır¹²⁷. Bunun için yerel yöneticiler ile antlaşmalar yapılmıştır. Elde edilen belgeler ışığında yabancılar, Anadolu'daki krallıklar ile Assur arasında yapılan antlaşmalar gereğince ticari etkinliklerde bulunmuşlardır. Bu tür belgelere az rastlanılmış olsa da elimizde ilki Kültepe-Kaneş ve diğeri Hahhum ile yapılmış iki antlaşma metni mevcuttur¹²⁸. Bu metinlerden anlaşıldığı üzere Assurluların mallarının zorla alınamayacağı, cinayete uğrayan kişi için kan parası ödeneceği, kayıp malın bulunarak sahibine verileceği, yerel saraya getirilen dokumanın onda birinin gümrük vergisi olarak alınacağı, taraflar hakkında adil kararlar verileceği hükümleri mevcuttur¹²⁹.

Ticarette deneyimli olan Assurlular, bu dönemde kendi ticaret kalorilerini kuracak şekilde gelişmiş bir sistem oluştururlar. Assurluların baş karumu olan Kültepe-Kaneş'ten¹³⁰ elde edilen çivi yazılı tabletler, kolonizasyon sürecinin özelliklerini

¹²⁶ *Karum* ve *wabartum* tanımına ilişkin bkz. Collins 2007, 26.

¹²⁷ Kral Erişum'un Kültepe'de bulunan tableti için bkz. Landsberger ve Balkan 1950, 171-268; Burney 2004, XXXI; Özgüç 2005, 4.

¹²⁸ Özgüç 2011, 245.

¹²⁹ Kültepe tabletlerinde bahsi geçen vergiler hakkında bkz. Bayram 1993, 1-14; Assurlu tüccarların Anadolu'da sahip olduğu haklara ilişkin bkz. Hecher 1996, 137-159.

¹³⁰ Kültepe-Kaneş höyüğündeki tabaka, Roma Dönemi (1-2. yapı katları) ile başlar. Ardından Hellenistik Dönem (3. yapı katı) gelir. 4. ve 5. yapı katları ise Kaneş'in Tabal ülkesinin önemli merkezlerinden biri olduğu ve İ.Ö. 10. yüzyıldan 8. yüzyıl sonuna kadar önemini koruduğunu gözler önüne serer. Merkezin bu dönemdeki önemini vurgulayan buluntu, İ.Ö. 9. yüzyıla tarihlenen ve üzerinde koruyucu tanrı kabartması olan bazalttan dikili taştır. 6. yapı katı ise, aşağı şehirdeki Ia dönemi ile çağdaştır ve İ.Ö. 17. yüzyılın başlarına tarihlenir. 7. yapı katı ise aşağı şehrin Ib tabakası ile eşleşir ve İ.Ö. 1800-1730 yılları arasına tarihlenir. Karum'un son yapı katı olan Ia, Ib katının tahribi ile Eski Hitit Devleti'nin kuruluşu arasında kısa bir süre varlığını korumuş bir evreyi yansıtır. II. kat şehrin yangın enkazı üzerine kurulan Ib şehrinde, Assurluların ticareti sürdürmelerine rağmen ticaret zayıflamış, tablet sayısı çok azalmış (520

ayrıntılı şekilde anlatır. Eski Assurca yazılmış bu tabletlerin bulunduğu arşivlere göre Assurluların Aşağı kentin II. yapı katında oturdukları tespit edilmektedir ve yine bu arşivlerden anlaşılmaktadır ki Kültepe-Kaneş Karumu, Assur'a doğrudan bağlı olan bir karumdur¹³¹. Araştırmalar ışığında tabletlerde bahsi geçen karumlar arasında Buruşhattum (Puruşhanda), Durhumit, Hahhum, Hattuşa, Hurama, Kaneş, Nihriya, Tawiniya, Urşu, Wahşuşana ve Zalpa; wabartumlar arasında da Badna, Hanaknak, Karahna, Mama, Şalatuwar, Şamuha, Waşhaniya ve güneydeki Zalpa sayılmaktadır¹³².

Ticaretin yürümesinde söz sahibi olan bir diğer önemli unsur da Anadolu'daki kent devletlerinin başında bulunan kral yani *rubaum* olmuştur¹³³. *Rubaum*un konumunu ve etkinliğini anlamamız açısından *rubaum* Anum-Hirbi'nin mektubunun tercümesi büyük önem taşımaktadır¹³⁴. Tıpkı *rubaum* gibi kralın eşi *rubatum* da ticarete söz sahibi olmuştur¹³⁵. Puşu-ken adlı bir tüccarı kaçakçılık yaptığı iddiası ile hapse attıran ve diğer kentleri uyaran bir *rubatum*un varlığı da yine tabletler vasıtasıyla bilinmektedir¹³⁶. Veliaht prens olan ve Akkadça “Merdiven Büyüğü” anlamına gelen *rabi similtim* de Anadolu'daki yerel politik görünümü anlamamız açısından önemli bir figürdür. Yazılı kaynaklardaki meslek listelerinde en yüksek dereceli devlet memuru olarak belirtilen *rabi similtim* bağlı saray görevlileri ve mesleklerden bazıları depolar

adet), Anadolu içi ticaret ağırlık kazanmış ve en önemlisi Assurluların oynadığı hâkim rol de zayıflamıştır. Özgüç 2005, 52.

¹³¹ İ.Ö. 1945-1735 yılları arasına tarihlenen Assur Ticaret Kolonileri'nin görkemli dönemi Kültepe-Kaneş'in 8. yapı katı ve aşağı şehirdeki çağdaşı II. tabaka, büyük çaplı bir yangınla tahrip olmuştur. Höyükteki 9-10. yapı katları ile çağdaşı aşağı şehirdeki III-IV. tabakalar, yaklaşık yetmiş yıl sürmüştür. 11-17. yapı katları, İ.Ö. 2300-2000 yıllarına tarihlenirken aşağı şehirdeki başlangıç evresi olan IV. tabaka, ana kaya üzerine kurulmuştur. Kültepe-Kaneş sokakları, meydanlara açılan evler ve mahallelerden oluşmaktadır. Arabaların geçebileceği genişlikte olan sokakların zemini toprak ve taş döşelidir. Atık su kanallarının üzeri taşlarla örtülmüştür. Bu şekliyle gelişmiş bir kent görünümü sergileyen kentin yapıları, tek ya da iki katlıdır. Taş temelli yapıların içinde sabit ya da taşınabilir ocaklar, fırın, tandır, maltız ve mangalların mekân içine özenle konulduğu gözlemlenmiştir. Kentin planı ile yerel halkın ve Assurlu tüccarların yaşadığı mekânlar hakkında bkz. Özgüç 2005, 53-83. Bu dönemde Kültepe-Kaneş karumundan elde edilen veriler ışığında ölümler, evlerin taban altına taş sandık mezarlara, küp içine ve toprağa kazılan çukurlara gömülmüştür. Gömü hediyeleyi genellikle taş sandık mezarlardan ve az sayıda küp mezardan ele geçirilmiştir¹³¹. Tüccar evlerinin zemin katlarındaki özel odalarda ise sıklıkla şahıs arşivlerine rastlanılmıştır. Taban üstleri, raflar, çanak çömleklerin içleri, hasır ya da kilimden torbalara sarılarak korunan tablet, mühür, kil zarf ve etiket gibi arşiv buluntuları, önemli yer tutmaktadır. Özgüç 2005, 44 vd.

¹³² Collins 2007, 26/13; Sagona ve Zimansky 2009, 321.

¹³³ Burney 2004, 2, 63.

¹³⁴ Anum-Hirbi'nin Warshama'ya mektubunun tercümesi için bkz. Balkan 1957; yerel krallar ile Assurlu tüccarlar arasındaki ilişkiler hakkında bkz. Günbattı 1999, 75-84; Collins 2007, 29.

¹³⁵ Burney 2004, 323.

¹³⁶ Memiş 1993, 20.

amiri, hudut amiri, marangoz, demirci ve değişik şehirlerdeki işçiler şeklinde sıralanmıştır. *Rabi alahim* ise sarayın vergi işlerinden sorumlu en yüksek dereceli ikinci memurudur. Diğer bir önemli memurluk olan *rabi sikkitim*, en yüksek dereceli askeri komutan/general ya da madenlerin dağıtımından sorumlu kişidir¹³⁷.

Ticaretin yürütülmesini sağlayan müessese “karum evi” anlamına gelen *bit karim*’dir¹³⁸. Assurlu tüccarların koloni birimi ve yönetim merkezi olan bu birim, doğrudan Assur’a bağlıdır. Assur’un bütün idari ve politik işlerini kolonilerle ilişkilerini düzenleyip yürüten ve kararlar alan “Kent Meclisi” ise adalet, hukuk ve kamu düzeninde karar merciidir. Bu meclis ayrıca yerel krallıklarla yaşanan siyasi anlaşmazlıklar, büyük veraset davaları, ticareti olumsuz etkileyen ihracatı azaltıcı olaylara karşı da duyarlı bir kurumdur¹³⁹.

Kültepe-Kaneş karumundan elde edilen tabletlerin çoğunluğunu iş içerikli mektuplar oluşturur¹⁴⁰. En çok bulunan belgeler, borç senetleri, çeşitli kayıt ve mahkeme tutanaklarıdır. Sayıları az da olsa aile hukukunu ilgilendiren evlenme, boşanma, miras, ev ve köle satışları hakkında belgeler de mevcuttur¹⁴¹. Bu belgelerden anlaşıldığı kadarıyla yerel halkta kadın ile erkek arasında eşitlik vardır¹⁴². Evlenme ve boşanma karşılıklı anlaşma esasına dayalı olup bu durum, Assurlular tarafından da kabul görmüştür¹⁴³. Yerel halktan olan çiftler, hayattayken ya da ölüm halinde mallar üzerinde eşit haklara sahip olmuştur. Elimizde kadınların gerçekleştirdiği ticari faaliyetlere ilişkin belgeler de mevcuttur¹⁴⁴.

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla kervan taşımacılığı ile ticareti yapılan mallar arasında dokumalar, kilim, kalay, bakır, tarım ürünleri, baharat ve süs eşyaları

¹³⁷ Özgüç 2005, 37.

¹³⁸ Burney 2004, 42; Collins 2007, 28; Sagona ve Zimansky 2009, 227.

¹³⁹ Özgüç 2005, 16-18.

¹⁴⁰ Özgüç 2005, 44-46.

¹⁴¹ Ev satışı hakkında bkz. Günbattı 1989, 51-59; Kültepe’de bulunan tabletler ışığında aile içi yazışmalara ilişkin bkz. Günbattı 1990, 126-133; mahkeme kayıtlarına ilişkin bkz. Uzunalişoğlu 1991, 44-53; taşınmazların satışına ilişkin bkz. Bayram 1991, 297-314; köle satışı için bkz. Sever 1998, 485-494; Eski Assur Dönemi’nde birey ve aile içi ilişkiler hakkında bkz. Larsen 2007, 93-106.

¹⁴² Assur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Anadolu’nun sosyal yapısı hakkında bkz. Donbaz 1996, 177-196; Assurluların yerel halk için kullandıkları *nu’auum* kelimesi dilsiz, akılsız ve barbar anlamına gelmektedir. Özgüç 2005, 6.

¹⁴³ Yerel halk ile Assurlu tüccarlar arasındaki münasebetlere ilişkin olarak bkz. Sever 1975, 1-16; Çeçen 1990, 140-153; Özgüç 2005, 40;

¹⁴⁴ Günbattı 1992, 229-234.

bulunmaktadır¹⁴⁵. Assurlu tüccarlar getirdikleri kalayı ve yerel halkın çok beğendiği Babil dokumalarını Anadolu’da satmışlardır¹⁴⁶. Kalayın tamamı ve dokumanın bir bölümü ticaret malıdır¹⁴⁷. Süs taşlarından akik ve hematit gibi yarı değerli taşlar da getirilip Anadolu’da satılmaktadır¹⁴⁸. Bunlar yerel halka, aldıkları fiyatın iki katına, üstelik altın ve gümüş karşılığında verilmiştir. Yün iç pazarda önemli bir yer tuttuğundan Assur’a gönderilemez ancak, Assurlular kurdukları şirketler vasıtasıyla Anadolu içindeki yün ticaretinde de aktif bir rol oynamışlardır¹⁴⁹. Tüccarlar ithal malları önce düşük kaliteli bakır ile sonra tasfiye edilmiş yüksek kaliteli bakır ile değiştirip yerel halka gümüş karşılığında satmışlardır. Bakır ve kalay, yerel halk arasında para görevini görse de asıl para birimi gümüşü¹⁵⁰. Hem yönetim hem de ekonomik merkezler olan saraylar, bakır ve dokuma ticaretine özellikle katılım göstermiştir. Assurlu tüccarın saraya vermesi gereken *nishatum* adlı bir vergi mevcuttur ki bu vergi Assurlu tüccardan kumaş için % 5 ve kalay için % 3 oranında alınmıştır.

Kazılar ışığında Kültepe-Kaneş karumunda bulunan çanak çömlekler boyalı ve boyasızlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Kültepe-Kaneş’in II ve Ia-Ib katlarında bulunan çanak çömlekler, ev ve depolarda bulunmuştur. Kap biçimlerinin çoğu, madeni kapların taklidi parlak açkılı yüzeylere sahip çömlek, testi, çanak, tabak, iri çanak, huni, maşrapa, fincan, kantharos, sivri dipli bardak, kadeh, meyvelik, çaydanlık, ibrik gibi formlardır. Törenlerde kült objesi olarak kullanılan libasyon kapları yani *rhytonlar* arasında aslan, köpek, antilop, domuz, boğa, kartal, keklik, tavşan gibi hayvanlar yer almaktadır.¹⁵¹ Kültepe-Kaneş’ten elde edilen kil zarflar ve etiketler üzerinde ise çeşitli üsluplarda silindir ve damga mühür baskıları mevcuttur. “Eski Babil”, “Eski Assur”, “Eski Suriye” ve “Yerli Anadolu” olmak üzere gruplara ayrılmıştır. Mezopotamya’nın güçlü etkisine rağmen Hatti üslubunda motifler, zengin ve özgün görünmektedir. Yerel

¹⁴⁵ Kalay ve kumaşları Anadolu’ya getiren kervanların izlediği rota, kullanılan eşek sayısı ve tartılma işlemleri hakkında bkz. Özgüç 2005, 24-25.

¹⁴⁶ Kültepe tabletlerinde geçen kumaşlar için bkz. Şahin 1997, 35-41; Anadolu’ya iki yerden kumaş getirilmekte olup bunlar Assur’da kadınlar tarafından dokunanlar ile Babil’den ithal edilenlerdir. Özgüç 2005, 27-28.

¹⁴⁷ Assurlu tüccarların Anadolu ile yaptıkları kalay ticaretine ilişkin bkz. Klengel 2009, 12.

¹⁴⁸ Lapislazuli, kıymetli taş yani *husharum* olarak ticareti yasaklanmış bir taştır. Özgüç 2005, 44.

¹⁴⁹ Assur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Anadolu dışına çıkışı yasaklanan maddeler hakkında bkz. Sever 1999, 85-94.

¹⁵⁰ Özgüç 2005, 26-29, 30-31, 45-48.

¹⁵¹ Emre 1965, 87-99; Özgüç 2005, 115-200.

tanrılar ve Mezopotamya tanrıları, burada bir aradadır. Diğer üsluplardan III. Ur Hanedanı mühürleri doğrudan Mezopotamya'dan ithal edilmiş ve ikinci kez kullanım görmüş mühürlerdir¹⁵².

Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nı Kültepe-Kaneş karumu kadar detaylı sergileyen bir diğer önemli merkez de Puruşhanda olduğu düşünülen Acemhöyük'tür¹⁵³. Kent, Erken Tunç Çağı II Dönemi'nde yaklaşık İ.Ö. 2500 yıllarından itibaren giderek gelişmiş ve en parlak dönemini Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda yaşamıştır. İ.Ö. 18. yüzyılda nedeni şu an için bilinmeyen bir yangın, III. tabakayı kaplamış ve bu parlak döneme son vermiştir. Felaketten kurtulanlar kenti ikinci kez inşa etmiş olmalarına rağmen İ.Ö. 1700 yıllarında kent tamamen terk edilmiştir. Höyüğün güneyinde yer alan büyük kralın ikametgâhı olan Sarıkaya Sarayı, dönemi göz önüne alındığında, inşa tarzı, planı ve küçük buluntuları ile Anadolu'nun en iyi korunmuş ve en zengin buluntularına sahip yapısıdır¹⁵⁴.

Acemhöyük'teki bulgular, Assur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki politik ve ticari ilişkiler ile zenginliği anlamamız açısından önem teşkil etmektedir. Çoğunluğu Sarıkaya Sarayı'nın üç odasında depolanan bullalardan Acemhöyük'ün politik ve ticari ilişkilerinin olduğu bölgeler ve kişiler anlaşılmaktadır¹⁵⁵. Bunlar arasında Assur Kralı I. Şamşi-Adad'a (İ.Ö. 1809-1776), çağdaşları Mari ve Sim'al Oğulları Ülkesi Kralı Yahdun-Lim'in kızı Prenses Nagihanum'a ve Karkamış Kralı Aplahanda'ya ait tarihi belge niteliğinde olanları sayabiliriz. Baskıların çoğu yerli stildeki damga mühürler ile Eski Assur, Eski Babil, Eski Suriye stillerine ait olan silindir mühürlerdir¹⁵⁶. Sarıkaya Sarayı'nda bulunan fildişi ve suaygırı dışından yapılmış yatak ve taht parçası gibi mobilya parçaları, oyun tahtaları, aplik ve kutular, Acemhöyük'te bulunan diğer zengin içerikli buluntulardır¹⁵⁷. Obsidyen ve kaya kristalinden yapılmış vazo, kadeh, hayvan

¹⁵² Assur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait mühür üslupları hakkında bkz. Özgüç 1968a; Özgüç 1998, 611-614.

¹⁵³ Burney 2004, 2. Yerleşim, höyük ve aşağı şehirden oluşmaktadır. Höyükte Erken Tunç Çağı ve Assur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait en az 12 tabakanın varlığı saptanmış olup aşağı şehrin sadece Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda iskân edildiği anlaşılmıştır. N. Özgüç 1968b, 318-320.

¹⁵⁴ Sarıkaya Sarayı, 3600 m²'lik bir alanı kapsayan, alt katında 50 odası bulunan 2 katlı olan bir yapıdır. Bu saraydan ele geçen buluntulara ilişkin bkz. Öztan 1979, 381-384. Bu saraya bağlı bir başka saray olan Hatipler Sarayı için bk. Burney 2004, 2; Özgüç 2005, 103.

¹⁵⁵ Acemhöyük'teki saray kazılarında ele geçmiş olan mühür baskılarına ilişkin bkz. Özgüç 1980, 61-99.

¹⁵⁶ Özgüç 1983, 413-420.

¹⁵⁷ Acemhöyük'te ele geçen fildişi kutu hakkında bkz. Özgüç 1976, 547-560.

biçimli içki kapları ile çanak çömlekler de bu zenginliğin bir parçasıdır. Sarıkaya Sarayı ve dönemindeki konutlarda gümüş ve bakır külçeler ise gerektiğinde para yerine kullanmak üzere depolanmıştır¹⁵⁸.

Kültepe-Kaneş'ten elde edilen belgelerin dağılımına bakıldığında tarihi nitelikli belgeler ve antlaşma metinlerinin sayısı çok azdır¹⁵⁹. Metinlerden biri, Mama kralının Kaneş kralına yazdığı mektuptur. Mektupta Mama kralı Kaneş kralına cevap vermektedir. Mama kralı düşmanı ile savaşırken dost bildiği Kaneş kralına bağlı küçük bir beyin saldırısına uğramış, bunun üzerine Mama kralı ticaret yolunu kapatmıştır. Durum, Mama kralı Anumhirbi'nin Kaneş kralı Warşu/ama'ya yazdığı "...*Taişamalı benim kölemdir, ben onu sakinleştiririm. Fakat sen kölen Şibuhalı'yı yatıştırabiliyor musun?...*" şeklindeki ifadesinden de anlaşılmaktadır¹⁶⁰. Belgeden anlaşıldığı üzere karşılıklı çıkar çatışmaları ya da anlaşmalar söz konusudur. Mektubun bir kısmında değinilen Warşama'nın babası Kaneş Kralı İnar döneminde iki yerel krallık arasında imzalanan anlaşma ve elçiler vasıtasıyla kurulan diplomatik ilişkiler, bu dönemdeki bağlantıların kanıtı niteliğindedir¹⁶¹.

2.7. II. Binyılın İlk Yarısında Mısır-Anadolu İlişkileri

İ.Ö. II. Binyıl ilk yarısının Anadolu'su, buraya kadar aktarmış olduğumuz bilgilerden de görüleceği üzere siyasi bakımdan güçlü krallıklar, devletler ya da hanedanların iktidarda olmadığı bir dönemdir. Fakat bu dönem Anadolu'da Hattili beylerin yönetiminde gelişmekte olan kent devletleri mevcuttur. Bu kent devletleri, Assurlu tüccarların ticari faaliyetlerinin muhataplarıydı. Ticaret kolonileri döneminden sonra Kuşara merkezli bir hanedanın temelleri atıldı. Bu hanedenin en azından ikinci üyesi Anitta'ydı. Ancak Anitta'nın sonrası hakkındaki bilinmezlik Hitit Krallığı'nın kurulmuş olduğu tarihe kadar devam etmiştir. Fakat İ.Ö. II. Binyılda Mısır, bilinmezlikler ülkesi değildir. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi söz konusu

¹⁵⁸ Acemhöyük'teki bakır buluntuları için bkz. Çukur ve Kunç 1990, 33-39; ele geçen gümüş eserler hakkında bkz. Öztan 1993, 146-151.

¹⁵⁹ Karumlar arasındaki yazışmalar için bkz. Günbattı 1998, 479-484.

¹⁶⁰ Balkan 1957; Sagona ve Zimansky 2009, 237.

¹⁶¹ Kültepe-Kaneş 'de bulunan yerel krallara ilişkin bkz. Mellink 1963, 175; Pithana'nın babası Kral İnar hakkında bkz. Collins 2007, 29.

dönem, Mısır'ın “Orta Krallık” dönemidir. Bu dönem boyunca Mısır'ın Suriye ile ilişkilerinden söz ederken ilişkinin daha çok XII. Hanedan döneminde olduğu açıktır.

Buraya kadar aktarmış olduğumuz bilgilerden anlaşılacağı üzere “Assur Ticaret Kolonileri” döneminde, Mısır'ın “Orta Krallık” yani XI. ve XII. Hanedanlar dönemlerinde İç Anadolu Bölgesi'nin (Hatti ülkesi) yerleşmeleri yoğun meta alışverişinin yapıldığı yerler haline gelmişti. Orada sergilenen mallar yalnızca Mezopotamya kökenli değildir. Başka ülkelerden ithal edilmiş mallar da söz konusudur ki bunlar arasında Mısırlı ve Mısır taklidi olanlar da vardır. Mısırlı olanların en erken tarihlisi Tepebağ Höyük'ten ele geçer. Orada bulunan Mısırlı materyali, XII. Hanedan firavunu III. Amenemhat dönemine tarihlenen siyah granitten, oturur pozisyonda betimlenmiş “Hemşire Satsneferu” heykelidir (Kat. No. 4)¹⁶². Bir diğeri Kırıkkale'de bulunmuş, ayakta durur şekilde yapılmış taştan adak heykelidir. Kırıkkale heykelinin üzerindeki yazıtta “Keri adlı bir Mısırlı'nın Ka'sı için tanrı Osiris'e adanmıştır” ifadesi yer almaktadır (Kat. No. 5)¹⁶³. Bu eser, Mısır'ın Orta Krallık Dönemi'nde Anadolu ile ticari boyuttaki ilişkilerinin Anadolu'nun iç kesimlerine kadar ulaşmış olduğunun delilini oluşturması bakımından önemlidir. Fakat sözünü etmiş olduğumuz her iki Mısır eserinin de bulundukları yere kim tarafından ve nasıl getirildiği hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. Özellikle ikincisinin yani Kırıkkale'deki buluntunun bir Mısırlı tüccar tarafından değil, Assurlu tüccarlar tarafından getirilmiş olması daha yüksek bir olasılıktır. Bu nedenle Mısır'ın “Orta Krallık” döneminde Anadolu ile ilişkilerinin henüz dolaylı yollarla sağladığı bir dönemden öteye geçmeyen bir zaman dilimi olduğunu düşünmek makul görünmektedir.

“Assur Ticaret Kolonileri” dönemi Mısırlı eserlerin Orta Anadolu'ya getirilmesinin yanı sıra üslupların da birbirlerinden etkilenmelerine yol açan bir dönem olmuştur. Örneğin dönemin önemli merkezlerinden Alacahöyük, Acemhöyük, Lidarhöyük, Seyitömer ve Gözlükule'den elde edilen küçük buluntular, mobilya aksamaları ve süslemeleri gibi kalıntılar, bu etkileşimin boyutunu gözler önüne serer. Alacahöyük'teki Mısırlı eserlerden birisi erken II. Binyıla tarihlenen (olasılıkla XII-

¹⁶² Yurtdışına kaçırılan ve şu an Metropolitan Museum of Art'ta bulunan eser hakkında bkz. Whistler 1921, 208-210.

¹⁶³ von der Osten 1927, 73-176; Genz 2011, 319. Smith 1998, 115/ 20

XIII. Hanedanlar) tanrı Bes şeklindeki plakadır (Kat. No. 6)¹⁶⁴. Bir diğeri ise İ.Ö. 18. yüzyıla tarihlenmesi gerektiği düşünülen bir heykelciktir (Kat. No. 7)¹⁶⁵.

Assurlu tüccarlar tarafından getirilmiş olması gereken bu eserlerin ithal edildiği merkezler belli değil. Ancak bazı eserlerin Suriye'den ithal edilmiş Mısır etkili eserler olduğu bilinmektedir. Bunlardan bazılarını Acemhöyük'ün¹⁶⁶ Orta Tunç Çağı tabakasında bulunan çok sayıdaki fildişi eser oluşturmaktadır. Bu eserler şunlardır: Heykelcik (Kat. No.8)¹⁶⁷; mavi tüften oyun tahtası parçası (Kat. No. 9)¹⁶⁸; keten olabileceği düşünülen dokuma parçası (Kat. No. 10)¹⁶⁹; mobilya ayağı (Kat. No. 11)¹⁷⁰; kabartmalı levha (Kat. No. 12)¹⁷¹; aslan ayağı şeklinde 2 adet mobilya aksamı (Kat. No. 13-14)¹⁷²; aslan başlı demon şeklindeki 2 adet levha (Kat. No. 15-16)¹⁷³; boğa adam figürini (Kat. No. 17)¹⁷⁴; üzerinde maymun betimlemesi olan levha (Kat. No. 18)¹⁷⁵ ve scaraboid mühür baskısının da Orta Tunç Çağ II dönemine tarihlendirilmekte olduğu belirtilmektedir (Kat. No. 19)¹⁷⁶.

Orta Tunç Çağı'na tarihlenen Mısırlı ya da Mısır etkili başka eserler Lidar Höyük (Kat. No. 20)¹⁷⁷ ve Seyitömer'de (Kat. No. 21)¹⁷⁸ ve Gözlükule'de (Kat. No. 22)¹⁷⁹ bulundu. Buluntular, üç adet scarabaeusu içerir. Gözlükule'den ele geçen scarabaeusun üzerinde stilize edilmiş insan figürü yer almaktadır.

Aynı döneme tarihlenen bir başka buluntu, Kültepe-Kaneş Karumu'nda görülür. Bu buluntular fayanstan mühürlerdir ve bunların üzerlerinde mührün Mısırlı olduğunun kanıtı olabilecek *ankh* işareti yer almaktadır. Anadolu-Mısır arasındaki ilişkiler

¹⁶⁴ Aruz 2008b, 148, no. 87.

¹⁶⁵ Hayes 1953, 225; Aruz 2008a, 89-90, no. 52.

¹⁶⁶ Acemhöyük'te III. katta bulunan Sarıkaya Sarayı'nın enkazından ele geçen eserler, Metropolitan Museum of Art, Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Niğde Müzesi'nde bulunmaktadır. Bu eserlerden Metropolitan Museum of Art'ta bulunanlardan fildişleri "Pratt Ivories" olarak da bilinmektedir. Bu eser grubu hakkında bkz. Mellink 1969, 285-287, N. Özgüç 1977, 357-381.

¹⁶⁷ Aruz 2008a, 89-90, no. 51.

¹⁶⁸ N. Özgüç 1966, 1-28; Finkel 2008, 153-154, no. 93.

¹⁶⁹ N. Özgüç 1966, 1-28; Kozal 2006, no. 769, Aruz 2008a, 82.

¹⁷⁰ Aruz ve de Lapérouse 2008a, 83-84, no. 46a; Lapérouse 2008, 85, fig. 29-30.

¹⁷¹ Kozal 2006, no. 1181; Aruz ve de Lapérouse 2008a, 83-84, no. 46b.

¹⁷² Aruz 2008a, 86, no. 47a, no. 47b.

¹⁷³ Aruz 2008a, 87, no. 48a, no. 48b.

¹⁷⁴ Kozal 2006, no. 1169; Aruz 2008a, 90, no. 53.

¹⁷⁵ Kozal 2006, no. 1184; Aruz 200a, 90, no. 54.

¹⁷⁶ N. Özgüç 1977, 357-381.

¹⁷⁷ Kaschau 1999, 266, lev. 126-4; Güney 2014, 213, kn. 39, ln. XLII-3.

¹⁷⁸ Bilgen vd. 2012, 242, res. 3; Güney 2014, 213, kn. 39, ln. XLII-4.

¹⁷⁹ Goldman 1956, 238, resim 393, 26.

açısından dikkat çekici olan bu mühürlerin Mısırlı ya da Mısırlı etkili objeler olarak Kuzey Suriye ya da Filistin üzerinden Anadolu'ya girdiğine dair görüşler mevcuttur. Bu mühürlerin benzerlerine Kültepe dışında Alishar, Acemhöyük, Çavlum Mezarlığı, Gordion, Konya-Karahöyük'te de rastlanmış olduğu belirtilmektedir¹⁸⁰.

Anlatılanlar, Orta Tunç Çağı Mısır-Anadolu ilişkilerinin ticari çerçevede dolaylı olarak gelişmiş olduğunun işaretleridir. Ticaret çerçevesinde dolaylı bir şekilde gelişmiş olan bu ilişkilerde muhtemeldir ki Kuzey Suriye bölgesi önemli bir rol oynamıştır. Hatta Kuzey Suriye fildişi zanaatının gelişmişliği dikkate alındığında Mısırlı veya Mısır etkili fildişi, kemik, suaygırı dişi gibi malzemelerden yapılan buluntuların İç Anadolu bölgesinde bulunması, ticaretin yanı sıra bunların Kuzey Suriye üzerinden Anadolu'ya gelmiş zanaatçılar tarafından da yapılmış olabileceğini düşündürülebilir.

2.8. Mısır'ın İkinci Ara Dönemi ve Hiksoslar: XIII.-XVII. Hanedanlar

XII. Hanedan'ın yıkılışından sonra Mısır, yeniden karmaşa dönemine girer. "İkinci Ara Dönem" (İ.Ö. yak. 1794/93-1550) olarak da adlandırılan bu dönem, Mısır tarihinin en karmaşık dönemidir. XIII., XIV., XV. ve XVI. Hanedanlar'ın toplam saltanatı yaklaşık üç yüzyıla yakın sürer.¹⁸¹ Bu ara dönemin hanedanları, bir kısmı kuzeyde, bir kısmı Orta Mısır'da diğerleri ise güneyde idareyi ele geçiren yerel yöneticiler konumundadır. "İkinci Ara Dönem" üç ana başlıkta irdelenebilir: Mısır krallarının tek başlarına idareyi sürdürdükleri hanedanlara özgü dönem, istila ve akabinde yabancıların saldırıları dönemi ve son olarak Mısır'ın tekrar elde edilmesiyle tek bir krallık altında birleştiği dönem.

XIII-XIV. Hanedanlar, sadece firavunlarının isimleriyle tanınmaktadır. Başlarda XIII. Hanedan'ın ilk krallarının Mısır'ın tamamında hüküm sürmüş olması muhtemeldir. Krallık, bu dönemde güneye doğru kaymış ve Thebes bölgesine yerleşmiş olmalıdır. XIII. Hanedan'dan XVI. Hanedan'a geçiş hakkındaki bilgiler tatmin edici değildir. Mısır'da siyasi bütünlük bozulmuş ve ülkeye karmaşa hâkim olmuştur. Her ne kadar Hiksos istilasını Manetho'ya göre bu dönemde başlamış olsa da istilacıların XIII. Hanedan'ın başından itibaren Delta'nın doğusuna yerleştikleri bilinmektedir. Hiksosların istila hareketi, XIII. Hanedan'ın son krallarıyla XIV. Hanedan'ın ilk kralları

¹⁸⁰ Bilgen 2004, 139-146.

¹⁸¹ Mısır'ın "İkinci Ara Dönem"i hakkında bkz. Smith 1998, 120-124.

arasındaki bir dönemde gerçekleşmiştir. XIV. Hanedan'ın son kralı Nubyalı Nehesi'nin kendini Hiksosların bir hizmetkârı olarak görmesi, XIV. ve XV. Hanedanlar döneminde Hiksos istilasının ulaştığı boyutu göstermektedir.

“İkinci Ara Dönem”de Mısır'ı istila eden ve Avaris'i başkent yapan Hiksoslar, Mısır'ın XV. Hanedan'ı (İ.Ö. 1648-1539) olarak hüküm sürdüler. Hanedanın kurucuları kökeni Delta'nın doğusu olan Hiksos boylarıdır. XIII. Hanedan'ın (İ.Ö. 1794/93-1648) gücünü net olarak açıklanamayan bir şekilde ele geçiren bu boylar, tarihte Heka-khasut, Hiksoslar yani “yabancı ülkelerin hükümdarı” olarak anılmaktadır¹⁸². Mısır ülkesinin yönetiminde söz sahibi olan Hiksoslar, diğer sülalelerin de yönetimde söz hakkı almasına izin vermiş gibi görünmektedir. XIII. Hanedan'ın devam ediyor olması, Delta'nın kuzeybatısındaki yöneticiler sülalesini meydana getirdiği düşünülen XIV. Hanedan (İ.Ö. ?-1648) ile Hiksoslu yöneticilerinin vasalları olarak görülen ve onların çağdaşı olan XVI. Hanedan'ın varlığı bu durumu kanıtlayan unsurlardır¹⁸³.

Hiksosların tahttan uzaklaştırılma teşebbüsleri, Thebeses'teki XVII. Hanedan döneminde başlar. Bu durum, Hiksos kralı “Apophis ile Sekenenre'nin Kavgası” adlı Yeni Krallık dönemine ait bir hikâyeden de anlaşılmaktadır¹⁸⁴. Hikâyede bahsi geçen firavun Apophis, İ.Ö. 1590-1549 arasında hüküm sürmüştür (Levha 8). Sekenenre'nin saltanatı ise yaklaşık İ.Ö. 1570'e denk gelmektedir. Ayrıca Sekenenre'nin halefi Kamose'nin Avaris'e kadar gelmesi de bu çatışmaların bir göstergesidir¹⁸⁵. Firavun Kamose ise İ.Ö. 1552-1550 arasında saltanatta kalmıştır (Levha 9).

Mısır'a pek çok yenilik getiren ve dış ülkelerle ilişki kuran Hiksoslar döneminde Anadolu ile kurulan bağlantıyı Boğazköy'de bulunmuş firavun Khaian'ın (İ.Ö. 1648-1590) adının yer aldığı bir kap parçası (Kat. No. 23)¹⁸⁶ ile Tilvez'den ele geçmiş İ.Ö.

¹⁸² Kessler 1998b, 107; Edward vd. 2006, xix; Hiksos işgali hakkında çok az bilgi olmasına rağmen bu durum tek bir istilanın sonucu şeklinde gerçekleşmemiş, tam tersine Eski Krallık döneminden itibaren Mısır'a göz diken yabancıların birleşmesinin bir sonucu olmuştur. Brewer ve Teeter 2011, 49.

¹⁸³ Muhtemelen XIII. veya XV. hanedanların çağdaşı ve onlardan daha önemsiz olan krallar hakkında bkz. Baines ve Malek 1986, 32.

¹⁸⁴ Apophis'in saltana dönemine tarihlenen kama için bkz. Arnold 2008, 116-117, no. 65.

¹⁸⁵ Kamose'nin saltanatına tarihlendirilen kama için bkz. Callatay 2008, 118, no. 66.

¹⁸⁶ XV. Hanedan'ın (Hiksos) adları, Yakındoğu'da birbirinden oldukça uzak bölgelerde bulunmuş küçük buluntular vasıtasıyla öğrenilmekte olup diplomatik veya ticari ilişkilerin varlığını göstermektedir. Baines ve Malek 1986, 38; firavun Khaian'ın Yakındoğu'daki önemli merkezlere politik ilişkiler bağlamında

18. yüzyıl-erken 17. yüzyıla tarihlendirilen bir scarabaeusden öğrenmekteyiz (Kat. No. 24)¹⁸⁷. Ayrıca Alalakh VI. tabakadaki tapınak alanında bulunan steattitten scarabaeus (Kat. No. 25), işlik alanından ele geçen fritten 2 çömlek parçası (Kat. No. 26-27) ve steattitten 2 scarabaeus (Kat. No. 28-29) ile VI/V. tabakadaki işlik alanında bulunan fritten kirpi şeklindeki amuletin (Kat. No. 30)¹⁸⁸ Mısır'ın "İkinci Ara Dönem"i içinde yer alan XV.-XVII. hanedanlar dönemine tarihlendirilen ve Mısır ile Anadolu toprakları arasındaki ticari bağlantıyı dolaylı olarak da olsa gösteren buluntular olarak karşımıza çıkarlar.

hediyeler göndermesi hakkında bkz. Mellink 1995, 86; aynı firavunun adını taşıyan bir kapak parçası Knossos Sarayı'nda bulunmuştur. Smith 1998, 121; Hayes 2006a, 60-64;

¹⁸⁷ Charvat ve Fuensanta 2001, 559-570.

¹⁸⁸ Mumford 1998, 3743, 3746, 3749.

III. BÖLÜM

ESKİ MISIR'IN YENİ KRALLIK DÖNEMİ: MISIR VE HİTİT DEVLETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

3.1. Mısır'ın Yeni Krallık Dönemi: XVIII-XX. Hanedanlar

Mısır'ın “Yeni Krallık” dönemi İ.Ö. 16'ıncı yüzyılın ortalarında XVIII. Hanedan'ın (İ.Ö. 1550-1292) kuruluşuyla başlar. XX. Hanedan'ın (İ.Ö. 1186-1070/69) sona ermesiyle İ.Ö. 11'inci yüzyıl ortalarına doğru nihayetlenir. Mısır'ın bu döneminin ilk yarısı, Asya ve Nubya içlerine doğru ilerlemesi, bu bölgelerde toprak kazanımlarının artması, vasallar üzerinde kurduğu hâkimiyetinin kalıcılığının sağlanması ve sınırlarının yeniden tanımlanması ile sonuçlanmıştır. Mısır'ın güney sınırı artık Sudan içlerinde Beşinci Şelale'nin kuzeyinde yer alan bugünkü Abu Hamid bölgesine kadar inerken, kuzey sınırı Fırat Nehri'ne, Naharina sınırına kadar ilerler. Bu dönemde Mısır ülkesi içinde tam anlamıyla bir politik hâkimiyet yaşanırken, Suriye-Filistin bölgesindeki kent devletleri Mısır'ın etkisindeki yerel yöneticilerin altında bulunan Mısırlı danışmanlar tarafından Mısır'ın çıkarları gözetilerek idare edilmiştir.

Önasya'daki güç dengeleri de dönemin başından itibaren, yani “Yeni Krallık” döneminin ilk firavunu Ahmose'nin (İ.Ö. 1550-1525) tahta çıktığı dönemde değişmeye başlar. Bu dönemde Fırat'ın kuzeyinde oluşan otorite boşluğu, Hitit kralları I. Hattuşili (İ.Ö. yak. 1650-1620) ve I. Murşili'nin (İ.Ö. yak. 1620-1590) bölgeye yönelmelerine sebep olmuştur. I. Murşili'nin Babil'e sefer yaparak Hammurabi Hanedanlığı'nı yıkması ve kısa süre sonra da Kasların/Kassitlerin Babil'de yeni bir hanedan kurması bu durumun en önemli sonuçlarından¹⁸⁹.

Mısır'dan yabancıları süren, devletin siyasal gücünü yeniden tesis eden ve ülkeyi yeniden istikrara kavuşturan Ahmose'den sonra oğlu I. Amenophis (İ.Ö. 1525-1504) tahta oturur. Yönetim, kanunlar, takvim ve tapınının standart hale gelmesi adına yapılan çalışmalar, I. Amenophis zamanında da devam eder. I. Amenophis'in mezar tapınağının Thebes'de inşasından sonra bu kent, resmi kararların da alındığı önemli bir

¹⁸⁹ Hornung 2004, 83.

kehanet merkezi haline gelir¹⁹⁰. Bu firavun döneminde kraliyet ailesinden gelen prenseslere, gelecekte sıklıkla duyulacak olan “Tanrı Amun’un Eşi” unvanı verilmiştir. Her ne kadar dinsel bir anlam taşıdığı düşünülse de bu unvan, zaman içinde politik etkileri oldukça güçlü bir kurum haline gelmiştir¹⁹¹.

Nubya’ya da sefer düzenlemiş olduğu bilinen Amenophis’ten sonra tahta geçen I. Thutmosis (İ.Ö. 1504-1492), Mısır’ın dış politikasında yeni bir dönemi başlatır. Mısır, bu dönemde Suriye’de gücü artan Mitanni krallığı çatısı altında birleşen Hurrilerle karşılaşmıştır. Tarih sahnesine ilk kez I. Thutmosis’in Fırat’a doğru ilerlediği dönemde çıkan Mitanni krallığı, yıllıklarda “*Ters akan ırmağın (Fırat) ötesinde Mitanni adında bir ülke varmış.*” ibaresi ile geçer¹⁹². Firavunu Fırat Nehri’ne kadar ulaştıran seferi, aşağı bölgelerin Mısır denetimi altına alındıktan sonra gerçekleşmiştir. Sebepleri hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olamadığımız Önyasya seferinin sonucunda I. Thutmosis, Suriye ve Filistin’i büyük bir dirençle karşılaştırmaksızın geçerek Fırat’a ulaşmış ve Mısır’ın gücünün ulaştığı son noktayı bugünkü Gaziantep ilinin Suriye sınırındaki Karkamış civarına diktiği stel ile belgelemiştir¹⁹³.

I. Thutmosis öldüğünde tahta ikinci dereceli eşlerinden birinin oğlu olan II. Thutmosis (İ.Ö. 1492-1479) geçer. II. Thutmosis erkek varis olarak tahta çıkınca üvey kardeşi Hatshepsut ile evlenmiştir. I. Thutmosis’in hanedan mensubu birincil eşinden kızı olan “Tanrı Amun’un Eşi” ünvanlı Hatshepsut ile yapılan bu evlilik, II. Thutmosis’in saltanatının meşruluğunu pekiştirmiştir. İktidarı sırasında çok etkili bir firavun olmadığı gözlemlenen II. Thutmosis döneminde Nubya ve Filistin’e yönelik askeri faaliyetler ile Karnak tapınağındaki yoğun inşaa faaliyetleri göze çarpan etkinliklerdendir. Öldüğünde Hatshepsut ile evliliğinden olan tek çocuğu prenses Neferure’dir. Bundan dolayı ikincil eşlerinden birinden doğan oğlu tahta çıkmaya hak

¹⁹⁰ Kraliyet ailesi, Karnak yakınında Deir el-Ballas’ın kuzeybatısında ikamet ederken prensler, özellikle de tahtın varisleri, Memphis civarında eğitim görmekteydi. Firavunun haremî Faiyum girişinde Abu Gurab yakınlarındaydı. Bkz. Kessler 1998c, 144.

¹⁹¹ Kessler 1998c, 144; Lloyd 1999, 292, 293.

¹⁹² Klengel 1993, 93; I. Thutmosis’in egemenlik politikası yalnızca Suriye bölgesiyle sınırlı değildi. Zira firavunun iktidarının 2. yılında İkinci Şelale’nin güneyinde bulunan güçlü kalelerden oluşan zincirden aşağılara indiği, III. şelalede yazıtlar bıraktıktan sonra kuvvetle muhtemel Dördüncü Şelale’nin civarına ulaştığı ve böylece Yukarı Nubya’nın (Kuş) Mısır devletinin yeni eyaleti haline geldiği bilinmektedir. Ayrıca Aşağı Nubya (Vavet) gibi yukarı Nubya’nın da yönetimi Mısır’a sadakatini kanıtlamış genel vali Turi’nin denetimine bırakılmıştır. Hornung 2004, 89-90.

¹⁹³ Klengel 1993, 90; Hornung 2004, 89 vd.

kazanmıştır. Dedesi ve babası gibi adı Thutmosis olan bu prens, tahta geçtiğinde reşit olacak yaşa gelene kadar ülkeyi üvey annesi ve üvey halası olan Hatshepsut'un (İ.Ö. 1479-1458/57) idaresine bırakmak zorunda kalmıştır. Her ne kadar kral naibi olarak ülkenin idaresini ele alsada Hatshepsut'un saltanatı resmi olarak II. Thutmosis'in ölümüyle başlar. Amun hazinesinin denetçisi ve Hatshepsut'un kızı prenses Neferure'nin akıl hocası olan Senenmut, bu dönemde devlet yönetiminde firavun Hatshepsut'tan sonraki en etkin kişidir.

Hatshepsut, saltanatının ilk yıllarından itibaren yayılmacı bir politikadan ziyade barışçıl bir politika izlemiştir. Bu dönemde Asya'da Hititler, kendi iç karışıklıkları ile mücadele ederken Mitanni krallığı, Mısır'ın Suriye'deki konumunu tehdit eder hale gelmiştir. Firavun Hatshepsut, saltanatı sırasında Asya'ya yönelik askeri nitelikli bir sefer düzenlememiş, fakat Nubya üzerine beş sefer yapmıştır. Yine bu dönemde Somali kıyısında bulunan Punt ülkesine ticari amaçlı seferler yapılmıştır. Hatshepsut döneminde, ülkede büyük imar faaliyetlerinin yanı sıra kendi saltanatını meşrulaştırma ve tanrı Amun-Ra kültünü sağlamlaştırma adına yapılan faaliyetler dikkate değerdir. Saltanatı döneminde iki obelisk diktirten firavun Hatshepsut, bu hareketiyle babasının izinden gitmiştir. Hatshepsut'un saltanatı boyunca izlediği politik yolu yansıtan ibarelerle betimlenmiş Deir el-Bahari tapınağı, döneminin en önemli yapıları arasındadır¹⁹⁴.

Hatshepsut'un ölümünden sonra üvey oğlu ve yeğeni olan III. Thutmosis (İ.Ö. 1479-1425) tahta geçer. Thutmosis'in saltanatının başında Hatshepsut'un hatırasına *damnatio memoriae* uygulanır. Firavunun saltanatı, Suriye'deki yerel prenslerin koalisyon kurarak Kadeş prensinin etrafında toplandıkları ve giderek güçlenen Mitanni krallığını destekledikleri döneme denk gelir. Bu dönemde Suriye-Filistin'deki vasal devletlerin büyük bir kısmı Mısır kontrolünde değildir. Koalisyon güçlerinden oluşan düşman ordusu harekete geçerek Mısır'ın Asya topraklarındaki üslerini tehdit eder hale gelir. Bunun üzerine yeni firavun, Filistin'e gider ve burada büyük çaplı olmayan bir başarı kazanır. Firavun, Mısır'ın Suriye'deki üslerini geri alabilmesi ve bölgedeki güvenliği sağlayabilmesi için onyedici sefer tertipler. Görünen o ki III. Thutmosis'in

¹⁹⁴ Smith 1998, 126-127, 133-137.

izlediği strateji, üslerden oluşan ve Byblos hatta Ugarit'e kadar uzanan bir hat meydana getirip düşmanın Suriye'nin kuzeyinde bulunan ana bölgesine ilerlemektir.

III. Thutmosis, bölgeye yaptığı sekizinci seferinde bu üslerden Mitanni krallığının içlerine doğru ilerlemeyi başarmıştır. Halpa'daki çatışmaların ardından kuzeyden güneye, Mısırlılara göre “ters” akan Fırat nehrini dedesi I. Thutmosis gibi Karkamış yakınlarından geçmiş, Mısır gücünü simgeleyen stelini de bölgeye diktirmiştir. Sefer dönüşü firavun, Kadeş kalesini de ele geçirmiştir¹⁹⁵. Firavun III. Thutmosis'in ölümünden sonra oğlu II. Amenophis (İ.Ö. 1428-1397) tahta geçer. II. Amenophis'in saltanatı, seleflerine kıyasla sakin geçmiştir. Bu dönemde III. Thutmosis'in ölümünü fırsat bilen Suriye ve Filistinliler, ayaklanmaya teşebbüs etmişlerdir. Ayaklanma, firavun tarafından bastırılarak buna teşebbüs eden Suriyeli önderler cezalandırılmıştır. O döneme kadar etkin bir güç olan Mitanni, bölgede artan Hitit gücünden çekinerek Mısır'a yaklaşmaya başlamıştır. II. Amenophis'in ölümünden sonra yerine oğlu IV. Thutmosis (İ.Ö. 1397-1388) geçer.

Döneminde Kuzey Suriye'ye ilerleyen Hititler, Mitanni krallığını meşgul etse de IV. Thutmosis, seleflerine oranla Önasya üzerine yapılan yayılmacı politikayı benimsemez. Halep'in güneyindeki Nuhaşşe ülkesine bir kral atamış, yoğun diplomatik girişimlerden sonra Mitanni kralı Artatama'nın kızlarından birisini kendine eş olarak vermesini sağlamıştır. Saltanatı sırasında Mısır'ın sınırı, Asi nehri üzerindeki Kadeş'e kadar gerilemiştir. Yine de devletin denizdeki üstünlüğü devam etmiş, Suriye'deki limanlarını koruyabilmiştir¹⁹⁶. IV. Thutmosis'in ölümünden sonra tahta oğlu III. Amenophis (İ.Ö. 1388-1351/50) geçer.

Akhmim'den bir memurun kızı olan Tiye ile evlenen III. Amenophis, saltanatının başında Suriye-Filistin yerine Nubya odaklı bir dış politika izler. Yine de Suriye ve Filistin'deki Mısır gücünü sağlamlaştırmak adına önemli hamleler de yapar. Dönemin Mitanni kralının kızı prenses Giluhepa ile gerçekleşen evlilik, buna verilecek

¹⁹⁵ III. Thutmosis, iktidarının Suriye ve Filistin prensleri tarafından tanınmasıyla yetinmez. Nubya'da uzun bir süreden beri başarıyla uygulanan denetim Asya bölgelerinde de uygular. Firavun, krallığın güney sınırlarını da genişletmiştir. Dikilitaş diktirdiği Cebel Barkal'daki Napata bölgesi Kuş eyaletine katılmış, Mısır'ın güney sınırı bundan böyle Dördüncü Şelale olmuştur. Ayrıca bu dönemde Kerma bölgesinde tapınım merkezlerinde (Sai, Soleb, Napata) Mısır'ın kraliyet kültürüne ait tanrılar olan Amun, Horus ve Ptah tapınım görmeye başlar. Bkz. Kessler 1998c, 145; Hornung 2004, 98.

¹⁹⁶ Smith 1998, 148-149; Hornung 2004, 100-101.

en önemli örneklerden biridir¹⁹⁷. III. Amenhophis, ayrıca Babil, Assur ve Anadolu'yla da yakından ilgilenmiştir¹⁹⁸. Arzawa kralına da hediyeler yollayarak ilişkileri sıcak tutmuştur¹⁹⁹. Saltanatının son dönemlerinde sarayını Memphis'ten güneye doğru, Thebes'in batı kıyısında kendi limanı olan Malkata yakınına taşımıştır. Tanrı Aten kültünün filizlenmeye başladığı ve Thebes'in Amun kültünün öneminin azaldığı bir yönetim merkezi haline gelen Malkata'daki bu saray, IV. Amenhophis'in tahta geçmesi ile önemini yitirir²⁰⁰. Amenhophis'in kızlarının ve kraliçe Tiye'nin bu dönemde "Tanrı Amun'un Eşi" ünvanına sahip olmaları, Thebes'teki Amun kültünün Mısır halkı ve kraliyet açısından önemini hala koruduğunun bir göstergesidir. III. Amenhophis'in ölümünün ardından tahta oğlu IV. Amenophis/Akhenaten (İ.Ö. 1351-1334) geçer²⁰¹.

IV. Amenophis, saltanatının başında Aten kültünü Amun kültünün yerine koyma çalışmalarına başlamıştır. Karnak'taki Amun tapınağını lağvetmiş ve bu tapınağın doğusuna Aten'e ait bir kült merkezi yaptırmıştır. Saltanatın beşinci yılında başkenti Orta Mısır'da bugünkü Tell el-Amarna olarak bilinen Akhetaten'e taşımıştır. Tanrı Aten adına inşa edilen bu kent, arşiviyle de dönemin iç ve dış siyaseti hakkında önemli bilgiler sunar. Tanrı Aten adına yapılan ayinleri birinci elden uygulayan firavun, bu tavırla tanrı ile insanlar arasında bir köprü görevini üstlenmiştir. Akhetaten'e taşınır taşınmaz adını da Akhenaten olarak değiştiren firavuna bu görevinde eşi kraliçe Nefertiti de eşlik etmiştir²⁰². Akhmimli bir aileden gelen kraliçe Nefertiti, Akhenaten'in saltanatı döneminde devlet yönetimindeki etkin kişilerin başında gelmiştir²⁰³.

Hititlerin Kuzey Suriye'de Kadeş ve diğer prenslikler vasıtasıyla Mısır'ın etki alanı tehdit eder bir güç haline gelmesi²⁰⁴, Kadeş kentinin Byblos'a saldırganca tavrı, Byblos kentinin bunun üzerine defalarca Mısır'ı uyarması, Mısır'ın bölgedeki çıkarlarını korumak adına bir grup Nubyalıyı Filistin'e yerleştirmesi, Akhenaten'in Babil'deki Kas Hanedanı kralının kızı ve Mitannili bir yöneticinin kızı olan Kiya ile

¹⁹⁷ Kraliçe Tiye ile III. Amenophis'in düğününde hatıra olarak küçük boyutlu scarabaeuslar dağıtılırken, firavunun Mitanni prensesi Giluhepa ile evliliğinde de bu durum tekrarlanır. Hornung 2004, 102-103.

¹⁹⁸ III. Amenophis'in Arzawa, Kas/Kassit ve Babil kralları ile yazışmaları hakkında bkz. Moran 1992.

¹⁹⁹ Smith 1998, 206.

²⁰⁰ Malkata'daki saray hakkında bkz. Smith 1998, 161-169.

²⁰¹ Aldred 2006, 49-71.

²⁰² Beines ve Malek 1986, 41.

²⁰³ Dönemin kraliyet kadınları hakkında bkz. Arnold 1997.

²⁰⁴ Kessler 1998c, 149.

evlenmesi dönemin önemli olaylarından. Nefertiti ve Kiya'nın ölümünden sonra IV. Akhenaten ve Nefertiti'nin altı kızından biri olan Meritaten, "Kralın Büyük Eşi" unvanını alarak kraliyet kültüründe babasına eşlik etmiştir. Akhenaten'in ölümünden sonra tahta firavun Smenkhkare (İ.Ö. 1337-1333) geçer²⁰⁵. Bu dönemde Akhenaten'in saltanatı sırasında terk edilen Amun ve diğer eski tanrılar, yeniden resmi kültürdeki yerlerini almaya başlamıştır. Bunun en önemli kanıtı firavun Smenkhkare'nin Thebes'te yaptırdığı ölüler tapınağının Amun'a adanmasıdır. Kısa süreli saltanatından sonra kayıtlarda adına bir daha rastlamadığımız Smenkhkare'nin yerine Akhenaten'in kuvvetle muhtemel ikinci resmi eşi Kiya'dan olma oğlu Tutankhaten (İ.Ö. 1333-1323) geçer.

Yaklaşık yedi yaşında tahta geçtiği düşünülen firavun Tutankhaten, Akhenaten ve Nefertiti'nin altı kızından biri ile evlenmiştir. Firavunun vesayeti bu dönemde dönemin önemli bürokratlarından biri olan Ay'dadır. Devletin de Ay tarafından yönetilmesi söz konusudur. Bu şahıs, sonraki on yıl boyunca Mısır'ın politikasını belirlemiş, dini anlamda eskiye dönüşü sağlamak adına devlet yönetiminde önemli kararlarda söz sahibi olmuştur. Tutankhaten'in tahta geçişinden yaklaşık iki yıl sonra Tell el-Amarna'da konumlanan Mısır'ın başkenti, Memphis'e taşınır. Adını Tutankhamun olarak değiştiren firavun, "Restorasyon Fermanı" adı altında çıkarttığı kanunla Amarna dönemini kesin bir şekilde sonlandıran bir dizi çalışmaya imza atmış, Aten unutulmaya yüz tutmuştur. Tutankhamun'un genç yaştaki ölümünden sonra Mısır'da daha öncesinde ve hatta sonrasında eşine rastlanmamış olaylar dizisi yaşanmaya başlar. Bu olaylar, Mısır'ın Yeni Krallık Dönemiyle çağdaş olan Hititlerin imparatorluk döneminde, bu dönemin ilk kralı I. Şuppiluliuma'nın hükümdarlık yıllarında vuku bulur. Bir sonraki bölüm de söz edeceğimiz gibi Mısır-Hitit ilişkileri, Hitit İmparatorluk döneminde tarafların birebir savaştıkları askeri boyutuyla yeni bir döneme girecektir.

²⁰⁵ Smith 1998, 193-207.

3.2. Hitit Devletinin Kuruluşu

Akad kralı Sargon ve torunu Naram-Sin'e ait yazılı belgeler, İç Anadolu bölgesinde meskûn olan halklar hakkında bilgi vermektedir. Bu halklar, günümüz araştırmacılarının İ.Ö. III. Binyıl Anadolu halkları dediği Hattilerdir. Sonraki binyıla girildiğinde Hattilerin yaşadığı Orta Anadolu'ya Hint-Avrupalı olduğu bilinen yeni halklar geldi. Onların kendi dillerine Neşaca dedikleri Hattuşa'da bulunan Hititçe çivi yazılı belgelerden bilinmektedir. Yine Hititçe çivi yazılı belgelerden bir kent adı olan Kaneş'in Neşa olabileceği ihtimali de bu olasılığı güçlendirmektedir. Fakat söz konusu Hint-Avrupalı halkların Hattilerin ülkesine nereden ve nasıl geldikleri sorusunun kesin olan yanıtı hala mevcut değildir²⁰⁶. Hattiler ile Neşaca konuşan Hint Avrupalılar zamanla karışıp kaynaşmış ve böylece bugün Hititler adıyla bildiğimiz halk ortaya çıkmıştır.

Hititçe çivi yazılı tabletlerde Kaneş-Neşa'nın Kral Pithana tarafından ele geçirildiği ve yaklaşık olarak İ.Ö. 1750'de Kuşşara kenti kralı Anitta tarafından Anadolu'da sağlanan siyasi birliğin başkenti olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Kral Anitta'nın Kaneş kentini alırken halkına zarar verilmediğinin de altını çizilmiştir²⁰⁷. Ayrıca onun bir fetih politikası takip etmiş olduğuna işaret eden bilgiler de mevcuttur. Onun fetih politikasının hedeflerinden birisi Zalpa kentiydi. Anitta, bu kenti ele geçirip, Huzziya adını taşıyan kentin kralını da canlı olarak Neşa'ya getirmiş. Tüm bunlar, Hitit devlet geleneği tarihinin Kuşşara kralı Anitta'ya kadar geriye götürülebileceğinin altını çizmektedir. Fakat Anitta sonrası yaklaşık bir asırlık dönemde Anadolu'nun siyasi tarihi hakkında hiçbir bilgiye sahip değiliz. Zira Hitit devletinin kurucusu, tartışmalı olan "Labarna"yı dikkate almazsak I. Hattuşili'dir ve onun tahta çıkış tarihi İ.Ö. 1650 yılına tarihlenmiştir.

²⁰⁶ Bu konuda farklı görüşler için bkz. Brandau ve Schickert 2003, 16-19; Collins 2007, 147-148, 221.

²⁰⁷ Burney 2004, 21-22, 225-226, 323. Kaneş (Kültepe)'de ele geçen ve bir çeşit noterlik belgesi niteliğinde olan bir tablette "Kral Pithana ve Merdiven Büyüğü Anitta" adlarının geçmesi Anitta'nın kökeni ile onun Pithana'nın vâlihtti olduğunu bize anlatmaktadır. Bkz. Burney 2004, 16; Collins 2007, 29 (Kral Pithana ve oğlu Anitta'nın adının geçtiği belge, Alishar 10TC katından elde edilmiştir). Ayrıca Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda adını bilmediğimiz bir karuma sahip olan Alishar'dan elde edilen iki tablet üzerinde de yine Anitta adını görmekteyiz. Bu tabletlerden birinde Anitta'nın mührünün olması, artık merdiven büyüğü Anitta'nın kral olduğu anlamına gelmektedir. Bkz. Dinçol 1982a, 26. İkinci belgede karşımıza yeni bir merdiven büyüğü yani Beruwa çıkmaktadır. Alishar ve Kültepe'den elde edilen belgelerden anladığımız kadarıyla Anitta'nın yönetim alanı geniş bir bölgeyi kapsamaktadır. Ayrıca Kültepe'den elde edilen mızrak ucu üzerinde de "Kral Anitta'nın sarayı" ibaresi yer almaktadır. Bkz. Özgüç 2005, 32-36.

3.3. Eski ve Orta Hitit Krallığı Dönemi: Kuzey Suriye ve Mezopotamya İlişkileri

I. Hattuşili (İ.Ö. yak. 1650-1620) dönemine ait *Yıllıklar* bu genişleme politikasının ana hatlarını çizmektedir. Söz konusu belgeye göre Hattuşili, askeri amaçlı seferlerinin ilkini Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'ye düzenlemiştir. Bölgedeki en dikkat çekici başarısı, Alalakh kentinin alınmasıdır ki bu durum Hitit askeri güçlerinin daha güney bölgelere rahatça ilerleyebilmesini sağlamıştır²⁰⁸. Hattuşili'nin güneye yönelmesi, Anadolu'nun kuzey ve güneyinde Hititlere düşman toplulukların hareketlenmesine sebebiyet vermiştir. Anadolu'nun batısına konumlandırılan Arzawa'nın Hititlere başkaldırışı ve Hattuşili'nin o bölgeye gitmek zorunda kalması anavatanda siyasi çalkantılara sebebiyet vermiştir²⁰⁹. Yukarıda bahsi geçen Hattuşili'ye ait *Yıllıklar*'da durum "...ülkenin tümü Hititlerden kopmuş geriye yalnız Hattuşa kalmıştı..." ifadesiyle anlatılmıştır²¹⁰. Yine de karışıklık dönemi, uzun sürmemiş ve Hitit kralı bir başka metinde kendini kısa sürede toparladığını anlatmıştır²¹¹. Aynı *Yıllıklar*'da Hattuşili'nin en büyük başarısı olarak daha öncekiler tarafından geçilemeyen Fırat Nehri'ni tıpkı Akkad Kralı Sargon gibi geçmesi gösterilmektedir. Hattuşili tıpkı Sargon gibi Hahhum/Hahha Ülkesi'nin kralını yendiğini söylese de devamında Sargon'dan farklı olarak Hahhum kentlerini ateşe verdiğini, dumanlarını gökyüzünün Fırtına Tanrısı'na ve Güneş Tanrıçası'na yükselttiğini ve Hahhum kralını da bir yük arabasına koştüğünü belirtmektedir²¹².

Hattuşili'nin söz konusu metninden anlaşıldığı kadarıyla Hititlerin Kuzey Suriye'ye yönelik yürüttüğü genişleme politikası, Alalakh'ın alınmasının ardından Hahhum ve Haşsu(wa) ile devam etmiştir. Bu kentlerin ele geçirilmesi Hititlere altın,

²⁰⁸ Gurney 2001, 29; Burney 2004, 56; Collins 2007, 32-33; 37-40; Genz 2011, 310.

²⁰⁹ Bryce 2005, 73-74; Gurney 2006, 242, 246.

²¹⁰ Bryce 2005, 75.

²¹¹ I. Hattuşili, hem bu çalkantılı dönemin sona ermesi hem de diğer kentlerin birbiri ardından düşmesinin Güneş Tanrıçası'nın desteği ile olduğunu "...Güneş tanrıçası, gözdesi büyük kralı dizlerine oturttu, onun elinden tuttu ve savaşa onun önünde koştı..." satırlarıyla anlatmıştır. Hattuşili yağma ettiği kentler ve tapınaklardaki tanrı heykellerini ülkesine taşıdığını ve anavatandaki tapınaklarına koydurduğunu, aldığı ülkelerdeki kadın köleleri de kendi ülkesine getirip "Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın hizmetine verdiğini belirtmiştir. Bkz. Dinçol 1982a, 29; Burney 2004, 99.

²¹² Dinçol 1982a, 29; Burney 2004, 109.

gümüş ve insan gücü gibi önemli ganimetler sağlamıştır²¹³. Hattuşili'nin güneydoğudaki askeri faaliyetlerine başka tabletlerde de rastlanılmakta olup bunlar daha çok parçalar halinde bulunmuştur. Hititlerin genişleme politikalarında ihmal ve yanlışlıkların sonucu ortaya çıkan zararlar nedeniyle bazı kentler cezalandırılmıştır. İhanete verilecek örneklerden biri, Urşu kentinin sarılması esnasında yetkililerin Hattuşili'ye ihanetleri ile düşmanlarının yandaşları konumunda olan Karkamış ve Halpa'nın Hurriiler tarafından desteklendiğinin açıkça ifade edilmesidir²¹⁴. Bu dönemde bazı prens ve prensesler, saray komplolarının içine girmiştir ve bu nedenle Hattuşili'nin halefi oğlu değil, torunu olması muhtemel olan I. Murşili olmuştur²¹⁵.

Hattuşili gibi dış siyasette aynı yolu izleyen I. Murşili'nin (İ.Ö. yak. 1620-1590) Halpa ve Babil'i alması askeri açıdan büyük önem taşımaktadır. Bölgede egemenlikleri olan Hurri prensleri, Halpa'nın düşüşüyle Hitit Devleti'nin karşısında duramamış, bunun sonucunda Murşili Fırat'ı izleyerek güneye Babil önlerine gelmiş ve Babil, İ.Ö. 1600'den hemen sonraki bir tarihte I. Murşili tarafından fethedilmiştir²¹⁶.

Babil'in Hatti Ülkesi'ne uzaklığı göz önüne alınırsa bu seferin temel amacı, Mezopotamya'yı ele geçirmekten ziyade Hatti Ülkesi'ne ganimet götürmektir. Sefer, Hititlere büyük bir ün de getirmiştir. Babil'i etkileyen ve orta Fırat bölgesinde yaşayan Kas beylerinin bu bölgeye kadar inebilmeleri için Hititlere yardımcı oldukları ve seferin başarısında bu durumun önemli bir rol oynadığına dair görüşler mevcuttur²¹⁷. Askeri seferler nedeniyle uzunca bir süre Hattuşa'dan uzak kalan Murşili nam-ı diğer "Babil Fatihi", ülkesinde bir kahraman haline gelse de yakınlarının gözünde tehdit oluşturmaya

²¹³ Metnin ilerleyen bölümlerinde Anadolu içinde elde edilen askeri başarıların sonucunda koyun ve sığır gibi ganimetlere sahip olduğu hususlarına değinilmektedir. Bahsi geçen yenilmiş ülkelerin tanrı heykellerinin Hitit tapınaklarına taşınmasının temel nedeni, maddiyat odaklı algılanmamalıdır. Çünkü bu heykeller, tapınaklara getirildiğinde kutsanmakta ve bu tanrılar, Hitit panteonunun bir üyesi haline gelmekteydi. Bkz. Beckman 1989, 98-108; Collins 2007, 157-195.

²¹⁴ Gurney 2006, 241-242.

²¹⁵ Dinçol 1982a, 30. Kuşşara kentinde bir vasiyetname yazdıran ve Murşili'yi kendine halef olarak seçen Hattuşili, aralarındaki akrabalık bağı tam olarak açıklanmayan I. Murşili'nin dedesi yahut babası olabilir. Murşili hakkında "...Torun henüz bir çocuktur..." ifadesi kullanılmıştır. Bkz. Bryce 2002, 26-27.

²¹⁶ Telipinu Fermanı'nda Babil'e yapılan seferle ilgili "...sonra Babil'e sefere çıktı ve Babil'i yıktı..." gibi kısa bir ifadelerin yanı sıra, Babil tabletinde yer alan kısa ama önemli bir not seferin tarihini bize vermektedir. "Şamşuditana zamanında Hititli Akad ülkesine yürüdü" ifadesi bize Murşili'nin çağdaşının kim olduğunu ve Babil'i İ.Ö. 1600'den hemen sonraki bir tarihte fethetmiş olabileceğini ortaya koymaktadır. Bkz. Gurney 2001, 30-31; Burney 2004, 205-206.

²¹⁷ Bryce 2005, 99; seferin sonuçlarından biri de Kas hanedanının yönetime geçmesi olmuştur. Ayrıca Babilliler Hititlerle iyi ilişkiler geliştirmişlerdir. Hattuşa'dan ele geçen bazı dökümanlarda Babilliler tarafından Hitit'e doktor, büyücü rahip ve kâtip gönderildiğini öğrenmekteyiz. Genz 2011, 315.

başlamıştır. Aile üyeleri tarafından yapılan bir suikast sonucunda Murşili'nin kız kardeşi Harapşili ile evli olan Hantili, saray eşrafından Zidanta ile bir olup Murşili'yi öldürmüştür²¹⁸.

Murşili'nin ölümüyle Hitit Devleti, uzunca süren bir kargaşa ve taht kavgaları dönemine girer. İç barış, yok olurken sahip olunan topraklar elden çıkar, yerel devletlerle oluşturulan bağlar kopar. İ.Ö. 1590 yıllarındaki bu olaydan sonra bir başka tabletten anlaşıldığı kadarıyla devlet büyük sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. I. Hantili (İ.Ö. yak. 1590-1560), Kuzey Suriye'de Hitit devletinin etki alanını askeri seferler ile elde tutmayı başaramamış sonuçta Hurriiler, Anadolu içlerine girmiş ve güçlenerek söz sahibi olmuşlardır. Karadeniz kıyılarında ise yarı yerleşik düzende yaşayan Kaşkalar, Hitit anayurduna akınlar yapmaya ve devlet için büyük tehdit oluşturmaya başlamışlardır. Hattuşa'daki sur duvarlarının bir bölümünün bu tehditlere önlem olarak Hantili zamanında yapıldığı düşünülmektedir²¹⁹.

Hantili'nin suç ortağı Zidanta, Hantili'nin ölümünden sonra onun oğlunu da ortadan kaldırarak kral olmuştur. Ancak, I. Zidanta'nın (İ.Ö. yak. 1560-1550) krallığı da oğlu Ammuna'nın onu öldürmesiyle sonlanmıştır. Kral olan Ammuna (İ.Ö. yak. 1550-1530) zamanında civar ülkelerle sorun yaşanırken, ülke toprakların da verimsizlik yaşanmıştır. Devletin çöküşü, Ammuna'dan sonra kral olan Huzziya zamanında da devam etmiştir. Ancak II. Huzziya'nın (İ.Ö. yak. 1530-1525) kız kardeşi ile evli olan Telipinu'nun (İ.Ö. yak. 1525-1500) Fermanı'nda da dile getirdiği üzere Telipinu, Huzziya'yı etkisizleştirmiş, kendisine komplo kuranları bertaraf etmiş, kendi deyimi ile babasının tahtına çıkarak kral olmuştur²²⁰.

Telipinu'ya ait ferman niteliğindeki belge, ara dönemde yaşanan karmaşayı ve sıkıntıları göstermektedir²²¹. Elimizde fazla belge olmamasına karşın mevcut belgelerden Telipinu'nun bazı diplomatik girişimlerde bulunarak dışa karşı güven sağlamaya çalışmış olduğu da anlaşılmaktadır. Bu girişimlere verilecek örneklerden biri,

²¹⁸ Burney 2004, 103, 206; Bryce 2005, 100.

²¹⁹ Dinçol 1982a, 30; Bryce 2005, 116-120.

²²⁰ Bryce 2005, 103-104.

²²¹ Roth vd. 1997. Telipinu, bu belge ile tarihsel ayrıntılara değinirken tahta geçiş için de bir sistem oluşturmuştur. Kral buyruğu niteliğini taşıyan bu belgede ilk ve öncelikli olarak taht kavgaları nedeniyle devletin bulunduğu durumu düzeltmek üzere yeni kanunlar ve cezalar konulmuştur. Tahta geçiş sırasının belirlenmesi, soylular meclisinin görevi, suçlu kişinin aile bireylerinin mallarının korunması, suç işleyen kralın dahi soylular meclisi tarafından yargılanması gibi durumlara yer verilmiştir. Bkz. Dinçol 1982a, 32.

aslı bulunmayan ancak, Hitit arşivlerindeki belgelerin içeriğini bildirmeye yarayan bir tablette Hatti Ülkesi'nin Kralı Telipinu ile Kizzuwadna Kralı İşputahşu arasında bir anlaşma yapıldığını belirten ifadedir. Bu anlaşma Kizzuwadna'nın bağımsızlığının Hitit kralı tarafından da kabulünün göstergesidir²²². Ayrıca Tarsus-Gözlükule kazılarında kendini “Pariyawatri oğlu İşputahşu” olarak tanımlayan bir kralın mührünün bulunması da Kizzuwadna'nın yerinin doğru anlaşılması açısından önemlidir²²³. Telipinu'nun ölümüyle ilgili net bir bilgi yoktur. Huzziya'nın kardeşlerinden biri olan Tahurwaili'ye ait olduğu belirtilen ve büyük kral ifadesine sahip bir mührün varlığı bize Telipinu sonrası hakkında bilgi vermektedir. Telipinu'dan sonraki yüz yıllık dönemde tahta sırasıyla Alluwamna, Tahurwaili, II. Hantili, II. Zidanta, III. Huzziya ve I. Muwattalli geçmiştir. I. Muwattalli'nin ölümünden sonra Hitit'in “Eski Krallık” dönemi sona erer.

“Orta Krallık” döneminin ilk kralı II. Tudhaliya (İ.Ö. yak. 1400) olup kraliçesi Nikalmati'dir. Kral, saltanatı döneminde Anadolu'nun batısı, kuzeyi ve doğusuna askeri seferlere çıkmıştır²²⁴. Mitanni krallığının ise Isuwa ülkesine saldırdığını ve Hititlerin buna karşılık verdiğini yine *Yıllıklar*'dan öğrenmekteyiz.

Bu kraldan sonra I. Arnuwanda (İ.Ö. yak. 1400 sonrası) tahta çıkar²²⁵. Kraliçesi Aşmunikal ile birlikte devleti yöneten bu kral döneminde de Mitanni ile Halpa üzerinde mücadeleler yaşanmıştır²²⁶.

²²² Collins 2007, 41-42.

²²³ Bryce 2005, 105.

²²⁴ II. Tudhaliya Hitit'in İmparatorluk Dönemi'ni başlatan kişi olarak da görülür. Bkz. Gurney 2001, 32; Collins 2007, 38; Hitit devletinin batı bölgesiyle ilgili seferleri, I/II. Tudhaliya dönemi kaynakları, III. Tudhaliya, I. Şuppiluliuma ile Arzawa ülkesini yenen ve Mira, Hapalla ve Seha Nehri Ülkesi şeklinde üçe bölen II. Murşili hakkında bkz. Genz 2011, 303.

²²⁵ Genz 2011, 303. Aynı yıllıklarda I/II. Tudhaliya'nın ülkenin batısında bulunan Assuwa toprakları üzerine yaptığı seferde, aralarında Kişpuwa, Unaliya, Dura, Halluwa, Dunda, Adadura gibi kentlerin bulunduğu 22 kentlik bir birliğe karşı savaştığı anlatılmaktadır. Ancak Aşşuwa üzerine yaptığı sefer esnasında ülkesinin Kaşka tehlikesi ile karşı karşıya geldiğini, onun yokluğunu fırsat bilen Kaşkaların silahlanıp Hatti ülkesine gelerek ülkeyi mahvettiklerinden söz edilir. Bkz. Genz 2011, 303. Kaşkalar, bazen başkent Hattuşa'ya kadar inen saldırılar düzenlemişlerdir. Belgelerde Kaşkalar ile askeri metotlar ile başa çıkamayan kralın tanrılardan yardım istediği belirtilmektedir. Bu kral döneminde sıkıntı yaratan bir diğer konu da Nerik kenti ve çevresindeki kentlerin Kaşkaların elinde olması sebebiyle Hitit pantheonu için çok önemli olan “Nerik Kenti'nin Fırtına Tanrısı”na armağan ve kurban yollanamamasıdır. Bunun üzerine Nerik yerine Hakmiş kentinde kurulan Fırtına Tanrısı tapınağına gönderilmek istenen armağanlar Kaşkalar tarafından yağmalanmıştır. Kral I. Arnuwanda ve kraliçe Aşmunikal zamanına tarihlenen toprak başışı belgeleri incelendiğinde Kaşka beylerine yapılan toprak başışları dikkat çekmektedir. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla bu beylere Hatti Ülkesi'ne bağlı olmaları için Hitit krallarına karşı ihanet girişinde olmayacaklarına dair yemin ettirilmesi de söz konusudur. Bkz. Burney 2004,31-32, 150-151.

Arnuwanda'dan sonra tahta III. Tudhaliya (İ.Ö. yak. 1400 sonrası) geçmiştir. Hitit'in imparatorluk dönemine kadar yaşanan süreç hakkında net bilgi sahibi değiliz. Bu nedenle yaşananlar, büyük kral Şuppiluliuma'nın *İcraatler*'ini anlatan metinlerden tamamlanmaya çalışılmaktadır. Söz konusu metinlerde Şuppiluliuma'nın oğlu ve halefi II. Murşili, babasının tahtı Tudhaliya adlı birisinden aldığından söz etmektedir. Ayrıca Tapikka'da (Maşat Höyük) bulunan bir mühür üzerinde Şuppiluliuma'nın babası olarak Tudhaliya gösterilmektedir. Dolayısıyla Şuppiluliuma, Aşmunikal ve Arnuwanda gibi II. Tudhaliya'nın çocuğudur. Babasının ölümünden sonra tahtı ortak yöneten kardeşlerinin saltanatını tanımış, ancak onların ardından tahta geçen yeğeni Genç Tudhaliya olarak bilinen III. Tudhaliya'yı tahtan indirmiştir²²⁷.

3.4. Mısır ve Anadolu'nun Sınır Komşusu: Suriye

Mısır'ın "İkinci Ara Dönemi" karmaşası, yeni ve güçlü bir hanedan olan XVIII. Hanedan'ın (İ.Ö. 1550-1292) Mısır'ı yeniden toparlamasıyla sona erer. XVIII. Hanedan'ın kuruluşuyla Mısır'ın "Yeni Krallık Dönemi" başlar. Mısır tarihinin en iyi belgelenmiş "Yeni Krallık" döneminin ilk hanedanı olan XVIII. Hanedan'ın ilk firavunlarından itibaren Mısır, kaybettiği gücü yeniden kazanmak adına Suriye ve Filistin'e yönelir²²⁸. Hanedanın ikinci firavunu I. Amenophis (İ.Ö. 1525-1504) dönemine tarihlenen ve Karnak'daki bir kapı üzerinde yer alan yazıtta, Tunip şehrinden bir armağan taşıyıcısının betimlenmesi mevcuttur. Bu durum, firavunun Suriye üzerine muhtemelen Byblos ve Homs düzlükleri arasında kalan bölgeye yaptığı başarılı bir seferin göstergesidir²²⁹.

Suriye'de savaşı ve oradan ordusuyla Fırat Nehri'ne kadar giden ilk firavun olarak kaynaklarda belirtilen kişi I. Thutmosis'tir (İ.Ö. 1504-1492). Firavun, seferinin anısına Fırat Nehri'nin doğu kıyısına bir anıt diktirmiştir. Bazı yazılı şahıs ricallerinde de I. Thutmosis'in Fırat Nehri yakınlarına yaptığı sefere işaret edilmektedir. Naharina ülkesinde yapılan ve düşman ismi zikredilmeden anlatılan muharebe, kuvvetle

²²⁶ I. Arnuwanda zamanında yaşanan en büyük sorunların başında Kaşka saldırıları gelmektedir. Bryce 2005, 104-109, 111-115, 121-141, 142-144; Collins 2007, 43-44.

²²⁷ Dinçol 1982a, 35; Genç Tudhaliya dönemi hakkında bkz. Soysal 2012, 309-346.

²²⁸ Bu bölgelere yapılan seferlerin ayrıntılarını krali ve şahsi yazıtlar ile topografya listelerinden öğrenmekteyiz. Klengel 1993, 85.

²²⁹ Redford 1979a, 270-287.

muhtemel bu sefere bir göndermedir. Ayrıca bu döneme tarihlenen Amun-em-het adlı Mısırlının şahsi notlarında “Mitanni adında bir ülke” ifadesini kullanması, seferin hedefinde olan bölgenin tanımlanması ve Mitanni adının Mısır kaynaklarında ilk kez zikredilmesi açısından büyük önem taşımaktadır²³⁰. Zira Mitannilerin egemen olduğu Suriye bölgesi, Mısır’ın “Yeni Krallık” dönemi başlarından itibaren Hitit egemenlik politikasının hedefi haline gelmiştir.

Hitit krallığının kurucusu sayılan I. Hattuşili, başkentinden ordusuyla ayrılıp güney yönüne yani Kuzey Suriye üzerine küçük çaplı atakların yanı sıra iki büyük sefer düzenlemiştir²³¹. I. Hattuşili’nin halefi olan I. Murişili’nin ordusuyla birlikte kat ettiği yol ise, I. Hattuşili’nin yolundan daha uzundur. Zira O, Mezopotamya’ya bir sefer düzenlemiş, Eski Babil Krallığı’nın başkentini yani Babil’i ele geçirip kendi başkentine geri dönmüştür. I. Murişili’nin bu seferinden sonra kısa bir süre sonra, İ.Ö. 16. yüzyılın ikinci yarısında Babil, İran üzerinden gelen Kassitlerin hâkimiyetine girer. İ.Ö. 14. yüzyıla kadar çağın güçlü devletlerinden birisi olamayan Babil’de Kassit kralları, ülkelerine saldıran Elamlarla sıklıkla savaşmış ve topraklarını Elamlardan koruyabilmek için kaleler inşa etmişlerdir. İ.Ö. 14. yüzyılın ikinci yarısında ise Kassitler çağının en güçlü devletlerinden birisi haline gelmiştir. Dönemin Babil kralları Mısır ile diplomatik ilişkiler kurmuş ve kızlarını Mısır firavunlarıyla evlendirerek hanedanlar arası akrabalık tesis etmişlerdir. Bu nedenle Mısır-Anadolu ilişkilerinin siyasi ve ekonomik çıkarları İ.Ö. 16. yüzyıldan itibaren Mezopotamya dolayısıyla değil Suriye dolayısıyla çatışacak şekilde gelişmiştir. Ancak bu çıkar çatışmasında tarafların doğrudan birbirlerini muhatap alacakları koşullar, Hitit “İmparatorluk” döneminin ilk kralı I. Şuppiluliuma’nın saltanatına kadar oluşmamıştır. Her iki ülkenin ortak muhatapları ise Mitanni Krallığı’dır.

I. Thutmosis’ten sonraki Mısır firavunlarına ait yazılı kayıtlarda Mitannilerin isimlerinden ziyade Suriye’ye yapılan seferlerden ve Suriye’nin bazı kentlerden söz edilir. Bu seferlerden birisi kraliçe Hatshepsut’un saltanatında Niya bölgesine yapılmıştır²³². Deir-el Bahri Tapınağı’na kazınmış olan kraliçe Hatshepsut’a (İ.Ö. 1479-

²³⁰ Klengel 1993, 90.

²³¹ Bryce 2005, 70-72, 76-80.

²³² Redford 1979a, 270-287.

1458/57) ait bir yazıttan öğrenilen bilgilere göre Mısır ordusu Niya bölgesinde fil avı yapmıştır. Avla ilgili bu bilgiden anlaşılmaktadır ki söz konusu bölge en azından Hatshepsut döneminde Mısır hâkimiyetine girmiştir. Kraliçe Hatshepsut'un bu bölge için kullandığı güzergâhın başlangıcı muhtemelen Byblos ve Akkar üzerinden sağlanmıştır. Zira bu rota, daha sonra III. Thutmosis (İ.Ö. 1479-1425) tarafından da kullanılmıştır. Belki daha önce, XVIII. Hanedanın ilk krallarından olan I. Thutmosis dönemindeki Suriye seferinde de Mısır ordusu aynı güzergâhı kullanmıştır²³³.

3.5. Firavun III. Thutmosis'in Suriye Seferleri

Mısır firavunlarının Filistin-Suriye bölgesine yapmış olduğu erken seferlere ilişkin en değerli bilgiler, III. Thutmosis döneminden gelmektedir. Bu bilgilerin kaynakları krali ve şahsi kayıtlardır²³⁴. Bu kayıtlara göre askeri seferler, firavunun saltanatının 22/23'üncü yılında Mısır kaynaklarında belirtildiği şekilde 330 aşiret yöneticisinin desteklediği ve başında Kadeş kralının bulunduğu bir koalisyonla Megiddo civarında yapılan muharebeyle başlamıştır. I. Thutmosis'in seferini unutmayan Mitanni krallığının söz konusu koalisyonu desteklediği de görüşler arasındadır. Her ne kadar savaşı Mısır güçleri kazanmış olsa da III. Thutmosis'in kayıpları göz önünde bulundurarak Suriye üzerine yürüyüşe geçmemiş olması kuvvetle muhtemeldir²³⁵.

Mısır firavunu III. Thutmosis'e ait yazılı kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla firavun, Suriye bölgesine yönelik olarak on yedi sefer düzenledi. Bunlardan beşincisi onun 29'uncu krallık yılında gerçekleşti. Onun bu seferi, Byblos'un kuzeyinde yer alan Ullaza'nın fethine yönelikti. III. Thutmosis, söz konusu bölgede Tunip'ten gönderilen bir garnizonla karşılaşmış, bu sefer sonucunda Byblos'un kuzeyindeki kıyı şeridinde gücünü sağlamlaştırmıştır. Altıncı seferine saltanatının 30'uncu yılında çıkan firavun III. Thutmosis, önce Kadeş'i, ardından Akkar düzlüğünde yer alan Sumur ile Ardata

²³³ Klengel 1993, 90.

²³⁴ Seferlerin ayrıntıları hakkında bkz. Redford 2003.

²³⁵ Kadeş kralı tarafından toplandığı belirtilen koalisyona Naharina ülkesine kadarki topraklardan katılımın yanı sıra belki Kizzuwadna'dan da katılımı olmuş olabilir. Ayrıca III. Thutmosis dönemine tarihlenen topografik listede yer alan ibareler vasıtasıyla söz konusu seferle ilgili sadece Filistin bölgesinden değil güney Suriye'den de toplanan esirler olduğunu öğrenmekteyiz. Klengel 1993, 91.

bölgelerini tahrip etmiştir²³⁶. Ancak Mısır'ın Suriye'nin bu kesimlerinde elde ettiği başarıları geçicidir. Bu nedenle firavun, sonraki yıllarda da Suriye'ye yönelik askeri seferlerine devam eder. Nitekim firavunun 31'inci saltanat yılında yedinci seferine çıkmış olduğu bilinmektedir. Seferin nedeni, Tunip'den gönderilen bir garnizon tarafından Mısırlıların elinden alınan Ullaza kentinin geri alınmasıdır. Sonuçta Ullaza kenti, Mısır'ın gelecekteki askeri seferleri için hareket noktası haline gelmiş, kentte bir Mısır garnizonu konuşlandırılmış ve bu bölge sedir ağacı açısından Mısır'a kaynak olmuştur.

III. Thutmosis'in saltanatının 33'üncü yılında yaptığı sekizinci sefer, Suriye'de Homs düzlüklerinin kuzeyine yapılmış ve başarıyla sonuçlanmıştır. Seferin başarısı hakkında firavunun annalleri, topografya listeleri, yazıtlar ve ricallerden bilgiler edinilmektedir. Annallerden edinilen bilgiler ışığında Mısır ordusunun ilk etapta Katna'ya girdiği ve seferin başından itibaren Suriye kıyısında önemli bir direnişle karşılaşmadığı anlaşılmaktadır. Metinlerden öğrendiğimiz kadarıyla bir sonraki muharebe Halpa'nın batısında, Suriye düzlüğünün kuzeyinde “ardıç tepesi” olarak bilinen bölgede Mitannilerle yapılmıştır. Burada yapılan savaşların muzaffer tarafı Mısırlılar olmuştur. Mitanni ordusu bozguna uğratılmış, Naharina ve etrafındaki merkezler tahrip edilmiş, bölgenin gerisindeki Ardata saldırıya uğramış, meyve ağaçları kesilmiş ve tarlalarındaki ekinler sökülüştür. Sefer esnasında Katna'ya oradan da Halpa civarına doğru ilerlenmiştir. Seferde uğranan merkezlerin adlarını bu döneme ait topografya listelerinden öğrenmekteyiz²³⁷. Seferin ilerleyen aşamalarında Mısır ordusu Fırat Nehri kıyısına gelmiş, nehir Byblos'ta yapılan botlarla geçilmiştir²³⁸. III. Thutmosis, bu başarısını dedesi I. Thutmosis'in stelinin yanına kendi stelinin diktirerek kutlar²³⁹.

III. Thutmosis, saltanın 33'üncü yılında gerçekleştirdiği bu seferiyle Suriye'deki Mitanni hâkimiyetine büyük bir darbe vurmuştur. Bu büyük darbenin ardından firavun,

²³⁶ Klengel 1993, 92.

²³⁷ III. Thutmosis'e ait kuzey Suriye'de bulunan scarabaeusların seferin rotasına ilişkin görüşleri etkileyişi hakkında bkz. Redford 1979a, 270-287; Klengel 1993, 92-93

²³⁸ Redford 1979b, 63-70.

²³⁹ I. Thutmosis'in stelinin Thebes'e geri götürülmesi hakkındaki varsayımlar için bkz. Spalinger 1978, 35-41.

bugünkü Gaziantep ilinin Suriye sınırındaki Karkamış'tan başlayarak fetih politikasını sürdürmüş, Fırat Nehri boyunca aşağıya doğru inerek Emar kenti de dâhil bu bölgedeki yerleşim birimlerini tahrip etmiştir. Onun ordularının diğer durağı da Mısır metinlerince de teyit edilen Geb vadisindedir. Yine de Mitanni'nin bölgedeki gücü kırılmamıştır. Tahşi ve civarındaki otuz ülke düşmanca tavırları nedeniyle talan edilmiş, Kadeş ise Zinzar yakınlarında yapılan bir muharebenin ardından alınmıştır. Sefer, toplanan ganimetler ve Mısır'ın gücünü bölgeye göstermesi açısından başarılı olsa da Mısır'ın siyasi varlığını Kuzey Suriye'de etkin kılması açısından süreklilik arz etmez.

III. Thutmosis, bir sonraki sene saltanatının 34'üncü yılında dokuzuncu seferini, Nuhhaşşe bölgesindeki üç merkezin fethi için yapar. Saltanatının 35'inci yılında onuncu seferinde firavun, yeniden Mitanni güçleriyle karşılaşmış, alınan ganimetler de göz önüne alındığında safer, başarı ile sonuçlanmıştır. Firavunun on bir ve on ikinci seferleri hakkında aydınlatıcı bilgi yoktur. Fakat firavunun saltanatının 38'inci yılında çıktığı on üçüncü seferinin muhataplarından birisi muhtemelen Nuhhaşşe kentidir. Firavun tarafından bu sefer sonunda ele geçirilmiş olan ganimet ve tutsaklar muhtemelen Nuhhaşşe'dendir²⁴⁰.

III. Thutmosis'in (İ.Ö. 1479-1425) Suriye'ye yaptığı seferler sonucunda Mısır, özellikle kıyı Suriye'deki kalıcılığını perçinlemiş ve Suriye'nin iç kısımlarında da baskı yaratmayı başarmıştır. Bu başarılar, beraberinde endişeleri de getirmiştir. Mısırlılar, özellikle Lübnan taraflarından gönderilen erzak, teçhizat, diğer gerekli malzemeler ile Suriyeli yöneticiler tarafından gönderilen verginin temininde sıkıntı yaşanmasından korkmuşlardır. Bu korkunun gerçeğe dönüşmesi firavunun 42'inci saltanat yılında kuvvetle muhtemel Mitanni tarafından desteklenen ve bölgede çıkarılan isyan sonucunda gerçeğe dönüşmüştür. Firavun III. Thutmosis, bunun üzerine saltanatının 42'inci yılında on yedinci seferine çıkar. Seferde Suriye'nin kıyı ve orta kısımlarında odaklanılmış, Irkata (Arka) ve adı günümüze ulaşamamış başka bir kent daha tahrip edilmiştir. Ayrıca en güçlü kalelerden biri olan Tunip kentinde ekinler sökülüş, meyve

²⁴⁰ Söz konusu bölgelerin tahrip edilmesi esnasında adı geçen kentler, Mısır'ın topografya listelerinde adı geçen Karkamış ve Emar arasındaki merkezlerle örtüşmektedir. Ayrıca Mitanni güçleriyle karşılaşılan ve muharebenin yapıldığı alan ile dönemin Alalah kralının firavuna bu seferle bağlantılı olarak kölelerin "kendi dağından" bakır, kereste ve "tatlı meyveler" gönderdiğini belirtmesi hakkında bkz. Klengel 1993, 93-94.

ağaçları kesilmiş ve kent yakılıp yıkılmıştır. Ayrıca seferin sonuçları arasında Kadeş çevresinde pek çok kentin fethi ve Naharina'nın yardımcı kuvvetlerinin tutsak alınması da sayılmaktadır ²⁴¹.

3.6. Mısır -Hitit Siyasi İlişkilerinin Başlangıç Süreci: Mitanniler

III. Thutmosis'nin seferleri sonucunda Mısır, kıyıda Ugarit'e kadar uzanan bir alanda gücünü daimi hale getirmiş ancak bu gücü Mitanni'nin etkin olduğu Suriye'nin iç kısımlarında kalıcı olarak tesis edememişti. Yine de firavunun belki de en önemli seferi sayılabilecek sekizinci seferi sonrasında bölgenin Babil, Assur ve Hitit gibi önemli devletlerinin Mısır'a vergi-haraç göndermesi Mısır'ın bölgedeki gücünün bir kanıtı olarak yorumlanabilir. Bahsi geçen devletlerden Hitit devletinin başında o dönemde kimin olduğu bilinmese de söz konusu kralın II. Zidanta olma olasılığı vardır. Söz konusu olan jest sekiz yıl sonra muhtemelen II. Zidanta (İ.Ö. 1500) ya da halefi II. Huzziya (İ.Ö. 1530) tarafından yinelenmiştir²⁴². Tüm bunlar yorumlar doğruysa Mısır-Hitit siyasi ilişkilerinin başlangıcı, Mısır firavunu III. Thutmosis dönemine rastlar. Onun Hitit Devleti'ndeki muhatapları ise Eski Hitit Krallığı'nın kargaşa dönemi krallarıdır. İlişkilerin kurulmasında Mısır-Mitanni savaşlarının oynadığı önemli rol muhakkaktır. Mısır'ın yükselen gücünden kaynaklanan bu ilk ilişkilerin geleceğinde de Mitanniler, önemli bir rol üstlenmeye devam edecektirler.

Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi Hitit kralı I. Hattuşili, Suriye'ye halefi Muşşili, Babil'e sefer düzenlemiş, her iki sefer de Hitit kralları adına başarılı sayılmıştır. Hatta ikincisi kimi tarihçilerin de ifade ettikleri gibi "Babil fatihi" anılmasına sebebiyet vermiştir. Fakat Hitit Krallığı'nın Suriye ve Mezopotamya'ya yönelik egemenlik siyaseti aynı başarıyla devam ettirilememiş ve Hititler, I. Muşşili'nin ölümünden sonra kargaşa dönemine girmiştir. Mısır'ın ise Suriye'ye yaptığı seferler için çok daha uygun koşullara sahip olduğu aşikârdır. Bu koşullar içinde siyasi ve askeri gücünü arttırmış olan Mısır'ın siyasi ilişkilerinin kapsamına diplomasi çerçevesinde Hititler de girmiştir. Yukarıda da değindiğimiz üzere bu dönemde kargaşa içinde olan Hititlerin kralları Mısır'a vergi-haraç ödemiştirler. Ancak iki devlet arasında siyasi bir gerginlik nedeni

²⁴¹ Bryce 2003, 134.

²⁴² Bryce 2005, 118-119.

olacak bir sorun henüz yaşanmış değildir. Bunun nedeni, Hitit siyasi çıkarlarının çatıştığı ülkenin Mısır değil, Mısır'ın kuzey komşusu olan Mitanni olmasıdır. Nitekim Mitanniler, Hititlerin Kuzey Suriye'yi yeniden egemenlik politikalarının bir parçası haline getirmek için seferler düzenlemeye başlamasıyla Mısır'a karşı düşmanlığını artırmak yerine Mısırlılarla uzlaşmaya daha yakın oldular ve nihayetinde aşağıda da söz edeceğimiz gibi Mitanni kralları kızlarını Mısır firavunlarıyla evlendirip, hanedan akrabalığı kurma yoluna gittiler.

III. Thutmosis'nin halefi II. Amenophis (İ.Ö. 1428-1397) dönemine gelindiğinde firavunun saltanatının ilk yıllarından itibaren Suriye bölgesine yöneldiğini yazılı kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bunlara göre Amada'da bulunan ve firavunun saltanatının 3'üncü yılına tarihlenen bir stelde Beka'nın kuzeyinde bulunan Tahşi bölgesinden yedi reisin öldürüldüğü belirtilmektedir²⁴³. Saltanatının 7'inci yılında firavun, bölgeye yaptığı seferde Filistin'i geçerek Kadeş'e ulaşmış, Katna'dan gelen atlıları püskürterek aralarında Mariyannu diye adlandırılan atlıların da bulunduğu esirler almıştır. Yazıtlara göre daha sonra Dicle vadisinin orta kısmına, Niya'nın güneyine doğru ilerlendiğini belirtmiştir. Kadeş'in kuzeyinde yer alan Niya civarındaki ayaklanma yine II. Amenophis tarafından bastırılmıştır. İsyanın bastırılmasından sonra Kadeş'e geri dönen firavuna buradaki kral tarafından bağlılık yemini edilmiştir. Kadeş civarında tertip edilen okçuluk yarışmasının ve avın ardından firavun, Haşabu denilen bölgeye gitmiş ve buradaki bazı asilleri esir almıştır. II. Amenophis, saltanatının 9'uncu yılında İsrail vadisindeki bir isyanı bastırmak üzere başka bir sefere daha çıksa da söz konusu seferin Suriye içlerine doğru yapıldığı anlamı çıkarmamız doğru olmaz²⁴⁴.

II. Amenophis'in saltanatının ilerleyen yıllarında Mitanni ile bir uzlaşma dönemine girilmiştir. Dikkatini ve askeri faaliyetlerini Kuzey Suriye'ye yönelten Hitit devleti, Mitanni'nin Mısır'a yaklaşmasının başlıca sebeplerinden biridir. Ancak adak listelerinde firavunun halefi IV. Thutmosis'in (İ.Ö. 1397-1388) galibiyetle sonuçlanan ilk seferinde Naharina'dan alınan bir tutsağın zikredilmesi ve daha sonra "Amarna

²⁴³ III. Thutmosis zamanında bölgeye konuşlandırılan Mısır birliklerinin varlığı ve ayrıca Hitit'in Suriye'ye ilgisinin Tunip kenti (ya da Talmi-Şarruma tehdidi) ile başlaması hakkında bkz. Klengel 1993, 95-96.

²⁴⁴ Spalinger 1983, 89-101; Suriye'ye o dönemde müdahale eden kişinin II. Hattuşili olup olmadığı konusu hala muallâktır. Klengel 1993, 96-97/69.

Mektupları”nda söz konusu tutsağın Sidon’da bir kral olduğunun belirtilmesi bu uzlaş döneminin kısa sürdüğünün bir göstergesidir. Yine de bu faaliyetlere rağmen IV. Thutmosis’in Mitanni’nin hüküm sürdüğü Suriye’ye sefer yaptığına dair elimizde güvenilir bir kanıt yoktur ki iki devlet arasında sonrasında izlenen politika barışçıl bir çizgi izlemiştir. IV. Thutmosis’in Mitanni kralı I. Artatama’nın kızını eş olarak alması bu duruma verilecek örneklerdendir²⁴⁵.

III. Amenophis’in (İ.Ö. 1388-1351/50) saltanatına gelindiğinde ise Mitanni’dan kız alma ılımanlaşan ilişkilerin bir göstergesi olarak devam etmiştir. Firavunun saltanatının 10. yılında II. Şuttarna’nın kızı prenses Giluhepa ve daha sonrasında da Tuşratta’nın kızı olan bir prenses, III. Amenophis’in eşleri olmuştur. Tanrıça İstar-Şauşga’nın heykeli de gerek kral Şuttarna gerekse kral Tuşratta zamanında III. Amenophis’in bozulan sağlığı nedeniyle şifa vermesi amacıyla Mısır’a gönderilmiştir²⁴⁶.

Katna’dan elde edilen ve MÖ 17’inci yüzyıla tarihlenen bazı tabletlerde Mısırlı yönetici adlarına rastlanılır. Aynı yüzyılda Byblos’un da yerel asillerden gelen Mısırlı bir idareci tarafından yönetildiği, onun adının yazılı olduğu bir scarabaeustan bilinmektedir²⁴⁷. IV. tabakada tahrip yaşayan Alalakh arşivlerinin Kuzey Suriye ile ilgili bilgi verememesi nedeniyle Amarna Mektupları’na kadar yaşanan süreci, Hitit ve Ugarit kaynaklarından öğrenmekteyiz²⁴⁸. Katna ve Byblos belgeleri Mısır’ın Filistin, İsrail ve Suriye ile Levant bölgelerine yönelik egemenlik politikalarının bir tezahürüdür.

“Eski Hitit” krallığının Mısır krallığıyla kurduğu ilişkiler hakkındaki bilgilerimiz Mısır kaynakları üzerinden elimize geçer. Hiç kuşkusuz bu ilişkiler, Mısırlılar ve Hititlerin egemenlik politikalarının bir sonucuydu. Zira Hitit kralı I. Hattuşili ve I. Murşili’nin Kuzey Suriye ve Mezopotamya üzerine stratejik ve askeri kaygılarla seferler yapmaları ve bu seferlerin sonucunda bölgede yıkımların nedeniyle Mısır ve Mezopotamya mallarının geçiş noktaları olan liman ve kara güzergâhlarının etkilemiş

²⁴⁵ Mısır ve Mitanni arasındaki ilişki hakkında bkz. Moran 1992, 92-99, 156-158; Klengel 1993, 97.

²⁴⁶ Giluhepa’nın kimliği, diğer Mitanni prensesi ve İstar-Şauşga heykelinin gönderilmesi hakkında bkz. Moran 1992, 41-42, 43-46; 63-71, 61-62; Giluhepa ile evliliğin tarihini döneme ait anı skarabesinden öğrenilmektedir. Klengel 1993, 97; Tuşratta’dan III. Amenophis’e gönderilen hediyelerin dökümünün yer aldığı tablet için bkz. Marzahn 2008, 196, no. 118.

²⁴⁷ Klengel 1993, 98; Bryce 2003, 128, 133.

²⁴⁸ III. Amenophis’e ait bir skarabaeustan Panaztepe kazıları sonucunda LH IIIA keramik contextinde bulunduğu belirtilmektedir. Erkanal 1986, 253-262; Amuk Ovası’nın tarihi hakkında genel bilgi için bkz. Yener 2005; Yener ve Akar 2011, 6-7.

olduğu bilinmektedir²⁴⁹. Nitekim Alalakh ve Urşu gibi kentler, bu yıkımdan etkilenen güzergâh üzerindeki önemli stratejik merkezlerdi²⁵⁰. Fakat iki devletin egemenlik politikalarının gereği olarak gelişen Mısır-Hitit ilişkilerinin düşmanca olmadığı ya da birbiriyle çatışmadığı söylenebilir. Zira sonraki dönemlere ait kayıtlardan öğrendiğimiz Kuruştama Antlaşması'nın yapılmış olduğu tarihe kadar iki devlet arasındaki ilişkilerin resmileştiğine dair elimizde hiçbir belge bulunmamaktadır. Başka bir ifadeyle Mısır-Hitit ilişkilerinin ilk resmi belgesini Kuruştama Antlaşması oluşturmaktadır²⁵¹. Fakat bu antlaşmanın tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

3.7. Mısır-Hitit Siyasi İlişkilerinin İlk Resmi Belgesi: Kuruştama Antlaşması

Mısır-Hitit ilişkilerinin ilk resmi belgesi olarak nitelendirilebilecek olan Kuruştama Antlaşması'nın adını aldığı Kuruştama kenti, Anadolu'nun kuzeydoğusunda konumlandırılması gerektiği düşünülen bir kenttir. Söz konusu antlaşmaya göre Kuruştama halkı Suriye'de bulunan Mısır bölgesine nakledilecektir²⁵². Bu nakil işlemlerinin nasıl yapıldığı bilinmezliğini korumaktadır. Naklin Hitit ve Mısır arasındaki ittifak doğrultusunda yapıldığı ve gönderilen birliklerin Mısır tarafından paralı askerler olarak kullanılacağı antlaşmada ifade edilmiştir. Antlaşma her iki taraf için olumlu sonuçlanmıştır. Nihayetinde Kuruştama Antlaşması bir ittifak antlaşmasıdır. Yani Mısır ve Hitit arasındaki bu ilk antlaşma, büyük olasılıkla Mısır'ın inisiyatifiyle Mitannilere karşı yapılmıştır. Zira Hitit Krallığı, bu dönemde askeri ve siyasi bir güç olarak ortaya yeni çıkan bir krallıktı. Fakat hâkimiyet iddiasını Kuzey Suriye ve Mezopotamya'ya kadar taşıma kapasitesine de sahipti. Böylece Mısır ve Hitit arasında resmi olan ilk siyasi ilişkinin belgesi sayılabilecek Kuruştama Antlaşması, iki devletin egemenlik ya da ticari çıkarları çatıştığı için değil, ortak çıkarları gerektirdiği için

²⁴⁹ Goetze 1975, 1-20.

²⁵⁰ Gurney 2001, 30; Bryce 2005, 81-82.

²⁵¹ Elimizde bulunan iki anlatımdan ilki kral Şuppiluliuma'nın biyografisine, diğeri ise II. Murşili'nin duasına ait kısımlardır. Bryce 2005, 119/110.

²⁵² Warburton 2003, 81; Collins 2007, 213-215.

yapılmıştır. Onların ortak çıkarlarının merkezinde ise kuvvetle muhtemel Mitanni'nin bölgedeki gücü vardır²⁵³.

3.8. Mısırlılar, Mitanniler ve Hititler

Hitit kralı I. Muşşili, Hammurabi'nin Babil'ni yıksa da başkenti Hattuşa'ya döndükten sonra bir suikasta kurban gider. I. Muşşili'nin ölümünden sonra siyasi ve askeri bir güç henüz yükselişe geçmiş olan Hitit Krallığı kargaşaya sürüklenir. Böylece Mısır, Önasya'nın en güçlü devleti haline geldi. Mısır firavunu III. Thutmosis, ortaya çıkan bu uygun durumu, Suriye'deki nüfuzunu ve egemenliğini genişletip güçlendirmek için kullanır. Fakat onun ölümünden sonraki dönemlerde iç kavgalar nedeniyle Mısır da sorunlu bir ülke haline gelir. Bu durum hem Mısır'ın hem de Hitit Devleti'nin düşmanı olan Mitanni Krallığı'nın işine yarar. Nitekim Mitanni kralı Şauştatar'ın kuzey Suriye'deki merkezleri yeniden ele geçirdiği bilinmektedir. Dahası hem Mısır'ın hem de Hitit devletinin ortak çıkar bölgelerini tehdit eden yeni bir krallık, yani Assur Krallığı da mevcut durumdan yararlanarak güç kazanmış gibi gözükmektedir. Zira Assur, bu dönemde Mısır ile diplomatik ilişkiler kurmuş ve bu diplomatik ilişki nedeniyle Mitanni kralı Şauştatar'ın düşmanlığını kendine çekmiştir. Nihayetinde Şauştatar, Assur'u işgal etmiş, Assur kentlerini yağmalamış, başkenti Waşşuganni'deki sarayını yağmadan elde ettiği ganimetlerle doldurmuş ve sonrasında Fırat'ı geçip Akdeniz kıyılarına yönelmiştir²⁵⁴.

Ancak Mitanni'nin Şauştatar dönemindeki başarısı geçicidir. Hem Hitit hem de Mısır, Suriye-Filistin ve Levant bölgesindeki Mitanni nüfuzu aleyhine nüfuz bölgelerini sağlamlaştırdılar. Hititler, bu başarılarını Suriye'nin fethinin ilk yılında vasal devletlerle kurduğu bağlar sayesinde bugünkü Şam'ın kuzeyine kadar uzanan alanda gücünü sağlamlaştırmak suretiyle gerçekleştirdiler. Mısır ise bölgedeki nüfuz alanını vasal krallarla güçlendirdi. Mısır'ın vasalı olan bu krallar şunlardı: II. Niqmaddu (Alalakh'da), Tette (Nuhaşe'de), Aziru ve Aitakkama ile Ugarit'te bir başka kral.

²⁵³ Bryce 2005, 119.

²⁵⁴ Assur'un Mitanni'nin düşmanlığını çekmesi, I.Şuppiluliuma ve Mitanni kralı Şattiwaza arasında yapılan antlaşma, bu antlaşmanın Artatama'nın oğlu III. Şuttarna döneminde Assur'a yansması, Mitannili Şauştatar'ın tıpkı selefi Parrattarna gibi kuzey Suriye'deki gücünü tesis etmesi hakkında bkz. Bryce 2005, 138.

Aziru ve Aitakkama, bölgedeki etkinliklerini kullanıp civar devletleri de kendilerine çekmiş, Tyre kralı Abi-Milki, Katna kralı Akizzi ve özellikle de en bilineni Byblos kralı Rib-Adda, Aziru ve Aitakkama'nın siyasal hırslarından rahatsız olmuş ve bu rahatsızlıklarını Mısır'a iletmişlerdir. Fakat onların bu rahatsızlıklarına ve endişelerine Mısır tarafından itibar edilmemiş, böylece Kadeş kralı Aitakkama'nın Katna kralı Akizzi'yi öldürecek kadar ileri gidebilmesinin önü açılmıştır²⁵⁵.

²⁵⁵ Bryce 2005, 176/109.

IV. BÖLÜM

SIYASİ İLİŞKİLER DÖNEMİ

4.1. Genel Hatlarıyla Hitit İmparatorluk Çağı

Hitit'in "İmparatorluk" ya da "Yeni Krallık" dönemi kimi kaynaklarda II. Tudhaliya (İ.Ö. yak. 1400-?) ile başlar²⁵⁶, II. Şuppiluliuma (İ.Ö. yak. 1207-?) ile biter. İ.Ö. 15'inci yüzyılda II. Tudhaliya, Hititleri yeniden toparlamış, kaybedilen topraklar üzerindeki hakmiyeti yeniden tesis etmeye çalışmıştır²⁵⁷. Ancak II. Tudhaliya döneminde sonraları da Hitit'e problem çıkaracak olan Kaşkalar ile karşılaşılır. II. Tudhaliya'nın Kaşkalara karşı zafer kazandığını dönemine ait *Yıllıklar*'dan öğrensek de II. Tudhaliya dönemi öncesine ait kayıtlarda Kaşkalardan söz edilmez. Bu dönemde ayrıca Anadolu'nun batısında Attarissiya adlı bir kişi Hitit'e karşı harekete geçmiş, Madduwatta adlı bir başka lideri ülkesinden kovmuş, Hitit kralının huzuruna çıkıp durumunu paylaşan Madduwatta'ya vasal bir krallık verilmiştir²⁵⁸. Fakat II. Tudhaliya'nın ölümünden sonra tahta çıkan I. Arnuwanda (İ.Ö. yak. 1400-?) döneminde karışıklıklar artarak devam etmiş, batıda Madduwatta kendisini sürgün eden Attarissiya ile anlaşarak Arzawa ülkesini işgal etmiş, Kaşkalar yine saldırıya geçmiştir. Arnuwanda'dan sonra tahta sırasıyla II. Hattuşili (İ.Ö. yak. 1400-?) ve III. Tudhaliya (İ.Ö. yak. 1400-?) geçer. Hatti ülkesindeki zorluklar, Amarna Mektupları arasında yer alan Arzawa kralının firavun III. Amenophis'e gönderdiği mektupta Hatti ülkesinin felç olduğunu belirtmesinden de anlaşılmaktadır²⁵⁹.

İ.Ö. 14'üncü yüzyıl ortalarında Mısır'da "Yeni Krallık" dönemi devam ederken Anadolu'da Hititler, I. Şuppiluliuma'nın (İ.Ö. yak. 1350-1322) tahta çıkışı, siyasi ve askeri başarılarıyla günümüzde "İmparatorluk Dönemi" (ya da Büyük Hitit Krallığı) tanımlanan yeni dönemlerine gerçek manada girerler. Zira Hititlerin siyasi durumu

²⁵⁶ Gurney 2001, 32; Collins 2007, 38.

²⁵⁷ Batı Anadolu'da Arzawa'nın fethi, Assuwa'nın boyun eğdirilişi, Halpa'ya saldırı, Mitanni krallığının mağlup edilmesi II. Tudhaliya döneminin önemli siyasi ve askeri faaliyetlerindendir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gurney 2001, 33; Collins 2007, 42-43.

²⁵⁸ Gurney 2001, 33; Collins 2007, 44-45.

²⁵⁹ Moran 1992, 101; Mısır ve Arzawa arasındaki politik yakınlık, III. Amenophis'in Arzawa kralına altın ve lapislazuli süslemeli 10 adet abanoz sandalye göndermesi şeklinde yansımıştır. Bkz. Smith 1998, 206; Bryce 2005, 148; Arzawalı kâtiplerin muhtemelen dönemin lingua-franca'sı Akkadça'yı bilmemesinden dolayı bu mektuplar Hititçe yazılmıştır. Collins 2007, 4, 45.

Šuppiluliuma tahta geçtiğinde hala kötüdür. Hatti topraklarının büyük kesimi düşmanlara kaptırılmış olup, veba gibi sıkıntılı süreçlerden de geilmektedir²⁶⁰. II. Muřili'nin *Yıllıklar*'ında anlatılan *İcraatlar*'ına göre Šuppiluliuma, babasının Kařkalar ile yaptığı savaşlarda yararlılık göstermiş, Kařka korkusu yüzünden boşalan sınır bölgelerinde kaleler ve tahkimatlar yaptırarak kaçan halkı yeniden buralara yerleştirmiştir. Saltanatının başında Iřuwa lkesi (Elazığ evresi) ile çatışmış ve Mitanni kralı ile sürtüşme yaşamıştır. Srtřmeyi sonlandırmak adına Mitanni kralının üzerine yürüyen Šuppiluliuma, kral Tuřratta'nın başkent Wařukana'dan çıkmaması ve ordusunun yolda a susuz kalması nedeni ile geri çekilmek zorunda kalmıştır. Geri ekilme esnasında bırakılan ganimetler, Tuřratta'nın eline geçmiş ve firavun III. Amenophis'e (İ.Ö. 1388-1351/50) armağan edilmiştir. Yařanan bu sıkıntılar Kaşkaların yeniden saldırıya geçmelerine sebebiyet vermiřtir²⁶¹. Bu nedenle devletin sınırlarını genişletme çalışmalarına başlamadan önce Hatti ülkesinin güvenliğini sağlamak amacı ile doğudaki Hayařa lkesi ile anlaşma yoluna gitmiştir. Kız kardeşini Hayařa lkesi kralı ile evlendiren Šuppiluliuma'nın yaptığı bu anlaşmanın içinde isyan veya savaş halinde gerekiyorsa silahlı şekilde Hitit'e yardım etmek, düşmanın ihanetini Hititlere bildirmek, tutsakları geri vermek gibi koşullar bulunmaktadır²⁶².

Aynı tip bir anlaşma Mitanni ile Hitit arasında tampon oluşturan Kizzuwadna ülkesinin kralı şunaşşura ile de yapılmıştır. Anlaşmanın içeriği incelendiğinde şunaşşura'nın bir kral olarak yüceltilmesi, iki devlet arasındaki sınırların belirlenmesi, Kizzuwadna'nın eğer gerekiyorsa Hitit'e destek amacı ile göndereceği piyade ve arabalı asker sayısı ile bu askerlerin Hitit tarafından besleneceği ve suçluların iadesi gibi hususlar ne çıkmaktadır.²⁶³

Bu anlaşmalar ile sınırlarını güvence altına alan ve önemli müttefikler kazanan Šuppiluliuma, ordusunu Kuzey Suriye'ye yönlendirmiş, Mitanni kuvvetlerinin bir kısmını yenmiş, Kadeř ve Amurru ülkelerini ele geçirmiştir. Ordusu ile kıyıdan doğuya doğru ilerleyen büyük kral, Mitanni'nin egemenliği altındaki Karkamış kentini de

²⁶⁰ Mısır kaynaklarında Hitit'ten ciddi şekilde söz ediliş I. Šuppiluliuma döneminde olmuş ve onun kuzey Suriye hedefli yayılma politikası Mısırla Hitit'in bölgede çatışma yaşamasına sebebiyet vermiştir. Genz 2011, 317.

²⁶¹ Gurney 2001, 35.

²⁶² Bryce 2005, 150, 157;

²⁶³ Bryce 2005, 139, Collins 2007, 44

kuşatmıştır. Kuşatma, kısa sürmüş ve kent Hitit hâkimiyetine geçmiştir. Kuşatma sırasında Şuppiluliuma, iki komutanını Amka ülkesine göndermiş, ülke yağmalanarak buradan çok sayıda tutsak ve sığır-koyun getirilmiştir. Amka ülkesine saldırmak her ne kadar Mısır'ın hâkimiyet alanına girmek sayılsa da o dönemde Mısır'da yaşanan iç karışıklıklar nedeni ile Mısır'ın buna cevap verecek gücü olmadığı aşikârdır²⁶⁴. Mısır devletinin yaşadığı zorluklara verilecek en önemli örneklerin başında Tutankhamun'un dul eşi Ankhesenamun'un Şuppiluliuma'dan evlenmek için bir oğlunu kendine eş olarak istemesi gelir. Tebasından biri ile evlenmek istemediğini açıkça belirten kraliçe, Şuppiluliuma ile iletişime geçmiştir. Hitit kralı duruma önce temkinli yaklaşmış, kraliçenin aktardıklarının doğruluğunu teyid ettirdikten sonra oğlu Zananza'yı Mısır'a göndermiş ancak prens, yolda suikasta uğrayarak öldürülmüştür. Bu ölüm, zaman içinde Hitit ve Mısır arasında şiddetlenecek çatışmayı da başlatmıştır²⁶⁵.

Karkamış'ın alınmasının ardından Şuppiluliuma, oğlu Piyaşşili'yi kente kral yapmıştır. Kaynaklarda adı Şarri-Kuşuh olarak da geçen Karkamış kralının Hurrice bir ad alması, kuvvetle muhtemel kentteki Hurri nüfusu memnun etmek adına verilmiş bir karardır. Ayrıca aynı dönemde diğer oğlu Telipinu'yu da Halpa'ya kral ya da bazı görüşlere göre Fırtına Tanrısı'nın rahibi olarak atamış ve bu atamalar ile Hitit'e bağlı krallıkları arkasına alarak bölgedeki gücünü arttırmıştır²⁶⁶. Tüm bunlar yaşanırken Assur, bölgede giderek güçlenmektedir. Hitit'in Mitanni'ye saldırmasının ardından ülke Assur ile Alşe arasında paylaştırılmış ve Assur daha da büyük bir tehdit halini almıştır. Muhtemelen Hatti ülkesine getirilen esirlerden bulaşan veba salgınında hayatını kaybeden büyük kral Şuppiluliuma'nın yerine oğlu II. Arnuwanda (İ.Ö. yak. 1322-1321) tahta geçmiştir. Kralın muhtemelen babası gibi vebadan hastalanıp ölmesinin ardından Büyük Kral Şuppiluliuma'nın oğullarından biri olan II. Murşili (İ.Ö. yak. 1321-1295) tahta geçer.

Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla II. Murşili, ilk yıllarında Kaşkalarla uğraşmak zorunda kalmış ve kuzey Suriye'de gelişen bazı düşmanca tavırlarla

²⁶⁴ Bryce 2005, 155-159.

²⁶⁵ Burney 2004, 22-23; Genz 2011, 317-318.

²⁶⁶ Ayrıca bu dönemde Hitit ile bölgedeki devletlerin yaklaşmasını görmemiz açısından Amurru kralı Bentešina ve Ugarit kralı III. Niqmadu'nun Hititli prensesler ile evlenmiş olmaları dikkat çekicidir. Genz 2011, 311.

yüzleşmiştir. Bu dönemde Hitit güçlerinin en büyük desteği, Karkamış kralı olan Şarri-Kuşuh'dur. Assur etkisinin artmasıyla Karkamış kralı, Assur'a karşı savaşma emri vermiş ve Assurlular savaşmaktan çekinmişlerdir. Ayrıca Mısır'da Tutankhamun (İ.Ö. 1333-1323) sonrasında tahta çıkan Ay'ın (İ.Ö. 1323-1319) ardından Mısır tahtına oturan firavun Horemheb döneminde Mısırlılar tarafından Suriye'ye akınlar yapıldığı, Halpa'nın güneyindeki Nuhaşşi'nin Hatti Ülkesi'nden koptuğu ancak, Şarri-Kuşuh'un yardımıyla Mısır askerlerinin geri çekilmeye zorlandığı bilinmektedir. Şarri-Kuşuh'un oluşturduğu bu destek ortamı, onun Kummani kentinin Tanrıçası Hepat'ın bir bayramını kutlamak üzere Hatti kralı ile Kizzuwadna'da bulunduğu sırada hastalanıp ölmesiyle sonlanmıştır. Ölümünden sonra durum Hitit'in aleyhine bozulur. Mevcut durum üzerine Nuhaşşi kenti, yeniden isyan etmiştir. II. Murşili, bunun üzerine Nuhaşşi kentini yola getirerek Karkamış'ı yeniden düzene sokmuş ve ölen ağabeyi Şarri-Kuşuh'un yerine onun oğlu Şahurunuva'yı ve Halpa kralı olan diğer ağabeyi Telipinu'nun yerine de onun oğlu Talmi-Şarrumma'yı tahta geçirmiştir. Kuzey Suriye krallıklarından Amurru'nun kralı Duppi-Teşub ile bir anlaşma da yapan II. Murşili'nin Ugarit arşivinden elde edilen belgeler ışığında bölgede tıpkı babası gibi etkin olduğunu görmekteyiz. Ugarit kralı Niqmepa ile yapılan bir antlaşmada Hitit kralı, Ugarit ile sınırı olan bir ülkeyle savaş halinde olursa Niqmepa'nın esas görevinin onun yardımına gitmesi şart koşulmuştur. Anlaşma metninde Şuppiluliuma'nın belirlediği eski sınır da yeniden onaylanmıştır. Bu antlaşmada yapılan bazı değişiklikler sonucunda ise Karkamış kralının egemenlik alanı genişletilmiş ve Ugarit kenti o zamana dek işlettiği tuz yataklarından yoksun kalmıştır. Bu duruma itiraz etmeyen Niqmepa, ödediği haracın buna orantılı olarak azaltılmasını istemiş ve Hitit kralı tarafından bu talebi uygun görmüştür²⁶⁷.

II. Murşili zamanında Kaşkaların bağımsız boylar halindeyken artık bir kişinin başkanlığı altında toplanması Anadolu içinde Hititleri zorlamıştır. Pihhuniya adlı Kaşka kralı Hititlere meydan okumuş ancak, II. Murşili'ye yenilmiştir. Ülkesinin bir kısmı yakılıp yıkılırken Pihhuniya tutsak edilip Hattuşa'ya götürülmüştür. Azzi-Hayaşa bölgesi ile sürtüşmeler II. Murşili döneminde de devam etmiş, fakat bu ülke II. Murşili'nin saltanatının 10. yılında barışa zorlanmıştır. Arzawa bölgesi krallarıyla

²⁶⁷ Dinçol 1982a, 38-41; Beckman 1996, 32-38; Gurney 2001, 34-37, 38; Burney 2004, 22-23, 32, 257-261; Bryce 2005, 154-159, 161-163, 175-180; Collins 2007, 46-51.

dengeyi sağlamak adına kimi zaman anlaşmalar yapılmış, kimi zaman da güç kullanmak zorunda kalınmıştır. Mira kralı Maşhuiluva'yı tahta geçirmek amacıyla Arzawa üzerine sefer yapılmıştır. İki yıl süren sefer sonucunda ülke toprakları ve başkent Apaşa (Ephesos) ele geçirilmiştir.

Aile içindeki karışıklık ve komplolar, II. Murşili döneminde de sürmüştür. Bu duruma verilecek çarpıcı örneklerden biri I. Şuppiluliuma'nın Babil asıllı eşi, "Tavananna" Malnigal ile II. Murşili arasında yaşananlardır. Murşili'nin karısına sürekli lanetler yağdıran kraliçe, II. Murşili'nin karısı Gaşşul(iy)awiya'nın ölümünden sonra sarayda kurulan mahkemenin sonucunda *tavananna* ünvanı ve yetkileri elinden alınarak saraydan kovulmuş, kendisine bir ev ve yaşamını sağlayacak yeterli maddi olanaklar verilerek sürgün edilmiştir²⁶⁸.

Uzun yıllar tahtta kalan II. Murşili'den sonra tahta sırasıyla II. Muwattalli (İ.Ö. yak. 1295-1272) ve III. Murşili (İ.Ö. yak. 1272-1267) geçmiştir. Bu iki kral hakkındaki ayrıntılı bilgileri III. Murşili'yi tahttan uzaklaştırıp kral olan II. Murşili'nin oğlu III. Hattuşili'nin aktardıklarından öğrenmekteyiz. Ağabeyi Muwattalli zamanında Hattuşili, o güne kadar engellenemeyen Kaşkaları yenmiş ve kuzey bölgelere hâkim olmuştur. Bunun sonucunda bugünkü Amasya ile özdeşleştirilen Hakmiş kentinde özerk bir krallığa sahip olmuş, Kaşkalara baskıyı arttırarak Hantili zamanından beri Hitit topraklarının dışında kalan kutsal Nerik kentini de tekrar geri almıştır. Kuzeyde Hitit'in lehine dönen durum II. Muwattalli'nin ülkenin batı ve güneybatısına karşı başarılı seferler düzenleyebilmesine ve özellikle Mısır'a karşı sert bir tutum almasını sağlamıştır. Muwattalli, Arzawa ülkesinin vasal prenslikleri ile ilişkileri sağlamlaştırarak batı Anadolu ile olan bağı güvence altına almak istemiştir²⁶⁹. Batı bölgelerindeki sorunların çözümlenmesi ve kardeşi Hattuşili'nin kuzey bölgelerdeki güvenliği sağlamasının ardından Muwattalli, bir süreliğine içişleri ile ilgilenmek adına Hatti ülkesinde kalmış, fakat Hatti ülkesinin güneydoğu sınırları, Mısır'ın toprak talebiyle tehlike altına girmiştir. Kral seferlerini yönelteceği güneydoğu bölgesinde askeri üs kurmak amacıyla Hattuşa'dan ayrılmış, yönetimi de başyazman Mitannamuwa'ya bırakmıştır.

²⁶⁸ Bryce 2005, 197-198; 207-210; Collins 2007, 50.

²⁶⁹ Gurney 2001, 38.

I. Seti (İ.Ö. 1290-1279/78) döneminde güçlenen ve II. Ramesses'in (İ.Ö. 1279-1213) tahta geçmesiyle hız kazanan Mısır, Suriye'de Hititler aleyhine oluşumları ortaya çıkarmıştır. II. Ramesses, krallığının 4'üncü yılında İ.Ö. 1275'te Suriye üzerine yürümüş, bunun üzerine Amurru kralı Benteşina, Hititler ile yaptığı ittifakı bozmuş ve Mısır'ın tarafına geçmiştir. Ramesses'in krallığının 5'inci yılında ilişkiler daha da gerilmiştir. İ.Ö. 1274 yılında II. Ramesses önderliğindeki Mısır ordusu, Suriye'ye girer. Ramesses'in zafer yazıtında Hitit ordusu içinde Kaşka, Maşa, Arzawa ve Kizzuwadna gibi bölgelerden gelen askeri kuvvetlerin varlığından söz edilmektedir. Savaşın gelişiminde orduyu oluşturan 4 birliğini birbirinden uzak mesafede Kadeş üzerine süren Ramesses, Muwattalli'nin Mısırlıları Halpa yakınında değil Kadeş gerisinde beklediğini çok geç fark etmiştir. Savaş, Ramesses'in Karnak'taki zafer yazıtında anlatıldığı gibi Mısırlıların tartışmasız zaferiyle değil tam aksine Hititlerin bölgedeki güçlerini sağlamlaştırmasıyla sonuçlanmıştır. Muharebenin bitiminde Hitit kuvvetleri, bugünkü Şam'a kadar gelerek bölgeyi tahrip etmiştir. Amurru yeniden Hitit'in vasallarından biri haline gelmiş ve Hitit'e ihanet etmiş olan Benteşina da krallıktan uzaklaştırılarak yerine Şapili getirilmiştir.

Hattuşili'nin otobiyografik nitelikli eserinden öğrendiğimiz üzere Hattuşili, Mısır'a karşı kazanılan savaştan dönerken lokalizasyonu henüz yapılamayan Lawazantiya kentine uğramış ve orada tanrıça Şauşga'nın naibi olan Pentipşarri'nin kızı "Tanrıçanın Rahibesi" Puduhepa ile evlenmiştir. Hattuşili, kardeşi Muwattalli'nin krallığı döneminde daha sonra izlenecek dış siyaseti de etkileyen bir atılımda daha bulunmuştur. Tarhuntaşşa'da bulunan Muwattalliye uğrayan ve Amurru kralı Benteşina'yı kurtaran Hattuşili, Benteşina'yı beraberinde Hakmiş kentine götürmüştür. Yokluğunda kuzeyde yeniden ayaklanan Kaşkalar, Hakmiş kentini ele geçirmiştir. Hattuşili Kaşkaları bir kez daha püskürterek Hakmiş'i geri almış, kendini Hakmiş kralı, Puduhepa'yı da Hakmiş kraliçesi ilan etmiştir²⁷⁰.

Muwattalli'nin ölümünden sonra oğlu Urhi-Teşub, III. Murşili (İ.Ö. yak. 1272-1267) adıyla tahta çıkar. Yeni kralın ilk işi merkezi otoritenin sağlamlaştırılması amacıyla başkenti Tarhuntaşşa'dan yeniden Hattuşa'ya taşımak olmuştur. Amcası Hattuşili ile de iyi dost olduğu bilinen başyazman Mittannamuwa'nın Muwattalli

²⁷⁰ Bryce 2005, 231-232, 233-241, 247-251; Collins 2007, 54-57.

döneminde verilen Hattuşa bölgesinin yönetimi, III. Murşili tarafından geri alınmış ve Hattuşa yeniden başkent olmuştur. III. Murşili'nin saltanatı çoğunlukla amcasıyla giriştiği taht mücadelesiyle geçmiştir. Murşili saltanatı sırasında Şeha Nehri ülkesi kralı Manapa-Tarhunda'nın sürgünden dönmesine izin vermiş, kız kardeşini de bu ülkenin kralı ile evlendirmiştir²⁷¹.

III. Murşili'nin Hanigalbat'ta çıkan bir isyanı desteklemesi ve bunun başarısızlıkla sonuçlanması nedeniyle Assurla ilişkiler gerilmiştir²⁷². Bu durum, belki de III. Murşili'nin saltanatı boyunca dış politikada uğraşmak zorunda kaldığı en önemli olay olmuştur. Kardeşinin saltanatı sırasında önemli bir rolü olan Hattuşili, yeğeninin saltanatı döneminde Nerik ve Hakpiş kentlerinde hüküm sürmekteydi. Bu kentler, yeğeni kral tarafından elinden alınca Hattuşili, Murşili'ye savaş açtığını ona yazdığı mektupta belirtmiştir. Bu aşamada Hattuşili, Murşili'nin adamlarına karşı Kaşkallı boylarla işbirliği yapmıştır. Çarpışmalar Hattuşili'nin kuşatması altındaki kent Şamuha'nın düşmesi ve burada bulunan Murşili'nin yenilmesiyle sonlanmıştır. Murşili'nin kellesini getirmek isteyenleri reddeden III. Hattuşili (İ.Ö. yak. 1276-1237), Murşili'yi önce Nuhaşşe'ye o bölgedeki kentleri yönetmesi adına sürgüne göndermiştir. Ancak Murşili Babil'e kaçmaya çalışırken yakalanmış, bunun üzerine sürgün yeri olarak seçildiği Alashiya'ya gönderilmiştir. Nitekim II. Ramesses'in Mira ülkesine yazdığı bir mektupta III. Murşili'den söz etmesi bunlara örnek olarak verilebilir. Mira kralı Kupanta-Kurunta tarafından Ramesses'e daha önce de mektup yazılmış, III. Murşili'nin durumuyla ilgili bazı bilgiler verilmiş ve ondan da bazı bilgiler istenmiştir. Mira kralı bu hareketi ile muhtemelen III. Murşili'yi Hattuşili'ye karşı kullanmak amacını gütmüş ancak, Ramesses cevabında Kadeş Anlaşması'nı kastederek şekilde Hatti kralı ile arasında bir antlaşma olduğunu ve artık barış içinde yaşamak istediklerini yazarak konudan uzak durduğunu açıkça belirtmiştir. Mektubun gerisi kırık olsa da Ramesses'in III. Murşili nedeniyle Hitit devleti ile arasını bozmak istememesi normaldir. Söz konusu mektubun bir kopyası iyi niyet göstergesi olarak Hattuşili'ye

²⁷¹ Dinçol 1982a, 45; Beckman 1996, 138-139.

²⁷² Genz 2011, 314-315.

gönderilmiştir²⁷³. Murşili'nin daha sonra Mısır'a gittiği ve II. Ramesses'in himayesi altına girdiğine dair görüşler mevcuttur²⁷⁴.

Kadeş Savaşı sonucu tahttan alınan vasal kral Bentešina'nın yeniden Amurru tahtına çıkması ile Hititler, kendilerine bağlı bir vasal krallığı daha güven altına almışlardır. II. Ramesses'in 5'inci saltanat yılında Muwattalli ile yapılan Kadeş Savaşı'ndan sonra ne yeni bir savaş çıkmış ne de barış yapılmıştır. Hititler ve Mısırlılar arasında yapılan ve sonradan "Kadeş Antlaşması" olarak adlandırılan antlaşma, Ramesses'in 21'inci saltanat yılına denk gelmiştir. Hattuşili ve Puduhepa'nın iki kızını Ramesses ile evlendirerek hanedanlar arası ilişkiler güçlendirilmiş ve barış, Hitit krallığı yıkılana kadar sürmüştür. III. Hattuşili büyüyen Assur gücüne karşı da temkinli davranarak tıpkı III. Murşili gibi Assur krallığı ile ilişkilere dikkat etmiştir²⁷⁵.

Hattuşili'nin Puduhepa ile evliliğini siyasetten ayırmak mümkün değildir. Lawazantiya kentinde tanrıça İştâr'ın hizmetkârı rahip Pentipşarri'nin kızı olan Puduhepa, belgelerde "Kizzuwadna Ülkesi'nin kızı" ya da "Kummanni Ülkesi'nin kızı" olarak geçmektedir²⁷⁶. Başta "Kadeş Antlaşması" olmak üzere çok sayıda belgeye kocası ile birlikte mühür vurarak etkinliğini gösteren Puduhepa, II. Ramesses tarafından da bizzat muhattap alınmıştır. Bunun en önemli kanıtı firavunun kraliçe ile bizzat mektuplaşmasıdır. Hattuşili'nin Puduhepa'dan önce evlendiğini belirtmemesine rağmen muhtemelen bu evlilik öncesinde de çocukları bulunmaktaydı. Zira bu durumu destekleyici olarak Puduhepa, kendisinin saraya geldiğinde bulduğu çocukları bizzat büyüttüğünden bahsetmiştir. Yine başka bir tablet üzerinde de açık olmayan bir anlatım kullanılarak, Hattuşili'nin oğulları ve torunları ile Puduhepa'nın soyu birbirinden ayrılmıştır. Hattuşili'nin ne zaman öldüğü kesin olarak bilinmese de devletin başına Puduhepa'dan olan oğlu IV. Tudhaliya (İ.Ö. 1237-1209) geçmiştir²⁷⁷.

Yeni kral döneminde de Puduhepa'nın yetkileri devam etmiştir. Prens Şahurunuwa'ya verilen topraklarla ilgili bağış belgesi ile mahkeme kararı niteliğinde

²⁷³ Dinçol 1982a, 47; Beckman 1996, 124-125; Burney 2004, 303-304; Bryce 2005, 253-256, 259-265; Collins 2007, 61.

²⁷⁴ Collins 2007, 58-60.

²⁷⁵ Beckman 1996, 139-140, 122-124; Warburton 2003, 82-98; Ramesses'in 34. saltanat yılında Hititli prenseslerden biri ile evlendiği belirtilmektedir. Genz 2011, 318.

²⁷⁶ Dinçol 1982a, 49.

²⁷⁷ Beckman 1996, 125-131; Burney 2004, 230-232.

olan ve kraliçe tarafından tek başına düzenlenen belgeden bu durumu anlamaktayız. Toprak bağış belgesi, kral Tudhaliya ve kraliçe Puduhepa tarafından düzenlenmiş, şahit olarak da Nerikkaili ile Tarhuntassa kralı Ulmi-Teşub ve Karkamış kralı İni-Teşub hazır bulunmuşlardır. Bu belgede adı geçen Nerikkaili muhtemelen III. Hattuşili'nin oğlu ve Amurru krallığına getirilen Bentešina'nın damadıdır²⁷⁸. Bir süreliğine başkentlik yapmış Tarhuntaşa'nın idare açısından öneminin korunduğunun da bir göstergesi olan bu belgede adı geçen İni-Teşub, Şuppiluliuma'nın Karkamış'ta kral ilan ettiği oğlu Şarri-Kuşuh'un torunudur. Bu durum, Karkamış'ta kurulan sülalenin IV. Tudhaliya dönemine kadar devam ettiğini göstermektedir. Karkamış kralının adının bu belgede yer alması, güçlenen Assur'un Hitit'in güney sınırlarında tehlike oluşturması ve Karkamış'ın giderek daha önemli bir rol üstlenmesi şeklinde yorumlanabilir.

Ugarit ve Amurru ile ilgili konuları kapsayan bir metinde de Karkamış kralının da mührünün olması Karkamış'ın bu ülkelerin üzerinde bir konumda olduğu şeklinde düşünülebilir. IV. Tudhaliya döneminde dış siyaset açısından bakıldığında büyüyen Assur tehlikesine karşı Karkamış ile bağların güçlü tutulması Assur'dan çekinildiğinin bir göstergesidir. Assur kralı Salmanasar'ın (İ.Ö. 1274-1244) tahta çıkışı dolayısıyla yollanan mektubu ondan sonra tahta çıkan Tukulti-Ninurta'ya (İ.Ö. 1244-1208) "Babam senin düşmanındı ama ben Kardeşimin arkadaşıyım..." tarzında barışçıl ifadelerde bulunmuştur²⁷⁹.

IV. Tudhaliya aynı zamanda Assur kralı Tukulti-Ninurta'nın Papanhi Dağı'na sefer düzenlememesini çünkü dağların kötü olduğunu yazarak, kuvvetle muhtemel Assur ordularını Anadolu'nun güneydoğusundan uzak tutmak istemiştir. Fakat IV. Tudhaliya'nın bu girişimi başarısız olmuştur. Çünkü; Assur bölgeyi yağmalamış, "Hatti Ülkesi" halkından 28.800 kişiyi Fırat'ın öte yakasına götürmüştür. Esir alınan kişilerin sayısı abartılı bile olsa bu durum Assur'un savaşıırken izlediği metodları ve gücünü anlamamız açısından önemlidir.

IV. Tudhaliya döneminde Kuzey Suriye ile ilişkiler daha da yoğunlaşır. Hitit'e ihanet ettikleri şüphesiyle iki Ugarit prensinin malları kendilerinde kalması şartıyla Alashiya'ya sürülmeleri kararı, bölgedeki karmaşanın bir göstergesidir. Tudhaliya'nın

²⁷⁸ Bryce 2005, 272 dn.33.

²⁷⁹ Collins 2007, 67.

tarafından mühürlenene söz konusu kararda Karkamış kralı İni-Teşub'un mührünün olması Karkamış krallığının Hitit için öneminin bir kez daha belirtilmesidir. Amurru ile Ugarit arasında çıkabilecek olumsuzlukları ortadan kaldırmak için Amurru kralı Bentešina'nın kızlarından biriyle evli olan Ugarit kralı II. Ammistamru'nun boşanmalarına prensesin çeyizini geri götürmesi ve ondan doğan oğlun veliaht kalması koşuluyla izin verilmiştir. Söz konusu boşanmanın belgesi üzerinde Tudhaliya ile birlikte yine Karkamış kralı İni-Teshub'un mührü yer almıştır. Amurru kralı Şauşgamuwa ile sonradan bir anlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmayla Assur'a karşı ittifak yapılmış ve Assur'a karşı ekonomik ambargo sağlanmak istenmiştir. Anlaşmanın genel hatlarına bakıldığında ekonomik ilişkilerin kesilmesiyle Assur'un ticaretine sekte vurulması, askeri hazırlıklara girişilmesi, Amurru'dan ordu kurulmasının istenmesi gibi önlemler göze çarpar. Başka bir metinden anlaşıldığı kadarıyla da Assur tehlikesine karşı Ugarit'ten ordu kurması istenmemiş ancak, maddi yükümlülüğü olduğu belirtilmiştir. Hitit ve Assur arasındaki gerilim, muhtemelen Assur'daki iç karışıklıklar ve Tukulti-Ninurta'nın oğluyla girdiği iktidar mücadelesinde ölmesiyle kendiliğinden son bulmuştur. Assur tehlikesinin yanı sıra tekrar ayaklanan Kaşkalar ve Alashiya'nın fethi gibi konular ile uğraşan IV. Tudhaliya'nın döneminde Hitit ve Mısır arasındaki dostluk, devam etmiştir. Tudhaliya zamanında kıtlık yaşayan Hitit'e firavun Merneptah (İ.Ö. 1213-1203) döneminde yardım edildiğini bu firavun dönemine tarihlenen yazıtlardan öğrenmekteyiz²⁸⁰.

IV. Tudhaliya'nın ölümünden sonra Hitit, yine iç karışıklıklar yaşar. Bunun en önemli sebeplerinden biri III. Hattuşili tarafından Tarhuntaşşa kralı yapılan Ulmi-Teşub ya da diğer adı ile Kurunta'nın Hitit krallığı üzerinde yasal olarak hakkı olduğunu savunmasıdır. Hatip mevkiinde bulunan hiyeroglif yazıtlı kaya kabartmasıyla Boğazköy'de bulunan mühür baskısı, Kurunta'nın İ.Ö. 1220-1215 yılları arasında Hitit tahtına "Büyük Kral" ünvanı ile oturduğunu kanıtlamaktadır²⁸¹.

IV. Tudhaliya'nın oğlu III. Arnuvanda'ya (İ.Ö. yak. 1209-1207) geçmiştir. Tahtta kısa süre kalan Arnuvanda'nın da veliahtı olmadığından Hitit tahtına kardeşi II. Şuppiluliuma (İ.Ö. yak. 1207-) oturmuştur.

²⁸⁰ Dinçol 1982a, 50, 51; Beckman 1996, 98-102; Gurney 2001, 42; Bryce 2005, 310-312, 313-319, 321-323, 331; Genz 2011, 318.

²⁸¹ Collins 2007, 65-66, 70-71.

II. Şuppiluliuma, Anadolu'nun güneybatısında ve batısında yer alan Wiyanawanda, Tamina, Maşa, Lukka ve İkuna toprakları ile Kurunta zamanında Hitit topraklarına dâhil olan ancak Arnuwanda zamanında Hitit Devleti'nden ayrılmak isteyen Tarhuntaşşa'ya yönelik seferlere çıkmıştır²⁸². Kralın Tarhuntaşşa'ya karşı yaptığı sefer başarıya ulaşsa da ülke içinde yaşanan karışıklıklar ile Deniz Kavimleri olarak da nitelendirilen kavimlerin Anadolu'yu kıyılardan başlayarak istila etmesi ve yaşanan büyük kuraklık, Hatti Ülkesi'ni ve beraberinde Kuzey Suriye kentlerini de yok etmiştir. Bu tahribat III. Ramesses (İ.Ö.1183/82-1152/51) dönemine tarihlenen Medinet Habu tapınağındaki kayıtlarda "...Hiçbir ülke onların silahları karşısında dayanamadı: Hatti, Kizzuwadna, Karkamış, Arzawa, Alashiya..." şeklinde anlatılmıştır. Bu dönemden sonra Anadolu topraklarında arşivler yaklaşık olarak 400 yıl susmuştur²⁸³.

Hitit uygarlığının unsurları, Güneydoğu Anadolu'da ve özellikle İ.Ö. 14. yüzyılda Suriye'de Büyük Hitit Kralının oğullarının doğrudan yönettiği genel valiliklerin kurulduğu Halpa ve Karkamış'ta varlığını sürdürmüştür²⁸⁴. Bu bölgelerde kraliyet hanedanının ikincil kuşakları birkaç yüzyıl daha varlıklarını devam ettirmiştir. Bu hanedan, Karkamış ve diğer bölgelerde bulunan Hitit tipi anıtlar, heykeller ve Hitit hiyeroglif yazıtlarından anlaşılacağı üzere İ.Ö. I. binin ilk yüzyılları boyunca Suriye bölgesinde varlığını sürdürmüştür. Hitit uygarlığının gelenekleri, yerel Suriye geleneklerinden etkilenip onlarla karışmış ve genel olarak "Neo-Hitit" ya da "Suriye-Hitit" krallıkları olarak da bilinen krallıklar ortaya çıkarmıştır²⁸⁵.

4.2. Hitit İmparatorluk Dönemi'nde Mısır-Hitit İlişkileri

4.2.1. Çakışma ve Çatışma

Büyük kral Şuppiluliuma'nın (İ.Ö. yak. 1350-1322) tahta geçmesiyle Hatti ülkesindeki karmaşa sona erer. Tahta III. Amenophis'in iktidarının son yıllarında geçtiği düşünülen Şuppiluliuma'nın ilk dış hedefi Mitanni krallığıdır²⁸⁶. Büyük kral

²⁸² Bryce 2005, 329; Melchert 2007, 507-513.

²⁸³ Dinçol 1982a, 53; Barnett 2006, 359-378; Genz 2011, 318.

²⁸⁴ Tiglat-Pileser döneminden beri (yaklaşık İ.Ö. 1100) Assurlular, Suriye'yi başkenti Karkamış olan "Hatti Ülkesi" olarak bilmektedirler. Gurney 2001, 16.

²⁸⁵ Bryce 2003, 20.

²⁸⁶ Bryce 2005, 155-156; Gurney 2001, 34.

bunu yaparken Mısır ile ilişkileri iyi tutmaya gayret etmiştir. III. Amenophis'ten sonra tahta geçen IV. Amenophis (İ.Ö. 1351-1334) ya da değiştirdiği adıyla Akhenaten döneminde Filistin'in tamamı ve Suriye'nin güneyindeki krallıkların bazıları Mısır'ın egemenliğini tanımaktadır. Ayrıca Mısır ile Mitanni arasındaki anlaşma hala yürürlüktedir. Mitanni kralı Tuşratta, tıpkı babası Şuttarna ve büyükbabası Artatama gibi kızı prenses Taduhepa'yı firavuna eş olarak vermiştir²⁸⁷.

Bu dönemde Hitit ve Mısır arasındaki ilişkiyi Şuppiluliuma'nın Akhenaten'in halefi firavun Smenkhkare'ye (İ.Ö. 1337-1333) yazdığı mektuptan öğrenmekteyiz. Mektupta Şuppiluliuma, Akhenaten'i kendisini geri çevirmeyen ve ona tüm isteklerini veren biri olarak tanımlamıştır²⁸⁸. Ancak bu samimi ifadeler, Mısır'ın Suriye-Filistin üzerine yönelen Hitit ataklarına karşı bilgi ya da şikâyet almadığını düşündürmemelidir²⁸⁹. Zira Akhenaten'in ölümünden kısa süre önce Hitit üzerine bir sefer yapmayı planladığı üzerine bazı görüşler mevcuttur²⁹⁰. Şuppiluliuma'nın Kas Hanedanı ile evlilik yoluyla kurduğu bağ da gelişen tehlike üzerine yapılmış bir anlaşma olarak algılanabilir²⁹¹.

Mitanni ve bölgedeki krallıklar üzerine yapacağı seferin hazırlıklarını tamamlayan Şuppiluliuma²⁹², bölgeye ilk saldırıyı Toroslar üzerinden Suriye içlerine doğru yapmıştır. Hitit'i püskürten Mitanni kralı Tuşratta, ganimetin bir kısmını yukarıda da bahsi geçtiği gibi Mısırlılara göndermiştir²⁹³. Yeni bir saldırı planı geliştiren Şuppiluliuma, güzergâhı üzerinde bulunan kavimlerle anlaşmalar yapar. Azzi Hayaşa kenti kralı ile kardeşini evlendirerek yaptığı ittifak da buna örnektir. Sonrasında Fırat'ı geçen ve İşuva'yı rahatlıkla alan Şuppiluliuma, Mitanni'nin başkenti Waşşuganni'ye girer ve kenti yağmalar. Mitanni kralının karşılık vermekten çekindiği ve karşı

²⁸⁷ Tuşratta'nın Akhenaten'e yazdığı ve bu evliliğin nasıl gerçekleştiğini anlattığı mektup hakkında bkz. Moran 1992, 93; Bryce 2005, 158/ 16; Artatama'nın IV. Thutmosis'e eş olarak verdiği prensesin, III. Amenophis'in annesi kraliçe Mutemweya olduğu hakkındaki görüşler güçlü bir temele dayanmamaktadır. Hayes 2006b, 321.

²⁸⁸ Moran 1992, 114; ayrıca Şuppiluliuma, IV. Amenophis'e kutlama hediyesi olarak iki adet gümüşten *rhyton* (geyik ve koç formlarında), iki adet gümüşten disk ve iki adet *nikiptu*-ağacı göndermiştir. Cochavi-Rainey ve Lilyquist 1999, 174.

²⁸⁹ Bryce 2005, 158/ 17.

²⁹⁰ Singer 1990, 113-183; Cline 1991, 65.

²⁹¹ Şuppiluliuma'nın Babilli eşi hakkında bkz. Bryce 2005, 159/ 24.

²⁹² Söz konusu sürenin 4-5 yılı geçmediği hakkında bkz. Bryce 2005, 161.

²⁹³ Gurney 2001, 35.

koymadığı kabul gören bir görüştür. Mitanni'nin yaşadığı bu durum nedeniyle onun gücünden mahrum kalan Suriye'deki kent devletleri, Şuppiluliuma'nın Fırat'ı yeniden geçip onlara saldırması üzerine teslim olmuşlardır.

Şuppiluliuma, Suriye üzerine yöneldiğinde Kadeş'i es geçer. IV. Thutmosis'in saltanatında resmi olarak Mısır'ın otoritesini tanıyan bu kenti es geçmek Mısır ile arayı bozmamak adına yapılmış yerinde bir harekettir. Ancak Kadeş kralı birliklerini Hitit'in üzerine yollamış, Kadeş birlikleri bozguna uğramış, kralının oğlu Aitakkama'nın da dâhil olduğu esirler alınmış, Mısır ise bu duruma müdahale etmemiştir.

Şuppiluliuma, Kadeş tahtına kral olarak oğul Aitakkama'yı geçirerek Kadeş'i bir şekilde kendine vasal krallık olarak bağlar. Aitakkama, Hitit'in desteğiyle Amurru kralı Aziru gibi krallarla önemli antlaşmalar yapar. Bu durum, Aitakkama'nın sadakatının bir göstergesidir. Fakat Kadeş'in kaybı Mısır tarafından unutulmaz. Tuthankamun döneminde yeniden alınmak istenen kent, ilerleyen zamanda Hitit ve Mısır için bir savaş sebebi olacaktır²⁹⁴. Hititlerin İ.Ö. 1340'a tarihlenen seferinin sonucunda, Halpa ve Alalakh alınmış, Nuhaşe ve Amurru kralları ile yapılan ve Lübnan ile kıyı şeridinin çoğunu kapsayan eski antlaşmalar, bu tarihten itibaren hükmünü yitirmiştir²⁹⁵.

Amurru, III. Thutmosis döneminde Asi Nehri'yle orta Levant kıyısı arasında Mısır tebaasının yaşadığı bölge olarak bilinmektedir²⁹⁶. Amarna Dönemi'ndeki liderleri Abdi-Ashirta olan Amurru'nun bu dönemdeki gelişimi, Byblos kralı Rib-Adda'nın da dikkatini çekmiş ve durumu Mısır tahtına iletmıştır²⁹⁷. Muhtemelen III. Amenophis dönemine denk gelen tarihlerde yazılan mektuplarda Rib-Adda, firavuna bölgedeki kentlerden birinin Abdi-Ashirta ve Habirular (yabancılar) tarafından ele geçirildiğini ve liderlerinin de öldürüldüğünü belirtmektedir²⁹⁸. Bu olaydan sonra Mısır'ın bölgede elinde tuttuğu en önemli merkezlerden biri olan Sumur, Abdi-Ashirta tarafından ele

²⁹⁴ Bryce 2003, 151; Bryce 2005, 163, 177.

²⁹⁵ Şuppiluliuma döneminde bölgedeki krallıklar ile yapılan anlaşmalar hakkında bkz. Beckman 1996; Hama ve Halpa arasına konumlandırılan Nuhaşe bölgesine ilişkin bkz. Burney 2004, 216-217.

²⁹⁶ İlk olarak İ.Ö. III. bin ve II. binin erken döneminde ortaya coğrafi bir terim olarak çıkan, modern Suriye'yi Akdeniz kıyılarından Mezopotamya'nın batısına doğru uzanan şekilde kapsayan Amurru adı, Mari ve Alalah arşivleri döneminde ise orta ve güney Suriye'yi işaret eder şekilde kullanılır. Bryce 2005, 167.

²⁹⁷ Bryce 2005, 168.

²⁹⁸ Moran 1992, 145-146; Byblos kralı olan Rib-Adda söz konusu dönemde aralarında Batruna, Shigata, Ammiya ve Bitarha'nın da bulunduğu pek çok kıyı kentine hâkim olan bir kraldır. Bryce 2003, 128.

geçirilir. Bu durum Byblos kralının endişelerinin haklılığını ortaya koymuştur²⁹⁹. Mısır'ın egemenlik alanına yapılan bu saldırılar sonucunda bile firavun, durumu tolere etmiş ve Rib-Adda'nın kaygılarına cevap vermemiştir³⁰⁰. Rib-Adda'nın korkuları haklı çıkmış ve Abdi-Ashirta'nın dikkati Byblos'a çevrilmiştir. Bunun sonucunda Rib-Adda, firavuna serzenişini bir başka mektubuyla yöneltmiştir³⁰¹. Firavundan yine yanıt gelmezken Rib-Adda, güneyindeki komşuları Beyrut, Sidon ve Tyre'den yardım istemiş, ancak onlardan da bir cevap gelmemiştir. Sonuç olarak dağlık alandaki ve kıyı bölgelerdeki kentler, teker teker Abdi-Ashirta ve Habirular'ın eline geçmiştir. Ancak Byblos düşmek üzereyken bölgeye gönderilen Mısır keşif güçleri Abdi-Ashirta'yı tutuklamıştır³⁰². Rib-Adda'dan Akhenaten'e gönderilen mektuplarda Abdi-Ashirta'nın akıbetinin ölüm olduğu anlaşılrsa da bu ölümün kendi adamları tarafından ona yapılan bir suikastle mi firavunun adamlarının insiyatifiyle mi yoksa hastalık sebebiyle mi gerçekleştiği tartışmalıdır³⁰³.

Amurru, Abdi-Ashirta'nın ölümünden sonra tahta çıkan oğlu Aziru döneminde de Byblos ve Mısır ile sorunlar yaşar. Önemli bir siyasi figür olan Aziru'nun bu durumu, Amarna Arşivi'nde bulunan ve firavuna yazdığı onbeş adet sağlam kalan mektuptan ve onu işaret eden çok sayıda referanstan teyid edilmektedir³⁰⁴. Amurru, Hitit'in gücünü daha iyi tesis etmek isteyen Şuppiluliuma için önemli bir unsurdur. Abdi-Ashirta'nın ölümünden kısa bir süre sonra Aziru ve kardeşleri, Irqata, Ambi, Shigata ve Ardata kentlerini alırlar. Sumur kenti bir süreliğine Mısır güçlerinin desteği ile Aziru'ya direnirken Rib-Adda bir kez daha durumun vahametini Mısır tahtına iletmiş ancak yanıt alamamıştır. Sumur kenti Aziru tarafından kuşatılmış ve kentteki karmaşada Mısırlı bir vekil öldürülmüştür. Aziru, bu süre içinde firavuna gönderdiği mektupta firavuna hizmet etmek istediğini ve Sumur'a girişini engelleyen Mısırlı memurların hatalı davrandığını belirtmiştir³⁰⁵.

²⁹⁹ Sumur kenti dışındaki diğer önemli merkez ise Ullaza ve Tunip'tir. Bu kentler III. Thutmosis'nin saltanatı döneminde yapılan seferler sonucunda Mısır tarafından alınmışlardır. Bryce 2005, 168.

³⁰⁰ Moran 1992, 131-132.

³⁰¹ Moran 1992, 142-145.

³⁰² Moran 1992, 193-195.

³⁰³ Moran 1992, 174-175; Bryce 2005, 170.

³⁰⁴ Bryce 2005, 170.

³⁰⁵ Moran 1992, 243-244.

Hitit'in baskısıyla Mısır'dan birlik ve araba isteyen Aziru'nun bu istekleri, firavun Akhenaten'e ikilem yaşatmıştır. Zira Rib-Adda'nın mektuplarını yanıtlamak ve Aziru'ya karşı birlik göndermek, Hitit kralı tarafından ülkesine karşı açılan bir savaş olarak algılanabilirdi. Aziru'nun firavun Akhenaten ile bu ikilemi yüz yüze görüşmek için mi Mısır'a gittiği ya da Aziru'nun oğlu tarafından altın karşılığında mı Mısır'a satıldığı henüz netlik kazanmamış olsa da sonuç olarak Aziru'nun Mısır'da bir süre kaldığı bilinmektedir³⁰⁶.

Firavun Akhenaten tarafından muhtemelen Aziru'nun oğlu Duppi-Teşup'a gönderilen mektupta, Aziru'nun Amurru ülkesine dönüşüne firavun tarafından izin verildiği ve Amurru'nun komşularınca tehdit altında olduğundan söz edilmektedir. Aziru'ya muhtemelen kardeşi Baaluya ve oğlu Beti-ilu tarafından gönderilen mektuplarda, komutası Lupakki'de olan Hitit birliklerinin Amka kentini ele geçirmesinden bahsedilmesi de söz konusu tehdidin yansımasıdır. Bu olayların sonrasında Zitana komutasındaki 90.000 kişilik Hitit kuvveti, Nuhaşşe kentine varmıştır. Bu durum Hitit'in Amurru'yu kuzeyden Nuhaşşe ve güneyden Amka ile çevrelemesi anlamına gelmektedir³⁰⁷.

Aziru ile Akhenaten arasında geçenleri bilmesek de Mısır'ın çıkarları adına Suriye'ye dönüşüne izin verilmesi firavuna sadakatini kanıtladığının göstergesidir. Dönüşünden kısa bir süre sonra Hitit vasalı II. Niqmaddu'nun vekili Baaluya ile anlaşmaya çalışan Aziru arasında uzlaşmaya varılmıştır. Aynı dönemde Kadeş kralı Aitakkama ile de bir antlaşma yapan Aziru'nun bu şekilde güçlenmesi Byblos kralı Rib-Adda'yı yeniden sıkıntıya sokmuştur. Bu durum üzerine Beyrut'a kral Ammunira ile anlaşmaya giden fakat Beyrut'tan eli boş dönen Rib-Adda, başkentin bazı noktalarının ele geçirildiğini ve tahtta kardeşi İlirabih'in oturduğunu görmüştür. Kral Ammunira'nın yanına geri dönen Rib-Adda bir süreliğine Beyrut'ta mülteci durumunda yaşarken destek için Mısır'la yeniden iletişime geçmiştir. Mısır'ın bilinen somut bir yardım yapmaması Rib-Adda'yı düşmanı Aziru'nun merhametine bırakmıştır. Yaygın görüşe göre Aziru, Rib-Adda için Sidonlu yöneticilerden onun öldürülmesini istemiştir. Ancak Akhenaten'in mektubunda durum farklı yansımıştır. Zira mektupta geçen bazı ifadeler

³⁰⁶ Bryce 2005, 171-172.

³⁰⁷ Bryce 2005, 172.

Aziru'nun Rib-Adda'ya karşı daha olumlu yaklaştığını göstermektedir. Sonuç olarak Rib-Adda'nın sonuyla ilgili iki teori ağırlık kazanmıştır: Birincisi Aziru'nun isteği ile Sidonlu yöneticiler tarafından öldürülmesi ve ikincisi Aziru tarafından affedilip son günlerini rahat geçirebilmesi. Her iki sonuç da Aziru'nun bu güçlü durumunun Akhenaten'in nezdinde kızgınlık yarattığıdır. Akhenaten, vasalının durumuyla ilgili endişelenirken Aziru'ya ikinci kez buluşma teklif etmiş, onu Mısır'a çağırarak, ancak bu davet Hitit kralının Nuhaşe'ye yerleşmesi ve Amurru'nun istilasından korkulması bahaneleriyle Aziru tarafından ertelenmiştir. Bunları firavuna ve onun memurlarına gönderilen mektuplardan öğrenmekteyiz³⁰⁸.

Katna'ya yerleşen ve Sidon kralı Zimredda ve Hitit vasalı Kadeş kralı Aitakkama ile işbirliği yapan Aziru'nun bu durumunu bir başka vasalından öğrenen Akhenaten, Aziru ve oğluna ağır ifadeler içeren bir mektup göndermiştir³⁰⁹. Ancak bu mektup görmezden gelinmiş olacak ki Aziru, Hitit kralı ile anlaşmış ve tıpkı Ugarit kralı Niqmaddu ve Kadeş kralı Aitakkama gibi ömrünün sonuna kadar Hitit kralının himayesi altında güven içinde yaşamıştır.

Suriye'nin fethinin ilk yılında Hitit, vasal devletlerle kurduğu bağlar sayesinde bugünkü Şam'ın kuzeyine kadar uzanan alanda gücünü sağlamlaştırmıştır. Alalakh'da II. Niqmaddu, Nuhaşe'de Tette ve Ugarit'te diğer bir vasal kral, tıpkı Aziru ve Aitakkama gibi Mısır'ın bölgedeki vasalları olmuştur. Aziru ve Aitakkama, bölgedeki etkinliklerini kullanıp civar devletleri de kendilerine çekmiştir. Yine de Tyre kralı Abi-Milki, Katna kralı Akizzi ve özellikle de en bilineni Byblos kralı Rib-Adda bu durumu Mısır'a iletse de endişeleri Mısır tarafından rağbet görmemiş, en sonunda Kadeş kralı Aitakkama Katna kralı Akizzi'yi öldürecek kadar ileri gitmiştir³¹⁰.

Yine de Mitanni kralı Tuşratta ve elinde tuttuğu Karkamış, Şuppiluliuma için hala çözülmemiş bir konudur. “Hurri Savaşı” ya da “İkinci Suriye Savaşı” olarak bilinen savaş öncesinde Şuppiluliuma, altı yıl boyunca bölgeye çok sayıda askeri sefer

³⁰⁸ Bryce 2005, 98, 100, 101, 173-174.

³⁰⁹ Moran 1992, 248-251.

³¹⁰ Bryce 2005, 176/109.

yapmıştır. Söz konusu seferlerin sonucunda Hitit egemenliği bugünkü Şam'ın kuzeyinde de tesis edilmiş ve Mitanni boyun eğmiştir³¹¹.

İkinci Suriye Savaşı'ndan yaklaşık on yıl kadar önce Filistin, Suriye, İsrail ve Levant'la ilgili önemli bilgiler edindiğimiz Akhenaten'in Akhetaten'indeki arşivi, onun ölümünü takiben üç-dört yıl içinde susar. Bu nedenle bölgeyle ilgili bilgilerimiz bölük pörçüktür. Ancak Şuppiluliuma'nın icraatlarını anlattığı kayıtlara dikkatli bakmamız gerekir. Şuppiluliuma, "İkinci Suriye Savaşı" sonrasında Kaşkalarla sıkıntı yaşamaya başlamış ve bölgeye askeri seferler yapmış, Suriye'deki askeri faaliyetlerinin başına da oğlu Telipinu'yu getirmiştir. Önceleri Kizzuwadna'da rahip olarak görevlendirilen Telipinu'nun görevinin rahipliğin çok ötesinde olduğu kısa zamanda anlaşılmıştır. Halpa topraklarına *lugal* olarak Şuppiluliuma tarafından atanan Telipinu ile birlikte Halpa, vasal krallarla değil doğrudan Hitit kraliyet ailesine mensup vekiller tarafından yönetilmeye başlanır. Bu adım, Şuppiluliuma'nın Halpa'da diğer Suriye krallıklarında uyguladığı vasallık sisteminin aksine, ailesinden birini atayarak doğrudan bir yönetim tesis ettiği anlamına gelmektedir. Hem Şuppiluliuma'nın hem de Telipinu'nun Mitanni bölgesinden ayrılması, Tuşratta'ya Fırat'ın batsındaki alanda yeniden Mitanni gücünü tesis etme fırsatı vermiştir. Mitanni'nin yeniden hareketlenmesi üzerine Telipinu, kış kampını Murmuriga'da kurmuş ve akabinde Karkamış ve Arziya kentlerini kontrol altına almıştır³¹².

Telipinu babası Şuppiluliuma ile buluşmaya giderken arkasında 600 birlikli Hitit gücüyle Lupakku komutasındaki arabalı birlikleri bırakmıştır³¹³. Ancak Karkamış'ın hala tam anlamıyla ele geçirilememiş olması ve Mitanni kuvvetlerinin Hitit ordugâhının bulunduğu Murmuriga'yı kuşatması, Suriye'deki durumun hala Hititler lehine dönmediğinin göstergesidir. "Aşağı Ülke'de, Şuppiluliuma'nın dini festivaller düzenlediği Uda kentine babası ile buluşmaya çağrılan Telipinu'nun bölgeden ayrılışı ne yazık ki geride kalan Hitit kuvvetleri üzerindeki Mitanni baskısını daha da arttırmıştır³¹⁴. Şuppiluliuma ve Telipinu'nun bölgede olmadığını bilen Mısır firavunu

³¹¹ Bryce 2005, 176/ 110.

³¹² Burney 2004, 157, Bryce 2005, 177.

³¹³ Bahsi geçen komutan aynı zamanda Amka bölgesindeki kentleri de ele geçiren kişidir. Bryce 2003, 150.

³¹⁴ Burney 2004, 298.

Tutankhamun, Mısır'a eski itibarını ve gücünü yeniden kazandırmak için eskiden Mısır toprağı sayılan Kadeş üzerine bir sefer düzenlemiştir³¹⁵. Mısır firavunu ve Mitanni kralı, aralarındaki birliğı yeniden tesis edip Hitit'e karşı güç oluşturmaya çalışırken bu tehlike Şuppiluliuma tarafından erken algılanmıştır. Kış geçer geçmez Suriye'nin iç kısımlarına doğru ilerlemeye başlayan Şuppiluliuma, Tegarama'da duraklayarak bölgeye daha önceden gönderdiği veliaht prens Arnuwanda ve kardeşi Zida'nın emrinde bulunan birlikleri ve arabalı kuvvetleri teftiş etmiştir. Arnuwanda ve Zida başarıları, Şuppiluliuma'nın Karkamış'ı fethini ve Mitanni devletinin yıkımını kolaylaştırmıştır³¹⁶.

Şuppiluliuma, Karkamış'ı fethederken aynı zamanda Mısır'la kozunu paylaşmayı da düşünmüştür. Hitit kralı, firavunla barışı tesis etmeye çalışırken Kadeş'e yapılan saldırı sonrasında bu kentin bir Hitit vasalı olduğunu Mısır'a yeniden hatırlatmak durumundadır. Mısır toprağı sayılan Amka üzerine Lupakku ve Tarhunta-zalma komutasındaki birliklerini sevk eden Şuppiluliuma, Mısır elçisi Hani'ye Mitanni kralından aldığı Kadeş kentine Mısırlılar tarafından saldırıldığını, bu duruma çok öfkелendiğini, birlik ve arabalı kuvvetlerini buraya sevk ettiğini ve Mısır bölgesi olan Amka'ya saldırdığını ifade etmiştir³¹⁷.

Hitit cephesinde bunlar yaşanırken Mısır'da *Heretik* firavun Akhenaten'in ölümünden sonra bazı teorilere göre Nefertiti'nin kendisi olduğu düşünülen Smenkhkare tahta geçmiştir³¹⁸. Birkaç sene sonra Smenkhkare'nin adının kayıtlardan silinmesinin ardından yerine Akhenaten'in kuvvetle muhtemel ikincil eşlerinden biri olan Kiya'dan olduğu düşünülen oğlu Tutankhamun (İ.Ö. 1333-1323) firavun olmuş³¹⁹ ancak yönetim fiiliyatta Ay (İ.Ö. 1323-1319) ve onun emirlerini uygulayan General Horemheb'in eline geçmiştir. Bunun en önemli kanıtlarından biri Tutankhamun'un saltanatı sırasında Kadeş'i geri almak için yapılan askeri faaliyetleri komuta eden kişinin Horemheb olmasıdır (İ.Ö. 1319-1292)³²⁰.

³¹⁵ Bryce 2005, 161, 177.

³¹⁶ Burney 2004, 268.

³¹⁷ Bryce 2005, 177-178.

³¹⁸ Amarna dönemindeki kraliyet kadınları hakkında bkz. Arnold 1997.

³¹⁹ Tuthankhamun'un saltanatı hakkında bkz. Cerny 1964, 37-39.

³²⁰ Bryce 2003, 20; Brewer ve Teeter 2011, 58.

4.2.2. *Dakhamunzu* Skandalı

Akhenaten ile Nefertiti'nin altı kızından biri olan Ankhesenamun ile evli olan Tutankhamun'un ölümünden sonra kraliçe, tebaasından biriyle evlenip onu Mısır'a kral yapmak istemez³²¹. Kral yapmak istemediği kişilerin başında da Ay gelmektedir. Kraliçe, bu durum üzerine belki de tarihte benzerine daha önce rastlanmamış ve rastlanmayacak bir harekette bulunur. Ülkesinin en büyük düşmanı olarak addedilen Hitit kralı Şuppiluliuma'ya haber gönderir. Yazdığı mektupta Şuppiluliuma'nın çok sayıda oğlu olduğunu duyduğunu ve oğullarından birini kendisine eş yapmak istediğini, bunun sebebinin de tebaasından birisini kendisine eş ve ülkesine firavun yapmak istememesi olduğunu belirtir³²². Şuppiluliuma ilk etapta söz konusu durumun ciddiyetinden şüphe etmiş ve teyid için kral mabeyincisi Hattuşa-ziti'ye araştırma yaptırtmıştır³²³. Onun bu durumu inanılmaz olarak nitelendirmesinden dolayı Ankhesenamun, Şuppiluliuma'ya bir mektup daha yazmıştır. Söz konusu mektupta kraliçe, talebinin kendisini küçük düşürse de gerçek olduğunu belirtmiştir. Mısır kraliçesi, durumdan duyduğu üzüntüyü ve durumun ciddiyetini ileten mektubu Hani adlı elçisi ile iletmıştır. Elçi Hani, Şuppiluliuma'nın karşısına mabeyinci Hattuşa-ziti ile birlikte Hitit sarayında çıkmıştır³²⁴. Bunun üzerine Şuppiluliuma, oğullarından Zannanza'yı Mısır'a göndermiş³²⁵, ancak prens Zannanza, Mısır'a giderken suikast sonucunda ölmüştür³²⁶.

Bu arada Ay, tahta geçmesine engel olanları general Horemheb'in desteğiyle bertaraf edip firavun olmuştur. Mısırlılar, Şuppiluliuma'ya bir not göndererek prens

³²¹ Akhenaten ve Nefertiti'nin altı kızından üçüncüsü olan Ankhesenamun ya da Amarna Dönemi'nde Thebes tanrılarına yeniden tapınım öncesi adıyla Ankhesenpaaten, kocası Tutankhamun öldüğünde muhtemelen 21 veya 22 yaşında olmalıdır. Bryce 2005, 179.

³²² Kraliçe Ankhesenamun hakkında bkz. Smith 1998, 181/5, 195/5.

³²³ Bryce 2003, 184; Bryce 2005, 178-179.

³²⁴ Bryce 2005, 180.

³²⁵ Bryce 2003, 186-187; Şuppiluliuma, Mısır kraliçesine eş olması için en uygun aday olarak prens Zannanza'yı görür. Zira o esnada prenslerden en büyüğü Arnuwanda velihat, diğer 2 oğlu Telepinu ve Şarri-Kuşuh ise Suriye'ye kral naibi olarak atanmışlardır. En küçük oğlu Murşili de henüz çocuk ya da yeni ergendir. Bryce 2005, 181; Collins 2007, 49.

³²⁶ Olayın tamamı tarihte *dakhamunzu* skandalı olarak bilinir. Olayların anlatıldığı Hitit versiyonunda yer alan bu kelimenin öncelikle Mısır kraliçesinin adı olduğu varsayılmış ancak kraliçe bu adıyla Mısır kayıtlarında bulunamamıştır. Sonradan bu kelimenin Mısır dilinde *ta hemet nesu* yani kraliçenin çivi yazısı formu olduğu tespit edilmiştir. Warburton 2003, 85; Şuppiluliuma'nın II. Murşili dönemine ait belgelerde prens Zannanza'nın ölümünden Mısırlıları sorumlu tuttuğu açıktır. Bryce 2005, 182.

Zananza olayında kendilerince ne olduğunu anlatmış ve Zananza'nın öldüğünü krala bildirmişlerdir. Mısırlılar tarafından oğluna hatalı davranıldığına karar veren Şuppiluliuma, firavun Ay'a bu görüşünü iletmiştir³²⁷. Firavun Ay, prense hiçbir şey yapmadığını açıklayarak bu görüşü reddetmiştir³²⁸. Şuppiluliuma, bunun üzerine firavuna kızgınlık ifadeleri içeren çok ağır bir mektup yazmıştır. Mektupta Ay'ın tahta çıktığını söylemediğini, sadece “dulun” isteklerini yerine getirmek için oğlunu gönderdiğini, bu durumda Ay'ın oğlunu ülkesine gönderebileceğini ancak durumun böyle sonuçlanmadığını yazmış ve “Benim oğluma ne yaptınız?” ifadesi ile üzüntü ve kızgınlığını belirtmiştir Şuppiluliuma, Ay'ın aksini iddia etmesine rağmen oğlunun firavun tarafından ortadan kaldırılmadığına ikna olmamıştır³²⁹. Bunun sonucunda başlarında veliaht prens Arnuwanda'nın bulunduğu kuvvetler, Suriye'nin güneyindeki Mısır sınırlarını aşıp bölgedeki şehirlere saldırmıştır³³⁰. Çarpışmalar sonucunda Hititler binlerce savaş esirini kendi ülkelerine nakletmiştir. Ancak nakiller sonucunda Hatti ülkesi, yaklaşık olarak yirmi yıl sürecek bir veba salgınıyla boğuşmak zorunda kalmıştır. Büyük kral Şuppiluliuma ise Karkamış'ı fethinden altı yıl sonra, muhtemelen Mısırlı tutsakların getirdiği veba nedeniyle hayatını kaybetmiştir³³¹.

Şuppiluliuma'dan sonra tahta geçen II. Arnuwanda (İ.Ö. yak. 1322-1321) döneminde ise Hitit'in Suriye'deki naipieri Telipinu ve Şarri-Kuşuh'un varlıkları, bölgedeki Hitit topraklarına karşı Mısır'ın saldırmasını önlemede caydırıcı olmuş ve Suriye'deki vasal krallıkların kontrolünün Hitit'in elinde kalmasını sağlamıştır³³².

II. Arnuwanda'nın hastalanıp ölmesi üzerine tahta Şuppiluliuma'nın en küçük oğlu II. Murşili (İ.Ö. yak. 1321-1295) geçmiştir. Saltanatının ilk yıllarında batı ve kuzeydeki isyanlarla uğraşan II. Murşili'nin 7'inci saltanat yılında, Nuhaşe ülkesinde Hitit'e karşı bir isyan çıkar. Söz konusu isyanı II. Murşili ve Barga kralı Abiradda arasındaki yazışmalardan öğrenmekteyiz. Bu isyana ayrıca Kadeş kenti ile EN-urta adlı

³²⁷ Warburton 2003, 75-100.

³²⁸ Bryce 2003, 188.

³²⁹ Collins 2007, 49/57.

³³⁰ Bryce 2005, 183.

³³¹ Söz konusu durumun Ay'ın taktiksel bir yenilgisi olarak düşünülebileceği, savaş alanına sürülenlerin pek çoğunun mahkûm ve suçlulardan oluştuğu ve Hitit'e veba gibi hastalıkları bulaştırmak için buraya gönderilenler olabileceğine ilişkin görüşler mevcuttur. Warburton 2003, 75-100; Bryce 2005, 183, 188.

³³² Bryce 2005, 190.

bölgenin kralının da katıldığını bilmekteyiz. Söz konusu isyanın bastırılması için yapılan müzakereler, Nuhaşe ülkesi kralı Tete'nin erkek kardeşi Shummittara ile kuvvetle muhtemel Şarri-Kuşuh tarafından yapılmıştır. Sonuç olarak Shummittara darbe yapmaya ikna edilmiş ve darbe sonucunda Tette, kardeşinin nezareti altında kalmıştır. II. Murşili, Nuhaşe ülkesi ve Barga krallığı arasında bir daha düşmanlık oluşmaması adına bir anlaşma tesis etmiş, Kadeş'teki Hitit gücü de yeniden sağlamlaştırmıştır³³³.

Ancak Murşili'nin bölgeden ayrılmasından sonra Tete, karşı bir darbeye kendi tahtına yeniden oturmuştur. Bu darbe Murşili'nin birliklerinin bölgeye varmasından önce yapılmış olmalıdır. Ayrıca Tete'nin liderliğinde yeniden çıkan bu isyanın Mısırlı seferi kuvvetler tarafından da desteklenmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bu yeni isyanı bastırma görevi Şarri-Kuşuh'a (Piyassili) düşmüştür³³⁴. Hatti ülkesinin kuzeyine yapacağı sefer ile meşgul olan II. Murşili, kardeşine yardımcı olması için Kantuzzili'yi göndermiştir. Ancak Hitit'in gücü ve isyancıları destekleyenler konusunda çekinceleri olan Şarri-Kuşuh'un görüşlerini mektubundan öğrenmekteyiz. Söz konusu mektupta Şarri-Kuşuh, Tete'nin Ugarit kralı Niqmaddu'yla askeri ittifak yapmak amacıyla temas halinde olduğundan şüphelendiğini belirtmektedir. Muhtemelen Şuppiluliuma'nın Suriye'de Hitit gücünü tesis ettiğinden beri ona sadık kalan Ugarit kralı, bu temas öncesi ölmüş ya da oğlu Arhalba onun yerine geçmiştir. Arhalba'nın Hitit'ten bağımsız bir tutum izleyerek Ay'dan sonra tahta geçen firavun Horemheb ile temasa geçmesi söz konusudur³³⁵. Yine de tüm bu olayların sonucunda Hitit kuvvetleri, Mısır güçlerini bölgeden sürmüştür. Bu esnada Mısır kuvvetleri ile karşılaşmak için hazırlık yapan ve Ziluna'ya varan Murşili'ye Mısırlıların bozguna uğratıldığı ve ülkelerine geri döndükleri haberi verilmiştir. Bunlar yaşanırken Şarri-Kuşuh ve Kantuzzili'nin Nuhaşe ülkesindeki isyanı tam anlamıyla bastırmakta başarılı oldukları kuşkuludur. Zira bölgede iki yıl sonra yeniden çıkacak olan isyan bunun en önemli kanıtıdır³³⁶.

³³³ Collins 2007, 53; Nuhaşe ülkesinde o dönemde yönetici olan kişi Şuppiluliuma tarafından kral yapılan Tette'dir. Ayrıca yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla Abiradda'nın Barga krallığı ile Nuhaşe ülkesi arasında sınır bölgesinde bulunan Yaruwatta kentini bu isyan sonucu kaybetmesi söz konusudur. Bryce 2005, 199, 200.

³³⁴ Collins 2007, 49.

³³⁵ Bryce 2005, 200-201.

³³⁶ Horemheb döneminde Mısırlı subaylar ve Asyalı tutsakların birlikte betimlenmesi hakkında bkz. Smith 1998, 199; ayrıca Horemheb'in saltanatı döneminde Murşili'nin tahttaki 9. yılında Nuhaşe

4.2.3. Savaşa Doğru: Firavun I. Seti'nin Dış Politikası

II. Murşili'nin ölümünden sonra Hitit tahtına II. Muwattalli (İ.Ö. yak. 1295-1272) çıkar. Her ne kadar II. Murşili, Hatti ülkesinin batı, kuzey ve güneydoğusundaki bölgelerdeki Hitit varlığını sağlamlaştırsa da Mısır'da Amarna Dönemi sona ermiş ve XIX. Hanedan (İ.Ö. 1292-1186/85) dönemi başlamıştır. Ay'dan ardından tahta geçen Horemheb, Thebeses'teki Amun kâhinine firavunluğunu tescil ettirmiş³³⁷, kendisine halef olarak da Delta'nın kuzeydoğusundaki sıradan bir asil aileye mensup olan Ramesses'i seçmiştir³³⁸. Horemheb döneminde başlayan Mısır'ın bölgedeki itibarını yeniden tesis etme çalışmaları Ramesses döneminde de devam etmiştir. Resmi tarih yazımında XIX. Hanedan'ın kurucusu sayılan I. Ramesses (İ.Ö. 1292-1290), ölümünden önce oğlu Seti'yi tahta ortak etmiştir. I. Seti (İ.Ö. 1290-1279/78), saltanatının başından itibaren kendine amaç olarak Mısır'ın politik ve askeri gücünü yeniden toparlamayı ve Mısır'ın Suriye'deki etkinliğinin yeniden tesisini en önemli hedefi saymıştır.

Karnak Tapınağı'nda "Hipostil Salonu"nun ana girişinde (doğu ve batı kısmında) kazılı olan ve bugüne parçalar şeklinde ulaşan savaş sahneleri, bu girişimin somut kanıtlarıdır. Öncelikle Suriye'deki isyancı grupları hedef alan I. Seti, ilk saltanat yılında Kenan bölgesindeki Shosu bedevilerinin üzerine sefer düzenlemiştir. Bu sefer sonucunda Filistin'deki yerel yöneticilerin bozguna uğratılması söz konusu olmuştur. Bu başarılı girişimlerinin ardından Seti, Suppiluliuma'nın saltanatından beri Hitit devletinin bölgedeki vassal krallıkları olan Kadeş ve Amurru'nun yeniden fethi için hazırlıklara başlamış, Karnak'ta bulunan savaş anıtındaki kayıtlara göre de hem Kadeş hem de Amurru'yu yenmiştir³³⁹.

Seti'nin bölgeye yaptığı bu saldırı rastgele değil planlı bir saldırdır. Seti, Muwattalli'nin Anadolu'daki problemlerle ilgilenmesinden dolayı iki vasalına destek

ülkesinde Hititler'e karşı çıkarılan isyana destek amacıyla seferi birlikler göndermesi söz konusudur. Bryce 2005, 201, 222.

³³⁷ Horemheb'in saltanatı döneminde Aktenaten kentinin terkine ve ülkeyi yeniden organize etmesi hakkında bkz. Smith 1998, 182, 208.

³³⁸ Kessler 1998c, 150.

³³⁹ Schulz ve Sourouzzian 1998, 169; Smith 1998, 208, 215-216; Bryce 2003, 21; Bryce 2005, 228; Collins 2007, 53;

için yeterli düzeyde askeri birlik toparlayıp yardıma gönderemeyeceğini hesaba katmış olmalıdır. Hititlerin Mısır'a hemen misilleme yapmaması da Seti için şans olarak görülmelidir. Seti, bu süreç içerisinde yönünü Libya üzerine yapacağı sefere çevirmiştir. Libya seferinin başarılı şekilde sonuçlanmasından sonra firavun, Suriye'ye geri dönmüştür. Bölgedeki ilerlemesini sınırlı tutan firavunla Hitit orduları kuvvetle muhtemel Kadeş etrafında karşılaşmıştır. I. Seti'nin Karnak'taki savaş anıtında anlatılan çarpışmanın Mısır tarafından iddia edilen sonucuna göre Hititler bozguna uğratılmış ve Mısır'ı tanımayan ülkelerin şefleri tutsak olarak alınmıştır. Ayrıca savaş sonunda önemli sayıda Hititli esir, Mısır'a götürülmüştür.

Hitit ve Mısır arasında yaşanan bu savaş sonunda Kadeş kenti ve Amurru ülkesi, muhtemelen Seti'nin saltanatının sonuna kadar Mısır'ın kontrolü altında kalmıştır. Muwattalli'nin Seti'nin toprak kazanımı ile Suriye üzerindeki politik ve askeri üstünlüğünü kabul edip Mısır devleti ile gücü paylaşması söz konusudur. Muhtemelen I. Seti'nin saltanatı boyunca yürürlükte olan bir anlaşmayla tasdiklenen bu durum sonucunda iki krallığın toprakları arasındaki sınırlar belirlenmiştir. Bununla Kadeş'in güneyinden başlayan ve Amurru krallığının kuzey sınırına kadarki kıyı bölgesi boyunca devam eden toprakların Mısır'ın egemenlik alanı, Kadeş'in kuzey kısmının ise Hitit'in egemenlik alanı olarak onaylanması söz konusudur³⁴⁰.

4.3. Mısır ve Hitit Karşı Karşıya: Kadeş Savaşı

Seti'nin İ.Ö. 1279'daki ölümünden sonra tahta geçen II. Ramesses (İ.Ö. 1279-1213), yönetiminin ilk 3 yılında ülke içindeki konularla ilgilenmiştir. 4'üncü saltanat yılının yazında Ramesses, babasının Suriye'de kazandığı başarısını pekiştirmek için bölgeye gitmiştir. Bölgeye vardığında Kenan ülkesi, Tyre ve Byblos, Mısır'ın kontrolü altındadır. I. Seti tarafından Hitit'ten geri alınan Amurru krallığının Seti'nin ölümünden sonra hangi tarafta olduğunu kestirmek ise Mısır için son derece önem taşımaktadır. Dolayısıyla bölgeye yapılan bu harekât kuvvetle muhtemel Ramesses'in bölgeyi incelemesi ve bölgedeki vasal krallıkların sadakatini ölçmesi amacıyla yapılan bir seferdir.

³⁴⁰ Bryce 2005, 299-230.

5'inci saltanat yılında II. Ramesses Suriye geri dönmüş, Hitit ve Mısır'ın askeri hatları, Asi Nehri'ne yayılacak şekilde Kadeş kenti çevresine konulanmıştır. Savaş, bu kent çevresinde olduğundan tarihe ‘‘Kadeş Savaşı’’ şeklinde geçmiştir. Savaşın Mısır tarafından anlatılan şeklini Ramesseum, Karnak, Luksor, Abydos ve Abu Simbel tapınaklarının duvarlarına betimlenen sahneler ve yazılı metinlerden, Hitit tarafıyla ilgili bilgileri ise daha sonraki dönemde III. Hattuşili tarafından aktarılanlardan ğrenmekteyiz³⁴¹.

Çok sayıda askerden oluşan düzenli orduya sahip Muwattalli'nin vasal devletlerin kuvvetlerinden ve ücretli askerlerden oluşan destek kuvvetleri de mevcuttu. Mısır kaynaklarındaki betimlemeler, bu glerin özellikleri hakkında bize çarpıcı bilgiler sunmaktadır. Ramesses, Hitit kuvvetlerinin sayısı toplam sayısını 3500 savaş arabası ve 37.000 piyade dâhil olmak üzere toplam 47.500 olarak vermiştir. Ramesses'in ordusu Thebeses'ten Amun, Heliopolis'ten Ra, Memphis'ten Ptah ve muhtemelen Tanis'ten Sutekh bölükleri şeklinde dörde ayrılmıştır. Pi-Ramesse kentinde askerlerini toplayan II. Ramesses, Mayıs ayının sonlarında Mısır'dan Suriye'ye hareket etmiştir. Birliklerine öncülük eden Ramesses ve Amun Bölüğü, Kadeş önlerine yolda herhangi bir direnişle karşılaşmadan varmıştır. Diğer üç bölük ise bu esnada firavunun bölüğünü geriden takip etmektedir. Ramesses, Asi Nehri'ni Amun Bölüğü'yle şabtuna yakınından geçmeye hazırlanırken iki şosu Bedevisi firavunun kampına gelmiş, blėedeki kabile şeflerinin Hitit kralının hizmetinde olmayacağını ve Mısır kuvvetlerine katılmak istediklerini belirtmiştir. Ancak Ramesses, Bedevilerin sorgusundan sonra bahsi geçen şeflerin daha kuzeyde yer alan Halpa topraklarında Hitit ordusunda bulunduklarını öğrenmiştir.

II. Ramesses, Muwattalli tarafından casus olarak gönderilen Bedevilerin anlattıklarını doğrulatmadan kabul etmiş, keşif için Asi Nehri'ni Amun Bölüğü ile geçmiş ve Kadeş'in kuzeybatısında pozisyon almış, bu hareketiyle nehrin sığ kısmından geçmeye alışan Ra Bölüğü'nden uzaklaşmış, diğer iki bölük ise geride kalmıştır. Ertesi gün Kadeş'i kuşatma altına almak için ordughını kurarken Muwattalli tarafından Mısır birliklerinin yerini tespit amacıyla gönderilen iki casus asker yakalanmış ve Hitit

³⁴¹ Gardiner 1960; Santosuosso 1996, 423-444; Kadeş Savaşı'nı anlatan stelin parçası için bkz. Spalinger 2008, 266-267, no. 166.

ordusunun gerçek yeri ortaya çıkmıştır. Öğrenildiği kadarıyla Hititler, Asi'nin hemen karşısında saldırıya hazır şekilde beklemektedir. Firavun durumu toparlamak için iki subayını yakınındaki Ra ve daha uzaktaki Ptah bölüklerinin komutasına sevk etmiş, bu aşamada Sutekh bölüğü bölgeden çok uzakta kalmış, Hitit kuvvetleri de Kadeş'in güneyinden Asi Nehri'ni geçerek Ra Bölüğü'nün içine dalmıştır³⁴².

Savaşın bundan sonraki aşamaları Mısır kaynaklarında Ramesses'in Hitit kuvvetlerindeki atlı arabalar tarafından sıkıştırılırken karşı atağa geçtiği, büyük bir direniş gösterdiği, ordusunun ona şükranlarını sunduğu, Hitit'in belini kıldığını şeklinde anlatılmıştır. Bu anlatımda gerçek olan husus Ramesses'in saldırının bir aşamasında yardım alıp durumu toparlamış olmasıdır. Dönemin yazılı kaynaklarında adları geçmese de kabartmalarda, Amurru'dan gelen çok sayıdaki destek kuvvetinin Ramesses'e yardım ettiği betimlenmiştir. Bu takviye kuvvetler, Hitit'in dikkatini kendi üstlerine çekerek mevcut Mısır kuvvetlerine Ptah ve Sutekh bölüklerinin yardımını beklerken zaman kazandırmıştır. Ramesseum Tapınağı'nın duvarlarında katledilen Hitit subaylarının listesi ayrıntılı şekilde gösterilmiştir. Abydos'taki Ramesses ve Abu Simbel tapınaklarının duvarlarında da öldürülen bazı Hititli subayların adlarına rastlanılmaktadır.

Savaşın sonucunda her iki taraf da kendisini galip görmüş olsa da uzun vadede Muwattalli'nin galibiyeti söz konusudur. Zira Ramesses, kuvvetlerini hızlı bir şekilde güneye doğru çekmiş, Kadeş'in kuzeyindeki Hitit bölgesini ele geçirememekle kalmayıp Muwattalli tarafından daha güneyde bulunan Aba (Abina) topraklarındaki Mısır bölgesine kadar takip edilmiştir. Muwattalli, bunun sonucunda Aba topraklarını almış ve buranın kontrolünü kardeşi Hattuşili'ye bırakmıştır. Savaşın belki de en önemli sonucu Amurru'nun yeniden Hitit toprağı olmasıdır. Amurru kralı Benteşina esir alınmış, Hatti ülkesine götürülmüş, yerine Şapili getirilmiştir³⁴³.

Saltanatının 8 ve 9'uncu yıllarında II. Ramesses, Kenan ve Filistin'deki Hitit bölgesi üzerine yeniden akınlar düzenlemiştir. Asi Vadisi'nin aşağı kısımlarına doğru

³⁴² Smith 1998, 211; Bryce 2005, 234-241.

³⁴³ Hattuşili, ağabeyi Muwatalli'yi Benteşina'nın cezasını, kendi gözetiminde Yukarı Ülke'de başkenti Hakkış'te çekmesi için ikna etmiş ve Benteşina daha sonrasında Amurru tahtına yeniden oturmuştur. Bryce 2005, 241.

ilerleyen firavun, Tunip ve Dapur kentlerini almıştır. Bu durum Amurru'dan Aba'nın güneyine kadar uzanan Hitit egemenliği için tehdit oluştursa da Hitit ve Mısır yeniden büyük bir savaşı göze alamamışlardır.

4.4. İki Müttefik: Kadeş Barışı ve Sonrası

Muwattalli'den sonra tahta geçen III. Murşili'nin (İ.Ö. yak. 1272-1267) tahtını kaybetmesinden sonra tahta geçen III. Hattuşili, III. Murşili'yi önce Nuhaşşe'ye o bölgedeki kentleri yönetmesi adına sürgüne göndermiştir. Ancak Murşili Babil'e kaçmaya çalışırken yakalanmış, bu durum üzerine muhtemelen Hitit etkisi altında bulunan kıyı krallıklarından birine sürülmüştür. Kıyıda hangi krallığa sürüldüğü ise açıklanmamıştır. Kıyı ifadesi net bir tanım değildir. Bunun sebebi muhtemelen sürgün yeri olarak Alashiya'nın seçilmesi ancak III. Murşili'nin Hattuşili'nin elinden kaçmayı başarması şeklinde yorumlanabilir. III. Murşili'nin sürgünü ve muhtemel kaçışıyla ilgili elimizde bazı belgeler mevcuttur. II. Ramesses'in Mira ülkesine yazdığı bir mektupta III. Murşili'den söz etmesi bunlara örnek olarak verilebilir. Mira kralı Kupanta-Kurunta tarafından Ramesses'e daha önce de mektup yazılmış, III. Murşili'nin durumuyla ilgili bazı bilgiler verilmiş ve ondan da bazı bilgiler istenmiştir. Mira kralı bu hareketi ile muhtemelen III. Murşili'yi Hattuşili'ye karşı kullanmak amacını gütmüş ancak II. Ramesses, cevabında Kadeş Anlaşması'nı kasteder şekilde Hatti kralı ile arasında bir antlaşma olduğunu ve artık barış içinde yaşamak istediklerini yazarak konudan uzak durduğunu açıkça belirtmiştir. Mektubun gerisi kırık olsa da Ramesses'in III. Murşili nedeniyle Hitit devleti ile arasını bozmak istememesi normaldir. Söz konusu mektubun bir kopyası iyi niyet göstergesi olarak Hattuşili'ye gönderilmiştir³⁴⁴. Murşili'nin daha sonra Mısır'a gittiği ve II. Ramesses'in himayesi altına girdiğine dair görüşler mevcuttur³⁴⁵.

III. Murşili'nin tahtını gasp eden amcası III. Hattuşili (İ.Ö. yak. 1276-1237) dönemi, Hitit ve Mısır arasındaki diplomatik işleyişi gösterir. II. Ramesses döneminde Hitit kraliyet ailesi ile tesis edilen yakın ilişkiler hakkında önemli bilgilere sahibiz.

³⁴⁴ Dinçol 1982a, 47; Beckman 1996, 124-125; Burney 2004, 303-304; Bryce 2005, 253-256, 259-265; Collins 2007, 61.

³⁴⁵ Collins 2007, 58-60.

Boğazköy’de bulunan krali nitelikli yazışmaları içeren belgelerde, Ramesses’in kral Hattuşili, kraliçe Puduhepa, Hitit prensi Teşub-şarruma ve adı bilinmeyen bir Hitit prensesiyle, Mısır prensi Sethirkhaphshef’in Hattuşili’yle, Ramesses’in eşi Nefertari’nin Puduhepa’yla ve Ramesses’in annesi Tuya’nın da Hattuşili’yle yazışmaları bulunmaktadır. Yazışmaların içeriğinde Mısır kraliyet ailesinin üyelerinin Hitit kraliyet ailesi üyelerine iyi niyet ve dileklerini gösterme amaçlı yolladığı hediyelerin dökümü yer almaktadır. Hediyeler arasında altın ve gümüş gibi değerli madenlerden yapılmış objelerin, ketenden yapılmış kıyafetlerin ve değerli taşlarla süslü saf altından takı setlerinin de bulunduğu ifade edilmektedir³⁴⁶.

“II. Ramesses tarafından kraliçe Puduhepa’ya gönderilen hediyeler, 2 adet som altından kap, 1 adet som altından tas, 1 adet som altından gümüş kakmalı büyük kap; II. Ramesses tarafından kraliçe Puduhepa’ya gönderilen hediyeler, 1 adet som altından kap, 1 adet som altından *hagar*, 1 adet som altından?, 2 adet renkli ince ketenden elbise, 2 adet renkli ince ketenden elbise, 2 adet renkli ince keteninden gömlek, 3 adet renkli ketenden çok iyi durumda kıyafet, 3 adet renkli ketenden iyi dikişli gömlek, toplamı 12 adet olan keten elbise, 1 adet abanoz ağcından altın kakmalı kutu; II. Ramesses’ten elçisi vasıtasıyla prens Teşub-Şarruma’ya gönderilen hediyeler, 1 adet som altından üzeri taşlarla süslü içmek için kap?, 1 adet som altından kenarlarında...olan kesici alet, 1 adet altından kakmalı ...ağacından savaş arabası, 1 at grubu, 4 adet renkli ince ketenden kıyafet, 4 adet renkli ince kumaşından kıyafet, 4 adet renkli ince kumaştan gömlek, toplamı 12 adet olan ketenden kıyafet; II. Ramesses’ten bir prensese gönderilen hediyeler (bu sevkıyatı büyük kraliçe Mısır ülkesinin kraliçesi iyi dilekleriyle prensese göndermektedir), ...altından kakmalı..., 1 adet renkli ince ketenden gömlek, 1 adet renkli ince ketenden gömlek, ketenden ince işçilikle yapılmış rengarenk elbiseler, 1 adet ketenden iyi dikişli iki yüzü olan pelerin, ...adet renkli ketenden iyi dikişli elbise, ...adet renkli ketenden iyi dikişli elbise, toplamı ...adet olan ketenden kıyafetler; II. Ramesses’ten kraliçe Puduhepa’ya gönderilen hediyeler (bu sevkıyatı büyük kral Mısır kralı, Hitit kralı ve kraliçesine göndermektedir), som altından ingotlar, 1 adet güzel taşlarla süslü som altından set, 10 adet som altından kap, 1 adet som altından kap,

³⁴⁶ Hediyelerin dökümü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cochavi-Rainey ve Lilyquist 1999, 174, 196, 198, 200, 202.

...adet altından kakmalı “gözler”, 1 adet som altından renkli kolye, 1 çift som altından küpe, 11 adet som altından yüzük, 2 adet çeşitli taşlarla süslenmiş som altından pazıbant, 1 adet som altından kopya kutu, som altından ingotlar, kaplar, süsler ve gümüş, 2 adet güzel taşlı som altından kopya şahin, 10 adet güzel taşlardan yüzük, 69 adet ince ketenden çeşitli giysiler, 11 adet çeşitli giysi, 127 adet çeşitli ince ketenden giysi, 40 adet abanoz ağcından kütük, 5 adet kapta gözler için ilaç, 2 adet som altından kap, ...adet iyi dikişli gömlek, 1 adet erkek için deriden zırh, 1 adet bronzdan bağcıklı miğfer, 1 adet deriden süslemeleri bronzdan zırh; II. Ramesses’ten kral Hattuşili’ye gönderilen hediyeler (prens Şuta-hapşap bu sevkiyatı II. Ramesses ile birlikte yapan kişidir), 1 adet som altından kadeh, 1 adet ince ketenden giysi, 1 adet ince ketenden gömlek; Mısır prensi Sethirkhapeshef’ten kral Hattuşili’ye gönderilen hediyeler, 1 adet yüzü dana şeklinde, boynuzları beyaz, gözleri siyah taştan kakmalı, som altından kase, 1 adet çok iyi dikişli ketenden giysi, 1 adet çok iyi dikişli 2 yüzü yatak için örtü; Nefertari’den kraliçe Puduhepa’ya gönderilen hediyeler, 1 adet 12 sıralı çeşitli renklerden oluşmuş altından kolye, 1 adet renkli ince ketenden giysi, 1 adet ince ketenden giysi, 5 adet ketenden iyi dikişli giysi, toplamda 12 adet olan ketenden giysi; firavunun annesi Tuya’dan kral Hattuşili’ye gönderilen hediyeler, 1 adet som altından kase, 1 adet ince ketenden parlak renkli giysi, 1 adet ince ketenden parlak renkli giysi şeklinde alem kalem dökümü yapılmış bu hediyeleri genel olarak, takı, tekstil, kap-kadeh ve diğer (zırh, miğfer, savaş arabası, ingot vs.) şeklinde gruplandırabiliriz. Hitit ve Mısır hanedanları arasındaki bu hediyeleşme, devletlerarasındaki politik yaklaşmanın seviyesini ve gönderilen hediyelerin niteliğini anlamamız açısından büyük önem arz eder. Temennimiz, yazılı kaynaklarda ifade edilen ve Hitit hanedanına gönderildiği belirtilen bu hediyelerin varlığının zaman içinde Anadolu topraklarında yapılacak çalışmalarla arkeolojik olarak da desteklenir hale gelmesidir.

Şu an Anadolu Medeniyetleri Müzesi envanterinde bulunan, İ.Ö. 1275-1250 yılları arasına tarihlendirilen II. Ramesses’in eşi Nefertari tarafından III. Hattuşili’nin eşi Puduhepa’ya Akkadça yazılmış mektubun ilk bölümünde Mısır ve Hitit arasındaki iyi ilişkiden ve karşılıklı gönderilen hediyelerden söz edilmiş, ikinci bölümünde mektubu alacak şahsın yakın çevresi, askeri kuvvetleri ile ülkesine iyi dilekler gönderilmiştir. Mektubun üçüncü bölümünde benzerlerinde de rastlanıldığı üzere asıl

konuya geçilmiştir. Tablet, kraliyet ailelerinin fertleri arasındaki yakın ilişkiyi anlatması açısından önem teşkil eden bir buluntudur³⁴⁷.

4.5. Mısır'ın Üçüncü Ara Dönemine Doğru

II. Ramesses'in ölümünden sonra tahta geçen oğlu Merenptah (İ.Ö. 1213-1203) döneminde Hitit, Ugarit ve Amurru gibi dost ve müttefik devletlerle ilişkiler sürdürülmüştür. Mısır, Merenptah'ın saltanatının ilk yıllarında Hatti ülkesinde baş gösteren kıtlık döneminde müttefik olmanın gereğini yerine getirerek Hitit'e tahıl yardımında bulunmuş, Ugarit'ten gemilerce tahıl Hatti ülkesine gönderilmiştir³⁴⁸.

Bu dönemde "Deniz Halkları"nın ilk dalgası ile karşılaşmıştır. Bu ilk dalga kısa sürede bölgedeki devletlerin varlığını tehdit eden boyuta ulaşmıştır. Şerden, Ekweş, Lukka, Tereş, Peleset, Tjeker, Şekeleş, Denyen ve Weşleş gibi gruplardan oluşan Deniz Halkları, Libya kabileleriyle birleşerek İ.Ö. 1208 yılı ilkbaharında Mısır'a saldırmıştır³⁴⁹. Delta'nın batısında Buto yakınlarında çok sayıda kişinin ölümüyle (8000 kişi) sonuçlanan savaşta Merenptah'ın ordusu, bu koalisyonu bozguna uğratmış, savaşın sonucunda dikilen Zafer Anıtı'nda Mısır'ın egemenliği altındaki halklar sayılmıştır³⁵⁰.

Merenptah'tan sonra sırasıyla Amenmesse (İ.Ö. 1203-1200/1199) ve II. Seti (İ.Ö. 1199-1194/93) tahta geçer. Bu dönemde Deniz Halkları'nın ikinci dalgası, Hitit, Amurru, Ugarit ve Alashiya'yı tarih sahnesinden silmiştir. Mısır, kendi iç karışıklıklarıyla uğraşırken müttefiklerine yardım edememiş, Hayfa'dan Akko'ya kadar Doğu Akdeniz kıyıları, Deniz Halkları tarafından tahrip edilmiştir. Byblos ve Filistin'in güneyi bir süre daha Mısır egemenliğinde kalmış, karışıklıklar XX. Hanedan'a kadar devam etmiştir. II. Ramesses'in 66 yıllık uzun saltanatının ardından Merneptah (İ.Ö. 1213-1203) tahta geçer. Hititler, Ugarit ve Amurru'yla dostluk ilişkisini sürdüren firavun, saltanatının ilk yıllarında kıtlık yaşayan Hitit devletine tahıl göndererek yardım

³⁴⁷ 1988 yılında yurtdışında bir müzayededen alınan ve yapılan araştırmalar sonucunda 1957 yılında Heinrich Otten tarafından yayınlanan tablet parçası, Anadolu Medeniyetleri Müze Müdürlüğü'nde bulunan diğer parçası ile birleştirilmiştir. Söz konusu tabletin tercümesi için bkz. Ün 1988, 3-7.

³⁴⁸ Bryce 2005, 331.

³⁴⁹ Bryce 2005, 335-336; Collins 2007, 73, 76.

³⁵⁰ Söz konusu anıt, İsrail Anıtı olarak da adlandırılmaktadır. Bunun sebebi Mısır'ın hükmettiği halklar arasında İsrail kabilesinin ilk kez zikredilmesidir. Hornung 2004, 120.

etmiştir³⁵¹. I. Seti döneminde karşı karşıya gelinen ve II. Ramesses döneminde Akdeniz kıyısı boyunca batıya doğru bir güvenlik hattı oluşturmaya sebep olan Libyalı kabilelerin saldırıları, Merenptah döneminde yeniden hortlamıştır. Libyalı bu kabilelere zaman içinde farklı kavimlerin meydana getirdiği ve sonraları “Deniz Halkları” olarak adlandırılan kavimler de katılmıştır. Kuzeyden geldikleri düşünülen bu savaşçı halklar, Libya kabileleriyle İ.Ö. 1208’de birleşmiş, Mısır’a ortak bir saldırı düzenlemiş ancak saldırı Merenptah tarafından geri püskürtülmüştür³⁵². Bu döneme ait “İsrail Steli” olarak da bilinen ve tarihte İsrail adının ilk kez zikredildiği “Zafer Steli”, “Deniz Halkları”na karşı kazanılan zaferin anlatıldığı bir kayıttır³⁵³. Merenptah’ın saltanatının ardından tahta II. Seti’nin saltanatını kısa süreliğine gasp eden ve Amenmesse (İ.Ö. 1203-1200/1199) adını ala Nubia valisi Messui geçer.

Amenmesse ile sorunlarını aşan II. Seti’nin (İ.Ö. 1199-1194/93) saltanatının başında Mısır’ın müttefikleri Hitit, Ugarit ve Amurru, “Deniz Halkları”nın yeni bir dalgası ile boğuşmaktadır. Doğu Akdeniz kıyılarını tahrip eden ve yağmalayan bu yeni dalgadan Mısır’ın müttefiki Byblos, diğer merkezler kadar etkilenmiş benzemez. Filistin’in güney kesimleri de bu dönemde Mısır egemenliği altındadır³⁵⁴. II. Seti’nin saltanatı sırasında ve ölümünden sonra firavun olan oğlu Siptah zamanında da yönetimde söz sahibi olan kraliçe Tausret (İ.Ö. 1194/93-1186/85), dönemin en önemli siyasi figürlerinden biridir. Seti’nin ölümünü takiben saltanatını başlatan ve krali bir unvan alarak ülkeyi oğlu Siptah (İ.Ö. 1194/93-1186/85) adına ve onun ölümünden sonra da kısa süreliğine tek başına yöneten kraliçenin saltanatı sonunda XIX. Hanedan da sona erer³⁵⁵.

XX. Hanedan (İ.Ö. 1186-1070/69) firavun Sethnakht (İ.Ö. 1186-1183/82) ile başlar XI. Ramesses (İ.Ö. 1103-1070/69) ile biter. Sethnakht dönemine ait bir yazıtta firavunun saltanatı sırasında yaşanan ve bastırılan isyandan söz edilmektedir³⁵⁶. Sethnakht’tan sonra tahta geçen III. Ramesses (İ.Ö. 1183/82-1152/51) döneminde “Deniz Halkları”nın saldırıları güçlenerek Anadolu ve Alashiya kıyılarını vurur. Bu

³⁵¹ Yurco 2005, 878.

³⁵² Baines ve Malek 1986, 42; Kessler 1998c, 151.

³⁵³ Faulkner 2006, 232-235.

³⁵⁴ Hornung 2004, 120-121, 173.

³⁵⁵ Hornung 2004, 174.

³⁵⁶ Baines ve Malek 1986, 42.

atakların da büyük etkisiyle büyük Hitit devleti yıkılmış, Alalakh, Ugarit ve Karkamış gibi merkezler tahrip olmuştur. Denizden ve karadan gelen bu son dalga, Fenike kıyılarını da etkilemiştir³⁵⁷. Doğudan gelen “Deniz Halkları” ve batıdan gelen Libyalılar’ın saldırılarına karşı durmayı başaran III. Ramesses’in bu başarıları, Medinet Habu Tapınağı’nın duvarlarında betimlenmiştir. III. Ramesses, bu başarılarının akabinde savaşta esir aldığı tutsakların bir kısmını Mısır ordusuna dâhil etmiş, bir kısmını da tampon bölge oluşturmak adına Mısır’ın tehdit altındaki bölgelerine yerleştirmiştir³⁵⁸. İktidarının son yıllarında ücretlerin ödenememesi, fiyatların artması, işçi grevleri gibi ekonomik sıkıntıların yanı sıra memurlar arasında baş gösteren başına buyrukluğa da uğraştığı görülen III. Ramesses, bir komploya kurban gitmiştir.

Tahta çıkan IV. Ramesses (İ.Ö. 1152/51-1145/44) III. Ramesses’e karşı komplo yapanları cezalandırmıştır. IV. Ramesses döneminde yaşananlar hakkında “Harris Papirüsü” önemli bir bilgi kaynağıdır. Bu belgeye göre IV. Ramesses’in babasının saltanatı sırasında ekilebilir toprakların yüzde onunun elden çıktığı görülmektedir. Büyük imar faaliyetleri için Hamamat vadisindeki taş ocaklarına binlerce kişilik keşif birliği gönderen firavunun ölümü üzerine bu projeler yarım kalmıştır³⁵⁹.

Tahta geçen V. Ramesses’in (İ.Ö. 1154/44-1142/40) kısa süreli saltanatının ardından tahta III. Ramesses’in oğullarından biri olan VI. Ramesses (İ.Ö. 1142/40-1134) geçer. Bu firavuna ait Megiddo’da bulunan heykel kaidesi ile Üçüncü Şelale’nin güneyinde yer alan Kawa tapınağındaki kartuşu Mısır’ın bu dönemde etkin olduğu sahayı çizer³⁶⁰. Zamanında Mısır için önemli sayılan bakır madenleri, Yakındoğu’da başlayan “Demir Çağı” ile birlikte öncelikli hedeflerden biri olmaktan çıkmış, Filistin’in güneyindeki Mısır üsleri de stratejik önemlerini yitirmiştir³⁶¹.

IX. Ramesses (İ.Ö. 1125-1107) dönemine gelindiğinde Thebes mezarlığında yaşanan soygunlardan da anlaşılacağı üzere ülkedeki kargaşa büyük boyutlara

³⁵⁷ Yurco 2005, 876-879.

³⁵⁸ Baines ve Malek 1986, 42; bu dönemde Filistinliler Mısır’ın doğudaki kapıları sayılan Gaza ve Ashdod’a yerleştirilir. Kessler 1998c, 151; Hornung 2004, 122-123.

³⁵⁹ Kessler 1998c, 151; oğlu Pentaveret’i tahta çıkarmak isteyen Kraliçe Teye İ.Ö. 1155 ilkbaharında, aralarında birçok Asyalının da bulunduğu bir dizi üst düzey memurla birlikte bir komplo kurar. Komplocular, Medinet Habu’da kaldığı sırada kralı öldürmeyi başarırlar. Fakat meşru veliaht, Amenemhet cinayetinde (bkz. s. 61) de olduğu gibi tacı için mücadele eder ve IV. Ramesses (1155-1148) olarak tahta çıkar. Hornung 2004, 124.

³⁶⁰ Kessler 1998c, 278.

³⁶¹ Hornung 2004, 125.

ulaşmıştır. X. Ramesses (İ.Ö. 1107-1103) döneminde nekropolde çalışan işçilerin grevi dönemin önemli olaylarından biridir. Bu dönemde Amon başrahibi ve Nubia valisi, firavun ve vezir başta olmak üzere devlet otoritesini ezer duruma gelmiştir³⁶². Libyalıların vadiye düzenledikleri saldırılar da bu dönemde devleti sıkıntıya sokan konuların başında gelmektedir³⁶³.

XX. Hanedan'ın son firavunu XI. Ramesses (İ.Ö. 1103-1070/69), ülkesindeki çöküşü engellemeye çalışsa da başarılı olamaz. Nubia'nın yeni valisi unvanlı general ve yüksek rahip olan Herihor zamanında Thebes'te yenilenme yaşanmıştır. Herihor, bu girişimleri esnasında firavundan da destek alır. Dönemin sonlarına doğru ülkenin kuzeyinde hüküm sürdüğü belirtilen Smendes'in devlet yönetimindeki etkinliği dikkat çekicidir. Smendes'in etkinliği, Lübnan'a kereste getirmek için görevlendirilen Wenamun'un görevinin Smendes ve eşi tarafından verilmesinden de anlaşılmaktadır³⁶⁴.

4.6. Tunç Çağı Mısır-Anadolu İlişkileri Bakımından Buluntular

Hitit imparatorluk dönemine tarihlenen Mısırlı ya da Mısır etkili/taklidi buluntuların toplam sayısı 115'tir. Söz konusu buluntular Mısır'ın Yeni Krallık Dönemi ağırlıkta olan Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen buluntulardır. Aşağıda dökümü yapılan 115 adet buluntunun 40 adeti Alalkh'tan, 4 adeti Gözlükule'den, 2 adeti Soli Pompeiopolis'ten, 1 adeti Sabuniye Höyük'ten, 3 adeti Karkamış'tan, 1 adeti Birecik'ten, 2 adeti Oylum Höyük'ten olmak üzere Anadolu'nun güney ve güneydoğu illeri olan Hatay, Mersin, Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa'dan ele geçmiştir.

Bahsi geçen 115 adet buluntudan 1 adeti Alacahöyük, 4 adeti Alishar Höyük, 6 adeti Boğazköy, 1 adeti Eskiypar, 2 adeti Ortaköy, 2 adeti Fraktin, 4 adeti Kalehöyük'ten olmak üzere Anadolu'nun iç kesimlerine lokalize olan Çorum, Yozgat, Kayseri ve Kırşehir'de bulunmuştur.

Söz konusu 115 adet buluntudan 3 adeti Panaztepe'den yani Anadolu'nun en batısından ele geçmiştir.

³⁶² IX. Ramesses ve yüksek rahip Amenhotep'in Karnak tapınağındaki betimleri için bkz. Smith 1998, 218.

³⁶³ XX. Hanedan'ın sonunda Nubia valisi Panehsi, Amun'un başrahibi Amenhotep'e karşı savaş açar. Bunun yanı sıra Libyalıların saldırıları sırasında Thebes'teki tapınaklar da yağmalanır. Kessler 1998c, 151.

³⁶⁴ Yurco 2005, 878.

Ülkemizin güney kıyılarında (Antalya İli, Kaş İlçesi) batmış olan ve tarihin en eski batığı olarak anılan Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen Uluburun Batığı'ndan ise 30 adet Mısırlı eser ele geçmiştir olup, Mısır dışında bulunmuş en önemli Mısır eseri sayılan kraliçe Nefertiti'nin scarabaeus şeklindeki altından mührü de bu eserler arasındadır. Bir diğer Geç Tunç Çağı batığı ise yine güney kıyılarımızda (Antalya İli, Taşlık Burnu) batmış olan Gelidonya Batığı'ndan ise 5 adet Mısırlı ya da Mısır etkili buluntu ele geçmiştir. Geriye kalanlar ise Adana Müzesi envanterinde bulunan ancak satın alma yoluyla müzeye kaydı yapılan 4 adet buluntudur.

Ayrıntılı şekilde ifade edersek; Alalakh V. tabakadaki ana tapınak alanından bulunan fayanstan kap parçası (Kat. No. 31), işlik alanında bulunan fritten kap ve kadeh parçaları (Kat. No. 32-33) ile altın varaktan levha (Kat. No. 34); ATG/39/87 mezarında bulunmuş steatitten kap parçası (Kat. No. 35); ATG/39/46 mezarından ele geçen scaraboid (Kat. No. 36); ATG/39/110 mezarında bulunan 2 pendant (Kat. No. 37) ³⁶⁵ Mısır'ın XVIII. Hanedanı dönemine;

IV. tabakadaki tapınak alanından ele geçen kulp parçası (Kat. No. 38); sarayın 6 numaralı odasında bulunmuş 2 adet kozmetik kutusu (Kat. No. 39-40); sarayın 16 numaralı odasından ele geçen kap (Kat. No. 41) ile kozmetik kutusunun (Kat. No. 42), 19-20 numaralı odalarından ele geçmiş scarabaeus (Kat. No. 43); C.6 odasında bulunan alabasterden testi parçaları (Kat. No. 44); C.7 odasından ele geçen tunçtan bıçak (Kat. No. 45); ATG/47/8 mezarında bulunmuş scaraboid (Kat. No. 46) ve ATG/39/62 mezarında bulunmuş scaraboid (Kat. No. 47) ³⁶⁶ de XVIII. Hanedanı dönemine;

IV/III. tabakadan ele geçen fayanstan oyun parçası (Kat. No. 48) ³⁶⁷ XVIII. Hanedanı dönemine;

III. tabakadaki ATG/39/48 mezarından ele geçen fritten 6 adet kolye tanesi (Kat. No. 49), ATG/39/48 mezarından 2 adet amulet (Kat. No. 50); ATG/39/71 mezarından ele geçen alaşımdan scaraboid (Kat. No. 51) ile ATG/47/8 mezarında bulunan alaşımdan scaraboid (Kat. No. 52) ³⁶⁸ XVIII. Hanedanı dönemine;

³⁶⁵ Mumford 1998, 3751, 3754, 3760, 3761.

³⁶⁶ Mumford 1998, 3764, 3766, 3769, 3770, 3775, 3784.

³⁶⁷ Mumford 1998, 3793.

³⁶⁸ Mumford 1998, 3793, 3796, 3797.

II. tabakadaki tapınak alanından ele geçen fildişinden kozmetik kutusu (Kat. No. 53); işlik yıkıntılarında bulunan steatitten plaka mühür/scaraboid (Kat. No. 54), fayanstan pendant (Kat. No. 55), fildişinden heykelcik (Kat. No. 56) ve fildişinden diğer bir heykelcik (Kat. No. 57) ile II/I. tabakada ele geçen fayanstan oyun parçaları (Kat. No. 58)³⁶⁹ Mısır'ın XIX. Hanedanı dönemine;

IA tabakasındaki tapınak alanında bulunan alabasterden testi (Kat. No. 59) ile I. tabakadaki 38/A evinde bulunan hematitten silindir mühür (Kat. No. 60), işlik alanında bulunmuş alabasterden ampulla (Kat. No. 61) ile steatitten scaraboid (Kat. No. 62)³⁷⁰ Mısır'ın XIX-XX. Hanedanları dönemine;

0. tabakadaki (Kat. No. 63), ATG/37/2 mezarında bulunmuş steatitten (ya da alaşım) scarabaeus³⁷¹ (Kat. No. 64), ATG/37/2 mezarında bulunmuş camdan scaraboid ile I/0. tabakadaki ATG/37/32 ve ATG/37/20 mezarlarında 2 adet amulet (Kat. No. 65-66); işlik yıkıntılarında ele geçen 2 adet hamurdan scaraboid (Kat. No. 67-68), steatitten scaraboid (Kat. No. 69) ve fildişinden figürin (Kat. No. 70)³⁷² Mısır'ın XX. Hanedanı'na tarihlenmiştir.

Gözlükule'de bulunan fayans ve fritten 2 kakma (Kat. No. 71-72)³⁷³, fayans ve fritten 2 scarabaeus (Kat. No. 73-74)³⁷⁴ Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Soli Pompeiopolis'ten ele geçen fayanstan scarabaeus (Kat. No. 75) ile malzemesi belirtilmemiş diğer bir scarabaeus (Kat. No. 76)³⁷⁵ da yine Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Sabuniye Höyük'ün Geç Tunç Çağı-Demir Çağı karışık tabakasından gelen kireçtaşından scarabaeusun (Kat. No. 77)³⁷⁶ tarihlendirilmesi Geç Tunç Çağı'na yapılmıştır.

Karkamış'taki Aşağı Saray yapısında yapılan çalışmalarda ele geçen taştan topuz başı (Kat. No. 78)³⁷⁷ Mısır'ın Ramessesler, alaşımdan yapılmış scarabaeus (Kat. No.

³⁶⁹ Mumford 1998, 3800, 3806, 3811.

³⁷⁰ Mumford 1998, 3812, 3814, 3817.

³⁷¹ Mumford 1998, 3817; Yener ve Akar 2011, 6-7. I.E.S. Edwards tarafından XX. Hanedan firavunu VI. Ramesses olarak tanımlanmış ancak sonradan Robert K. Ritner tarafından yapılan değerlendirmede III. Amenophis'e ait olduğu anlaşılmıştır.

³⁷² Mumford 1998, 3822, 3824.

³⁷³ Kozal 2006, no. 669; Helft 2010, no. 139-140.

³⁷⁴ Kozal 2006, no. 427-428; Helft 2010, no. 141-142.

³⁷⁵ Kozal 2006, no. 429; Helft 2010, no. 137-138.

³⁷⁶ Pamir ve Nishiyama, 2011, 314, res. 6.

79)³⁷⁸ muhtemelen Mısır'ın XIX. Hanedanı dönemine, steattitten yapılmış ve Karkamış yakınlarındaki tren istasyonunda bulunmuş scarabaeusun (Kat. No. 80) ³⁷⁹ Mısır'ın Yeni Krallık Dönemi'ne tarihlendirildikleri ifade edilmektedir.

Birecik'te bulunmuş steattitten scarabaeusun (Kat. No. 81)³⁸⁰ da Yeni Krallık Dönemi'ne ait olduğu belirtilmektedir

Oylum Höyük'teki çalışmalarda ele geçen scarabaeusun XVIII. Hanedan dönemine ve Horus gözünün (Kat. No. 82-83)³⁸¹ Yeni Krallık dönemine tarihlendirilmeleri yapılmıştır.

Alacahöyük kazılarında ele geçen kemikten levhanın (Kat. No.84)³⁸² İ.Ö. 16-12. yüzyıllara tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Alişar Höyük'te ele geçen kireçtaşından 3 ve serpantinden 1 scarabaeusun (Kat. No. 85-86-87-88) ³⁸³ IV. tabakasından ele geçtiği ve Geç Tunç Çağı'na tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Boğazköy Büyük Kale'de bulunmuş kumtaşından stel parçası (Kat. No. 89)³⁸⁴ Mısır'ın XIX. Hanedanı'nın erken dönemine, alabasterden vazo (Kat. No. 90)³⁸⁵ İ.Ö. 13. yüzyıla, fritten sfenks heykelciği (Kat. No. 91) ³⁸⁶ İ.Ö. 15-14. yüzyıllara, kapak (Kat. No. 92) ³⁸⁷ ise İ.Ö. 14-13. yüzyıllara; 26 Numaralı Tapınak alanından ele geçen tunçtan balta (Kat. No. 93) ³⁸⁸ Mısır'ın XVIII. Hanedanı dönemine; Aşağı Şehir'de yüzeyde bulunmuş scarabaeus (Kat. No. 94) ³⁸⁹ ise Geç Tunç Çağı'na tarihlenmektedir.

Eskiypar kazısında ele geçen fayanstan Ra'nın Gözü (Kat. No. 95)³⁹⁰ Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir.

³⁷⁷ Mumford 1998,3836.

³⁷⁸ Mumford 1998,3836.

³⁷⁹ Mumford 1998, 3836.

³⁸⁰ Mumford 1998, 3836.

³⁸¹ Özgen vd. 1997, 87, fig. 3, 4.

³⁸² Kozal 2006, no. 666; Helft 2010, 107, no. 118.

³⁸³ Kozal 2006, no. 430-433; Helft 2010, no. 119-122.

³⁸⁴ Kozal 2006, no. 651; Helft 2010, no. 124; Genz 2011, 305, 318.

³⁸⁵ Kozal 2006, no. 320; Helft 2010, no. 125; Genz 2011, 318.

³⁸⁶ Kozal 2006, no. 632; Helft 2010, no. 99; Genz 2011, 318.

³⁸⁷ Genz 2011, 318.

³⁸⁸ Kozal 2006, no. 682; Helft 2010, no. 126; Genz 2011, 318.

³⁸⁹ Helft 2010, no. 127.

³⁹⁰ Ediz 1994, 109-115.

Ortaköy’de ortaya çıkarılan altından saç süsü (Kat. No. 96) İ.Ö. 14. yüzyılın erken dönemine, tunç levha (Kat. No. 97)³⁹¹ XVIII. Hanedan dönemine tekabül etmektedir.

Fraktin’de bulunan fayanstan 2 adet scarabaeustan (Kat. No. 98-99)³⁹², biri III. Thutmosis, diğeri de III. Amenophis’in saltanatına yani Mısır’ın XVIII. Hanedanı dönemine tarihlendirilmiştir.

Kaman-Kalehöyük’ten ele geçen fayanstan 4 adet scarabaeustan ikisi (Kat. No. 100-101) Mısır’ın XVIII. Hanedanı dönemine, diğeri ikisi ise (Kat. No. 102-103)³⁹³ Mısır’ın XIX. Hanedanı dönemine tarihlenmiştir.

Panaztepe’de bulunmuş 3 adet fayanstan (ya da frit) scarabaeusun (Kat. No. 104-105-106)³⁹⁴ Geç Tunç Çağı’na tarihlendirildikleri belirtilmektedir.

Geç Tunç Çağı’na ait Uluburun Batığı’ndan altından scarabaeus (Kat. No. 107)³⁹⁵, altın bir yuvaya oturtulmuş fayanstan scarabaeus (Kat. No. 108)³⁹⁶, ametistten scarabaeus (Kat. No. 109)³⁹⁷, yeşil taştan scarabaeus (Kat. No. 110)³⁹⁸, yadeitten scarabaeus (Kat. No. 111)³⁹⁹, kalsedondan scarabaeus (Kat. No. 112)⁴⁰⁰, 3 adet fayanstan scarabaeus (Kat. No. 113-114-115)⁴⁰¹; yadeitten mühür (Kat. No. 116)⁴⁰²; altından scarabaeus çerçevesi (Kat. No. 117)⁴⁰³; 2 parçadan oluşan altından yüzük (Kat. No. 118)⁴⁰⁴; elektrumdan yüzük parçası (Kat. No. 119)⁴⁰⁵; gümüşten yüzük (Kat. No. 120)⁴⁰⁶; tunçtan keser (Kat. No. 121)⁴⁰⁷; tunçtan balta (Kat. No. 122)⁴⁰⁸; 3 adet tunçtan keski (Kat. No. 123-124-125)⁴⁰⁹; hematitten ağırlık (Kat. No. 126)⁴¹⁰; sfenks formunda

³⁹¹ Süel ve Süel 2008, 185.

³⁹² Helft 2010, no. 128; Kozal 2006, no. 438; Helft 2010, no. 129.

³⁹³ Kozal 2006, no. 434-437; Helft 2010, no. 130-133.

³⁹⁴ Kozal 2006, no. 439-440; Erkanal-Öktü 2004, 245-252; 5b; Güney 2014, 220, KN. 51, LN. XLV-3.

³⁹⁵ Cline 1991, 354 no. 146; Uluburun 2006, 600, no. 112; Weinstein 2008a, 358, no. 223.

³⁹⁶ Cline 1991, 340 no. 103; Uluburun 2006, 601, no. 113; Weinstein 2008ç, 360-361, no. 227.

³⁹⁷ Uluburun 2006, 601, no. 114; Weinstein 2008c, 360, no. 226.

³⁹⁸ Uluburun 2006, 601, no. 115; Weinstein ve Aruz 2008, 361-362, no. 229.

³⁹⁹ Uluburun 2006, 602, no. 116.

⁴⁰⁰ Uluburun 2006, 602, no. 117; Weinstein 2008d, 361, no. 228.

⁴⁰¹ Cline 1991, 350-352, no. 133, 135, 138; Uluburun 2006, 602-603, no. 118-120.

⁴⁰² Cline 1991, 338, no. 101; Uluburun 2006, 603, no. 121.

⁴⁰³ Cline 1991, 321-322 no. 50; Uluburun 2006, 614, no. 139.

⁴⁰⁴ Cline 1991, 333 no. 89; Uluburun 2006, 613, no. 137.

⁴⁰⁵ Cline 1991, 333, no. 88; Weinstein 2008b, 360, no. 225.

⁴⁰⁶ Cline 1991, 333-334, no. 90.

⁴⁰⁷ Cline 1991, 541, no. 730.

⁴⁰⁸ Cline 1991, 543, no. 731.

⁴⁰⁹ Cline 1991, 544, no. 739, no. 740, no. 741.

⁴¹⁰ Cline 1991, 562, no. 804.

tunçtan ağırlık (Kat. No. 127)⁴¹¹; sinek formunda tunçtan ağırlık (Kat. No. 128)⁴¹²; tunçtan heykelcik (Kat. No. 129)⁴¹³; fildişiinden kutu (Kat. No. 130)⁴¹⁴; fildişiinden el formunda kaşık (Kat. No. 131)⁴¹⁵; kozmetik kaşığı kılıfı (Kat. No. 132)⁴¹⁶; fildişiinden kulp (Kat. No. 133)⁴¹⁷; devekuşu yumurtasından 3 adet rhyton (Kat. No. 134-135-136)⁴¹⁸ Mısır kökenli buluntular olarak karşımıza çıkar. Batık İ.Ö. 15-14. yüzyıllar arasına tarihlendirilen buluntuları barındırdığından XVIII. Hanedan dönemine tarihlendirilmektedir.

Geç Tunç Çağı'nın sonlarına tarihlenen Gelidonya Batığı'ndan malzemesi belirtilmemiş scarabaeus (Kat. No. 137)⁴¹⁹, 2 adet fritten scarabaeus (Kat. No. 138)⁴²⁰, fritten levha (Kat. No. 139)⁴²¹, fildişiinden (ya da kemik) scarabaeus (Kat. No. 140)⁴²² ve fritten levhanın (Kat. No. 141)⁴²³ Mısırlı ve Mısır etkili buluntular olduğu belirtilmektedir. Buluntular dikkate alındığında geminin XVIII-XX. Hanedanlar arasına tarihlendirilmesi söz konusudur.

Adana Müzesi Müdürlüğü'nün envanterine satın alma yoluyla kayıt olan 4 adet scarabaeus Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir (Kat. No. 142-143-144-145)⁴²⁴. Buluntuların XVIII. Hanedana tarihlendirilmesi söz konusudur.

Yukarıda değindiğimiz, yazılı kaynaklarda kalem kalem dökümü yapılan, Mısır ve Hitit kraliyet aileleri arasındaki hediyeleşmenin boyutlarını gözler önüne seren ve arkeolojik çalışmalar vasıtasıyla bir gün varlıklarını gün yüzüne çıkarmayı ummuduğumuz malzeme ile 115 adet buluntunun elçiler, ticaret, bölgede çalışmaya

⁴¹¹ Pulak 2008e, 369-371, no. 235a.

⁴¹² Pulak 2008e, 369-371, no. 235f.

⁴¹³ Uluburun 2006, 596, no. 103; Pulak 2008d, 345-346, no. 212.

⁴¹⁴ Uluburun 2006, 85, no. 37; Pulak 2008b, 330-333, no. 199a, 199b; Pierrat-Bonnefois 2008, 333-334 no. 200; benzerleri için bkz. Caubet 2008, 334, no. 201; Hakimian 2008b, 334-335, no. 202.

⁴¹⁵ Uluburun 2006, 608, no. 129; Pulak 2008ç, 338-339, no. 205a.

⁴¹⁶ Uluburun 2006, 608, no. 130; Pulak 2008ç, 338-339, no. 205b.

⁴¹⁷ Uluburun 2006, 608, no. 131; Pulak 2008c, 336-338, no. 204; Kamid el-Loz'dan ele geçmiş benzer formdaki kulp için bkz. Hakimian 2008c, 336, no. 203.

⁴¹⁸ Cline 1991, 518, no. 658, no. 659; Pulak 2008a, 324, no. 194a.

⁴¹⁹ Cline 1991, 340, no. 102.

⁴²⁰ Cline 1991, 351, no. 136, no. 137.

⁴²¹ Cline 1991, 337, no. 98.

⁴²² Cline 1991, 354, no. 145.

⁴²³ Cline 1991, 337, no. 98.

⁴²⁴ Poncy vd. 2001, 9-37, no. 107, no. 108, no. 111, no. 129.

gelen usta ya da işçiler vasıtasıyla Anadolu topraklarına geldiklerini varsaymamız mümkündür.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DENİZ KAVİMLERİ GÖÇÜ VE SONRASI

5.1. Deniz Kavimleri Göçü

III. Ramesses'in (İ.Ö.1183/82-1152/51) 8'inci saltanat yılına tarihlenen ve Medinet Habu tapınağında yer alan kayıtlarda "...Hattuşa Ülkesi'nin hiçbir krallığı onlara karşı koyamadı... Ateş saçarak Mısır'a doğru geldiler."⁴²⁵ şeklinde betimlenen dalga, literatürde "Deniz Kavimleri" ya da "Deniz Halkları" olarak tanımlanır. Metnin devamında "...Karkamış, Arzawa, Alashiya yakılıp yıkıldı..." ifadesinden de anlaşıldığı üzere Anadolu ve Anadolu kıyıları üzerinden Kıbrıs ve sonrasında da Mısır'a ulaşan bu halkların geldikleri topraklar hakkında farklı görüşler mevcuttur. Nereden gelirlerse gelsinler Hitit devletinin yıkımında büyük rol oynadıkları aşîkârdır. II. Şuppiluliuma, muhtemelen firavun Merenptah'tan tahıl yardımı istediği sırada bu dalganın ilk etabıyla uğraşmaktaydı. Sonrasında yaşanan Kaşka saldırıları ve başkent Hattuşa'nın yağmalanması da gerçekleşince Hitit için çöküş kaçınılmaz bir hal aldı ve İ.Ö. 1190'da Hitit devleti tarih sahnesinden silindi⁴²⁶. Arşivler yaklaşık dört yüz yıl suskun kaldı.

5.2. Mısır'ın Üçüncü Ara Dönemi: XXI.-XXIV. Hanedanlar

XX. Hanedan'ın son firavunu XI. Ramesses'in ölümünden sonra Mısır, "Üçüncü Ara Dönem'e (İ.Ö. 1070/69-714) girer. Bu ara dönemde Mısır'da XXI. (İ.Ö. 1070/69-946/45), XXII. (İ.Ö. 946/45-736), Yukarı Mısırlı Yöneticiler (İ.Ö. yak. 870-yak. 730), XXIII. (M.Ö yak. 765-722) ve XXIV. (İ.Ö. yak. 740-714) hanedanların saltanatı görülür.

XXI. Hanedan firavun Smendes (İ.Ö. 1070/69-1044/43) ile başlar, II. Psusennes (İ.Ö. 960/59-946/45) ile biter. Bu dönemde Mısır, Asya'daki üstlerini yitirirken doğu çölleri ile Nubia madenlerinin denetimi de Mısır'ın elinden çıkar. Delta'nın kuzey doğusundaki Tanis kentini başkent olarak seçen bu hanedanlık, bundan dolayı Tanisliler olarak da bilinmektedir⁴²⁷. Thebes kentinde bu dönemde Amun rahipliğinin gücünü

⁴²⁵ Smith 1998, 217-218; Brandau ve Schickert 2003, 314; Warburton 2003, 99-100; o

⁴²⁶ Kaya 2011, 199.

⁴²⁷ Poole 2005, 922.

arttırdığı, el-Hiba'dan Aswan'a kadar vadinin ve nehirdeki taşımacılığın Thebesli Amun rahiplerinin denetimi altında olduğu bilinse de bu aynı anda çifte bir monarşinin Mısır'da hüküm sürdüğü anlamına gelmez⁴²⁸. Zaman zaman kraliyet unvanı taşıyan Thebesli rahipler, bu unvanlarını firavunun izniyle kullanmışlardır. Smendes'ten sonra tahta geçen Amenemnesut'un (İ.Ö. 1044/43-1040/39) kısa süren saltanatını I. Psusennes (İ.Ö. 1044/43-994/993) takip eder. Thebes ve Tanis kentleri arasında evlilik yoluyla da desteklenen siyasi yakınlık, bu firavun zamanında da devam etmiştir. Thebes'in o dönemdeki yüksek rahibinin ölümünden sonra kentte iç karışıklıklar ortaya çıkmış, muhalifler batı çölündeki vahalara sürülmüştür.

Firavun Amenemope (İ.Ö. 996/95-985/84) ve Osorkon'un (İ.Ö. 985/84-979/78) ardından tahta çıkan Siamun (İ.Ö. 979/78-960/59) döneminde Filistin bölgesine sefere çıkmıştır. Sefer sonucunda Gezer kenti Mısır egemenliği altına girer. Çatışmaların uzamaması adına çeyizi Gezer kenti olan Siamun'un kızı, kral Salomon (Süleyman) ile evlendirilmiştir. Evlilik sonucunda yapılan anlaşmayla Aşdod ve Şaruhen kentleri Siamun'un denetimine girmiştir⁴²⁹. Hanedanın son firavunu II. Psusennes (İ.Ö. 960/59-946/45) zamanında Tanis krallarının paralı asker olarak kullandığı Libyalı kabile şeflerinin etkinliği artmış, firavunun gücü yok denecek hale gelmiştir. Bu sıralarda Libya kökenli bir aile, Orta Mısır'daki Herakleopolis'te yerel hâkimiyeti ele geçirmiş, Tanis krallarının iktidarına son vermiş ve XXII. Hanedanı (İ.Ö. 946/45-yak. 736) kurmuştur.

Yaklaşık iki yüz yıl kadar Mısır'a hâkim olan bu hanedanlık döneminde Mısır, geçmişte yaşadığı hareketli dönemlere geri döner. XXII. Hanedan, Bubastis kentinden Libyalı bir ailenin mensubu firavun I. Sheshonq (İ.Ö. 946/45-925/24) ile başlar V. Sheshonq (İ.Ö. yak. 774-736) ile biter. Kurucusundan dolayı XXII. Hanedan'a "Bubastis'ten olan Hanedanlık" da denir⁴³⁰. Libya bölgesinde ortaya çıkan sorunları kökten çözmek adına bu ülkeye düzenlediği seferden sonra getirdiği Libyalı esirlerin çoğunu Bubastis çevresine yerleştiren III. Ramesses döneminden beri Libyalılar, bölgedeki yerel halkla kaynaşma eğilimi göstermiştir. I. Sheshonq saltanatı sırasında, oğlu Osorkon'u eski kraliyet soyundan gelen bir prenses ile evlendirmiş, diğer oğlu

⁴²⁸ Kessler 1998ç, 271.

⁴²⁹ Hornung 2004, 130-132.

⁴³⁰ Van Siclen 2005, 947.

İputi'yi de Amun yüksek rahibi unvanı ile Thebes'e göndermiş ve bu şekilde geçmiş dönemin geleneklerine uyum sağladığını göstermiştir. Kral Rehoboam, İsrail üzerine İ.Ö. 925'da sefer yapan Sheshonq'a Süleyman tapınağının hazinesini vermiştir. Firavunun faaliyetleri Karnak tapınağında "Bubastisliler Kapısı"ndaki yazıtta belirtilmektedir. Firavunun sefer sırasında Megiddo'da diktirdiği 3 metre uzunluğunda, üzerinde kartuşunun yer aldığı stel parçaları, kentte yapılan araştırmalar sonucunda ele geçmiştir⁴³¹.

Mısır, Kral Süleyman'ın devletinin bölünmesi sonucu İsrail'in güç kaybetmesine rağmen bölgedeki etkisini koruyamaz. Bu dönemde, bağımsız bir kent devleti olmayı sürdüren Byblos ile ilişkiler yeniden kurulmuştur. Firavunun heykelini hediye olarak Byblos kralına göndermesi bu yakınlaşmanın bir kanıtıdır. I. Sheshonq'un ardından saltanatı sırasında ortak kral ilan ettiği oğlu I. Osorkon (İ.Ö. 925/24-yak. 890) tahta geçer. I. Osorkon oğlu Sheshonq'u Thebes yüksek rahipliğine getirerek geleneğe sahip çıkmıştır. Ölümünün ardından Tanis'te bulunan kraliyet mezarına gömülen yüksek rahip Sheshonq'un oğlu Harsiese (Yukarı Mısır hükümdarı olarak İ.Ö. yak. 870-850) Yukarı Mısır'ın askeri yönetimini Herakleopolis prensi ile paylaşır duruma gelmiş, babası gibi güçlü bir konum elde etmiştir.

I. Osorkon'un ölümünden sonra tahta geçen I. Takelot (İ.Ö. yak. 890-877) hakkında elimizde fazla bilgi yoktur. I. Takelot'un ardından tahta kısa süreliğine II. Sheshonq (İ.Ö. yak. 877-875) çıkmış, onu da hanedanın en bilinen firavunu II. Osorkon (İ.Ö. yak. 875-837) takip etmiştir.

Tanis'te ele geçen muhtemelen II. Osorkon'un iktidarının ilk yıllarına ait olan heykeli üzerindeki yazıt, ülkedeki iç politikasını yansıtmaktadır. Yazıtın girişinde adı tespit edilemeyen bir tanrıdan kendisini tanrıların hoşuna gitmeyen bir şey yapmaktan korumasını ve tanrıların yararına yaptığı işlerde kendisini desteklemesini dileyen firavun, kraliçesiyle birlikte yıldönümü şenliğine katılabilmesi ve çocuklarının muzaffer ordularına komuta edebilmesi için dua eder durumda betimlenmektedir. Döneminde Önasya ile yoğun ticari ilişkilerin geliştirildiği görülmektedir. II. Osorkon, dedesi ve babası gibi Byblos kralına heykelini göndermiştir. Üzerinde firavunun adı bulunan kaymaktaşıdan kaplar, Fenike ticaret malı olarak Filistin'deki Samiriye'den İspanya'ya

⁴³¹ Kessler 1998ç, 272.

kadar yayılmıştır. II. Osorkon yaşlanınca oğlu Takelot'u kral naipliğine getirir ve ölümünün ardından II. Takelot (İ.Ö. yak. 841-816) Yukarı Mısır tahtına oturur⁴³². II. Takelot'un saltanatının 11. yılında Thebes'te çıkan karışıklıklardan dolayı Orta Mısır bölgesindeki el-Hiba kalesindeki veliaht Osorkon, Thebes'e gelip asileri cezalandırmıştır. “Bubastisliler Kapısı”nda bulunan yazıtlardan öğrendiğimiz kadarıyla el-Hiba'ya dönmeden önce önemli konumlara güvendiği adamlarını yerleştiren Osorkon, Karnak tapınağının yararına bazı fermanlar da yayınlamıştır⁴³³. Kaynaklarda XXII. Hanedan'ın saltanatı sırasında Yukarı Mısır'a hâkim olan bir dizi kralın varlığı dönem içindeki karışıklığın kanıtıdır. Delta bölgesinde ise bu dönemde II. Pedubastis (İ.Ö. yak. 765-732/30) adlı bir hükümdarın adı duyulur.

Manetho'ya göre kurucusu sayılan II. Pedubastis (İ.Ö. yak. 765-732/30) ile başlayan XXIII. Hanedan, IV. Osorkon (İ.Ö. yak. 732/30-722) ile biter. Bu hanedanı Sais bölgesinde hüküm süren XXIV. Hanedan (İ.Ö. yak. 740-714) takip eder. XXIV. Hanedan Tefnakht (İ.Ö. yak. 740-719) ile başlar Bikharis (İ.Ö. 719-714) ile biter. Her iki hanedan döneminde yaşananların ortak özelliği Mısır'da yaşanan iç karışıklıklar ve yönetim zaaflarıdır.

5.3. Mısır'ın Geç Dönemi: XXV-XXXI. Hanedanlar

Kuş Hanedanı olarak da bilinen ve firavun Kashta (İ.Ö. 746'dan önce) ile başlayan ve Tanutamun (İ.Ö. 664-yak. 655) ile biten XXV. Hanedan (İ.Ö. 746'dan önce-yak. 655), Mısır'da “Geç Dönem”i başlatır. Bu yeni hanedanlık, Nubia'da ortaya çıkmış, bölgedeki nomadlara karşı üstünlük sağlamış, Napata, Dongola ve Sais gibi merkezlerin yer aldığı önemli ticaret rotalarının üzerinde gelişmiştir. Aşağı Nubia'nın kontrolünü elinde tutarken, Amun kararnamesiyle de Thebesli önemli aileler tarafından firavun olarak tanınmışlardır. Karnak Amun'u ile Napata Amun'unun teolojik olarak birbiriyle ilişkilendirilmesi, bunun en önemli göstergesidir. Taç giyme törenleri ve Napata, Kawa, Pnubs gibi merkezlerde bulunan kutsal yerlere yaptıkları ziyaretlerle kendilerine özgü yanları bırakmayan bu hanedanlık, Mısır'a “Kuş Rönesansı”nı

⁴³² Hornung 2004, 133-134; Schulz 1998, 528.

⁴³³ II. Takelot'un ölümünden sonra tahta veliaht prens Osorkon'un yerine III. Sheshonq'in geçmesinin olası nedenleri hakkında bkz. Baines ve Malek 1986, 44.

yaşatmıştır⁴³⁴. Sais'te kendini kral ilan eden XXIV. Hanedan'ın kurucusu Tefnakht ve ardılı üzerine sefere çıkan firavun Piye (İ.Ö. yak. 746-715), hem bu hanedanı sonlandırmış hem de Orta Mısır'daki küçük çaplı krallıkları ele geçirmiştir. Bundan sonra Delta bölgesindeki prensler Kuş hanedanını Mısır'ın asli yöneticileri olarak tanımışlardır.

İ.Ö. 772 yılında Assur birlikleri, Samaria'nın düşmesinin ardından İsrail'in tümünü işgal etmiştir⁴³⁵. Delta bölgesinde konumlanan prenslikler için tehlike anlamına gelen bu durum üzerine Kuş hanedanı, Delta'daki prensliklere destek olmak adına harekete geçmiştir. İ.Ö. 701'de Assur kralı Senharib, üzerine gönderilen Mısır kuvvetlerini geri püskürtmüş, Kudüs'ü almıştır. İ.Ö. 671 yılına gelindiğinde Assur Mısır üzerine saldırmış ve Memphis Assurlular tarafından alınmıştır⁴³⁶. Orta Mısırlı prensler, Assurlular ile işbirliği yaparken Delta'lı prensler Assur'a karşı tavır almışlardır. Saisli bir prens olan Necho, bu karmaşada konumunu güçlendiren tek yönetici olmuştur. İ.Ö. 664'de Assur, Kuş hanedanının isyanlarına karşılık olarak Thebes üzerine yürümüş, kenti yağmalamış, kentten Assur'a büyük çaplı sürgünler gerçekleştirmiştir. Yine de Yukarı Mısır'da hâkimiyet, Kuş hanedanında kalmıştır⁴³⁷.

Kuş hanedanının son yıllarında Delta'da ön plana çıkan Libyalı yerel hükümdarlardan Necho, "Saisliler Hanedanı" adı verilen XXVI. Hanedan'ın (İ.Ö. 664-525) kurucusu kabul edilir. I. Necho (İ.Ö. 610-595), XXV. Hanedan'ın son kralı Tanutamun'a (İ.Ö. 664-yak. 655) karşı savaşıırken ölünce yerine Assurluların desteğiyle oğlu I. Psammetichus (İ.Ö. 664-610) geçer. Tanutamun'a karşı bir harekâta girişen dönemin Assur kralı Assurbanipal, Mısır'ı yağmalar. Assur, Babil'de yaşanan isyan nedeniyle ilgisini Mısır'dan çeker ve I. Psammetichus Aşağı Mısır'da firavun olarak tanınır⁴³⁸.

⁴³⁴ Leclant 2005, 510-515.

⁴³⁵ Hornung 2004, 137; Assur, III. Tiglat-Pileser döneminde Suriye-Filistin bölgesindeki kent devletlerine saldırır. Bu durum Mısır için de önem teşkil eder. İ.Ö. 731'de Assur Şam'ı alır. Helck 2005, 171.

⁴³⁶ Baines ve Malek 1986, 45; kentin alınmasının ardından doktor, memur ve esnaf sınıfına ait çok sayıda kişi Assur'a sürgün edilir. Aşağı Mısır, bir Assur bölgesi şeklinde düzenlenirken Memphis, Assurca bir ad alır. Kentin başına Assurlu bir vali getirilir. Kent İ.Ö. 669'da firavun Taharka tarafından geri alınır. Helck 2005, 172.

⁴³⁷ Kessler 1998ç, 273.

⁴³⁸ Kessler 1998ç, 273; İ.Ö. 652'de Assurbanipal ve Babil tahtında oturan Şamaş-şum-ukin arasında çıkan gerginlikte Mısır, tıpkı Lydialı Gyges gibi Babil'in müttefiki olurken Gyges, Mısır'a İonialı ve Karialı paralı askerler yollar. Helck 2005, 173.

Bu hanedan ile birlikte ordusundaki eksik ve güçsüz tarafları daha iyi anlayan Mısır, ilk kez bu firavun döneminde Ionialı ve Karialı paralı askerleri ordusuna katmıştır. Herodotos tarafından Mısır'ı paylaşmış 12 kraldan biri olarak tanımlanan I. Psammetichus, Delta'nın parçalanmışlığına son verir⁴³⁹. I. Psammetichus, Yukarı Mısır'ı da ülkesine katma için girişimlerde bulunmuştur. Firavun, kızı Nitocris'in Thebes'te bulunan Etiyopya hanedanı kökenli "Tanrı Amun'un Eşi" unvanında bulunan prenses II. Shepenupet tarafından evlat edilmesini sağlamış, bununla XXVI. Hanedan'ın tüm Mısır'a egemen olmasının yolunu açmıştır⁴⁴⁰. Napata bölgesinde Etiyopyalılar ile arayı bozmaktan kaçınan I. Psammetichus, saltanatı boyunca II. Shepenupet'in ölünceye kadar Thebeses'teki makamını korumasını sağlamıştır.

Mısır, I. Psammetichus döneminde Önasya'da ortaya çıkan yeni güç dengesinde yerini korumak adına Babil'e karşı savaşında Assur'un yanında yer almıştır. Mısır ordusu, İ.Ö. 616 yılının yazında geçen muharebelerde Assur'a yardım amacıyla Mezopotamya'ya geçmiştir. Savaşın başında Assur ve müttefikleri başarılı olmuştur. Fakat Medlerin Babil'in yanında yer almasıyla İ.Ö. 612'de başkent Nineve düşmüştür. Assur, Mısırlıların desteğini de alarak ordusunun gerideki askerleriyle mücadeleyi II. Assur-uballit'in (İ.Ö. 611-609) önderliğinde Harran'da sürdürmüştür. Babil birlikleri kente doğru ilerlemiş, bu esnada I. Psammetichus hayatını kaybetmiştir⁴⁴¹.

I. Psammetichus'in yerine tahta geçen oğlu II. Necho (İ.Ö. 610-595), Harran'ın düşmesinden sonra Fırat'ın doğusunu savaşın galipleri Babil ve Med koalisyonuna bırakmıştır. II. Necho, iktidarının ilk yılında İ.Ö. 609'da Asya seferine çıkmıştır. Megiddo'da karşı karşıya geldiği Yahuda kralını mağlup etmiş, bu ülkeyi vergiye bağlamıştır. Bu seferin sonucunda Fenike kıyısında yer alan kentler, Mısır'ın egemenliği altına girmiştir. Necho, ana karargâhını muhtemelen Assur-uballit'in sürgün dönemi geldiği Asi Nehri üzerindeki Riblah'da kurmuştur. Necho'nun II. Ramesses'ten bu yana Suriye'ye ayak basan firavun olması Mısır'ın eski günlerine geri dönüşü gibi algılansa da bu durum, uzun sürmemiştir. Mısırlıların Fırat'ın doğusuna geçme girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İ.Ö. 605'de prens Nabukadnezar yönetimindeki Babil ordusu tarafından Karkamış civarında ağır bir yenilgiye uğratılan Necho, Mısır'a geri

⁴³⁹ Herodotos, II. 147; 151.

⁴⁴⁰ Kessler 1998ç, 273; Hornung 2004, 140.

⁴⁴¹ Helck 2005, 173.

döner. Babillilerin Mısır'a ilerlemesini İ.Ö. 602'de durduran II. Necho, Filistin'deki küçük devletleri Babil'e karşı ayaklandırmıştır. Süreç, İ.Ö. 597'de Babil'in Kudüs'ü fethetmesi ve Mısır karşıtı olan birinin kral ilan edilmesi ile sonuçlanmıştır⁴⁴².

Denizcilik alanında önemli faaliyetlerde bulunan II. Necho, Akdeniz ve Kızıldeniz'e hâkim olmak ister. Yunanlılar örnek alınarak 3 sıra kürekli gemilerden oluşan deniz filosu kurulmuştur. Kaynaklarda firavunun talimatıyla ücretli Fenikeli denizcilerin ilk kez Afrika kıtasının etrafını gemiyle dolaştıkları belirtilmektedir⁴⁴³. Nil Nehri'ni Kızıldeniz'e bağlayarak Akdeniz'e ulaşmayı amaçlayan kanal açma çalışmasına başlanmış, kanal Pers hâkimiyeti döneminde I. Darius saltanatında kullanıma açılmıştır⁴⁴⁴.

II. Necho'nun ölümü üzerine oğlu II. Psammetichus (İ.Ö. 595-589) tahta geçer. Firavun II. Psammetichus'un dış politikadaki öncelikli hedeflerinden biri ülkenin güneyidir. Dönemin ünlü Nubia kralının Mısır'a saldırmasından çekindiği için generalleri Amasis ve Potasimto'yu İ.Ö. 591 yılında sefere gönderir. Sefer sırasında Napata kuşatılmıştır. Ebu Simbel'de yaptıkları *graffitolar*dan Mısır ordusunun Kariyalı, Fenikeli, Yahudi ve Yunan askerlerinden meydana geldiği anlaşılmaktadır. Sefer sonucunda Nubia kralı daha güneye kaçmış ve başkent Meroe kenti olmuştur. Bu firavun döneminde Babil ile iyi geçinilmiş, Filistin bölgesinin iç meselelerinden uzak kalınmıştır⁴⁴⁵.

II. Psammetichus'tan sonra tahta geçen firavun Apries (İ.Ö. 589-570), saltanatının başında Yahuda kralı ile Fenike kentlerinin Babil'den ayrılmasını desteklemiştir. Bu esnada Kudüs'ü kuşatan Babil kralı Nabukadnezar, Apries'in çabalarına rağmen kenti ele geçirmiştir. İ.Ö. 586 yılında Yahudi nüfusun büyük çoğunluğunun "Babil Sürgünü" başlamıştır. Bunun sonucunda çok sayıda Yahudi Mısır'a sığınmış, bunların çoğu daha sonraları Mısır ordusuna paralı asker olarak katılmıştır. Birinci Şelale civarında yer alan Elephantin'deki Yunan garnizonu ayaklanıp adayı tek edince bu dönemde adada askeri nitelikli Yahudi kolonisi ve Daphnai antik

⁴⁴² Kessler 1998ç, 273.

⁴⁴³ Hornung 2004, 142.

⁴⁴⁴ Kessler 1998ç, 273; Holladay, Jr. 2005, 959; Paice 2005, 741.

⁴⁴⁵ Hornung 2004, 143.

kenti (Tell el-Defenneh) kurulmuştur⁴⁴⁶. Apries'in bundan sonraki iktidarı barış içinde geçer. İ.Ö. 586'da Thebes'de "Tanrı Amun'un Eşi" makamına kralın kız kardeşi Anhneseferibre getirilmiş, Anhneseferibre ve yanındaki deneyimli memurlar, Thebes'teki "tanrı devleti"ni Persler ülkeyi fethedene kadar 60 yıl boyunca yönetmiştir⁴⁴⁷.

Libyalılar, Kyrene'de bulunan Yunanlılara karşı firavundan yardım istemişlerdir. Yunanlılardan oluşan paralı askerleri yine Yunanlılara karşı kullanmayan Apries, Libya'ya Mısırlı unsurları ağır basan bir ordu göndermiştir. İ.Ö. 570'de yılındaki bu müdahale, Kyreneli Yunanlıların başarısıyla sonuçlanmıştır⁴⁴⁸. Müdahalenin akabinde karmaşadan faydalanan Apries'in generali Amasis, isyanı bastırmakla görevli olduğu halde Mısır'daki Yunanlıların ve Karyalıların desteğini almış ve isyanın lideri haline gelmiştir. Firavun Apries, generali Amasis ile yaptığı savaşlardan birinde hayatını kaybetmiştir⁴⁴⁹.

Tahta geçen firavun Amasis (İ.Ö. 570-526), çatışmaları sonlandırmış, Mısırlı, Yunanlı ve Libyalıları uzlaştırmayı başarmış ve Mısır'a bir "Sais Rönesansı" yaşatmıştır. Mısır'ın ekonomisinin güçlenmesi adına dış ticaretin önemini ve yakın komşuları Yunanlılarla dostane ilişkiler kurma gereğini iyi kavrayan Amasis, Delta'nın batısında Akdeniz'den gelen bütün malları ülkeye sokma tekeline sahip Miletos kolonisi Naukratis'i Yunanlılara bırakmıştır. Bunun karşılığında ülkede bulunan diğer bütün Yunan yerleşmeleri ortadan kaldırılmıştır. Yunanlıların ve diğer yabancıların tek bir yerde toplanmasından Mısırlılar, elde ettikleri ticari ayrıcalıklardan da Yunanlılar muhtemelen hoşnut kalmışlardır. Mısır'daki ilk Yunan *polisi* olan Naukratis, bu şartlar altında kurulmuştur. Herodotos, Naukratis'in yönetiminde Ionya'dan Khios, Teos, Phokaia, Klazomenai, Dorlardan Rhodos, Knidos, Halikarnassos, Phaselis, Aiolia'dan Mytilene'nin hâkim olduğunu ayrıca bu kentte Aiginalılar'ın Zeus, Samoslular'ın Hera ve Miletoslular'ın Apollon tapınağı kurduğunu ifade etmiştir⁴⁵⁰. Amasis döneminde

⁴⁴⁶ Kessler 1998ç, 273; koloninin İ.Ö. 5. yüzyılın sonunda yaşadığı değişimler, Aramice yazılı papirüslerden takip edilmektedir. Hornung 2004, 144.

⁴⁴⁷ Hornung 2004, 144.

⁴⁴⁸ Leahy 2005, 538.

⁴⁴⁹ Kessler 1998ç, 273-275.

⁴⁵⁰ Herodotos, II. 178.

Philae’de bir İsis tapınağı ile Baharia ve Siwa vahalarında da yeni tapınaklar yapılmıştır⁴⁵¹.

O dönemde Yunan dünyasında Mısır’dan ithal edilen en önemli ürün tahıldır. Bunun yanında papirüs ve keten de önemli ithalat maddeleri arasındadır. Yunanlıların Mısır’a getirdiği şarap, Mısır için önemli bir ithalat maddesidir. Mısırlılar şarap üreticisi olsa da dönemin Yunan şaraplarının kalitesi fazladır. Naukratis’de ele geçmiş Yunan amphoralarına ait damgalı kulplar, yapılan ticaretin en büyük kanıtıdır. Yunanlılardan ithal edilen zeytinyağı da Mısır’ın ithal ettiği bir diğer önemli maddedir. Bunların yanı sıra Mısır’a gümüş satarak büyük gelir elde eden Yunanlılar, zaman içinde daha güçlü hale gelirler.

Amasis, selefi Apries’in kız kardeşinin Thebes’teki hâkimiyetini tanımıştır. İktidarının ilk yıllarında Mısır’ın siyasi ve ticari gücünü Filistin bölgesinde kabul ettirmeyi başarmıştır. Herodotos’tan Roma İmparatorluk Dönemi’ne kadar birçok antik yazarın övgüyle söz ettiği Amasis, Yunan ana karasıyla da önemli ilişkiler kurmuştur. Amasis, Delphoi’deki Apollon Tapınağı’nın yeniden yapılmasına yüklü bir miktarda katkıda bulunmuş, Rodos adasında bulunan Lindos kentine ve Samos’a da değerli armağanlar göndermiştir⁴⁵².

Amasis’in saltanatı sırasında güçlenen Pers devleti, firavunun Babil’e karşı yürüttüğü tarafsızlık politikasından vazgeçmesine neden olmuştur. Herodotos’a göre Babil, Lidya ve Sparta’nın Persler’e karşı oluşturduğu savunma birliğine Mısır katılmış fakat savaşlarda yer almamıştır⁴⁵³. İ.Ö. 546’da Lidya kralı Kroisos, Persler’e yenilir. İ.Ö. 539 yılında Babil, Persler tarafından ele geçirilir⁴⁵⁴. Artan Pers tehlikesi nedeni ile Amasis, Perslerle yapılacağını kesin olarak gördüğü savaşa karşı ordusunu güçlü durumda tutmak istemiştir. II. Kyros’un doğuda uğraştığı sıkıntıları fırsat bilerek sulama kanallarını onartmış ve genişletmiş, bu sayede de tarım ve ticaretin gelişmesini sağlayacak girişimlerde bulunmuştur. Ürün bolluğu, ticaret hacmini arttırırken Memphis başta olmak üzere Delta’daki şehirler hem zenginleşmiş hem de kalabalıklaşmıştır⁴⁵⁵.

⁴⁵¹ Kessler 1998ç, 274; Naukratis hakkında bkz. Leonard, Jr. 2005, 678-681.

⁴⁵² Hornung 2004, 144.

⁴⁵³ Herodotos, I. 77.

⁴⁵⁴ Paice 2005, 739.

⁴⁵⁵ Baines ve Malek 1986, 47.

Amasis'in saltanatı sırasında hayatını kaybeden II. Kyros'un yerine Pers tahtına İ.Ö. 529'da Cambyses geçer. Amasis, Perslerin hâkimiyeti altındaki Fenikelilerin ve İonyalıların donanmalarını kullanmış, Yunan adalarıyla özellikle de Sisam Adası'nın yöneticisi Polykrates ile anlaşmıştır. İ.Ö. 525 yılının Mayıs ayında çıkan isyanları bastıran Cambyses, Mezopotamya ve Suriye'yi geçerek Filistin'e ulaşmış ve Mısır'a girmek için iki seçeneği olduğunu görmüştür. Bunlar, Fenike donanmasının yardımıyla denizden Delta'ya girmek ya da Filistin ile Nil arasındaki çölü geçmektir. Cambyses, bu ikilem arasında Gazze önlerinde beklerken Amasis'in Yunanlı komutanlardan Halikarnassoslu Phanes, Amasis'in hizmetinden çıkmış, gemileriyle Gazze'ye gelmiş ve Cambyses'e sığınmıştır. Phanes, Pers kralına Mısır'a karadan girebilmek için çöl çevresindeki Bedevi kabilelerinin liderleriyle anlaşmasını tavsiye etmiştir. Bunun üzerine Bedevi liderleri, Pers ordusunun güzergâhına su tulumları yüklü binlerce deve göndermişlerdir. Böylece ordunun çölü geçebilmesi için gerekli olan su ve yiyecek maddeleri sağlanmıştır. Mısır'a yönelen Cambyses, Pelusion önlerine geldiği zaman Amasis'in öldüğünü öğrenir.

Pelusion'da Perslerin karşısına Amasis'in oğlu III. Psammetichus (İ.Ö. 526-525) çıkar. Ancak tanrıça Neith'in başrahibi unvanlı Mısır donanmasının komutanı Ucahorresnet taraf değiştirmiş ve Persler'in yanında savaşa girmiştir⁴⁵⁶. Sonuçta Mısırlılar yenilmiş, yeni firavun idam edilmiş ve Mısır, Pers devletinin satraplığı haline gelmiştir⁴⁵⁷.

5.4. Hitit Devleti Sonrasında Anadolu'nun Siyasi Durumu

5.4.1. Geç Hitit Krallıkları

Hitit devleti, I. Şuppiluliuma döneminde Akdeniz havzasındaki diğer büyük güçlere rakip hale gelirken, Güneydoğu Anadolu ve Suriye'ye doğru yayılmıştır. I. Şuppiluliuma, bu bölgeleri daha rahat kontrol etmek için oğullarını Karkamış ve Halpa gibi iki önemli kentin yönetimine getirmişti. Bu kentler, Hitit'in yıkımından sonra da onun varisi şeklinde görülmeye devam etmiştir⁴⁵⁸.

⁴⁵⁶ Paice 2005, 739-740.

⁴⁵⁷ Kessler 1998ç, 274.

⁴⁵⁸ Sagona ve Zimansky 2009, 291.

III. Hattuşili'nin Hitit krallığını ilan etmesinden sonra yeğenleri III. Murşili ve Kurunta tahttan uzaklaştırılır. III. Murşili sürgüne gönderilmiş, Kurunta da Tarhuntaşşa bölgesinin yönetimine getirilmiştir. Elimizdeki mühür baskıları ve kaya kabartmaları Kurunta'nın bir süre de olsa "Büyük Kral" unvanını kullandığını göstermektedir. Bu kralın ne zaman öldüğü bilinmese de II. Şuppiluliuma, yazılı belgelerde Tarhuntaşşa'yı işgal ettiğini belirtmektedir. Karadağ ve Kızıldağ'da bulunan kabartma ve yazıtlarda III. Murşili'nin oğlu Hartapu'nun da "Büyük Kral" unvanını kullandığı görülmektedir. Söz konusu unvan, bu devletlerin Hitit devleti kadar etkin ve güçlü olduğunu göstermekten ziyade Hitit kraliyet ailesiyle bağlarını göstermesi açısından önemlidir⁴⁵⁹. Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye bölgesinde, Hitit'in yıkımından sonra ortaya çıkan ve bazen Hitit'in varisi şeklinde de tanımlanan kent devletleri arasında Milidia (Melid), Gurgum (Kurakuma), Kummuh (Kumaha), Pattina (Unqi), Tabal ve Karkamış bulunmaktadır.

Bahsi geçen devletler hakkındaki bilgileri genel hatlarıyla Assur, Urartu ve İsrail kaynaklarından öğrenmekteyiz. Hitit devleti kaynaklarının susmasından sonra İ.Ö. 1110'da Assur kralı I. Tiglat-Pileser (İ.Ö. 1115-1077), Fırat Nehri'ni geçerek Milidia kentine saldırmıştır. Milidia çevresi için "Büyük Hatti Ülkesi" tanımını kullanan kral, sonrasında Akdeniz'e kadar uzanan bir sefer yapmış ve sefer dönüşünde muhtemelen Karkamış kentinin kralı olan İni-Teşub ya da Nini-Teşub adlı bir "Hatti" hükümdarından sadakat sözü almıştır⁴⁶⁰.

Aramiler, Assur'un giderek zayıflamasıyla ortaya çıkan otorite boşluğunu doldurmuş, yeni devletler kurmuş ve mevcut Hitit kentlerini bu kentlerin sanatına yansıyacak şekilde etkileri altına almayı başarmışlardır. Hitit devletlerinin etkinlik alanının güneyinde kalan Damaskos yani bugünkü Şam, Aramilerin kurduğu önemli krallıkların başında gelmekteydi. Kuzeyde kurulan Arami kentleri, muhtemelen Hitit krallıkları ile bölgedeki güç paylaşımı nedeni ile çatışma yaşamışlardı. Zira Til-Barsip, Ya'diya ve Arpad'taki hanedanlıklar yıkılmış ve yerlerine Arami kökenli hanedanlıklar kurulmuştur. Diğer Hitit devletleri ise varlıklarını sürdürmüşlerdir. II. binin sonunda Arami ve Hitit devletleri arasında yaşanan gerilimler, zaman içinde yatışmış, ancak

⁴⁵⁹ Dinçol 1982b, 124; Burney 2004, 167-168; Collins 2007, 75.

⁴⁶⁰ Gurney 2001, 45; Albright 2006, 527; Sagona ve Zimansky 2009, 296.

Assur'un I. Binyılın başında yeniden toparlanmaya başlamasıyla bu sakinlik yerini arka arkaya yaşanan Assur ataklarına bırakmıştır.

Assur-nasir-pal (İ.Ö. 883-859) döneminde bölgedeki Assur gücü kralın saltanatının ilk yedi yılında Fırat'ın doğusuna yaptığı seferler ile tesis edilmiştir. İ.Ö. 876'da Karkamış önlerine gelen Assur-nasir-pal, kentten ağır denilebilecek ölçüde vergi almış, Fırat'ı geçmiş ve Suriye tarafından ilerleyerek denize ulaşmıştır. III. Salmanasar (İ.Ö. 858-824) bu olaydan 18 yıl sonra Fırat'ı geçerek kendisine karşı oluşturulan Karkamış, Patina, Bit Adini ve Sam'al koalisyonunu yenmiş, Karkamış'ı kuşatmış ve işgal etmiştir⁴⁶¹. Buna rağmen Hamat ve Damaskus devletlerinin başını çektiği koalisyon, Salmanasar'ı kısa süre de olsa durdurabilmiştir. Akabinde Assur kralı, Damaskus üzerine yeniden saldırmış ve kent İ.Ö. 804 yılında büyük bir yenilgiyle yüz yüze kalmıştır.

Bu dönemde Assur'un bölgeye olan ilgisi azalmıştır. Bunun nedeni Anadolu'nun doğusunda büyüyen başka bir devletin, Urartu'nun varlığıdır. I. Arğişti (İ.Ö. 786-764) ve II. Sarduri'nin (İ.Ö. 764-734) saltanatında Milidia, Gurgum, Sam'al, Pattina, Arpad, Karkamış, Kumaha ve Hume, Urartu'nun müttefiki olmuşlardır. III. Tiglat-Pileser'in (İ.Ö. 745-727) tahta geçmesi ile İ.Ö. 742 yılında bölgeye yeniden sefer yapan Assur, bu kent devletlerine saldırmış, Urartu kralı II. Sarduri müttefiklerine yardım için gelse de başarılı olamamıştır. İ.Ö. 740 yılına gelindiğinde bölgedeki kent devletleri, tamamen Assur'un tarafına geçmiş görünmekle birlikte İ.Ö. 738'de tekrar ayaklanacaklardır. Assur Devleti, bu durumu affetmez ve bölgeyi ilhaka başlar. III. Tiglat-Pileser'in ardından V. Salmanasar (İ.Ö. 726-722) ve II. Sargon (İ.Ö. 721-705) da bu ilhak politikasına devam ederek İ.Ö. 724'te Hume ve Sam'al, İ.Ö. 720'de Hamat, İ.Ö. 717'de Karkamış, İ.Ö. 711'de Gurgum, İ.Ö. 709'da Kumaha'yı ilhak etmiştir⁴⁶².

5.4.2. Urartu Krallığı

İ.Ö. 9. yüzyıldan itibaren bölgesinde önemli bir güç olan Urartu devletiyle ilgili ilk bilgiler Assur kaynaklarından gelmektedir⁴⁶³. İ.Ö. 1274'te Assur kralı I. Salmanasar'ın (İ.Ö. 1274-1244) ilk saltanat yılında "Rahipliğimin başlangıcında

⁴⁶¹ Dinçol 1982b, 125.

⁴⁶² Çilingiroğlu 1994, 13-21; Gurney 2001, 46.

⁴⁶³ Sagona ve Zimansky 2009, 322.

Uruadri ülkesi ayaklandı...” şeklindeki ifadesi ile Urartu adından ilk kez söz edilmiştir. I. Salmanasar’ın yazıtında Uruadri ülkesinin 8 ülke ve 51 kentten oluştuğu belirtilmektedir. Kralın Uruadri ülkesi için “...benden yabancılaştı, düşmanlık yarattı...” ifadelerinden dolayı Uruadri bölgesiyle ilişkilerin I. Salmanasar’ın babası I. Adad-Nirari (İ.Ö. 1307-1275) dönemine kadar gittiği görülmektedir. Bu ifadelerden sonra Assur kaynaklarından yaklaşık olarak 30 yıl boyunca bölgeyle ilgili bilgi edinemeyiz. I. Tukulti-Ninurta’nın (İ.Ö. 1244-1208) ilk saltanat yılında ise Assur kaynaklarında “Nairi ülkesi” tanımı görülmektedir⁴⁶⁴. Kendisini Babil, Sümer ve Akkad’ın yanı sıra Nairi ülkesinin de kralı olarak gören I. Tukulti-Ninurta, Nairi ülkesinin 43 kralının Assur’a karşı savaştığını ve onları yendiğini belirtmiştir. I. Tiglat-Pileser (İ.Ö. 1115-1077) dönemine gelindiğinde kral, “Prizm Yazıtı” olarak adlandırılan yazıtında İ.Ö. 1112’ye denk gelen üçüncü saltanat yılında “Yukarı Deniz”in kıyısında yer alan ülkelere yürüdüğünden söz etmiştir. Yazıtta 23 Nairi kralının kendisine saldırmak için toplandığını ve onları yendiğini ifade etmiştir. Dicle Nehri’nin kaynağına yakın bir yere diktiği “Sebene-Su Yazıtı”ndan saltanatı boyunca 3 kez “Nairi ülkesi” üzerine sefere çıktığını öğrendiğimiz Assur-bel-kala (İ.Ö. 1074-1057), saltanatının ilk yıllarında “Uruadri ülkesine saldırdığını ve 32 kenti ele geçirdiğini belirtmektedir. II. Adad-Nirari (İ.Ö. 911-891) dönemine gelindiğinde “Uruadri ülkesi” terimi “Uruatri” şeklinde değişmiştir. II. Tukulti-Ninurta (İ.Ö. 890-884) döneminde ise “Nairi ülkesi” tanımındaki ülkeler artık “güçlü Nairi ülkeleri” şeklinde ifade edilmektedir. II. Assurnasir-pal’ın (İ.Ö. 883-859) saltanatında Uruadri ve Nairi adları kaynaklarda daha sık geçer olmuştur⁴⁶⁵.

III. Salmanasar’ın (İ.Ö. 858-824) saltanatına gelindiğinde önceleri dağınık bir görünüm sergileyen Uruadri ve Nairi ülkelerindeki beylikler, siyasi ve askeri açıdan örgütlü bir şekilde Assur’un karşısına çıkmıştır. Bu kral dönemine tarihlenen Balawat Kapısı’nda Salmanasar’ın “Urartulu Arame’nin kenti Şugunia’yı” ele geçirdiği belirtilmekte ve Sugunia kentinin ateşe verilmiş şekilde resmedildiği görülmektedir. Salmanasar, Sugunia dışında Arzaşkun adlı bir kentten ve Arzaşkun Adduri adlı bir

⁴⁶⁴ Sagona ve Zimansky 2009, 318.

⁴⁶⁵ Çilingiroğlu 1994, 1, 5-7, 12-14; Çilingiroğlu 1997, 16-21.

dağın eteğindeki kraliyet kentinden de söz etmiştir. İ.Ö. 832 yılında yaptığı seferde ise “Lutipri oğlu Sarduri” adlı bir kraldan bahsetmektedir⁴⁶⁶.

Madırburç Yazıtı’nda, “...dünyanın kralı, Nairi ülkesinin kralı...savaştan korkmayan kral...” ifadeleri ile kendini tanımlayan Arame’nin (İ.Ö. 858-832) halefi I. Sarduri’den (İ.Ö. 832-825) sonra tahta geçen oğlu İşpuini (İ.Ö. 825-810) ve torunu Menua (İ.Ö. 810-786) dönemlerinde bu krallar, “Biainili ülkesi kralları” olarak tanımlanmıştır⁴⁶⁷. Sınırları batıda Elazığ, doğuda Urmiye Gölü, kuzeyde Ağrı-Iğdır ile güneyde Toroslar olan Urartu krallığı, düzenli ordu ile yapılan askeri seferler sonrasında giderek zenginleşmiştir. Önemli imar faaliyetlerine de girişilen bu dönemde öncelik başkentin korunması için yapılan kalelere ve sulama kanallarına verilmiştir⁴⁶⁸.

Menua’dan sonra tahta geçen oğlu I. Argiştı (İ.Ö. 786-764) döneminde kuzeyde Ağrı, Kars, Erzurum ve Ermenistan bölgeleri yönetim altına alınmış, batıdaki Tabal ülkesi ile temasa geçilmiş, Urmiye Gölü’nün güneyindeki Parsua ve Manna ülkelerine sefer düzenlenmiş ve Erebuni (Arin-berd) ile Argiştihinili (Armavir-Blur)’de idari merkezler kurulmuştur⁴⁶⁹.

Argiştı sonrasında tahta geçen oğlu II. Sarduri (İ.Ö. 764-734) zamanında karşı kıyıda bulunan Malatya ve yerel krallıklara Fırat üzerindeki Kömürhan bölgesinden geçilerek seferler yapılmıştır. Transkafkasya bölgesi ile de yakından ilgilenilmiş, eski vasal krallıklardan Diauchi yeniden alınarak eyalet haline getirilmiştir. Kummuh’a yapılan askeri sefer sonucunda ülke haraca bağlanmış, Halpa’nın kuzeyinde yer alan Arpad (Tell Rifa’ad), Milidu (Malatya) ve Gurgum krallıkları ile kurulan koalisyon sonucunda Kuzey Suriye’yi tamamen kontrolü altına almak isteyen Assur’a karşı savaşmıştır. II. Sarduri’nin yukarıda bahsi geçen koalisyona başkanlık ettiği sırada III. Tiglat-Pileser (İ.Ö. 745-727), Assur kralı olarak bu oluşuma karşı harekete geçmiş, bugünkü Adıyaman civarında yapılan savaşta bu koalisyonu dağıtmıştır. İ.Ö. 753 yılında Assur ordularının Tuşpa yakınlarına doğru ilerlediği Assur kaynaklarında belirtilse de durum şüphelidir.

⁴⁶⁶ Çilingiroğlu 1994, 37-41; Çilingiroğlu 1997, 23.

⁴⁶⁷ Belli 1982, 152, 156.

⁴⁶⁸ Belli 1989, 313-331; Belli 1994, 9-30; Çilingiroğlu 2004, 205-231;

⁴⁶⁹ Çilingiroğlu 1997, 35; Sagona ve Zimansky 2009, 324.

Koalisyonun uğradığı yenilgi sonrası Urartu tahtına I. Rusa (İ.Ö. 734-714) geçmiştir. Tanrı Haldi ve Tanrı Teişeba adına kentler kuran ve Gökçeğöl (Sevan) civarındaki boyları egemenlik altına alan I. Rusa, kült kenti Musasir'e giderek Haldi tapınağında tahta çıkmıştır. Bu esnada Assur tahtında olan II. Sargon (İ.Ö. 721-705) vardır. Ancak ülke içinde yaşanan ayaklanma ve bölgedeki İskit ve Kimmer adındaki yeni tehlike yüzünden Assur'a karşı bir birlik oluşturulamamıştır⁴⁷⁰.

I. Rusa'yı takiben tahta çıkan oğlu II. Arğişti (İ.Ö. 714-685) ve torunu II. Rusa (İ.Ö. 685-645) döneminde krallık, yeniden toparlanmaya başlar. Hızını kaybeden Assur saldırıları, yerini Assur ile yakın ilişkilere bırakmıştır. Bu örneklerin başında Esarhaddon'un (İ.Ö. 680-669) İ.Ö. 673'te Şupria'ya yaptığı sefer sonrasında ele geçirdiği Urartulu kaçakları II. Rusa'ya teslim etmesi gelmektedir⁴⁷¹. İskit ve Kimmer tehlikesi, yapılan anlaşmalar ve bu halklara mensup olanların orduya paralı asker olarak alınmasıyla bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Teişebaini (Karmir-Blur) ve Rusai-URU.TUR (Bastam) kaleleri de önemli merkezler olarak kurulmuştur. II. Rusa döneminde önemli kült merkezleri de tesis edilmiş olup bunlar arasında Rusahinili adını taşıyan, Toprakkale (Kılbani Dağı karşısındaki Rusa Kenti) ve Ayanis Kalesi (Eiduru Dağı karşısındaki Rusa kenti) ile Yukarı Keçikıran Kalesi bulunmaktadır⁴⁷².

II. Rusa döneminde yaşanan bu toparlanma süreci ilerleyen zamanda yerini Bastam ve Ayanis gibi merkezlerin yağmalandığı sıkıntılı zamanlara bırakır⁴⁷³. Urartu tahtında bu süreçte III. Sarduri (İ.Ö. 645-635), Erimena (İ.Ö. 635-?), IV. Sarduri (?), III. Rusa (?) oturmaktadır. Erimena'dan sonra tahta geçen oğlu III. Rusa zamanında Assur devleti ile ilişkiler yeniden yakınlaşmıştır. Assur kralı Assurbanipal'in (İ.Ö. 668-627) Elam zaferi üzerine Nineve'deki "Güneybatı Sarayı" duvarlarında betimlenen ve krala gönderilen diplomatik heyetler arasında III. Rusa'nın heyetinin de yer alması buna duruma örnek gösterilebilir. III. Rusa'dan sonra Urartu tahtına bilinen son Urartu kralı IV. Rusa (İ.Ö. ?-585) oturmuştur. IV. Rusa zamanında artan İskit ve Med saldırılarının da etkisi ile Urartu devleti ortadan kalkmıştır⁴⁷⁴.

⁴⁷⁰ Sagona ve Zimansky 2009, 325, 326.

⁴⁷¹ Salvini 1986, 155-159.

⁴⁷² Çilingiroğlu ve Salvini 1995, 111-124.

⁴⁷³ Çilingiroğlu 2007, 73-89.

⁴⁷⁴ Rollinger 2012, 182.

5.4.3. Phryg Krallığı

Phryg devleti, İ.Ö. 8. yüzyılda Orta Anadolu, Kızılırmak, Konya ve Niğde bölgelerinde yoğunlaşan bir yerleşim göstermiştir. Antik kaynaklarda aktarılan bilgilerin ışığında ise Anadolu’da iki Phrygia olduğu düşünülebilir. Bunlardan batıda olanı “küçük”, doğudaki ise “büyük” Phrygia olarak adlandırılabilir. Büyük Phrygia’nın en önemli kentleri arasında başkent Gordion, Ankyra, Kelainai, Kolossai Karina ve Ikonlon gelmektedir. Küçük Phrygia ise daha ziyade kutsal bir bölgedir. Aizanoi, Nakoleia, Kotyaeion, Dorylaeion, Midaeion ve Kadoi bu bölgenin önemli kentleri arasında sayılmaktadır⁴⁷⁵.

Phrygler muhtemelen başlarda Çanakkale Boğazı ve Güney Marmara’da yaşamıştır. İ.Ö. 12. yüzyılla birlikte güney ve doğuya harekete geçtikleri düşünülen Phryglerin Anadolu içlerine yayılımı, yerleşmelerdeki İ.Ö. 1000 yıllarına denk gelen bir yangın tabakası ile açıklanabilir. Merkezlerde Phryg buluntularına rastlanılmaması bu yeni halkın Anadolu’da yerleşik düzene sonraları geçtiğinin bir kanıtı olarak düşünülebilir. Anadolu’nun kuzey batısından giriş yapan ve Kızılırmak’a kadar ilerleyen Phrygler ile İ.Ö. 12. yüzyıldan itibaren Assur kaynaklarında Muşki olarak adı geçen halkın da Phrygler olabileceği öne sürülmüştür. Ancak bu varsayım beraberinde bazı soruları getirmiştir. I. Tiglat-Pileser zamanındaki kaynaklarda Muşkiler’in bugünkü Divriği çevresinde yerleşmiş olduğu belirtilmektedir. Phrygler’in İ.Ö. 12. yüzyılda Anadolu’nun doğusuna kadar ilerlemiş ve yerleşik düzene geçmiş olduklarına ilişkin elimizde şu an için bir kanıt mevcut değildir⁴⁷⁶.

Assur kaynaklarında belirtilen İ.Ö. 12. yüzyıldan 9. yüzyıla kadarki süreçte bugünkü Divriği çevresine konumlandırılan Muşkiler’in yurdu, Muşkiler’in Phryglere eşit olduğu varsayımını zayıflatmıştır. Muşkiler’in kökenine ilişkin bir diğer görüş ise onların İ.Ö. 13. yüzyılın başlarında Kafkasya üzerinden kuzeybatı İran’a giren Hint-Avrupa kökenli göçebe toplulukların batıya sızmış bir kolu olduklarıdır. Phrygler ve Muşkiler’in aynı topluluk olamayacağı görüşünü kuvvetlendiren bir diğer unsur da çanak çömlek olmuştur. Kızılırmak’ın batısındaki merkezlerden Gordion’da ele geçen çanak çömleklerin çoğu çark yapımı ve gri renklidir. Troia VIIb katında bulunan

⁴⁷⁵ Sevin 1982a, 248.

⁴⁷⁶ Devries 1990, 371-372; Barnett 2006, 418-421.

keramiğin gelişmiş bir formu olduğu varsayılan bu keramiğe karşın Kızılırmak'ın doğusundaki merkezlerden biri olan Alişar'dan ele geçen keramikler, doğu özelliklerini taşıyan polikrom nitelikteki keramiklerdir. Kızılırmak'ın batısındaki ölü gömme geleneklerinde Tümülüsler, büyük rol oynarken doğusunda bu mezar tipine çok rastlanmamıştır⁴⁷⁷.

Hitit devletinin “Deniz Kavimleri” başta olmak üzere diğer istilacı topluluklar karşısında duramaması Boğazköy, Alacahöyük ve Alişar gibi merkezlerde görülen ve İ.Ö. 1200 yıllarına denk gelen yangın tabakalarında gözlemlenmektedir. Hitit devletinin yıkımıyla arşivler yaklaşık 4 yüzyıl kadar susmuştur. Bu suskunluk Assur kaynaklarının İ.Ö. 8. yüzyılın ortalarına doğru Anadolu'yla ilgili verdikleri bilgilerle bozulmuştur. İ.Ö. 8. yüzyılda Muşki adından ve onların Fırat'a yakın bir bölgede iskân olduklarından bahisle Muşkiler muhtemelen batıya doğru ilerlemiştir. Zaman içinde Phryg kralı Midas ile özdeşleşen Muşkili Mita'nın adına Assur kaynaklarında II. Sargon dönemindeki (İ.Ö. 722-705) belgelerde ilk kez rastlanmıştır⁴⁷⁸. Ancak II. Sargon tarafından “...benden önceki krallara boyun eğmeyen Mita...” şekilde ifade edilen durum, Mita'nın III. Tiglat-Pileser zamanında da yönetimde olabileceğini göstermektedir. Tabal ülkesini ele geçirip ülkenin başına Taballı Ambaris'i geçiren, ilişkileri sağlamlaştırmak adına kızını çeyizi Hilakku ülkesiyle birlikte Ambaris'e veren II. Sargon, Ambaris'ten bir süre sonra “...iyiliğimi unutarak Muşki krallarına güvenen Ambaris...” ifadesinde Muşki adından söz etmiştir. Bununla Tabal ülkesinin artık Muşkili Mita'nın etkisi altında olduğu ve Anadolu'nun güneyinde güçlenen Phryg varlığı görülmektedir. II. Sargon İ.Ö. 713'lerde Tabal ülkesini eyaleti yapmıştır. MÖ. 709 yılında Mita'ya Que ülkesi üzerinden de saldırıya geçmiştir. Hem bu ataklar hem de Doğu Anadolu üzerinden başlayan Kimmer sızıntıları, Mita'yı II. Sargon ile anlaşma yoluna sevk etmiştir. Elçilerin ve hediyelerin gönderilmesi ve akabindeki dostluk anlaşmasından sonra Assur kaynakları, Mita'dan bir daha söz etmemiştir⁴⁷⁹.

İ.Ö. 8. yüzyıl sonları 7. yüzyıl başlarından itibaren Yunan kaynakları da bölge hakkında bilgi vermeye başlamıştır. Kaynaklarda Phrygialı Midas geçmeye başlar. Gordion'da bulunan batı kökenli eserlerin İ.Ö. 700'lerden geriye gitmemesi ve Batı

⁴⁷⁷ Sevin 1982a, 252-253.

⁴⁷⁸ Sagona ve Zimansky 2009, 353.

⁴⁷⁹ Barnett 2006, 425-426; Sagona ve Zimansky 2009, 357-358.

Anadolu ile Yunanistan'da bulunan Phryg eserlerinin İ.Ö. 8. yüzyılın son çeyreğinden geriye gitmemesi, Mita'nın batıyla olan bağlantısının İ.Ö. 8. yüzyılın sonlarına doğru tarihlenebileceğini göstermektedir⁴⁸⁰.

Phryglerin ilk kralı, krallığın başkentine adını veren Gordios'tur⁴⁸¹. Arkeolojik belgeler ise Gordion'un Phrygce konuşan bu Hint-Avrupalı halk tarafından Hitit İmparatorluğu'nun çökmesini takiben İ.Ö. 1110'lar civarında iskân edilmeye başlandığını göstermektedir. Gordios'tan sonra tahta geçen oğlu Midas, Lydialılar ve Batı Anadolu kıyılarında koloni kuran Yunanlılar ile iyi ilişkiler içeren bir yönetim tarzı sergilemiştir. Aiolia Bölgesi'nde bulunan Kyme kenti kralı Agamemnon'un kızı ile Midas'ın evlenmiş olması bu duruma örnektir⁴⁸². Gordion'daki kazılarda ele geçen ve İ.Ö. 700 yıllarına tarihlenen Yunan keramikleri ile Yunanistan'da bulunan Phryg kökenli buluntular bu ilişkiyi gösteren maddi kanıtlardandır⁴⁸³. Pekçok efsanenin de kahramanı olan Midas'ın krallığı zamanında Lydia ile geliştirilen ilişkilerin boyutu çok net olarak bilinmese de bu dönemdeki Lydia hanedanının Phrygler ile uzaktan bir akrabalığı olan Thrak kökenli bir hanedan olması muhtemeldir⁴⁸⁴.

Midas'ın batıyla yakınlaştığı dönemde doğuda Assurluların "Gimirrai" dedikleri Kimmerler tehlike yaratmaktaydılar. Karadeniz'in kuzeyine İ.Ö. 15-14. yüzyıllardan 8. yüzyılın ilk yarısına kadar Volga Irmağı çevresinden yayılan Kimmerleri İ.Ö. 8. yüzyılın ortalarında Aras civarından gelen İskitler yerlerinden oynatmıştır. Bu durum üzerine güneye doğru harekete geçen ve Kafkasya üzerinden Anadolu'nun doğu bölgelerine giren Kimmerler, I. Rusa ve II. Arğişti zamanında Urartu topraklarında durdurulamamış, Orta Anadolu içlerine doğru sızmıştır. Arkeolojik kanıtlardan anlaşıldığı üzere Gordion, Kimmlerce tahrip edilmiş ve Phryg devleti bu akınlara karşı koyamayıp yıkılmıştır⁴⁸⁵. Kimmerler karşısında yenilen Midas intihar etmiş ve Phrygler kenti terk etmek zorunda kalmıştır. Gordion, sonraları yeniden iskân edilse de başkentlik günlerindeki gibi bir merkez haline gelememiştir⁴⁸⁶. Phryg kraliyet ailesinin

⁴⁸⁰ Barnett 2006, 432.

⁴⁸¹ Gordion'daki tabakalaşma hakkında bkz. Sagona ve Zimansky 2009, 355.

⁴⁸² Sevin 1982a, 252, 254, 255.

⁴⁸³ Sevin 1982a, 252, 254, 255.

⁴⁸⁴ Barnett 2006, 434.

⁴⁸⁵ Devries 2012, 56.

⁴⁸⁶ Sevin 1982a, 256; Devries 1990, 388-389.

hayatta kalmayı başaran üyeleriye Yukarı Sakarya Vadisi'nde İ.Ö. 590'daki Alyattes'in Kızılırmak üzerine yaptığı sefere kadar bağımsız olarak Perslerin M. Ö. 547/46'daki istilasına kadar da Lydia devletine bağımlı şekilde varlıklarını sürdürmüştür.

Kızılırmak'ın doğusunda Boğazköy'de yapılan araştırmalar, merkezin İ.Ö. 7. yüzyıldaki Kimmer istilasından sonrası sur duvarları ile çevrildiğini, güçlendirilmiş bir Phryg kalesi haline getirildiğini ve Phryg kraliyet ailesinden bazı üyelerin bu bölgede varlık gösterdiğine işaret etmektedir. İ.Ö. 7. yüzyılın sonlarına tarihlenen ve bir Phryg beyine ait olduğu düşünülen Pazarlı'daki kale de bu duruma verilecek başka bir örnektir. Kraliyet ailesinin sonuna ilişkin bilgiyi Herodotos'tan öğrenmekteyiz. Buna göre Kral Midas'ın oğlu Gordios'un oğlu olan Adrastos, Lydia Kralı Kroisos'a sığınmıştır. Bahsi geçen Midas'ın büyük Phryg kralı Midas olması kuvvetle muhtemeldir⁴⁸⁷.

5.4.4. Lydia Krallığı

Kendilerini güneydeki komşuları Kariahlılar ve kuzey komşuları Mysialılar ile aynı soya dayandıran Lydialıların kökenine ilişkin çeşitli görüşler mevcuttur. Bu görüşlerden bir tanesi İ.Ö. 1200'lerde Phrygler ile aynı dönemde Anadolu'ya girdikleri bir diğeri ise Hitit dili ile aralarındaki bağ göz önüne alındığında II. binyılın başlarında Anadolu'ya yerleştikleridir. Antik yazarlardan Strabon, Eleialı Menekrates ve Lydialı Xanthos'tan aktararak Lydialıların Mysialılar ve Phrygler gibi Thrak kökenli olduğunu belirtmiştir. Lydialılar'ın Atyadlar, Heraklidler/Tylonidler ve Mermnadlar olarak birbirini takip eden üç hanedan tarafından yönetildiği Herodotos tarafından aktarılırken ilk hanedan Atyadlar hakkında elimizde belge niteliğinde bilgi şu an için mevcut değildir.

Hanedanın adını, kurucusu Tanrı Manes'in oğlu Atys'ten aldığı bilinmekle birlikte bilgiler efsanevi nitelikli olmaktan öteye geçemez. Hanedanla ilgili diğer bilgiler ise Lydialı Xanthos ve Damascuslu Nicolaos'un anlattıklarından elde edilmiştir. Atyad hanedanının Lydia'yı yönettiği tarih kuvvetle muhtemel Hitit kralı IV. Tudhaliya zamanına denk gelmektedir. IV. Tudhaliya'nın Anadolu'nun batısında yer alan Assuwa

⁴⁸⁷ Sevin 1982a, 257.

Konfederasyonu'na düzenlediği seferi anlatan bir tablet bu durumla ilişkilidir. Tablette bahsi geçen prens Malaziti'nin Xanthos'un bahsettiği ilk Atiyad krallarından Meles ile aynı kişi olması mümkündür. Xanthos'un değindiği diğer bir hanedan üyesi olan Mopsos ya da Moxos'un da II. Binyılın ikinci yarısında yaşamış olduğu bilinmektedir. Ldyia'nın başkenti olarak kabul edilen Sardes'in Tunç Çağı'nın sonlarına ait tabakalarında yapılan çalışmalarda elde edilen veriler, ölülerin kremasyon yapıp küplere gömüldüğünü, dal ve kamış kullanılarak yapılan daire biçimli kulübelerin varlığını bize sunar. Alt tabakalardan elde edilen Hellas IIIC tipi keramiğin varlığı, bölgenin Tunç Çağı sonunda Yunanistan ile kurduğu ilişkinin bir kanıtı olarak düşünülebilir⁴⁸⁸.

Muhtemelen İ.Ö. 1200'lerin sonlarında Thrak göçleriyle yıkılan Sardes'teki tahta Heraklid/Tylonid hanedanı geçmiştir. Yıkımın kaynağının Hitit kralı IV. Tudhaliya'nın Assuwa Konfederasyonu üzerine yaptığı sefer olabileceği gibi Sardes'te yapılan çalışmalarda bu dönem tabakalarında rastlanılan Miken/Akha keramikleri nedeniyle Troia Savaşı sonrası topraklarına geri dönen Akhalar olabileceği de görüşler arasındadır⁴⁸⁹.

Herakleid/Tylonid Hanedanı hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Herodotos'un oluşturduğu kronoloji temel alındığında İ.Ö. 1185 yıllarında başa geçtiği düşünülen hanedanın son kralları hakkındaki bilgiler tatmin edicidir. M. Ö. 776 yılında yapılan ilk Olimpiyat Oyunu'nda tahta oturduğu bilinen Alyattes'in ölümüyle başlayan yazılı kaynaklar bu duruma örnek verilebilir⁴⁹⁰. Yazılı belgeler dışında arkeolojik belgelerin de bizlere sundukları vardır. Sardes'in İ.Ö. 1200-900 yılları arasında Yunan etkisi altında kalması buna örnektir. Geç Hellas IIIC ve Yunan protogeometrik üsluplu keramikler ile bunların yerel atölyelerde yapılmış taklitleri bu etkileri desteklemektedir. Heraklid/Tylonid hanedanı zamanında ortaya çıkan önemli gelişmelerden biri yerel ustalarca gri renkli keramiğin yanısıra ve İ.Ö. 900 yıllarda ortaya çıkan polikrom ve süslü bezemeli keramiklerin varlığıdır⁴⁹¹.

⁴⁸⁸ Sevin 1982b, 277-279.

⁴⁸⁹ Pedley 1968, 25; Foss ve Hanfmann 1975, 173; Beekes 2002, 216; Roosevelt 2010, 57.

⁴⁹⁰ Sevin 1982b, 280.

⁴⁹¹ Bryce 2008, 86.

İ.Ö. 1185-680 yılları arasında hâkimiyet sahibi olan Heraklid/Tylonid hanedanının son kralı adı “köpekboğan” anlamına gelen Kandaules’tir. Yunanlıların Myrsilos adını verdikleri Kandaules’in Maİonca olduğunu ve “köpekboğan” anlamına geldiğini bize aktaran Ephesoslu Hipponax’ın bu anlattıkları kazılar ışığında nispeten aydınlatılmış bilgilerdir. Sardes kazılarında 30 adet kap içinde bulunan yavru köpek kemiklerinin Thrako-Phryg kökenli bir tanrı olan Kandaules şerefine verilen ziyafetlerde boğularak yenildiği anlaşılmıştır⁴⁹². Gyges adlı bir Mermnad tarafından tahttan indirilen Kandaules’ten sonra Heraklid/Tylonid hanedanı son bulur ve Lydia tahtına Mermnadlar oturur⁴⁹³. Tahtı ele geçirme, kuvvetle muhtemel mevcut kraliçenin desteğini alarak gerçekleşmiştir. Kral Gyges ile birlikte Lydia topraklarına Lydia, Sardes’e ise Sardes denmeye başlanmıştır. Sardes adı İ.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısına kadar kullanılmazken Homeros, Sardes ve akropolünden Hyde olarak bahsetmektedir⁴⁹⁴. Kral Gyges döneminde Assur’a elçiler gönderilerek ilişkiler geliştirildiğini Assurbanipal dönemine tarihlendirilen kayıtlardan öğrenmekteyiz⁴⁹⁵. Tahta geçtikten sonra Lydialılar arasında baş gösteren iç savaşa son vermek ve topraklarını genişletmek üzere Troas bölgesine sefer yapan Gyges, bu bölgede Miletosluların Abydos kentini kurmalarına izin vermiştir⁴⁹⁶. Gyges daha sonra Ionia bölgesi üzerine sefer yapmıştır. Seferin sonucu hakkında bilgi sahibi değiliz. Phryg devletinin Kimmerler tarafından yıkılması endişesi, Gyges’in Assur kralı Assurbanipal’den yardım istemesine sebep olmuştur⁴⁹⁷. Lydia’nın bu girişimi, Assur kaynaklarından izlenmektedir. Diplomatik ilişkilerin devam ettiği sırada Kimmerlerin İ.Ö. 657’de Lydia topraklarına saldırması ve Gyges’in onları yenmesinin akabinde Assurla diplomatik ilişkiler kesilmiştir. Gyges’in bu tarihten sonra Assur’a karşı bağımsızlığını kazanmaya çalışan Mısır’a destek vermesi Assur’da öfke yaratmıştır⁴⁹⁸. Kimmerler’in İ.Ö. 646/45 yıllarında ikinci kez Lydia’ya saldırmasıyla aşağı kent düşerken akropol, Lydia egemenliğinde kalmıştır. Gyges’in ölümünden sonra tahta geçen oğlu Ardys, yeniden ortaya çıkan Kimmer tehlikesi nedeniyle Assur kralı

⁴⁹² Yavru köpek kurbanı hakkında bkz. *Lidyahılar ve Dünyaları*, 2012,445/ Katalog No: 47.

⁴⁹³ Herodotos, I. 7.

⁴⁹⁴ Sevin 1982b, 281.

⁴⁹⁵ Sagona and Zimansky 2009, 362-363.

⁴⁹⁶ Herodotos, I. 15; Strabon, 13. 1. 22.

⁴⁹⁷ Pedley 1972, 82-83

⁴⁹⁸ Cogan and Tadmor 1977, 65-74, 78-79, 81-82.

Assurpanipal'den babası gibi yardım ister. Ancak, Kimmerler İ.Ö. 639/38 yıllarında Sardes'i yeniden işgal eder. Yağmanın ardından Ionia'ya oradan da yurt edindikleri Kappadokia bölgesine geri dönerler⁴⁹⁹.

Ardys'ten sonra tahta geçen oğlu Sadyattes hakkında Miletos'a düzenlediği ve başarısızlıkla sonuçlanan seferden başka elimizde bilgi yoktur. Ardından tahta geçen oğlu Alyattes, hanedanın en etkili kralıdır. Miletos üzerine yaptığı seferler ve yaptığı anlaşmadan sonra Alyattes, Smyrna üzerine İ.Ö. 630 yılında sefer yapar. Büyük bir yıkımla sonuçlanan bu sefer sonrasında Smryna, yaklaşık 30 yıl kadar iskân edilmemiştir. Smryna seferinden sonra Klazomenai, Kolophon ve Priene'ye de seferler yapan Alyattes, Ephesos'a herhangi bir saldırıda bulunmamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri Gyges döneminde başlayan ilişkilerin Alyattes'in kızını Ephesoslu tiran Melas ile evlendirip ailevi boyuta taşımış olmasıdır.

Bithynia bölgesindeki Antandros çevresine yerleşen Kimmerler üzerine yaptığı seferler ile Kimmerleri Kappodokia bölgesine süren ve Batı Anadolu'yu Kimmerler'den arındıran Alyattes, İ.Ö. 612 yılında İskitler ile bir olup Assur Devleti'ni yıkan Medlerle bir süre sonra karşı karşıya gelmek durumunda kalır⁵⁰⁰. Yaklaşık beş yıl süren savaş 28 Mayıs 585'te yaşanan bir güneş tutulması sonucunda yapılan barış antlaşması ile son bulmuştur. Bu antlaşmaya göre Kızılırmak, her iki devlet arasında sınır kabul edilmiştir. Barış antlaşması sonucunda doğu sınırlarını güvenceye alan Alyattes, Karia bölgesinin batı kıyılarında bulunan Yunan kentleri üzerine sefere çıkmıştır⁵⁰¹.

Herodotos'un 57 yıl tahtta kaldığını belirttiği Alyattes'in ölümünden sonra tahta oğlu Kroisos geçmiştir. Kroisos yönetiminde Sardes, sanat ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Kroisos, üvey kardeşi Pantaleon ile yaşadığı taht kavgasına son vermiş ve yeğeni tiran Pindaros'u da Ephesos'tan sürdükten sonra Kimmer saldırıları sonucu yakılan Ephesos'taki Artemis Tapınağı'nın yeniden inşasına yardım etmiştir. Kuvvetle muhtemel yeniden izin vermesi sonucu Symrna kenti de İ.Ö. 545'deki Pers saldırılarına kadar iskân görmüştür. Lydia devletinin limanı vazifesini gören kent, bu özelliğini Pers yıkımına kadar korumuştur⁵⁰².

⁴⁹⁹ Sevin 1982b, 283-285.

⁵⁰⁰ Sevin 1982b, 288.

⁵⁰¹ Sagona ve Zimansky 2009, 363.

⁵⁰² Sevin 1982b, 289.

İ.Ö. 559'da Perslerin Anzan prensi Kyros'un Med kralı Astyages'e karşı isyan etmesi ve onu tutsak almasıyla Yakındoğu'da artık bir Pers varlığından söz edilmektedir. Lydia ve Pers devletleri arasındaki diplomasi sonuç vermeyince, Sardes yakınlarında İ.Ö. 547'deki savaşta Sardes düşmüş ve kral Kroisos'un tutsaklığıyla da devlet son bulmuştur. Savaş sonrası öldürüldüğü ya da Kyros'un danışmanı olarak Pers yurduna götürüldüğü şeklinde varsayımlar bulunan Kyros'un akıbeti bilinmemektedir⁵⁰³.

5.5. Hitit Devleti Sonrasında Mısır'ın Dış Politikası

Hitit Krallığı, tarih sahnesinden II. Şuppiluliuma (İ.Ö. yak. 1207-) döneminde çekilmiştir. II. Şuppiluliuma, Lukka ve Maşa ülkesi ile Hitit topraklarına Kurunta zamanında dâhil edilen ancak III. Arnuwanda (İ.Ö. yak. 1209-1207) zamanında devletten ayrılmak isteyen Tarhuntaşşa'ya yönelik seferlere çıkmıştır. Tarhuntaşşa'ya yönelik sefer başarılı olsa da ülkede yaşanan iç karışıklıklar, Deniz Kavimleri'nin kıyılardan ilerlemesi ve meydana gelen büyük kuraklık, Hatti Ülkesi ile bazı Kuzey Suriye kentlerini yok etmiştir.

Hitit etkisi, siyasal ve kültürel olarak yaklaşık 500 yıla yakın bir süre Anadolu'nun güneydoğusuyla Suriye'nin kuzeyinde varlığını sürdürmüştür. Assur kaynaklarında Hatti ülkesini temsil eden bölge, Suriye ve Toros Dağları civarındır. Eski Ahit'te geçen "Hitit Kralları" da o dönemki Kuzey Suriye prenslikleridir. Assur İmparatorluğu tarafından ele geçirilinceye kadar Malatya'dan Kadeş'e uzanan coğrafyada varlık gösteren bu kültürün ilk izlerini Mısır kaynaklarından öğrenmekteyiz.

XX. Hanedan'ın 2'inci firavunu III. Ramesses'in (İ.Ö. 1183/82-1152/51) saltanatında Mısır, bir kez daha Libya ve Deniz Halkları'nın saldırıları ile yüz yüze gelmiştir. Filistinliler ve Teukroslar gibi yeni kabilelerin de katılımıyla güçlenen Deniz Halkları, İ.Ö. 1179'da Nil Delta'sında bozguna uğratılırken saldırıların karadan yapılan kısmı, Filistin'in güneyinde durdurulmuştur. Bu savaşların sonucunda alınan esirlerin bir kısmı Mısır ordusuna katılmıştır. Bir kısmı da ülkenin tehdit altındaki bölgelerine;

⁵⁰³ Pedley 1972, 37-42.

Filistinliler Mısır'ın ikmal yollarını korumak amacıyla Gazze ve Ashkalon'a, Libyalılar ise Yukarı ve Aşağı Mısır'daki askeri kolonilere yerleştirilmiştir⁵⁰⁴.

Medinet Habu Tağnağı'nın duvarlarında kayıtlı olan topografya listesi, Yakınoğu'da yaşanan bu karmaşıa dönemi hakkında ipuçları vermektedir. Anadolu'nun güneydoğusu ve Kuzey Suriye'de değışen güç dengeleri ve yeni oluşumlar, tapınak duvarlarında bulunan yer adlarından anlaşılabilir. Mitanni (Mtn), Karkamış (Krkms), Ebla (Ibır/Ibil)'nın yanı sıra Tabal (Tbr/l) adının burada geçmesi dikkate değer bir durumdur⁵⁰⁵.

Mısır, XX. Hanedan (İ.Ö. 1186-1070/69) süresince eski gücünü toparlamak istese de başarılı olamaz. Büyük miktarda toprağın tapınaklara geçmesi ve Karnak'taki Amun rahiplerinin babadan oğula geçen bir görev dağılımı içine girmesi, kraliyete rakip denebilecek bir hanedan kurmalarını sağlamıştır. Libyalılar ise askeri kolonilere yerleştirilmelerinin ardından zaman içinde Mısır'ı idare edecek güce kavuşmştur.

Üçüncü Ara Dönem (İ.Ö. 1070/69-714), XXI-XXIV. Hanedanları kapsar. XXI. Hanedan'ı (İ.Ö. 1070/69-946/45) kuranların XX. Hanedan'ın 2. kuşak torunları olduğu sanılmaktadır. Bu hanedan döneminde Thebesesli rahipler, Nil Vadisi'nin El-Hiba'dan Aswan'a kadar uzanan bölümünü kontrol altında tutmaktaydılar⁵⁰⁶. XXI. Hanedan'dan sonra Mısır tahtı, yaklaşık olarak İ.Ö. 10. yüzyılın ortasından İ.Ö. 8. yüzyılın sonuna kadar Libya soyundan gelen krallar tarafından yönetilmiştir. Libyalılar, eski Mısır halkının unsurları haline geldiğinden yönetimdeyken yabancı hükümdarlar olarak algılanmamıştır.

⁵⁰⁴ Libyalılar, III. Ramesses tarafından İ.Ö. 1182 ve 1176 yıllarında yenilgiye uğratılırlar. Hornung 2004, 122-123.

⁵⁰⁵ De Vos 2008, 157-166.

⁵⁰⁶ Baines ve Malek 1986, 42, 44; XXI. Hanedan döneminde İ.Ö. 11. yüzyılın ilk çeyreğinde Levant kıyılarındaki durumu, Amun'un gemisi için sedir ağacı getirmek amacıyla Biblos'a gönderilen Wenamun'un anlattıklarından öğrenmekteyiz. Bu görevi Wenamun'a Thebes'te taç giyen Yüksek Amun Rahibi Herihor vermiştir. Ancak çıkılacak seyahatin onayı Tanis'in kuzeyini kontrolü altında tutan Smendes ve eşi Tanetamun tarafından verilmiştir. Zira Smendes Herihor'un kısa süreli saltanatından sonra tüm Mısır'da kral olarak tanınmıştır. Seyahatine çıkan Wenamun'un aktardıklarından öğrendiğimiz kadarıyla Biblos prensi Zakar-Baal ile Mısır'a kereste gönderilmesi işi anlaşma yapılırken, Firavun Smendes nakliye için ödeme yollamıştır. Wenamun'un anlattıklarında dikkat çeken bir husus da bölgenin değışen demografik yapısıdır. Wenamun, Filistin-Suriye limanlarındaki halkın ve bölgede bulunan Kıbrıslı ahalinin kaba davranışlarına maruz kaldıklarından ve ayrıca Theker'de karşılaştıkları düşman gemilerinden söz etmektedir. Smith 1998, 226.

Mısır, bu döneminde Anadolu ve Suriye-Filistin kıyılarıyla iletişim halindedir. Ancak Mısır kaynaklarında Anadolu'da var olan Geç Hitit Devletleri'nden söz edilmemiştir. XXI. Hanedan firavunu II. Psusennes'in (İ.Ö. 960/59-946/45) saltanatında Gezer kenti fethedilmiş, bu durum bölgede kurulan İsrail Devleti için tehdit oluşturmuştur. Olayların tırmanmaması adına firavun, kızını kral Süleyman'a gelin olarak vermiştir. Gezer kenti ise prensesin çeyizi olmuştur⁵⁰⁷.

XXII. Hanedan (İ.Ö. 946/45-736) firavunu I. Sheshonq (İ.Ö. 946/45-925/24) ise İ.Ö. 926'da Kudüs'e sefer yapmıştır. Kral Süleyman'ın halefi Rehoboam'ın 5. yılında yapılan sefer sonucunda Mısır ordusu, Süleyman tapınağını ve sarayı yağmalamıştır⁵⁰⁸. Bu dönemde Byblos kenti ile ilişkiler yeniden kurulmuştur. Tüm bu faaliyetlere rağmen Mısır, Filistin'de eskiye kıyasla güçlü bir siyasi varlık gösterememiştir. XXII. Hanedan'ın en önemli firavunu II. Osorkon'un (İ.Ö. yak. 875-837) saltanatında devlet yeniden toparlanmaya çalışmıştır. Civar ülkelerle yapılan ticaret yoğunlaşmış ve daha uzak coğrafyalara taşmıştır⁵⁰⁹.

Bu ticari ilişkiler, XXIV. Hanedan (İ.Ö. yak. 740-714) firavunları Tefnakht (İ.Ö. yak. 740-719) ve Bikhariş (İ.Ö. 719-714) zamanında artarak devam etmiştir. İoniali gemicilerin Nil Nehri'ne Tefnakht döneminde giriş yapmış olması kuvvetle muhtemeldir. Halefi Bikhariş döneminde de Mısır, Akdeniz'de ticaretini genişletmiştir⁵¹⁰.

Mısır'ı geç dönemde fethetmeye yönelik ilk askeri seferi, Nubyalı Piye (İ.Ö. yak. 746-715) yapmıştır. Napata'dan yola çıkan Piye, yerel yöneticilerden teslim olmalarını isteyerek Memphis'e kadar ilerlemiş, kardeşi ve halefi Shabako (İ.Ö. 715-700) ise XXV. Hanedan'ın (İ.Ö. 746'dan önce-yak. 655) kurucusu olarak kesin kontrolü sağlamıştır. Memphis kentini denetimi altına almaya başlayan Shabako, Saisli XIV.

⁵⁰⁷ Hornung 2004, 132.

⁵⁰⁸ Bu sefere ait zaferin anlatıldığı rölyef, Thebes'teki Amun Tapınağı'nda betimlenmiştir. Smith 1998, 226.

⁵⁰⁹ Bu firavunun adının yer aldığı kaymaktaşından kaplara Filistin (Samiriye) ve Fenike ticaret malı olarak İspanya'da rastlanılır. Hornung 2004, 133, 134.

⁵¹⁰ Bakanrenef ya da Yunanlılarca Bocchoris adının yer aldığı bir kap Tarquinia'deki bir Etrüsk mezarında bulunmuştur. Smith 1998, 235, 237; Hölbl 2008b, 283.

Hanedan'a son vermiştir⁵¹¹. XXV. Hanedan ise Assur İmparatorluğu tarafından yıkılmıştır.

İ.Ö. 671'de Memphis'e kadar gelen Assur kralı Esarhaddon, firavun Taharqa'yı yenmiş ve Mısır ülkesini savaş tazminatı ödemeye mahkûm etmiştir⁵¹². XXV. Hanedan firavunu Taharqa (İ.Ö. 690-664), Assur'un bu seferi sırasında kaçmış, iki yıl sonra Memphis'i geri almak için harekete geçmiştir. Esarhaddon, bu durum üzerine yeni bir sefer hazırlığı yaparken yolda ölmüş ve tahta oğlu Assurbanipal geçmiştir. Assurbanipal, Mısır'ı İ.Ö. 667'de ele geçirir⁵¹³. Mısır gibi büyük bir ülkenin Assur'dan kontrolünün güç olabileceğini öngören kral, XXVI. Hanedan (İ.Ö. 664-525) firavunları olarak da bilinen Sais kralları I. Psammetichus (İ.Ö. 664-610) ve oğlu I. Necho'yu (İ.Ö. 610-595) müttetiği olarak kullanmıştır⁵¹⁴. Bu dönemde I. Psammetichus, Kimmerler'e karşı savaşan Lidya kralı Gyges'e yardım etmiş, Gyges ise yardıma karşılık olarak firavuna İonyalı ve Kariyalı askerler göndermiştir. Bu askerlerin de büyük katkısıyla Psammetichus, Delta bölgesini ele geçirmiş ve ülkenin bölünmüşlüğüne son vermeye çalışmıştır⁵¹⁵. Yunan, Karia, Nubya ve Libyalı paralı askerlerden bir yabancılar ordusu kuran I. Psammetichus, Yunan ve Kariyalı paralı askerleri kullanan ilk Mısır firavunudur⁵¹⁶.

I. Psammetichus, Babil ve Med koalisyonuna karşı Assur'u desteklerken İ.Ö. 616'da Karkamış'a kadar ilerlemiştir. II. Assur-ubalit, İ.Ö. 612'de Nineve'nin düşmesinin ardından Mısırlıların desteğiyle Babil ve Med koalisyonuna karşı Harran'da mücadele etmiştir. Babil kuvvetleri Harran'a ilerlerken I. Psammetichus ölür ve yerine oğlu I. Necho geçer. Harran'ın da düşmesiyle bu bölgeyi Babil ve Medler'e bırakan I. Necho, İ.Ö. 609 yılında güçlü bir ordu toplayarak Asya seferine çıkmıştır. Yahuda kralı

⁵¹¹ Hornung 2004, 137.

⁵¹² Assur kralı Mısır'ı ele geçirdikten sonra dönüş yolunda Zincirli'de *uraeus* takan bir Kuş kökenli Mısırlı bir yöneticinin kendisinin önünde diz çöktüğü bir stel diktirir. Stelde diz çöken şahıs muhtemelen Taharka değil veliaht prens Ushanahuru'dur. Zira kayıtlarda prens ve kraliçenin Memphis'de esir alındığı geçmektedir. Smith 1998, 235.

⁵¹³ Assur'un bölgeye ilgisi İ.Ö. 9. yüzyıla kadar gitmektedir. Assurlular, III. Salmanasar'ın İ.Ö. 853'te Karkar'da bozguna uğrattığı koalisyonun ardından Suriye-Filistin bölgesine girmeye devam etmiştir. Smith 1998, 227.

⁵¹⁴ Hölbl 2001, 3.

⁵¹⁵ Hornung 2004, 140; Lidya krallığı döneminde Mısır'daki Naukratis kolonisinin önemi hakkında bkz. Fantalkin 2015.

⁵¹⁶ Baines ve Malek 1986, 45; Kessler 1998ç, 273; I. Psammetichus zamanında İonialı ve Kariyalı tüccarların sınırı korumakla görevlendirildiği belirtilmektedir. Smith 1998, 237; Hornung 2004, 141.

Yoşia'yı Megiddo'da mağlup etmiş, ülkeyi vergiye bağlamış, bunun sonucunda kıyıdaki Fenike kentleri Mısır'ın idaresi altına girmiş ve firavun bu savaşın anısına zırhını Didyma'daki Apollon Tapınağı'na sunmuş⁵¹⁷. Asi Nehri'ndeki Riblah'da karargâhını kuran I. Necho, sürgündeki Assur kralı II. Assur-ubalit ile burada buluşmuştur. Fırat Nehri'ni geçmek gibi bir düşünceye sahip olan firavun, bu düşüncesini hayata geçirememiştir. Bu esnada nehrin batısında pek çok çarpışma yaşanmıştır. Babil'in veliaht prensi Nabukadnezar tarafından İ.Ö. 605'de Karkamış'ta yenilgiye uğrayan firavun, Mısır'a geri döner⁵¹⁸. Firavun, İ.Ö. 601'de Babillilerin Mısır'a girişini durdurmuş ancak Nabukadnezar'ın İ.Ö. 597'de Kudüs'ü fethedip Mısır karşıtı biri olan Zedekiya'yı buraya kral yapmasına engel olamamıştır.

Hanedan içindeki karışık dönemlerin ardından firavun olan Amasis (İ.Ö. 570-526) zamanında önceki çatışmalar sona erdirilmiş gibi görünmektedir. Bu dönemde Mısır'da sayıları artan Yunanlılar, görünürde Mısırlı ve Libyalı unsurlarla uyum içinde yaşamaya başlamıştır. Anakara Yunanistan ile kültürel ilişkiler kuran firavun Amasis, Delphoi'deki Apollon Tağınağı'na bu tapınağın yeniden inşası için yüklü miktarda bağışta bulunurken Lindos ve Samos'a da değerli adak eşyaları göndermiştir⁵¹⁹. Firavun, Delta'da bulunan Naukratis'te bir Yunan kolonisi kurulmasına izin vermiş, söz konusu kent Mısır'daki ilk polis unvanını taşıyan kent olmuştur⁵²⁰.

Amasis'in saltanatının son yıllarında Mısır üzerindeki Pers baskısı artmış, Amasis'in halefi III. Psammetichus (İ.Ö. 526-525) zamanında bu baskı istilaya dönüşmüştür. Firavunun İ.Ö. 525'te Pelusium'da Pers kralına yenilmesinin ardından Mısır, Pers hâkimiyeti altına girmiştir⁵²¹. XXVII. Hanedan, Assur hâkimiyetindeki durumun tersine Pers kraliyet ailesinin üyelerinden oluşmuştur.

⁵¹⁷ Söz konusu adak, Didyma'daki Apollon Tapınağı'na sunulan uluslararası çaptaki ilk önemli adaktır. Greaves 2002, 124, 127.

⁵¹⁸ Kessler 1998ç, 273; Trigger vd. 1999, 285, 338.

⁵¹⁹ Hornug 2004, 143-145.

⁵²⁰ Kessler 1998ç, 274; Herodotos, Amasis döneminde Memphis'te yabancı garnizon bulunduğundan bahsetmektedir. Smith 1998, 237.

⁵²¹ Amasis, uzun saltanatının ilk yıllarında Kıbrıs'ı kontrol altına almıştır. Samoslu Polycrates ve Kroisos ile dostluğuna rağmen Lidya'ya, Pers askeri gücüne karşı gerçek bir yardımda bulunamaz. Smith 1998, 238; Herodotos'a göre Mısır, Pers İmparatorluğu'nun yükselişe geçişiyle Babil, Lidya ve Sparta'dan oluşan savunma birliklerine katılmış ancak savaşlarda yer almamıştır. İ.Ö. 546'da Lidya kralı Kroisos topraklarını Perslere bırakmak zorunda kalmıştır. Perslerin Kyros önderliğinde Babil'i işgali ve Fenike kentlerini fethi Mısır'da endişe yaratmıştır. Hornung 2004, 145.

5.6. Erken Demir Çağı Mısır-Anadolu İlişkileri Bakımından Buluntular

Pers istilasına kadar geçen süreçte Anadolu ve Mısır arasındaki ilişki Geç Tunç Çağı'ndan sayıca daha yoğun görünmektedir. Elimizde yine de kazılardan çıkarılan ya da müzelere kayıtlı olan Mısırlı ya da Mısır etkili üslupla yapılmış buluntular mevcuttur.

Söz konusu buluntuların sayısı 284 adettir. Ayrıca 83 adet dönemi tanımlanamamış buluntu, tezimizin katalog bölümünde yer almıştır. 286 adet buluntunun 1 adeti Kinet Höyük'ten, 1 adeti Soli Pompeiopolis'ten, 2 adeti Gözlükule'den, 28 adeti Al-Mina'dan, 46 adeti Karkamış'tan, 18 adedi Yunus Mezarlığından, 3 adeti Zincirli'den, 3 adedi Doliche'den, 1 adedi Oylum Höyük'ten, 6 adedi Devehöyük'ten, 1 adedi Ziyarettepe'den, 10 adedi Sultantepe'den, 4 adedi Tillehöyük'ten, 1 adedi Samsat'tan, 2 adedi İmamoğlu'ndan, 2 adedi Kızıltepe'den, 1 adedi Girnevaz'dan, 1 adedi Kopik Höyük'ten yani Anadolu'nun Hatay, Mersin, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya, Mardin ve Şırnak illerinin yer aldığı güney ve güneydoğu bölgelerinden; 1 adedi Ankara Roma Hamamı'ndan, 9 adedi Gordion'dan, 1 adedi Kurugöl'den, 1 adedi Kerkenez'den yani Anadolu'nun orta kısmından;

1 adedi Laodikeia'dan, 5 adedi Sardes'ten, 35 adedi Ephesos'tan, 2 adedi Miletos'tan, 2 adedi Klaros'tan, 22 adedi Erythrae'den, 3 adedi Kyme'den, 1 adedi Lagina'dan, 1 adedi İasos'tan, 1 adedi Pedasa'dan ve 2 adedi Antandros'tan yani Anadolu'nun batısının iç kesimleri ve kıyısından ele geçmiştir. İ.Ö. I. binde özellikle de I. binin başında Anadolu'da siyasi anlamdaki boşluk ve karmaşayı ve Mısır devletinin yine bu tarihlerde yaşadığı çalkantılı süreçleri göz önüne alırsak II. bine kıyasla kraliyet aileleri arasındaki nitelikli hediyeleşmelerden ziyade daha sıradan nitelikli buluntuların ele geçtiğini gözlemlemiz söz konusudur.

Yine tezimizin katalog kısmında 1 adet İzmir Müzesi envanterinde, 98 adet Adana Müzesi envanterinde ve 58 adet de Anadolu Medeniyetleri Müzesi envanterinde bulunan malzeme mevcuttur.

Önemli bir liman kenti olan Kinet Höyük'te yapılan çalışmalarda ele geçen camdan scarabaeusun birlikte ele geçtiği malzeme, İ.Ö. 8. yüzyıl yani Yeni Assur

Dönemi'yle paralellik göstermektedir (Kat. No. 146)⁵²². Scarabaeusun hangi sülalaye ait olduğu kazıcı tarafından belirtilmemiş olsa da söz konusu malzeme topluluğunun tarihlendirilmesi göz önüne alındığında, buluntunun Mısır'ın III. Ara Dönemi'ne tarihlendirilmesi mümkün görülmektedir.

Yine bir liman kenti olan Soli Pompeiopolis'ten bulunmuş Bes formundaki figürin İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenmekte olan Mısır etkili bir malzemedir (Kat. No. 147)⁵²³

Gözlükule'deki çalışmalarda ele geçen 2 scarabaeustan biri kemikten diğeri ise fayanstan yapılmış olup Demir Çağı'na tarihlendirilmektedirler (Kat. No. 148-149)⁵²⁴.

Asi Nehri'nin Akdeniz'e kavuştuğu yerde bulunan liman kenti olan Al Mina kentinde yapılan çalışmalarda ele geçen çok sayıdaki Mısırlı ya da Mısır taklidi buluntuları da tezimizde değerlendirmeyi uygun gördük. Yerleşimin 8. tabakasından fritten amulet (Kat. No. 150)⁵²⁵, fritten figürün (Kat. No. 151)⁵²⁶, camdan olması muhtemel Bes formunda figürin (Kat. No. 152)⁵²⁷, fritten *Horus'un gözü* formunda amulet (Kat. No. 153)⁵²⁸, fritten tanrı Osiris figürü (Kat. No. 154)⁵²⁹, fritten amulet (Kat. No. 155)⁵³⁰, fritten Harpokrates (Kat. No. 156)⁵³¹, beyaz steatitten scarabaeus (Kat. No. 157)⁵³², pişmiş topraktan antropomorfik kapları anımsatan kap parçası (Kat. No. 158),⁵³³ fritten obje parçası (Kat. No. 159)⁵³⁴;

8-7. tabakasından fritten Bes formundaki amulet (Kat. No. 160)⁵³⁵; 7. tabakasından fritten 2 adet figürin⁵³⁶ ile 1 tane amulet (Kat. No. 161-162-163)⁵³⁷; 7-6. tabakasından steatitten amulet (Kat. No. 164)⁵³⁸; 6. tabakasından fritten scarabaeus (Kat.

⁵²² Gates 2003, 285, 296, fig. 10.

⁵²³ Yağcı 2002, 287.

⁵²⁴ Porada 1956, 185-6, fig. 1; Özyar vd. 2009, 54, res. 12; Güney 2014, 230, kn. 65, ln. XLIX-1, 231, kn. 66, ln. XLIX-2.

⁵²⁵ Woolley 1938, 159.

⁵²⁶ Woolley 1938, 159.

⁵²⁷ Woolley 1938, 159.

⁵²⁸ Woolley 1938, 159.

⁵²⁹ Woolley 1938, 159.

⁵³⁰ Woolley 1938, 159.

⁵³¹ Woolley 1938, 160, Pl. XIV.

⁵³² Woolley 1938, 162, Pl. XV.

⁵³³ Woolley 1938, 169.

⁵³⁴ Woolley 1938, 170.

⁵³⁵ Woolley 1938, 160, Pl. XIV.

⁵³⁶ Woolley 1938, 159.

⁵³⁷ Woolley 1938, 159.

⁵³⁸ Woolley 1938, 153, Pl. XIV.

No. 165)⁵³⁹; 5. tabakasından fritten Osiris figürini (Kat. No. 166)⁵⁴⁰, steatitten scarabaeus (Kat. No. 167)⁵⁴¹; 5-4. tabakasından lapis lazuli alaşımından pendant (Kat. No. 168)⁵⁴²; 4. tabakasından camdan olması muhtemel figürin (Kat. No. 169)⁵⁴³, sedeften amulet (Kat. No. 170)⁵⁴⁴, steatitten scarabaeus (Kat. No. 171)⁵⁴⁵; 3. tabakasından fritten amulet seti (Kat. No. 172)⁵⁴⁶, fritten figürin (Kat. No. 173)⁵⁴⁷, fritten amulet (Kat. No. 174)⁵⁴⁸; 2. tabakasından jasperden scaraboid (Kat. No. 175)⁵⁴⁹; sanduka mezar alanından camdan scaraboid⁵⁵⁰ (Kat. No. 176) ile alaşımdan scarabaeus (Kat. No. 177)⁵⁵¹ bölgenin Mısır ile olan etkileşimini anlamamız açısından önem taşımaktadır.

Karkamış kazılarında ele geçen Mısır eserlerinin büyük çoğunluğu Geç Hitit devri tabakasından gelmektedir. Kentin kuzeybatı Hisarı'ndan steatitten scaraboid (Kat. No. 178)⁵⁵²; akropolde bulunmuş sırlanmış fritten kadeh (ya da kap parçası) (Kat. No. 179)⁵⁵³; Çıkış Kapısı'ndan 8 adet fayanstan amulet (Kat. No. 180-181-182-183-184-185-186-187)⁵⁵⁴, 2 adet fritten kâse ve kap parçaları (Kat. No. 188-189)⁵⁵⁵; Aşağı Saray bölgesinden fayanstan amulet ile taştan olması muhtemel scarabaeus (Kat. No. 190-191)⁵⁵⁶; Dış Kent'teki D Evi'nden kireçtaşından stel (Kat. No. 192)⁵⁵⁷, üzerlerinde hiyerogliflerin mevcut olduğu 6 adet bulla/mühür baskısı (Kat. No. 193-194-195-196-197-198)⁵⁵⁸, tunçtan mühür yüzüğü (Kat. No. 199)⁵⁵⁹, steatitten mask (Kat. No. 200)⁵⁶⁰,

⁵³⁹ Woolley 1938, 162, Pl. XV.

⁵⁴⁰ Woolley 1938, 159.

⁵⁴¹ Woolley 1938, 162, Pl. XV.

⁵⁴² Woolley 1938, 159, Pl. XIV.

⁵⁴³ Woolley 1938, 159.

⁵⁴⁴ Woolley 1938, 159.

⁵⁴⁵ Woolley 1938, 162, Pl. XV.

⁵⁴⁶ Woolley 1938, 159.

⁵⁴⁷ Woolley 1938, 159.

⁵⁴⁸ Woolley 1938, 159, Pl. XIV.

⁵⁴⁹ Woolley 1938, 162, Pl. XV.

⁵⁵⁰ Woolley 1938, 157-160, se. 3.

⁵⁵¹ Woolley 1938, 162, Pl. XV.

⁵⁵² Woolley 1921, 64, pl. 25b. 12; Mumford 1998, 3839.

⁵⁵³ Mumford 1998, 3840.

⁵⁵⁴ Woolley 1921, 41, pl. 26b. 2, pl. 26c. 9, , pl. 26c. 10, pl. 26c. 12, pl. 26c. 13, pl. 26c. 11, , pl. 26b. 7, pl. 26b. 4; Mumford 1998, 3842.

⁵⁵⁵ Woolley 1921, 41, pl. 26c. 7; Mumford 1998, 3842.

⁵⁵⁶ Mumford 1998, 3844.

⁵⁵⁷ Woolley 1921, 126, fig. 59; Mumford 1998, 3901.

⁵⁵⁸ Woolley 1921, 126, pl. 26c. 5; pl. 26c. 6, 126, 128, pl. 26c. 1, 126, 128, pl. 26c. 2, 126, 128, pl. 26c. 3, 126, 128, pl. 26c. 4; Mumford 1998, 3901.

tunçtan 2 adet Osiris heykelciği (Kat. No. 201-202)⁵⁶¹, alabasterden 2 adet kap parçası (Kat. No. 203-204)⁵⁶², fayanstan ampulla (Kat. No. 205)⁵⁶³, tunçtan 2 adet heykelcik (Kat. No. 206-207)⁵⁶⁴, tunçtan kepçe (Kat. No. 208)⁵⁶⁵, tunçtan tabak (Kat. No. 209)⁵⁶⁶, tunçtan situla (Kat. No. 210)⁵⁶⁷, alabasterden alabastron (Kat. No. 211)⁵⁶⁸, fritten kap (Kat. No. 212)⁵⁶⁹; Dış Kent'teki E Evi'nden kireçtaşıdan stel (Kat. No. 213)⁵⁷⁰; Dış Kent'teki G Evi'nden taştan scaraboid (Kat. No. 214)⁵⁷¹, kireçtaşıdan stel (Kat. No. 215)⁵⁷²; Dış Kent'teki H Evi'nde kireçtaşıdan stel (Kat. No. 216)⁵⁷³, taştan scaraboid (Kat. No. 217)⁵⁷⁴; Dış Kent'teki W Evi'nde bulunmuş alaşımdan scaraboid (Kat. No. 218)⁵⁷⁵, tunçtan 2 adet situla (Kat. No. 219-220)⁵⁷⁶ kentin Mısır ile olan bağlantısını gösteren buluntulardır.

Karkamış'ta yüzey buluntusu olarak da çeşitli eserler ele geçmiştir. Steatitten 2 adet scarabaeus (Kat. No. 221-222)⁵⁷⁷ ile fayanstan amuletin Bes amuleti bu malzemeye örnektir (Kat. No. 223)⁵⁷⁸.

Karkamış yakınlarındaki Yunus Mezarlığı kazısında açılan mezarlarda da Mısırlı ya da Mısır etkili üslupla yapılmış eserler ele geçmiştir. YC 13 Mezarı'ndan fritten tutamağı olan kap parçası (Kat. No. 224) ile 2 adet ampulla (Kat. No. 225-226); YC 36 Mezarı'ndan steatitten scaraboid (Kat. No. 227); YC 41 Mezarı'ndan steatitten scaraboid (Kat. No. 228); YC 50 Mezarı'ndan ketenden tekstil parçası (Kat. No. 229), alabasterten levha (Kat. No. 230), scarabaeus (Kat. No. 231), fayanstan 4 adet amulet

⁵⁵⁹ Woolley 1921, 126, 128, pl. 26c. 8; Mumford 1998, 3902.

⁵⁶⁰ Woolley 1921, 127, pl. 22a; Mumford 1998, 3902.

⁵⁶¹ Woolley 1921, 127, Pl. 21, fig. c. 1, fig. c. 2; Mumford 1998, 3902.

⁵⁶² Woolley 1921, 127, fig. 45, fig. 44; Mumford 1998, 3903.

⁵⁶³ Woolley 1921, 127, fig. 46; Mumford 1998, 3903.

⁵⁶⁴ Woolley 1921, 128, Pl. 21, fig. b. 1, fig. b. 2; Mumford 1998, 3903.

⁵⁶⁵ Woolley 1921, 128, Pl. 21, fig. 48; Mumford 1998, 3903.

⁵⁶⁶ Woolley 1921, 128, Pl. 21, fig. 47; Mumford 1998, 3904.

⁵⁶⁷ Woolley 1921, 130, Pl. 21a. 3, 3*; Mumford 1998, 3905.

⁵⁶⁸ Mumford 1998, 3903.

⁵⁶⁹ Mumford 1998, 3903.

⁵⁷⁰ Woolley 1921, 126, fig. 59; Mumford 1998, 3905.

⁵⁷¹ Woolley 1921, 132, Pl. 26b, 11; Mumford 1998, 3906.

⁵⁷² Woolley 1921, 126, fig. 59; Mumford 1998, 3907.

⁵⁷³ Woolley 1921, 126, fig. 59; Mumford 1998, 3907.

⁵⁷⁴ Woolley 1921, 132, Pl. 21, 26b. 9, 9*; Mumford 1998, 3907.

⁵⁷⁵ Mumford 1998, 3908.

⁵⁷⁶ Woolley 1921, 120, Pl. 21a. 2, 2*, 21a. 1, 1*; Mumford 1998, 3908.

⁵⁷⁷ Mumford 1998, 3908.

⁵⁷⁸ Mumford 1998, 3908.

(Kat. No. 232-233-234-235); YC 58 Mezarı'ndan ketenden tekstil parçası (Kat. No. 236), fildişinden sürme kabı (Kat. No. 237), hematitten scarabaeus (Kat. No. 238); YC 74 Mezarı'ndan fritten ampulla (Kat. No. 239); YE 1 Mezarı'ndan biri alabasterden diğeri taştan olması muhtemel 2 adet scaraboid (Kat. No. 240-241)⁵⁷⁹ söz konusu eserlere verilecek örneklerdendir.

Zincirli Höyük'te yapılan çalışmalarda ele geçen tunçtan şahin (Kat. No. 242), tunçtan küçük boyutlu bakraç (Kat. No. 243) ve fayanstın kap parçasının (Kat. No. 244)⁵⁸⁰ Mısırlı ya da Mısırlılaştırmış malzemeler olduğu ifade edilmektedir.

Dolice'de yapılan çalışmalarda ele geçen scarabaeus, Osiris başı ile Bes başı formundaki objeler, Demir Çağı'na tarihlendirilmekte olup Mısırlı ya da Mısır etkili yapılmıştır (Kat. No. 245-246-247)⁵⁸¹.

Oylum Höyük'ten ele geçen scarabaeus (Kat. No. 248)⁵⁸² Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Devehöyük I Mezarlığı'ndan ele geçen 6 adet scarabaeustan 5'i fayanstın, 1'i steatitten olup Demir Çağı malzemesi olarak değerlendirilmiştir (Kat. No. 249-250-251-252-253-254)⁵⁸³.

Ziyarettepe'den ele geçmiş fritten Bes formunda amulet, Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir (Kat. No. 255)⁵⁸⁴.

Sultantepe'de yapılan kazı çalışmalarında çok sayıda Eski Mısır eseri ele geçmiş olup hepsi de Demir Çağı'na tarihlenmiştir. Fildişinden levha (Kat. No. 256)⁵⁸⁵, muhtemelen ahşap yapılmış 2 adet süs (Kat. No. 257-258)⁵⁸⁶, fayanstın 2 adet küçük şişe (Kat. No. 259-260)⁵⁸⁷, fayanstın 3 adet obje (Kat. No. 261-262-263)⁵⁸⁸, fayanstın boncuk (Kat. No. 264)⁵⁸⁹, fritten scarabaeus (Kat. No. 265)⁵⁹⁰ bahsi geçen eserlerdir.

⁵⁷⁹ Mumford 1998, 3864, 3872, 3873, 3876, 3877, 3886, 3881, 3880, 3891.

⁵⁸⁰ Andrea 1943, 97, 117, 151.

⁵⁸¹ Dolice 2006; Güllüce vd. 2006, 105-116.

⁵⁸² Özgen vd. 1997, 191; Güney 2014, 232, kn. 68, ln. L-1.

⁵⁸³ Moorey 1980, 116, no. 488; Güney 2014, 233, kn. 69, ln. L-2, 233-234, kn. 70, ln. L-3, 234, kn. 71, ln. L-4, 235-236, kn. 73, ln. LI-2, 236, kn. 74, ln. LI-3, 235, kn. 24, ln. LI-1.

⁵⁸⁴ <https://blogs.uakron.edu/ziyaret/2012/08/22/egyptian-god-bes-figurine-found-in-tomb/>

⁵⁸⁵ Lloyd ve Gökçe 1953, 27-51, fig.8/pl. V (a).

⁵⁸⁶ Lloyd ve Gökçe 1953, 27-51, pl. VI (a), (b).

⁵⁸⁷ Lloyd ve Gökçe 1953, 27-51, pl. VII (e), pl. VIII, ı (c).

⁵⁸⁸ Lloyd 1954, fig. 4, 1,2, 3.

⁵⁸⁹ Lloyd 1954, fig. 4, 8.

⁵⁹⁰ Lloyd 1954, fig. 4, 4.

Tille Höyük'te Demir Devri tabakalarının kazısı esnasında Mısırlı ya da Mısır etkili üslupla yapılmış esere rastlanmıştır. Camdan scarabaeus (Kat. No. 266)⁵⁹¹, camdan boncuk (Kat. No. 267)⁵⁹², *ushapti* (Kat. No. 268)⁵⁹³ *Egyptian blue*'dan heykelcik (Kat. No. 269)⁵⁹⁴ bu eserlere verilecek örneklerdir.

Samsat'ta kazılarında bulunmuş scarabaeusun Demir Çağı'na tarihlendirildiği belirtilmektedir (Kat. No. 270)⁵⁹⁵.

İmamoğlu'nda yapılan çalışmalarda ele geçmiş fayanstan 2 scarabaeus Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir (Kat. No. 271-272)⁵⁹⁶.

Mardin Müzesi'ne zor alım yoluyla bir grup Mısır mühürü gelmiştir. Kızıltepe'den ele geçmiş üzerinde firavun Taharqa'nın kartuşunun yer aldığı fayanstan mühür (Kat. No. 273)⁵⁹⁷ ile farklı tip ve boyuttaki 15 parçadan oluşan scarabaeus grubunun (Kat. No. 274)⁵⁹⁸ Demir Çağı'na tarihlendirildiği ifade edilmektedir.

Girnavaz'da ele geçmiş fayanstan scarabaeus, Geç Assur dönemine ait tabakalardan geldiği ifade edilmektedir (Kat. No. 275)⁵⁹⁹.

Kopiktepe'de yüzeyde bulunmuş fritten heykelcik parçasının Demir Çağı'na tarihlendirildiği belirtilmektedir (Kat. No. 276)⁶⁰⁰.

Ankara Roma Hamamı kazılarında ele geçmiş üzerinde II. Ramesses'in kartuşunun bulunduğu fayanstan amuletin İ.Ö. 8. yüzyıl sonuna tarihlendirildiği belirtilmektedir (Kat. No. 277)⁶⁰¹.

Gordion kazılarında bulunmuş alaşımdan 6 adet (Kat. No. 278-279-280-281-282-283)⁶⁰², yeşil steatitten 1 adet (Kat. No. 284)⁶⁰³, fildişinden 1 adet (Kat. No. 285)⁶⁰⁴ ve lapis lazuliden 1 adet scarabaeus (Kat. No. 286)⁶⁰⁵ Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

⁵⁹¹ French 1985, 248, 258, res. 6 (4).

⁵⁹² French 1985, 248.

⁵⁹³ French 1986, 214.

⁵⁹⁴ French 1987, 206.

⁵⁹⁵ N. Özgüç 1986, 226.

⁵⁹⁶ Uzunoğlu 1986, 182, 192, res. 1, 4.

⁵⁹⁷ Dinçol ve Giveon 1987, 71-75, res. 4,4a, 4b, 5, 6, 6a, 6b.

⁵⁹⁸ Dinçol ve Giveon 1987, 71-75, res. 1, 2, 3, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.

⁵⁹⁹ Erkanal 1985, 128.

⁶⁰⁰ Algaze ve Rosenberg 1991, 158, fig. 9.

⁶⁰¹ Arslan vd.. 2011, 341-362, res. 15; Peker 2013, 539-542.

⁶⁰² Dusingberre 2005, 41, fig. 25a ve b, 26a ve b, 33a ve b, 37a ve b, 46a ve b, 59a ve b.

⁶⁰³ Dusingberre 2005, 46, fig. 32a ve b.

⁶⁰⁴ Dusingberre 2005, 58, fig. 47a ve b.

⁶⁰⁵ Dusingberre 2005, 64, fig. 55a ve b.

Kurugöl'de mezar buluntusu olan fayanstan 11 adet muhtelif boyuttaki *Horus'un gözü* formundaki parçalar, bir kolyeyi oluşturmaktadır. Mezar, içindeki buluntular göz önünde alındığında İ.Ö. 6. yüzyıl sonu- 5. yüzyıl başı arasına tarihlenmektedir (Kat. No. 287)⁶⁰⁶.

Kerkenez Dağı kazılarında ele geçen fildişinden kakmanın olasılıkla Mısır ürünü olduğu ve Demir Çağı'na tarihlendirildiği belirtilmektedir (Kat. No. 288)⁶⁰⁷.

Laodikeia'daki çalışmalarda bulunan scarabaeus Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir (Kat. No. 289)⁶⁰⁸.

Sardes'te bulunmuş alaşımdan bir adet scarabaeus ve dört adet mühür yüzüğü Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir (Kat. No. 290-291-292-293-294)⁶⁰⁹.

Ephesos'ta yapılan çalışmalarda çok sayıda Mısır etkili üslupla yapılmış buluntu ele geçmiştir⁶¹⁰. Yamaç Evleri'nde ele geçen tunçtan heykelciğin II. Psammetichus dönemine (Kat. No. 295)⁶¹¹ tarihlenmiştir. Ayrıca Artemis Ion'da bulunmuş Mısırlı ve Mısır etkili üslupla yapılmış eserler de çok sayıdadır. Buluntular Arkaik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Bunlar içinde kemikten 4 adet levha/levhacık İ.Ö. 7. yüzyıl ile İ.Ö. 7. yüzyılın 2. yarısı-6. yüzyıl başına (Kat. No. 296-297-298-299)⁶¹², fayanstan koni formlu boncuk (Kat. No. 300)⁶¹³ Arkaik Dönem'e, fayanstan kap (Kat. No. 301)⁶¹⁴ İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı-6. yüzyıl başına, fayanstan 2 adet kap parçası (Kat. No. 302-303)⁶¹⁵ İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı-6. yüzyıl başına, fayanstan figür (Kat. No. 304)⁶¹⁶ İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı-6. yüzyıl başına, fayanstan Bes heykelciği (Kat. No. 305)⁶¹⁷ İ.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başına, fayanstan İsis heykelciği (Kat. No. 306)⁶¹⁸

⁶⁰⁶ Yenipınar 1996, 301-306, res. 2-4; Kurugöl'den ele geçen buluntuya ait tezimizin katalog kısmında yer alan fotoğraf için Yrd. Doç. Dr. Y. KAMIŞ'a teşekkür ederiz.

⁶⁰⁷ Summers vd. 2002, 442; Sagona ve Zimansky 2009, 370, fig. 10.15.

⁶⁰⁸ Şimşek 2011, 569.

⁶⁰⁹ Dusingberre 2003, 281 fig.100, 265-266, fig. 76, 266, fig. 77, 267, fig. 78, 279-280, fig. 97.

⁶¹⁰ Mısır'a özgü ve Mısırlı eserlerin İ.Ö. I. binde Akdeniz'deki dağılımı ve Ephesos Artemision'u hakkında bkz. Hölbl 2008b, 281-286.

⁶¹¹ Atalay 1987, 116-122; Greaves 2010, 168.

⁶¹² Hölbl 2008, 242, 243, Kat.-No. 133, 134; Hölbl 2008a, 209-222 abb. 192; Atakan 2008, 243, 244, Kat.-No. 135, 136.

⁶¹³ Hölbl 2008a, 209-222, abb. 187.

⁶¹⁴ Atakan 2008b, 242, Kat.-No. 209; Hölbl 2008a, 209-222, abb.182.

⁶¹⁵ Hölbl 2008b, 242, Kat.-No. 213; Hölbl 2008a, 209-222, abb. 181.

⁶¹⁶ Atakan 2008,280, Kat.-No.210; Hölbl 2008a, 209-222, abb. 185.

⁶¹⁷ Hölbl 2008b, 287, Kat.-No.211.

⁶¹⁸ Hölbl 2008b, 287, Kat.-No.212.

olasılıkla İ.Ö. 8. yüzyıl sonuna, fayanstan levha (Kat. No. 307)⁶¹⁹ olasılıkla İ.Ö. 8. yüzyıl sonuna, fayanstan 3 adet şahin figürü (Kat. No. 308-309-310)⁶²⁰ İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyılın ilk yarısına, fayanstan pyxis kapağı (Kat. No. 311)⁶²¹ İ.Ö. 7. yüzyılın 2. yarısına, fayanstan disk (Kat. No. 312)⁶²² İ.Ö. 7. yüzyılın 2. yarısına, fayanstan 8 adet scarabaeustan 3 adedi (Kat. No. 313-314-315)⁶²³ İ.Ö. 7. yüzyıla, bir tanesi (Kat. No. 316)⁶²⁴ İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyılın ilk yarısına, 4 adedi (Kat. No. 317-318-319-320)⁶²⁵ İ.Ö. 8. yüzyılın 2. yarısı-7. yüzyıl başına, steatitten 2 adet scarabaeus (Kat. No.321-322)⁶²⁶ İ.Ö. 10. yüzyıl-8. yüzyıla, macundan scarabaeus (Kat. No. 323)⁶²⁷ İ.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyılın ilk yarısına ve taştan scarabaeus (Kat. No. 324)⁶²⁸ İ.Ö. 740-720 arasına, tridacna squamosadan kült kaidesi parçası (Kat. No. 325)⁶²⁹ İ.Ö. 7. yüzyılın ortasına tarihlendirilmiştir.

Miletos kazılarında yapılan çalışmalarda Mısırlı ya da Mısır etkili üslupla yapılmış buluntular ele geçmiştir⁶³⁰. Aphrodite Kutsal Alanı'ndan ele geçen 2 adet scarabaeus ve geçen fayanstan heykelcik (Kat. No. 326-327-328)⁶³¹ İ.Ö. 7. yüzyıla, Athena Tapınağı'nda bulunmuş tunçtan İbis heykelciği ve fayanstan eserler ise İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenmektedir⁶³².

⁶¹⁹ Hölbl 2008b, 287, *Kat.-No.214*.

⁶²⁰ Hölbl 2008b, 287, *Kat.-No.215, 216, 217*.

⁶²¹ Hölbl 2008b, 290, *Kat.-No. 218*; Hölbl 2008a, 209-222, abb. 183. a, b.

⁶²² Hölbl 2008b, 290, *Kat.-No. 219*.

⁶²³ Hölbl 2008b, 290-291, *Kat.-No. 220, 222, 223*.

⁶²⁴ Hölbl 2008b, 292, *Kat.-No. 224*.

⁶²⁵ Hölbl 2008b, 293, 294, *Kat.-No. 226, 227, 228, 229*.

⁶²⁶ Hölbl 2008b, 291, 292, *Kat.-No. 221, 225*; Hölbl 2008a, 209-222, abb.188 a, abb.190 a-b.

⁶²⁷ Hölbl 2008b, 294, *Kat.-No. 230*.

⁶²⁸ Hölbl 2008, 295, *Kat.-No. 231*.

⁶²⁹ Hölbl 2008, 295, *Kat.-No. 232*.

⁶³⁰ "Sözü edilen fayans buluntular Mısır ve Yakındoğu'nun etkisi ile Doğu Yunan'da üretilmiş olmalıdır. Ayrıca, Rhodos, Khios, Samos ve Ephesos kutsal alanlarından da tanıdığımız, küçük asma delikli şahin, Beş maymun ve oturan kedi figürleri ile beyaz, sarı ve mavi renkli skarabeler de ele geçmiştir. Ancak, sözü edilen eserlerin doğudan ithal mi yoksa Yunan üretimimi olduğu sorusu tartışmalıdır... Çok sayıda ele geçen buluntular arasında, Mısırlı ürünler olarak anılan ancak bir bölümünün Yunanistan'da da üretildiğine inanılan kalsit taşından alabastron parçaları da yer almaktadır." Von Graeve 1997, 529-554; İ.Ö. 7. yüzyıla tarihlendirilen tunçtan şahin, İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlendirilen ve 12 adedi Mısır kökenli olan sayıları yüzü bulan skarabe ve Naukratis kökenli fayanstan şahin, Miletos Zeytintepe Aphrodite Kutsal Alanı'nda ele geçmiş önemli Mısırlı ve Mısır etkili üslupla yapılmış buluntulardır. Greaves 2002, 84; von Graeve 2012, 1-24.

⁶³¹ von Graeve 2012, 1-24, res. 5, 11, 4.

⁶³² von Graeve 2012, 1-24.

Klaros'ta ele geçmiş tunçtan tanrı Sobek formundaki heykelcik (Kat. No. 329)⁶³³ İ.Ö. 7. yüzyıl başına, serpantinden scarabaeus ise İ.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başına tarihlenmiştir (Kat. No. 330)⁶³⁴.

Klazomenai şehrinin Akpınar Nekropolisi'nde yapılan çalışmalarda, İ.Ö. 7. yüzyılın ortasında kremasyon geleneği ile başlayan gömülerde İ.Ö. 630 dolaylarında ölü gömme biçiminde bir değişiklik olduğu ve bu tarihten başlayarak İ.Ö. 6. yüzyılın başına dek kremasyon gömüler ile birlikte erken formlu lahitlerin içine yapılan gömülerin yan yana varlığını sürdürmesi gözlemlenmiştir. Ölü gömme geleneğindeki bu ani değişimin sebebi olarak İ.Ö. 7. yüzyılın ortalarında Mısır ile başlayan ilişkilerin varlığı gösterilmektedir. Firavun I. Psammetichus'un (İ.Ö. 664-610) İonialı ve Kariyalı paralı askerler ile anlaşarak tahta çıkma mücadelesinde onları kullandığını, bu yardım karşılığında verdiği sözü tutarak Yunanlılar'a Nil Deltası'nda bir yerleşme yeri sağladığı Herodotos tarafından da aktarılmaktadır. Bir yandan Herodotos'un anlattıkları, diğer yandan bugüne kadar Mısır'daki Yunan kolonilerinde yapılan kazılarda ele geçirilen buluntulardan yola çıkarak, sözü edilen İonialılar arasında Klazomenailıların da olduğu belirtilmektedir. Mısır lahitlerini anımsatan apsidal ve sandık formlu lahitler ile ölümden sonra bedenin korunmasına yönelik bu yeni gömü anlayışının Mısır ile gelişen ilişkiler sonrasında Klazomenai'ye taşınmış olması gösterilmektedir⁶³⁵.

Erythrae'deki kazılarda bulunan Mısır taklidi fayanstan formdaki çeşitli 22 adet figürin İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başına tarihlendirilmiştir (Kat. No.331-352)⁶³⁶.

Kyme'de yapılan çalışmalarda bulunmuş Mısır'ın XXVI. Hanedanlığı dönemine tarihlendirilen tunçtan İmhotep heykelciği, fayanstan Thoth heykelciği/amuleti ve II. Psammetichus dönemi-XXVI. Hanedan sonuna tarihlendirilen fayanstan ushapti ele geçen Mısır etkili uslupla yapılmış buluntulardır (Kat. No. 353-354-355)⁶³⁷.

Lagina'da bu bölgedeki en erken Mısır buluntusu olduğu belirtilen *Ra'nın gözü* formunda yapılmış kolye ucu, İ.Ö. 5. yüzyıl sonu-4. yüzyıl başına tarihlendirilen 06BM47 mezarından bulunmuştur (Kat. No. 356)⁶³⁸.

⁶³³ Geniere 1995, 60, fig. 4.

⁶³⁴ Hölbl 2008b, 281-286; Şahin 2013, 567-574.

⁶³⁵ Bakır vd. 2000, 47-56.

⁶³⁶ Gültekin 1968, 105-116, fig. 1-5, 6-9, 10-11, 12, 13, 14, 15,16, 17, 18, 19, 20, 21,22.

⁶³⁷ Verner 1974, 173-175.

⁶³⁸ Tırpan ve Söğüt 2008, 401.

İasos'ta bulunmuş bazalttan Osiris heykelciği başı, I. Psammetichus Dönemi'ne konulmuştur (Kat. No. 357)⁶³⁹.

Pedasa'dan ele geçmiş kemikten başın Mısır etkili Suriye'de yapılmış bir eser olduğu belirtilmektedir (Kat. No. 358)⁶⁴⁰.

Datça Emecik Apollon Kutsal Alanı'nda yapılan çalışmalarla fayanstaki Mısır kökenli adaklar bulunduğu belirtilmektedir. İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen söz konusu Mısır kökenli adak objeleri arasında atmaca figürini, fayans boncuklar, adak taşıyan şekilde betimlenmiş figürinler, pişmiş topraktan büyük boy figürinlere ait parçalar olduğu ifade edilmektedir⁶⁴¹.

Antandros Meris Nekropolü'ndeki 102 No'lu mezarda ele geçen scarabaeus ile 189 No'lu mezarda ele geçen fayanstaki figürinin İ.Ö. geç 7. yüzyıl-erken 6. yüzyıla tarihlendirildiği belirtilmektedir (Kat. No. 359-360)⁶⁴².

İzmir Müze Müdürlüğü'ne "Müsadere" yoluyla gelmiş ve envanterde kayıtlı taşan scarabaeus İ.Ö. 7. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Kat. No. 361)⁶⁴³.

Adana Müzesi Müdürlüğü envanterine kayıtlı satın alma yoluyla gelmiş çok sayıda scarabaeus ve scaraboid mühür vardır. Bu nedenle söz konusu malzeme grubu içinde tarihlendirilmesi yapılanların yanı sıra tarihlendirilmesi yapılamamış olanlar da tezimizin katalog kısmında yer almıştır. Tarihlendirilmesi yapılmamış scarabaeuslar, katalogda (Kat. No. 376-459) numaraları arasında yer almıştır. Tarihlendirilmesi yapılanlardan camdan 3 scaraboid (Kat. No.362-363-364)⁶⁴⁴, fritten 5 scarabaeus (Kat. No.365-366-367-368-369)⁶⁴⁵, obsidyenden 2 scarabaeus (Kat. No. 370-371)⁶⁴⁶, kalkerden 2 adet scarabaeus (Kat. No.372-373)⁶⁴⁷ ve kalsedondan bir scarabaeus (Kat. No. 374)⁶⁴⁸ ve serpantinden bir scarabaeus (Kat. No. 375)⁶⁴⁹ Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

⁶³⁹ Berti 1993, 108, fig. 3,4.

⁶⁴⁰ Bulut 2013, 125-132 res. 2.

⁶⁴¹ Bahsi geçen adakların üzerinde yapılan analizler hakkında bkz. Greaves 2010, 81.

⁶⁴² Polat ve Polat 2006, 89-104 res. 13.

⁶⁴³ İzmir Müze Müdürlüğü Envanteri.

⁶⁴⁴ Poncy vd. 2001, 9-37, no. 56, 74, 75.

⁶⁴⁵ Poncy vd. 2001, 9-37, no. 84, 98, 105, 109, 125.

⁶⁴⁶ Poncy vd. 2001, 9-37, no. 85, 91.

⁶⁴⁷ Poncy vd. 2001, 9-37, no. 86, 89.

⁶⁴⁸ Poncy vd. 2001, 9-37, no. 92.

⁶⁴⁹ Poncy vd. 2001, 9-37, no. 1.

Anadolu Medeniyetleri Müze Müdürlüğü envanterinde kayıtlı ve tarihlendirilmeleri yapılmamış scarabaeus ve scaraboidler, katalogda Kat. No. 459-517 numaraları arasında yer almıştır⁶⁵⁰.

Bahsi geçen buluntuların tıpkı II. binde olduğu gibi I. binde de elçiler, ticaret, bölgede çalışmaya gelen usta ya da işçilerin yanısıra askeri seferlerde bölgeye gelen askerler vasıtasıyla Anadolu topraklarına geldiklerini varsaymamız mümkündür.

⁶⁵⁰ Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanı Dr. Soner ATEŞOĞULLARI ile Anadolu Medeniyetleri Müzesi uzmanı Nusret ÇETİN'e teşekkür ederiz.

SONUÇ

Anadolu ve Mısır arasındaki etkileşim ve iletişim söz konusu olduğunda III. binyıla tarihlendirelen Anadolu topraklarında bulunmuş Mısırlı/Mısır taklidi buluntular, Alalakh, Troia ve Paktalos Vadisi'nden ele geçtiği belirtilen buluntulardır. Alalakh ile Gözlükule, coğrafi konumları nedeniyle zaman içinde Mısırlı/Mısır taklidi malzemelerin sıklıkla görüldüğü merkezler olarak karşımıza çıkmaya devam etmiştir.

Alalakh XVI. tabakadan geldiği söylenen levhaya dair Leonard Woolley'nin aktardıkları dışında bilgi mevcut değildir. Dolayısıyla bu levhayı Anadolu-Mısır arasındaki ilişkinin başlangıç tarihini veren bir buluntu olarak tanımlamamız mevcut bilgiler doğrultusunda şu an için uygun görülmemektedir.

Paktalos Vadisi'nden ele geçtiği belirtilen ve kazı buluntusu olmayan silindir mühür, üzerinde V. Hanedan'ın (İ.Ö. 2504-2347) son iki firavunu olan Menkauhor (İ.Ö.2414-2405) ve Djedkare'nin (İ.Ö. 2405-2367) adlarının yer alması sebebiyle III. Binyıla tarihlendirilmiş bir buluntudur. Ancak buluntunun sonradan yapılmış olma olasılığını da hesaba katarak düşünmemiz gerekir. Yine de Mısır'ın doğrudan bağlantı kurduğu Güney Levant, Filistin, İsrail ve Suriye ile coğrafi yakınlığı dolayısıyla etkileşim içinde olan Hatay, Adana ve Mersin illerinde yapılacak çalışmalar, III. binyıla tarihlendirilecek Mısırlı veya Mısır taklidi malzemelerin sayısının artacağına ümidini vermektedir. Yine de Mısır'da firavun Kheops'un (İ.Ö. yak. 2604-2581) ölümünden önceye tarihlendirilen ve G 1233 mastabasının ek yapısından ele geçen Tarsus kökenli saklı astarlı testi, Anadolu ve Mısır arasındaki uzak mesafeli ticaretin ve ilişkinin varlığını ortaya koyan çok önemli bir unsurdur.

Mısır'ın Birinci Ara Dönemi'ne (İ.Ö. yak. 2170-2020) gelindiğinde Anadolu topraklarında bu döneme tarihlendirilen eserler, Tepebağ Höyük'te bulunan Orta Krallık'ın XII. Hanedanı (İ.Ö. 1976-1794/93) firavunu I. Amenemhat (İ.Ö. 1976-1947) dönemine ve Kürigin Kale'den ele geçen Orta Krallık dönemine tarihlendirilen heykellerdir. Heykellerin Mısırlılar tarafından bulundukları merkezlere getirilme ihtimalleri göz önüne alınırsa Anadolu ve Mısır arasındaki ilişkinin doğrudan Mısır'ın Orta Krallık (İ.Ö. 2119-1794/93) dönemine gerilemesi mümkün olacaktır.

II. binyılda Assur Ticaret Kolonileri dönemine gelindiğinde yazılı delillerin varlığı hala görülmemektedir. Mısırlı/Mısır etkili malzeme, bu dönemde Anadolu’da Alacahöyük, Acemhöyük, Lidarhöyük, Seyitömer, Çavlum, Konya Karahöyük ve Gözlükule’den ele geçmiştir. Mobilya kakma ve aksamaları, figürler, kabartmalı levhalar, oyun taşları, dokuma parçaları, kap parçası ve scarabaeus gibi çeşitli buluntular, bu döneme tarihlendirilen örneklerdir. Buluntuların çoğu iyi işçilik göstermekte olup, bu durum Anadolu’daki ticaretin ulaştığı boyutları görmemizi sağlamaktadır. Ayrıca Kültepe’den ele geçen ve bu döneme tarihlendirilen fayans mühürler üzerindeki *ankh* işaretinin Mısır’la olan etkileşimin bir yansıması olduğu, Alişar, Acemhöyük, Çavlum Mezarlığı, Gordion, Konya Karahöyük’te de benzerleri görünen bu buluntuların Anadolu’ya Suriye veya Filistin üzerinden girdiğine dair görüşler mevcuttur.

Mısır’da İkinci Ara Dönem (İ.Ö. yak. 1794/93-1550) ve sonrasında XIII. ve XIV. Hanedanlar döneminde karmaşa artar. XIII. Hanedan’ın gücü, XV. Hanedan’ı (İ.Ö. 1648-1539) kuran “yabancı ülkelerin hükümdarı” Heka-khasut yani Hyksos hükümdarlarınca kırılır. Hyksos hükümdarlarının adları Akdeniz havzasının farklı bölgelerinde ele geçen küçük buluntular üzerinde görülmektedir. Bu durum Hyksos hükümdarlarının geniş bir coğrafyada kurduğu politik ve ticari ilişkilerin kanıtı olarak değerlendirilmelidir. Boğazköy’de ele geçen firavun Khaian’ın adının yer aldığı obsidyen vazo parçası tıpkı aynı firavunun Knossos’ta ele geçen ve üzerinde adının yer aldığı kapak parçası gibi ilişkinin yayıldığı alanı anlamamızı sağlamaktadır. Tilvez’den ele geçen ve İ.Ö. 18. yüzyıl-erken 17. yüzyıla tarihlendirilen scarabaeus de bu döneme ait bir başka buluntudur.

II. binyıla gelindiğinde tezimizde incelenen merkezler dikkate alındığında, bahsi geçen merkezlerden elde edilen buluntuların Anadolu’nun güneyi ile Assur Ticaret Kolonileri ve Hitit devleti döneminin önemli merkezlerinde görülmesi şaşırtıcı değildir. Mısır’ın Doğu’ya yani Levant, Suriye, Kenan ve Filistin’e olan ilgisinin II. binyılda da devam etmesi, bu dönem içinde neredeyse tüm firavunların Mısır’ın bölgedeki gücünü tesis etmek adına hareket etmesi, ilişkileri sadece siyasi değil sosyal ve ticari boyutta da arttırmış gibidir. Assur Ticaret Kolonileri Dönemi’ne tarihlendirilen Mısırlı/Mısır etkili malzeme grubu içinde yer alan fildişi eserlerin fildişi işçiliğindeki yüksek kalitelerinden

ötürü Kuzey Suriye ve/veya kıyı Suriye üzerinden bölgeye girmiş olması muhtemeldir. Dönemin kent devletlerinin Mısır devletiyle girdiği ilişkinin boyutunu gösterecek yazılı belge bulunmadığından aradaki bağlantının ticari ve zanaatlardaki etkileşim boyuntunda olduğunu söylemek şu an için daha doğrudur.

Hitit devleti dönemine gelindiğinde Boğazköy ve Ortaköy gibi krali merkezlerden ele geçen buluntular, Amarna ve Boğazköy arşivlerinde ele geçen yazılı belgelerle de desteklenen yakın ilişkileri göstermektedir. Panaztepe'den ele geçen ve alt yüzeyinde III. Amenophis'in kartuşunun yer aldığı scarabaeus ise Anadolu'nun en batısından ele geçmiş Mısır buluntusudur. III. Amenophis ile Arzawa kralı arasında hediyeleşmeye varan yakın bir ilişki olduğu da yine yazılı kaynaklardan bilinmektedir.

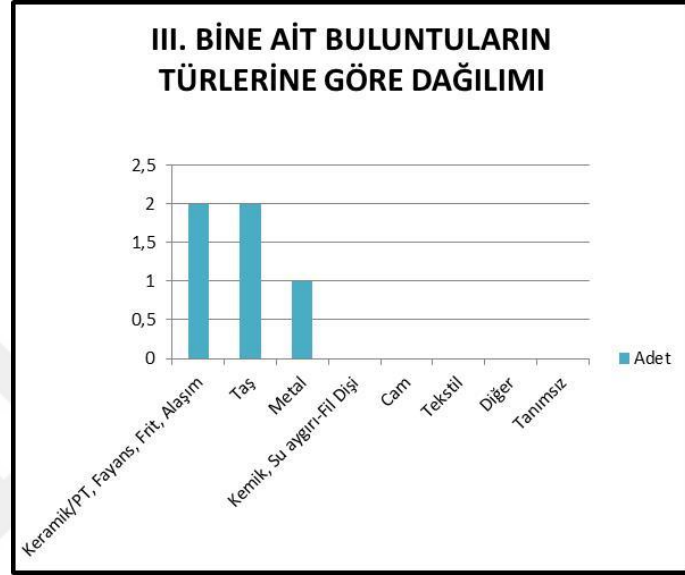
III. Hattuşili ve II. Ramesses'in yazışmalarına konu olan değerli hediyelerin varlığı şu an için yazılı kaynaklardan bilinse de ilerleyen zamanda yapılacak çalışmalar sayesinde dökümü verilen bu hediyelerden bazılarına ulaşabilme ümidine sahibiz. Uluburun ve Gelidonya batıkları ise Batı Anadolu kıyılarındadır. Uluburun Batığı'ndan ele geçen Mısır dışında bulunmuş en önemli Mısırlı obje olarak kabul edilen kraliçe Nefertiti'nin altın mührü, batık için tarihleme yapmamızı sağlayan buluntudur. Uluburun'da bulunan kargonun Thebes'te Kenamun'un mezarındaki duvar resimlerinde betimlenen kargoyla taşıdığı benzerlik ise dikkat çekmektedir. Kargonun taşıdığı lüks tüketim malları, Amarna tabletlerinde sözü edilen hanedanlar arası verilen hediyelerin dökümünün gerçek olduğunun kanıtı gibidir. Her iki batık da Geç Tunç Çağı ticareti ve gemilerin o dönemde izledikleri rotaları belirleyebilmemiz açısından büyük katkıda bulunmuştur. Yukarıda bahsi geçen dönemlere ait Alalakh, Gözlükule, Soli Pompeiopolis, Sabuniye Höyük, Karkamış, Birecik, Oylum Höyük, Alacahöyük, Alishar, Boğazköy, Eskiyyapar, Ortaköy, Fraktin, Kaman Kalehöyük, Panaztepe, Uluburun ve Gelidonya Burnu batıklarından ele geçen ile Adana Müzesi ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlükleri envanterinde kayıtlı bulunan Mısırlı ya da Mısırlılaşımış objeler, Anadolu ve Mısır arasındaki ilişkiyi anlamamız açısından önem taşır.

Anadolu'nun güneyi ve güneydoğusundaki merkezlerden ele geçen Mısırlı/Mısır etkili objelere I. binde II. bine oranla daha yaygın bir alanda rastlanmaktadır. Bölgedeki kent devletlerinin Suriye ve Levant ile bağlantısı, Taharqa ve Neko gibi firavunların Assur, Babil gibi devletlerle savaşması ya da müttefik olması, durumu anlamamız

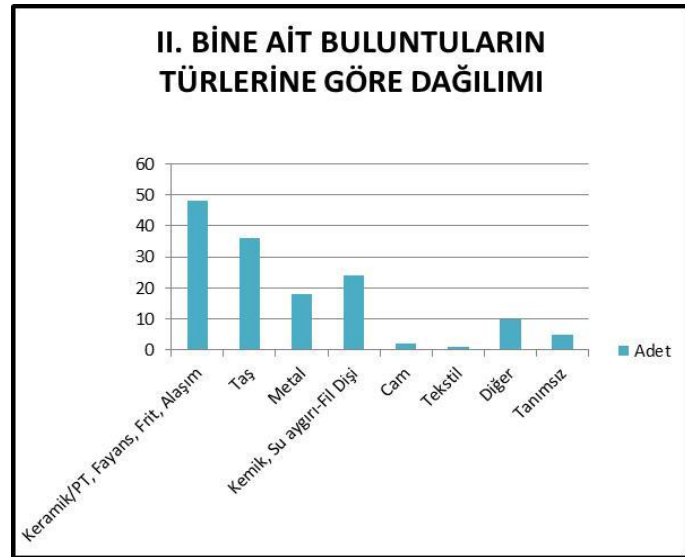
açısından önemlidir. Klazomenai Akpınar Nekropolisi'ndeki çalışmalarda İ.Ö. 7. yüzyılın ortasında kremasyon geleneği ile başlayan gömülerde İ.Ö. 630 dolaylarında ölü gömme biçiminde bir değişiklik olduğu ve bu tarihten başlayarak İ.Ö. 6. yüzyılın başına dek kremasyon gömüler ile birlikte erken formlu lahitlerin içine yapılan gömülerin yan yana varlığını sürdürmesi gözlemlenmiştir. Mısır lahitlerini hatırlatan apsidal ve sandık formlu lahitler ile ölümden sonra bedenin korunmasına yönelik bu yeni gömü anlayışının Mısır ile gelişen ilişkiler sonrasında Klazomenai'ye taşınmış olması muhtemeldir. Dolayısıyla aradaki etkileşim sadece ticari değil ölü gömme geleneklerini etkileyecek yoğunluğa ulaşmış görülmektedir.

I. bin başından Pers İmparatorluğu'nun Yakındoğu'daki hakimiyetine kadarki süreçte Anadolu ve Mısır arasındaki ilişki Geç Tunç Çağı'ndaki gibi büyük imparatorluklar arasındaki diplomatik faaliyetlerin yoğun olduğu bir dönem gibi gözükme de tezimizde değerlendirdiğimiz malzeme sayısı Geç Tunç Çağı'na nazaran biraz daha fazla sayıdadır . Elimizde yine de kazılardan çıkarılan ya da müzelere kayıtlı olan Mısırlı ya da Mısır etkili üslupla yapılmış buluntular mevcuttur. Söz konusu buluntular, Kinet Höyük, Soli Pompeiopolis, Gözlükule, Al Mina, Karkamış, Yunus Mezarlığı, Zincirli Höyük, Doliche, Oylum Höyük, Devehöyük, Ziyarettepe, Sultantepe, Tille Höyük, Samsat, İmamoğlu, Girnavaz, Kopiktepe, Ankara Roma Hamamı, Gordion, Kurugöl, Kerkenez, Laodikeia, Sardes, Ephesos, Miletos, Klaros, Erythrae, Kyme, Lagina, Halikarnassos Mausoleum, İasos, Pedasa, Datça Emecik Apollon Kutsal Alanı, Antandros ile Mardin Müzesi, İzmir Müzesi, Adana Müzesi ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlükleri Envanteri'nde yer alan bazı eserlerden oluşmaktadır.

Grafik 1: Çalışmanın kapsamındaki yayınlarda ve müzelerde bulunan, tanımlanmış ve envantere geçmiş III. bin yıla ait eserlerin dağılımı Keramik/PT, Fayans, Frit, Alaşım: 2; Taş:2, Metal: 1; Kemik, Su aygırı-Fil Dişi: 0; Cam: 0; Tekstil: 0; Diğer: 0; Tanımsız: 0 olarak gerçekleşmiş olup, dağılım 1 numaralı grafikte gösterilmiştir.

Grafik 2: Çalışmanın kapsamındaki yayınlarda ve müzelerde bulunan, tanımlanmış ve envantere geçmiş II. bin yıla ait buluntuların dağılımı Keramik/PT, Fayans, Frit, Alaşım: 48; Taş: 36, Metal: 18; Kemik, Su aygırı-Fil Dişi: 24; Cam: 2; Tekstil: 1; Diğer: 10; Tanımsız: 5 olarak gerçekleşmiş olup, dağılım 2 numaralı grafikte gösterilmiştir.

Grafik 3: Çalışmanın kapsamındaki yayınlarda ve müzelerde bulunan, tanımlanmış ve envantere geçmiş I. bin yıla ait buluntuların dağılımı Keramik/PT, Fayans, Frit, Alaşım: 133; Taş: 45, Metal: 16; Kemik, Su aygırı-Fil Dişi: 12 ; Cam: 9; Tekstil: 2; Diğer: 15; Tanımsız: 8 olarak gerçekleşmiş olup, dağılım 3 numaralı grafikte gösterilmiştir.

Grafik 4: Çalışmanın kapsamındaki yayınlarda ve müzelerde bulunan, tanımlanmamış ve envantere geçmiş buluntuların dönemlerine ve türlerine göre karşılaştırmalı dağılım 4 numaralı grafikte gösterilmiştir.

Grafik 5: Çalışmanın kapsamındaki yayınlarda ve müzelerde bulunan buluntuların türlerine ve dönemlerine göre karşılaştırmalı dağılımı aşağıdaki 5 numaralı grafikteki gibidir.

Özetle yukarıda grafiklerle de aktarılan Mısırlı ve Mısır etkili buluntuların değerlendirmesi yapıldığında Mısır'ın III. binden itibaren Doğu Akdeniz'de gerek ticaret gerekse vasal krallıklar ve Mısır yanlısı yöneticiler ile varlık gösterdiğini, bu varlığın buluntu ve yazılı kaynaklarla da desteklendiğini, Mısır'ın Anadolu'da II. binde Hitit kraliyet ailesi ile kurduğu yakınlığın ve müttefikliğin gelişiminin ne ölçüde olduğunu, I. bine gelindiğinde ise gerek Mısır'ın gerekse Anadolu topraklarının yaşadıkları karmaşanın sayı olarak olmasa da nitelik olarak bakıldığında buluntulara yansıdığını, yine tezimizde değerlendirilen buluntuların Anadolu topraklarına ticaretin yanı sıra çalışmaya gelen usta, işçi ya da elçiler ya da bölgeye askeri seferler yapan Mısır ordusundaki askerler vasıtasıyla geldiklerini çalışmamız sonucunda varsaymamız mümkündür.

GRAFİK VE LEVHALARIN LİSTESİ

GRAFİKLER:

1. III. bine ait buluntuların türlerine göre dağılımı
2. II. bine ait buluntuların türlerine göre dağılımı
3. I. bine ait buluntuların türlerine göre dağılımı
4. Dönemi belirsiz buluntuların türlerine göre dağılımı
5. Buluntu türlerinin dönemlerine göre karşılaştırmalı dağılımı

LEVHALAR:

1. Serekli keramik parçası örnekleri (Braun 2003, 28).
2. I. Pepi'nin adının yer aldığı, Ebla'daki "G Sarayı"nda bulunan kap parçası (Allen 2003, 253).
3. Byblos/Gubla'daki Obelisk Tapınağı'ndan ele geçmiş fildişinden tanrıça Hathor figürü (Hakimian 2008a, 55-56, no. 26).
4. XII. Hanedan dönemine tarihlendirilen II. Khnumhotep'e ait mezardaki duvar resimlerinde betimlenmiş Asyalı nomadlar (Schneider 2008, 61, fig. 20).
5. IV. Amenemhet'in adının yer aldığı obsidyen kutu (Marquis 2000, 36).
6. Hotepibre'nin adının yazılı olduğu, "Asyalı'nın oğlu" ifadesinin yer aldığı merasim topuzu (Matthiae 2008, 38-39, no. 12).
7. İ.Ö. II. binyılın erken dönemine tarihlendirilen firavunsal bir sahnenin betimlendiği silindir mühür (Aruz 2008c, 395, no. 248).
8. XV. Hanedan (Hyksos) firavunu Apophis'in saltanatına tarihlendirilen kama (Arnold 2008, 116-117, no. 65).
9. XVII. Hanedan yöneticisi Kamose'nin saltanatına tarihlendirilen kama (Callatay 2008, 118, no. 66).

LEVHALAR

1. Serekli keramik parçası örnekleri (Braun 2003, 28).

2. I. Pepi'nin adının yer aldığı, Ebla'daki "G Sarayı"nda bulunan kap parçası (Allen 2003, 253).

3. Byblos/Gubla'daki Obelisk Tapınağı'ndan ele geçmiş fildişinden tanrıça Hathor figürü (Hakimian 2008a, 55-56, no. 26).

4. XII. Hanedan dönemine tarihlendirilen II. Khnumhotep'e ait mezardaki duvar resimlerinde betimlenmiş Asyalı nomadlar (Schneider 2008, 61, fig. 20).

5. IV. Amenemhet'in adının yer aldığı obsidyen kutu
(Marquis 2000, 36).

6. Hotepibre'nin adının yazılı olduğu, "Asyalı'nın oğlu" ifadesinin yer aldığı merasim topuzu (Matthiae 2008, 38-39, no. 12).

7. İ.Ö. II. binyılın erken dönemine tarihlendirilen firavunsal bir sahnenin betimlendiği silindir mühür (Aruz 2008c, 395, no. 248).

8.XV. Hanedan (Hyksos) firavunu Apophis'in saltanatına tarihlendirilen kama (Arnold 2008, 116-117, no. 65).

9. XVII. Hanedan yöneticisi Kamose'nin saltanatına tarihlendirilen kama
(Callatay 2008, 118, no. 66).

BİBLİYOGRAFYA

- Ahrens 2012 Alexander Ahrens, “Egyptian Imports from Tomb VII at Tell Misrife/Qatna (Syria)”, *Journal of Ancient Egyptian Interconnections* 4 (4), University of Arizona, 2012, s. 2.
- Akurgal 1997 Ekrem Akurgal, *Eski İzmir I: Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Albright 2006 William Foxwell Albright, “Syria, The Philistines, and Phoenicia”, *The Cambridge Ancient History* II/2, s. 507-536.
- Aldred 2006 Cyril Aldred, “Egypt: The Amarna Period and The End of The Eighteenth Dynasty”, *The Cambridge Ancient History* II/2, s. 49-97.
- Algaze 1989 Guillermo Algaze, “The Uruk Expansion: Cross-cultural Exchange in Early Mesopotamian Civilization”, *Current Anthropology* 30/5, s. 571-608.
- Algaze ve Rosenberg 1991 Guillermo Algaze ve M. Rosenberg, “The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project 1989”, *VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, s. 137-162.
- Allen 2003 James P. Allen, “Egypt and the Near East in the Third Millennium B.C.”, *Art of the First Cities, The Third Millennium B.C. from the Mediterranean to the Indus*, The Metropolitan Museum of Art, s. 251.

Al-Maqdissi 2008

Michel Al-Maqdissi, “The Development of Trade Routes in Early Second Millenium B.C.”, *Beyond Babylon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, New York, s. 42-44.

Andrea 1943

Walter Andrea, *Die Kleinfunde Von Sendschirli*, Verlag Von Walter De Gruyter&Co., Berlin.

Arnold 1997

Dorothea Arnold, *Royal Women of Amarna Images of Beauty from Ancient Egypt*, The Metropolitan Museum of Art, New York.

2008

Dorothea Arnold, “Dagger”, *Beyond Babylon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 116-117.

Arslan, Akalın ve Talaakar 2011

Melih Arslan, Mehmet Akalın ve Aynur Talaakar, “Roma Hamamı 2009 Yılı Kazı Çalışmaları”, *19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, s. 341-362.

Aruz 2003

Joan Aruz, “Art and InterconnectIons in the Third Millennium B.C.”, *Art of the First Cities, The Third Millennium B.C. from the Mediterranean to the Indus*, The Metropolitan Museum of Art, s. 239-250.

2008a

Joan Aruz, “Central Anatolian Ivories”, *Beyond Babylon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 82-93.

2008b

Joan Aruz, “Ritual and Royal Imagery”, *Beyond Babylon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 136-148.

- 2008c Joan Aruz, "The Art of Exchange", *Beyond Babylon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 386-405.
- Atakan 2008 Nilüfer Atakan, *Efes Artemisİonu Bir Tanrıçanın Kutsal Mekânı*, Kunst Historisches Museum, s. 243, 244, 280.
- Atalay 1987 Erol Atalay, "Ephesos'ta Mısır Kültü ve Mısır Heykelcikleri", *I. Anadolu Demir Çağları Sempozyumu*, s. 116-122.
- Baines ve Malek 1986 John Baines ve Jaromir Malek, *Eski Mısır, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bakır vd. 2000 Güven Bakır, Bilge Hürmüzlü, Nezih Aytaçlar ve İlkan Hasdağlı, "1998 Yılı Klazomenai Çalışmaları", *21. Kazı Sonuçları* 2. cilt, s. 45-56.
- Balkan 1957 Kemal Balkan, *Letter of King Anum-hirbi of Mama to king Warshama of Kanis*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bard 2005a Kathryn A. Bard, "Predynastic period", *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, Compiled and Edited by Kathryn A. Bard, Routledge, s. 24-31.
- 2005b Kathryn A. Bard, "Early Dynastic period", *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, Compiled and Edited by Kathryn A. Bard, Routledge, 2005, s. 32-37.
- Barnett 2006a Richard David Barnett, "The Sea Peoples", *The Cambridge Ancient History II/2*, s. 359-378.

- 2006b Richard David Barnett, "Phrygia and the peoples of Anatolia", *The Cambridge Ancient History* II/2, s. 417-442.
- Bayram 1991 Sebahattin Bayram, "Taşınmaz Mallar Hakkında Yeni Kültepe Vesikaları", *Belleten* 55/213, s. 297-314.
- Bayram 1993 Sebahattin Bayram, "Kültepe Tabletlerinde Geçen Vergiler ve Özellikleri", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 36/2, s. 1-14.
- Beckman 1989 Gary Beckman, "The Religion of the Hittites", *Biblical Archaeologist* 52/3, s. 98-108.
- 1996 Gary Beckman, *Hittite Diplomatic Texts*, Society of Biblical Literature, Atlanta.
- 2001 Gary Beckman, "Sargon and Naram-sin in Hatti: Reflections of Mesopotamian Antiquity among The Hittites", *Die Gegenwart des Aramens*, s. 85-91, Hiedelberg.
- Beekes 2002 Robert S.P. Beekes, "The Prehistory of Lydians, the Origin of the Etruscans, Troy and Aeneas", *Bibliotheca Orientalis* 59, s. 205-241.
- Belli 1982 Oktay Belli, "Urartular", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* Cilt 1, s. 140-208, Görsel Yayınlar.
- 1989 Oktay Belli, "Van Bölgesinde Baraj ve Sulama Sisteminin Araştırılması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* VI, s. 313-331.
- 1994 Oktay Belli, "Van Bölgesinde Bulunan Yeni Urartu Barajları", *III. Anadolu Demir Çağları Sempozyum Bildirileri* 1990, ed. Altan Çilingiroğlu ve David French, Ankara, s. 9-30.

Ben-Tor 1982

Ammon Ben-Tor, “The Relations between Egypt and the Land of Canaan during the 3rd millenium BC.”, *Journal of Jewish Studies* 33, s. 3-18.

2006

Ammon Ben-Tor, “Do the Execration Texts Reflect on Accurate Picture of the Contemporary Settlement Map of Palestine?”, *Essays Ancient Israel in its Near Eastern Context: a tribute to Nadav Na’aman*, Tel-Aviv, s. 63-87.

Benzel 2008

Kim Benzel, “Fist-Shaped Pin”, *Beyond Babylon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 339.

Berkcan 2006

Aylin Berkcan, *M. Ö. 2. Binde Acemhöyük’te Ölü Gömme Adetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Aliye Öztan, AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilimdalı.

Berti 1993

Fedi Berti, “Mission Archeologique Italienne De lasos: Compte Rendu Des Travaux de 1991”, *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı* II. cilt, s. 91-109.

Bıçakçı 2001

Erhan Bıçakçı, “Tepecik/ Çiftlik Höyüğü (Niğde) Kazısı Işığında Orta Anadolu Tarihöncesi Kültürleri ile İlgili Yeni Bir Değerlendirme”, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji* 4, s. 24-42.

2011

Erhan Bıçakçı, “Kentleşmeye Doğru Mimari”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, İstanbul, s. 122-123.

Bietak 2005

Manfred Bietak, “Second intermediate period”, *Encyclopedia of the Archaeology of*

- the *Ancient Egypt*, Compiled and Edited by Kathryn A. Bard, Routledge, s. 57-59.
- Bilgen 2004 A. Nejat Bilgen, “2002 Yılı Çavlum Köyü Mezarlık Kazısı”, 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. cilt, s. 139-146.
- 2005 A. Nejat Bilgen, *Çavlum, Eskişehir Alpu Ovasında Bir Tunç Çağı Mezarlığı*, Eskişehir.
- Braidwood 1995 Robert J. Braidwood, *Tarih Öncesi İnsan*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Brandau ve Schickert 2003 Birgit Brandau ve Hartmut Schickert, *Hititler Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu*, Arkadaş Yayınları, 2003.
- Brandau, Schickert and Jablonka 2010 Birgit Brandau, Hartmut Schickert ve Peter Jablonka, *Resimlerle Troya*, Arkadaş Yayınları, 2010.
- Braun 2003 Eliot Braun, “South Levantine Encounters with Ancient Egypt at the Beginning of the Third Millennium”, *Ancient Perspectives on Egypt*, UCL Press, Yerr, s.21-37.
- Brewer ve Teeter 2011 Douglas J. Brewer ve Emily Teeter, *Mısır ve Mısırlılar*, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Brovarski 2005 Edward Brovarski, “First intermediate period”, *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, Compiled and Edited by Kathryn A. Bard, Routledge, s. 45-49.
- Bryce 2002 Trevor R. Bryce, *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, Dost Kitabevi, İstanbul.
- 2003 Trevor Bryce, *Letters of the Great Kings of the Ancient Near East*, Routledge.
- 2005 Trevor Bryce, *The Kingdom of the Hittites*, Oxford University Press, Oxford.

- 2008 Trevor Bryce, "Homer at the Interface", *Anatolian Interfaces. Hittites, Greeks and their Neighbours*, ed. Billy Jean Collins, Mary R. Bachvarova and Ian C. Rutherford, Oxford, s. 85-91.
- Bulut 2013 Hülya Bulut, "Pedasa'da Bulunan Bir Kemik Heykelcik", *Arkeoloji ve Sanat* 142, s. 125-132.
- Burney 2004 Charles Burney, *Historical Dictionary of The Hittites*, Historical Dictionaries of Ancient Civilizations and Historical Eras, No: 14, Oxford.
- Butzer 2005 Karl W. Butzer, "Nile, modern hydrology", *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, Compiled and Edited by Kathryn A. Bard, Routledge, s. 689-690.
- Callatay 2008 Francois De Callatay, "Dagger of Kamose", *Beyond Babylon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 118.
- Casabonne 2012 Oliver Casabonne, "Büyük Kral ve Persler", *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, İstanbul, s. 184-199.
- Caubet 2008 Annie Caubet, "Duck Shaped Vessel", *Beyond Babylon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 334.
- Cerny 1964 Jaroslav Cerny, "Three Regnal Dates of the Eighteenth Dynasty", *Journal of Egyptian Archaeology* 50, s. 37-39.
- Charvat and Fuensanta 2001 Petr Charvat ve Jesus Gil Fuensanta, "Seals and Seal Impressions from Tilbes Höyük,

- South-Eastern Turkey (1996-1999)", *Archiv Orientalia* 69/4, s. 559-570.
- Chéhab 1969
Maurice Chéhab, "Noms de personnalités égyptiennes découverts au Liban", *Bulletin du Musée de Beyrouth* 22, s. 1-47.
- Cline 1991
Eric H. Cline, *Orientalia in the Late Bronze Age Aegean: A Catalogue and Analysis of Trade and Contacts between the Aegean and Egypt, Anatolia and the Near East*, Ph. Thesis, University of Pennsylvania, Philadelphia.
- Cochavi-Rainey and Lilyquist 1999
Zipora Cochavi-Rainey ve Christine Lilyquist "Royal Gifts in the Late Bronze Age Fourteenth to Thirteenth Centuries B.C.E.", *Beer-Sheva XIII*, Ben-Gurion University of the Negev, Jerusalem.
- Cogan and Tadmor 1977
M. Cogan ve H. Tadmor, "Gyges and Ashurbanipal. A Study in Literary Transmission", *Orientalia* 46, s. 65-85.
- Collins 2007
Billy Jean Collins, *The Hittites and Their World*, Archaeology and Biblical Studies, Number 7, Society of Biblical Literature, Atlanta.
- Çambel 1986
Halet Çambel, "Domuztepe: Son Araştırmalar Işığında Yeni Bir Değerlendirme", *Anadolu Araştırmaları* 10, s. 31-50.
- Çeçen 1990
Salih Çeçen, "Yeni Kültepe Metinlerine Göre Yerli-Assurlu Münasebetleri", *Uluslararası I. Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara, s. 140-153.

- Çilingiroğlu 1994 Altan Çilingiroğlu, *Urartu Tarihi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- 1997 Altan Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir.
- 2004 Altan Çilingiroğlu, “How was an Urartian Fortress Built?”, *A View from the Highlands: Studies in Honour of Charles Burney*, ed. Antonio Sagona, Peeters Press, Louvain, s. 205-231.
- 2007 Altan Çilingiroğlu, “Urartulu Arğişti Oğlu Kral Rusa: Bir Başarı Öyküsü”, *Tüba-Ar* 10, s. 73-89.
- Çilingiroğlu and Salvini 1995 Altan Çilingiroğlu ve Miro Salvini, “Rusahinili in front of Mount Eeriduru: The Urartian Fortress of Ayanis (7th Century BC.)”, *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici* 35, s. 111-124.
- Çilingiroğlu vd. 2004 Altan Çilingiroğlu, Zafer Derin, Eşref Abay, Haluk Sağlamtimur ve İlhan Kayan, *Ulucak Höyük Excavations Conducted Between 1995-2002*, Ancient Near Eastern Studies, Supplement 15, Leuven.
- Çukur ve Kunç 1990 Alaaddin Çukur ve Şeref Kunç, “Acem Höyük Bakır Buluntu Analizleri”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* V, s. 33-39.
- Dercksen 2006 Jan Gerrit Dercksen, “Adad is king. The Sargon Text from Kültepe”, *Jaarbericht van het Vooraziatisch Egyptisch Genootschap Ex oriente Lux* 39, s. 107-129.

Desplancques 2006

Sophie Desplancques, *Antik Mısır*, Dost Yayınları, İstanbul.

Devries 1990

Keith Devries, “The Gordion Excavation Seasons of 1969-1973 and Subsequent Research”, *American Journal of Archaeology* 94/3, s. 371-407.

2012

Keith Devries, “Midas’ın Ülkesi”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*., Doğan Burda Dergi Yay. ve Paz. A.Ş., İstanbul, s. 44-56.

De Vos 2008

Julien De Vos, “Ramsés III et les cités néo-hittites de Syrie septentrionale: note géographique a propos de toponymes mentionnés a Medinét Habou”, *Colloquium Anatolicum VII*, s. 157-166.

Dinçol 1982a

Ali M. Dinçol, “Hititler”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt 1, Görsel Yayınlar, İstanbul, s. 12-120.

1982b

Ali M. Dinçol, “Geç Hititler”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt 1, Görsel Yayınlar, İstanbul, s. 122-137.

Dinçol ve Givon 1987

Ali M. Dinçol ve Raphael Givon, “Mısır XXV. Sülaleye Ait Bir Yazılı Belge”, *I. Anadolu’da Demirçağlar Sempozyumu*, İzmir, s. 71-75.

Dolukhanov 1998

Pavel Dolukhanov, *Eski Ortadoğu’da Çevre ve Etnik Yapı*, İstanbul, İmge Kitabevi.

Donbaz 1996

Veysel Donbaz, “Kultepe Tabletleri Işığında İÖ 2000-1760 Yıllarında Anadolu’nun Sosyal Yapısı”, *1995 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, Ankara, s. 177-196.

- Duru 2000 Refik Duru, “Burdur Bölgesi Araştırmaları ve Kuruçay Höyüğü Kazıları”, *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 54-58.
- Dusinberre 2003 Elspeth R. M. Dusinberre, *Aspects of Empire in Achaemenid Sardis*, Cambridge University Press, 2003.
- 2005 Elspeth R. M. Dusinberre, *Gordion Seals and Sealings Individual and Society*, University of Pennsylvania Museum, 2005.
- Düring 2011 Bleda S. Düring, *The Prehistory of Asia Minor*, Cambridge University Press, 2011.
- Ediz 1994 İsmet Ediz, “Çorum Müzesi Müdürlüğü 1992 Yılı Eskişehir Kazısı”, *4. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, s. 109-115.
- Edward, Hammond and Sollberger 2006 I.E.S. Edward, N.G.L. Hammond and E. Sollberger, “Preface”, *Cambridge Ancient History of the Middle East and the Aegean Region c. 1800-1380 Vol. II/ Part 1*, s. xiv-xxi.
- Emre 1965 Kutlu Emre, “The Pottery of The Assyrian Colony Period According The Buildings Levels of The Kanis-Karum”, *Anatolia* 7, s. 87-99.
- Erkanal 1986 Armağan Erkanal, “Panaztepe Kazısı’nın 1985 Yılı Sonuçları”, *8. Kazı Sonuçları* I. cilt, s. 253-262.
- Erkanal-Öktü 2004 Armağan Erkanal-Öktü, “2002 Yılı Panaztepe Kazıları”, *25. Kazı Sonuçları* II. cilt, s. 245-252.

Erkanal ve Karaaslan 2008

Armağan Erkanal ve Nazlı Çınardalı-Karaaslan, “Panaztepe Kazıları 2006 Yılı Çalışmaları”, 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı* II. Cilt, s. 19-38.

Erkanal 1985

Hayat Erkanal, “1983 Girnavaz Kazıları”, VI. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, s. 121-135.

Esin 1990

Ufuk Esin, “Değirmen-tepe (Malatya) Kalkolitik Obeyd Evresi Mühür Baskıları”, X. *Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*: TTK Yayınları 1. Cilt, Ankara, s. 47-56.

2000

Ufuk Esin, “Değirmen-tepe (Malatya) Kurtarma Kazıları”, *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 80-86.

2011

Ufuk Esin, “Değirmen-tepe”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, Doğan Burda Dergi Yay. ve Paz. A.Ş., İstanbul, s. 110.

Esin ve Harmankaya 1991

Ufuk Esin ve Savaş Harmankaya, “İkiz Höyük (Kuluşığı, Malatya) Kurtarma Kazısı”, 12. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I. cilt, s. 325-344.

Fantalkin 2015

Alexander Fantalkin, “Naukratis as a Contact Zone: Revealing the Lydion Connection”, *Gaia*, 2015, s. 1-15.

Faulkner 2006

Raymond O. Faulkner, “Egypt: From The Inception of the Nineteenth Dynasty to The Death of Ramesses III”, *The Cambridge Ancient History*, Vol. II, Part 2: s. 232-235.

Fıratlı 1972

Nezih Fıratlı, “Uşak-Selçukler Kazısı ve Çevre Araştırmaları 1966-1970”, *Türk Arkeoloji Dergisi* 19/2 (1970), s. 109-160.

- Finkel 2008 Irving L. Finkel, "Board Games", *Beyond Babylon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 151-154.
- Foss and Hanfmann 1975 Clive Foss and George M. A. Hanfmann, "Regional Setting and Urban Development", *A Survey of Sardis and the Major Monuments Outside the City Walls*, ed. George M. A. Hanfmann ve Jane C. Waldbaum, *Archaeological Exploration of Sardis, Report 1*, Harvard University Press, s. 17-34,.
- Frangipane 2002 Marcella Frangipane, *Yakındoğu'da Devletin Doğuşu*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- French 1985 David French, "Tille Höyük 1983", *VI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, s.245-258.
- 1986 David French, "Tille Höyük 1984", *VII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, s.211-216.
- 1987 David French, "Tille Höyük 1985", *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı* I. cilt, s.205-212.
- 1998 David French, *Canhasan Sites 1, Canhasan I: Stratigraphy and Structure*, British Institute of Archaeology, Ankara.
- 2005 David French, *Canhasan Sites 2, Canhasan I: Pottery*, British Institute of Archaeology, Ankara.
- 2010 David French, *Canhasan Sites, Canhasan I: Small Finds*, British Institute of Archaeology, Ankara.
- Gardiner 1960 Alan Gardiner, *The Kadesh Inscriptions of Ramesses II*, Oxford.

- Gates 2003 Marie H. Gates, “2001 Season at Kinet Höyük (Yeşil-Dörtyol Hatay)”, *24. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. cilt, s. 283-298.
- Geniere 1995 Juliette de La Geniere, “Claros 1992 Bilan Provisoire Des Fouilles Dans Le Sanctuaire D'Apollon”, *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı* II. cilt, s. 53-68.
- Genz 2011 Heinz Genz, “Foreign Contacts of The Hittites”, *Colloquia Antiqua 2, Insights into Hittite History and Archaeology*, ed. Heinz Genz ve Dierk P. Mielke, Leuven, Chapter 12, s. 301-332.
- Goetze 1975 Albrecht Goetze, “The Struggle for the Domination of Syria (1400-1300 B.C.)”, *Cambridge Ancient History* II/2, s. 1-20.
- Goldman 1956 Hatty Goldman, *Excavations at Tarsus-Gözlükule*, II.-III. Ciltler, Princeton, 1956.
- Gorny 2007 R. L. Gorny, oi.uchicago.edu *Çadır Höyük 2006-2007/ Annual Report*, 18-33.
- Graff 2008 Sarah Graff, “Relief Vessel with Sphinxes”, *Beyond Babylon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 142-143.
- Greaves 2002a Alan M. Greaves, *Miletos A History*, Routledge, London and New York.
- 2010b Alan M. Greaves, *The Land of Ionia Society and Economy in the Archaic Period*, Wiley-Blackwell, West Sussex.
- Greenwalt 2010 Crawford H. Greenwalt, “Giriş”, *Lidyalılar ve Dünyaları*, ed. N. D. Cahill, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s. 7-36.

- Gurney 2001
Oliver R. Gurney, *Hititler*, Dost Kitabevi, İstanbul.
- 2006
Oliver Gurney, "Anatolia", *The Cambridge Ancient History* II/1, s. 228-256.
- Güllüce, Blömer and Winter 2006
Hamza Güllüce, Michael Blömer ve Engelbert Winter, "Das Zentralheiligtum des Iupiter Dolichenus auf dem Dülük Baba Tepesi bei Doliche - Forschungen des Jahres 2004", 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I. cilt, s. 105-116.
- Gültekin 1968
Hakkı Gültekin, "Faince Figurines Found at the Excavation of Erythrae", *Türk Arkeoloji Dergisi* XVII-27, s. 105-116.
- Günbattı 1989
Cahit Günbattı, "Ev Satışı İle İlgili Beş Kültepe Tablet ve Bunlardan Çıkan Bazı Sonuçlar", *Belleten*, 53/206, s. 51-59.
- 1990
Cahit Günbattı, "Kültepe Tabletleri Arasında Aile Haberleşmelerinden Örnekler", *Uluslararası I. Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara, s. 126-133.
- 1992
Cahit Günbattı, "Some Observations about the Commercial Activities of Women in The Light of Kültepe Tablets", *Sedat Alp'e Armağan*, Anadolu Medeniyetlerini Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Ankara, s. 229-234.
- 1998
Cahit Günbattı, "Karumlar Arasındaki Mektuplaşmardan Yeni Örnekler", *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi 6-10.7.1987, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 26. Dizi Sa: 3, Ankara, s. 479-484.

- 1999 Cahit Günbattı, “Assur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Kralları İle Assurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkilere Işık Tutan İki Yeni Belge”, XII. *Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, TTK Yayınları 9. Seri Sa. 12/1: 1. Cilt, Ankara, s. 75-84.
- Güterbock 1964 Hans Gustav Güterbock, “Sargon of Akkad Mentioned by Hattusili of Hatti”, *Journal of Cuneiform Studies* 18, s. 1-6.
- Hakimian 2008a Suzy Hakimian, “Byblos”, *Beyond Babylon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 49-60.
- 2008b Suzy Hakimian, “Duck-Shaped Vessel”, *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 334-335.
- 2008c Suzy Hakimian, “Handle in The Form of an Acrobat”, *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 336.
- Harmankaya ve Tanındı 1996 Savaş Harmankaya ve Oğuz Tanındı, *TAY-Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri - 1: Paleolitik/ Epi Paleolitik*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Hassan 2005 Fekri Ali Hassan, “Epi-paleolithic cultures”, *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, Compiled and Edited by Kathryn A. Bard, Routledge, s. 16-17.
- Hayes 1953 William C. Hayes, *The Scepter of Egypt: Backround for the Study of the Egyptian Antiquities in the Metropolitan Museum of Art Vol. 1, From the Earliest Time to the End of the Middle Kingdom*, New York.

- 2006a William C. Hayes, "Egypt: From The Death of Ammenemes III to Seqenenre II", *The Cambridge Ancient History 3rd Edition II/1, History of the Middle East and the Agean Region c. 1800-1380 B.C.*, s. 42-76.
- 2006b William C. Hayes, "Egypt: Internal Affairs from Tuthmosis I to the Death of Amenophis III", *The Cambridge Ancient History 3rd Edition II/1, History of the Middle East and the Agean Region c. 1800-1380 B.C.*, s. 313-416.
- Hecker 1996 Karl Hecker, "Ticaret Kolonileri Çağında Assurlu Tüccarlar Yasal Haklardan Yoksun Muydu?", *1995 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, s. 137-159.
- Helck 2005 Wilhelm Helck, "Assyrians", *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, com. and ed. by Kathryn A. Bard, Routledge, s. 171-174.
- Helft 2010 Susan Helft, *Patterns of Exchange/Patterns of Power: A New Archaeology of the Hittite Empire*, Ph. Thesis, University of Pennsylvania, 2010.
- Herodotos Herodotos, *Historia* (=Herodot Tarihi Çev. M. Ökmen), İstanbul, 2002.
- Holladay 2005 John S. Holladay Jr., "Tell el-Maskhuta", *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, com. and ed. by Kathryn A. Bard, Routledge, s. 958-962.

- Hodder 1996 Ian Hodder, “Çatalhöyük: 9000 Years Old Housing and Settlement in Central Anatolia”, *Tarihten Günümüze Konut ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 43-48.
- Hornung 2004 Eric Hornung, *Mısır Tarihi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Hölbl 2001 Günther Hölbl, *A History of the Ptolemaic Empire*, London.
- 2008a Günther Hölbl, “Ägyptisches Kulturgut im archaischen Artemisioné”, *Die Archäologie der ephesischen Artemis*, Kunsthistorisches Museum Wien Österreichisches Archäologisches Institut, Wien, s. 209-222.
- 2008b Günther Hölbl, “Akdeniz’de İ.Ö. 1. binyıl başlarında Mısır Kültür Varlığı: Efes Artemisionu”, *Efes Artemisionu, Bir Tanrıçanın Kutsal Mekânı*, Kunst Historisches Museum, 2008, s. 281-287.
- Jeppesen 1974 Kristian Jeppesen, “Observations on The Buildings of The Mausoleum at Halicarnassus”, Mansel’e Armağan, II. Cilt, TTK Yayınları, Ankara, s. 735-748.
- Kaplan 1959 J. Kaplan, “The Connections of the Palestinian Chalcolithic Culture with Prehistoric Egypt”, *Israel Exploration Journal* 9, s. 134-136.
- Karaduman 1991 Ayşe Karaduman, “1950 Yılında Kültepe Kazısında Bulunan 5 Adet Mahkeme Kararı”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1990 Yıllığı*, Ankara, s. 44-53.
- Kartal 2003 Metin Kartal, “Epi-Paleolithic Period Assemblages”, *Anatolia* 24, s. 45-62.

- 2011 Metin Kartal, “Öküzini Mağarası”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, İstanbul, 2011, s. 52-53.
- Kaschau 1999 Gundela Kaschau, *Lidar Höyük: Die Keramik der mittleren Bronzezeit*, Deutsches Archäologisches Institut, İstanbul.
- Kawakami 2006 Naohiko Kawakami, “The Location of Purushanta”, *Al-Rafidan: Journal of Western Asiatic Studies* XXVII, s. 59-99.
- Kaya 2011 Mehmet Ali Kaya, *Türkiye’nin Eskiçağ Tarihi ve Uygarlıkları* “Tarih Öncesi Çağlardan Demir Çağı’na kadar”, İlya Yayınevi, 2011, İzmir.
- Kessler 1998a Dieter Kessler, “The Political History of the Third to Eight Dynasties”, *Egypt, The World of the Pharaohs*, Könemann, Italy, s. 40-45.
- 1998b Dieter Kessler, “The Political History from the Ninth to the Seventeenth Dynasties”, *Egypt, The World of the Pharaohs*, Könemann, Italy, s. 104-117.
- 1998c Dieter Kessler, “The Political History of the Eighteenth to Twentieth Dynasties”, *Egypt, The World of the Pharaohs*, Könemann, Italy, s. 142-215.
- 1998ç Dieter Kessler, “Tanis and Thebeses-The Political History of the Twenty-first to Thirtieth Dynasties”, *Egypt, The World of the Pharaohs*, Könemann, Italy, s. 270-289.
- Kitchen 1967 Kenneth A. Kitchen, “Byblos, Egypt, and Mari in the Early Second Millennium B.C.”, *Orientalia* 36, s. 39-54.

- Klengel 1993 Horst Klengel, *Syria, 3000 to 300 B.C.: A Handbook of Political History*, John Wiley& Sons, Inc.
- Korfmann 1997 Manfred Korfmann, “Demircihöyük”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul, s. 442-443.
- 2000 Manfred Korfmann, “1998 Yılı Troia Kazı Sonuçları”, *21. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. cilt, s. 287-298.
- Kozal 2006 Ekin Kozal, *Anatolien im 2. Jt. v.u.Z. und die Hinterlassenschaften materiellen Kultur aus dem Ostmittelmeerraum, insbesondere Zyperns*, Ph. Thesis, Eberhard-Karls-Universität Tübingen.
- Landsberger ve Balkan 1950 Benno Landsberger ve Kemal Balkan, “Assur Kralı Irişum’un Kültepe’de 1948’de Bulunan Kitabesi”, *Belleten* XIV/54, s. 171-268.
- Larsen 2007 Morgen T. Larsen, “Individual and Family in Old Assyrian Society”, *Journal of Cuneiform Studies* 59, s. 93-106.
- Lapérouse 2008 Jean-Francois Lapérouse “Technical Notes on the Metropolitan Museum Ivories”, *Beyond Babylon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 85.
- Leahy 2005 Anthony Leahy, “Libyans”, *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, com. and ed. by Kathryn A. Bard, Routledge, s. 535-538.
- Leclant 2005 Jean Leclant, “Kushites”, *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, com. and

- Leonard 2005 ed. by Kathryn A. Bard, Routledge, s. 510-515.
- Albert Jr. Leonard, “Naukratis”, *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, ed. Kathryn A. Bard, Routledge, s. 678-681.
- Lloyd 1954 Seton Lloyd, “Sultantepe (part II)”, *Anatolian Studies* IV, s. 101-110.
- Lloyd ve Gökçe 1953 Seton Lloyd ve Nuri Gökçe, “Sultantepe”, *Anatolian Studies* III, s. 27-51.
- Loprieno 2005 Antonio Loprieno, “Old kingdom”, *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, ed. Kathryn A. Bard, Routledge, s. 38-44.
- Maffre 2012 Frederic Maffre, “Zengin Topraklar Ülkesinde”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, İstanbul, s. 248-252.
- Marquis 2000 Philippe Marquis, “The Bronze Age, The Birth of a Civilization”, *Levant, History and Archaeology in the Eastern Mediterranean*, Könnemann, Italy, s. 12-45.
- Matthiae 2003 Paul Matthiae, “Ebla and the Early Urbanization of Syria”, *Art of the First Cities, The Third Millennium B.C. from the Mediterranean to the Indus*, MMA, New York s. 165-186.
- Matthiae 2008 Paul Matthiae, “Ebla”, *Beyond Babylon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millennium B.C.*, s. 34-41.

- Marzahn 2008 Joachim Marzahn, "Amarna Letter: List of Gifts from Tushratta", *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s.196.
- Melchert 2007 H. Craig Melchert, "The Boundaries of Tarhuntaşsa Revisited", *Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan*, ed. M. Alparslan, M. D. Alparslan ve H. Peker, Ege Yayınları, s. 507-513.
- Mellink 1963 Machteld J. Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *American Journal of Archaeology* 67, s. 175.
- 1969 Machteld J. Mellink, "The Pratt Ivories in the Metropolitan Museum of Art- Kerma- Chronology and The Transition from Early Bronze to Middle Bronze", *AJA* 73/3, s. 285-287.
- 1995 Machteld J. Mellink, "New Perspective and Initiatives in the Hyksos Period", *Agypten und Levante* 5, s. 85-89.
- Memiş 1993 Ekrem Memiş, "Hitit Sarayında Kraliçelerin Rolü", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 8, s. 19-36.
- Moorey 1980 P.R.S. Moorey, *Cemeteries of The First Millenium B.C. at Deve Hüyük, Near Karkamış, Salvaged by T.E. Lawrence and C.L. Woolley in 1913*, *BAR International Series* 87, Oxford.
- Moran 1992 William L. Moran, *The Amarna Letters*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992.

- Mumford 1998 Gregory Duncan Mumford, *International Relations between Egypt, Sinai, and Syria-Palestine during the Late Bronze Age to Early Persian Period (Dynasties 18-26: c.1550-525)*, Ph. Thesis, Toronto Univeristy, Toronto.
- Muss 2008 Ulrike Muss, “Efes Artemisİonu’unda Bulunan Fildişi ve Kemik Eseler”, *Efes Artemisionu Bir Tanrıçanın kutsal mekânı*, Kunst Historisches Museum, 2008, s. 215-262.
- Müller 2001 Marcus Müller, “Was wussten die Agypter?”, *Troya: Düş ve Gerçek*, Homer, s. 51-53.
- Özdoğan 1999 Mehmet Özdoğan, “Anadolu’dan Avrupa’ya Açılan Kapı Trakya”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 90: s. 12-13,
- 2002 Mehmet Özdoğan, “Fikirtepe Kültürü”, *Arkeo Atlas Dergisi* 1, İstanbul s. 102.
- 2011 Mehmet Özdoğan, “Kalkolitik Çağ Köyden Kente”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, İstanbul, s. 102-119.
- Özdöl 2008 Serap Özdöl, “Çatalhöyük, Suberde ve Erbaba Neolitik Dönemi Çanak Çömleğinin Yeniden Değerlendirilmesi: Erken, Orta ve Geç Gelenekler”, 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* III. Cilt, s. 375-392.
- Özgen, Helwig und Tekin 1997a Engin Özgen, Barbara Helwig, Halil Tekin, “Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen auf dem Oylum Höyük”, *İstanbulur Mitteilungen* 47, s. 39-90.
- 1997b Engin Özgen, Barbara Helwig, Halil Tekin, “Oylum Höyük 1995 Kazıları”, *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı* I. Cilt, s. 189-200.

- Özgüç 1966 Nimet Özgüç, “Acemhöyük Kazıları” *Anadolu X*, 1966, s. 1-28.
- 1968a Nimet Özgüç, *Kaniş-Karum 1b Katı Mühürleri ve Mühür Baskıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, 5. Seri Sayı: 25, Ankara.
- 1968b Nimet Özgüç, “New Light on The Dating of The Levels of The Karum Kanish and Acemhöyük Near Aksaray”, *American Journal of Archaeology* 72, s. 318-320.
- 1976 Nimet Özgüç, “Acemhöyük’te bulunmuş olan bir fildişi kutu ve bir kurşun figürin kalıbı”, *Belleten* 40, s. 547-560.
- 1977 Nimet Özgüç, “Acemhöyük Sarayında Bulunmuş Olan Mühür Baskıları”, *Belleten* XLI/162, s. 357-381.
- 1980 Nimet Özgüç, “Seal Impressions from the Palaces at Acemhöyük”, *Ancient Art in Seals*, ed. E. Porada, Princeton - New Jersey, s. 61-99.
- 1983 Nimet Özgüç, “Sealings from Acemhöyük in the Metropolitan Museum of Art”, *Beiträge zur Altertumskunde Kleinasien; Festschrift für Kurt Bittel* C. 1, ed. Reiner M. Boehmer-Harald Hauptmann, Mainz am Rhein, s. 413-420.
- 1986 Nimet Özgüç, “Samsat 1984 Yılı Kazıları”, *VII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, s. 221-227.

- 1998 Nimet Özgüç, “Kanis Karumu'nda Bulunmuş Olan Eski Assur Üslubunda İki Silindir Mühür”, *Karatepe'deki Işık. Halet Çambel'e Sunulan Yazılar*, İstanbul, s. 611-614.
- Özgüç 2005 Tahsin Özgüç, *Kültepe Kanis/Neşa*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- 2011 Tahsin Özgüç, “Assur Ticaret Kolonileri”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., İstanbul, s. 244-251.
- Öztan 1979 Aliye Öztan, “Acem Höyük Sarıkaya Sarayında Bulunan İki Taş Tabak”, *Belleten* 43/170, s. 381-388.
- 1993 Aliye Öztan, “Acemhöyük'ten Bir Grup Gümüş Eser”, *1992 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, Ankara 1993, 146-151.
- 2003 Aliye Öztan, “A Neolithic and Chalcolithic Settlement in Anatolia: Köşk Höyük”, *Colloquium Anatolicum II*, s. 69-76.
- 2011 Aliye Öztan, “Acemhöyük”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, İstanbul, s. 249.
- Özyar vd. 2009 Aslı Özyar, Günhan Danışman, Emre Kuruçayırılı ve Elif Ünlü, “Tarsus-Gözlükule 2007 Kazısı”, *30. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, Ankara, s. 47-60.
- 2011 Aslı Özyar, “Geç Hitit Krallıkları”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, İstanbul, s. 370-389.

- Özyiğit 1992
Ömer Özyiğit, “Efes Müzesi’ndeki Arkaik Dönem Sonu Buluntuları”, *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi* V-6, s. 91-106.
- Paice 2005
Patricia Paice, “Persians”, *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, Compiled and Edited by Kathryn A. Bard, Routledge, s. 739-743.
- Pamir ve Nishiyama 2011
Hatice Pamir ve Shinichi Nishiyama, “2008-2009 Yılı Sabuniye Höyüğü Kazıları”, 32. *Kazı Sonuçları* 4. cilt, Ankara, s. 299-314.
- Parkinson 1999
Richard B. Parkinson, *The Tale of Sinuhe and other Ancient Poems 1940-1640 B.C.*, Oxford World’s Classics, 1999.
- Parkinson 2009
Richard B. Parkinson, *The Tale of Sinuhe*, Oxford World’s Classics, 2009.
- Payne 1968
Joan Crowfoot Payne, “Lapis Lazuli in Early Egypt”, *Iraq* 30, s. 58-61.
- Pedley 1968
John Griffiths Pedley, *Sardis in the Age of Croesus*, Norman: University of Oklahoma Press.
- Pedley 1972
John Griffiths Pedley, *Ancient Literary Sources on Sardis. Sardis Monograph 2*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1972.
- Peker 2011
Hasan Peker, “Karkamış Krallığı”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, İstanbul, s. 394-401.
- 2013
Hasan Peker, “An Amulet With The Names of Ramesses II From the Roman Baths At Ankara”, *Ancient Near Eastern Studies Supplement* 42, Chapter 23, ed. K. Aslıhan Yener, s. 539-542.

- Pierrat-Bonnefois 2008
Genevière Pierrat-Bonnefois, “Duck Shaped Container with Female Swimmer”, *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, New York, s. 333-334.
- Pinch 1995
Geraldine Pinch, *Magic in Ancient Egypt*, University of Texas Press, 1995.
- Pinnock 1985
Frances Pinnock, “About the Trade of Early Syrian Ebla”, *Mari* 4, s. 85-92.
- Polat ve Polat 2006
Gürçan Polat ve Yasemin Polat, “Antandros 2003-2004 Yılı Kazıları”, *27. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. cilt, Ankara, s. 89-104.
- Poncy et al. 2001
H. Poncy, Oliver Casabonne, Julien De Vos, Marcus Egetmeyer, René Lebrun and André Lemaire, “Sceaux Du Musee D’adana”, *Anatolia Antiqua* IX, s. 9-37.
- Poole 2005
Federico Poole, “Tanis (San el-Hagar)”, *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, com. and ed. by Kathryn A. Bard, Routledge, s. 921-924.
- Porada 1956
Porada, E. 1956. "A Lyre Player from Tarsus and his Relations.", *The Aegean and the Near East Studies Presented to Hetty Goldman* (ed. Weinberg, S. S.) Locust Valley, New York, s. 185–211.
- Prag 1986
Kay Prag, “Byblos and Egypt in the Fourth Millennium B.C.” *Levant* 18, s. 59-74.
- Pulak 2008a
Cemal Pulak, “Ostrich Eggshell and Glass Base”, *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, New York, s. 324-325.

- 2008b Cemal Pulak, "Duck-Shaped Vessels", *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, New York, s. 330-333.
- 2008c Cemal Pulak, "Handle in the form of an Acrobat", *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, New York, s. 336-338.
- 2008d Cemal Pulak, "Cosmetic Spoon and Tube", *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, New York, s. 338-339.
- 2008e Cemal Pulak, "Nude Female Figure", *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, New York, s. 345-346.
- 2008f Cemal Pulak, "Selection of Zoomorphic Weights", *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, New York, s. 369-371.
- Redford 1979a Donald B. Redford, "A gate inscription from Karnak and Egyptian involvement in western Asia during the early 18th dynasty", *Journal of the American Oriental Society* 99, s. 270-287.
- 1979b Donald B. Redford, "Egypt and Asia in the New Kingdom", *Journal Society for the Study of Egyptian Antiquity Journal* 10, s. 63-70.
- 2003 Donald B. Redford, *The Wars in Syria and Palestine of Thutmose III*, Culture and History of the Ancient Near East Volume 16, Brill Leiden Boston, 2003.

- Reindell 2009 Ingrid Reindell, “A Note on The Use of “Egyptian Blue” in Urartian Sites”, *Altan Çilingiroğlu’na Armağan. Yukarı Denizin Kıyısında Urartu Krallığına Adanmış Bir Hayat*, İstanbul, s. 533-535.
- Roaf 1996 Micheal Roaf, *Mezopotamya ve Eski Yakındoğu Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi* 9, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Rollinger 2012 Robert Rollinger, “Hayalet İmparatorluk”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., İstanbul, s. 176-183.
- Roodenberg 1999 Jacop J. Rodenberg, “Investigations at Menteşe Höyük in The Yenişehir Basin (1996-1997)”, *Anatolica*, 25, Leiden, s. 21-36.
- Roosevelt 2010 Christopher Roosevelt, “Lidyalılardan önce Lidya”, *Lidyalılar ve Dünyaları*, ed. Nicholas D. Cahill, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s. 37-73.
- Roth 1995 Martha T. Roth, *Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor*, ed. Piotr Michalowski, Society of Biblical Literature, Atlanta.
- Ryholt 1998 Kim S. B. Ryholt, “Hotepibre, a Supposed Asiatic King in Egypt with Relations to Ebla”, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 311 (Aug., 1998), s. 1-6.
- Salvini 1986 Miro Salvini, “Assyrian and Urartian Written Sources for Urartian History”, *Sumer* 42, s. 155-159.

- Sagona and Zimansky 2009 Antony Sagona and Paul Zimansky, *Ancient Turkey*, Routledge, New York, 2009.
- Santosuosso 1996 Antonio Santosuosso, “Reconstructing The Battle Between The Egyptians And The Hittites”, *The Journal of Military History* 3 (Jul.) s. 423-444.
- Schulz 1998 Regina Schulz, “Rulers of Egypt”, *Egypt, The World of the Pharaohs*, Könemann, Italy, s. 528
- Schulz and Sourouzzian 1998 Regine Schulz and Hourig Sourouzzian, “The Temples-Royal Gods and Divine Kings”, *Egypt, The World of the Pharaohs*, Könemann, Italy, s. 152-215.
- Schneider 2008 Thomas Schneider, “Egypt and The Levant”, *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 61-62.
- Seidlmayer 1998a Stephan Seidlmayer, “Egypt’s Path to Advanced Civilization”, *Egypt, The World of the Pharaohs*, Könemann, Italy, s. 8-23.
- 1998b Stephan Seidlmayer, “The Rise of the State to the Second Dynasty”, *Egypt, The World of the Pharaohs*, Könemann, Italy, s. 24-39.
- Sever 1975 Hüseyin Sever, “Yeni Belgelerin Işığında Koloni Çağında (MÖ. 1970-1750) Yerli Halk ile Assurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkiler”, *Belleten* 59/224, Ankara, s. 1-16.
- 1998 Hüseyin Sever, “Köle Satışı Hakkında Yeni Kültepe Metinleri”, *XXXIV. Uluslararası Assiriyoloji Kongresi 6-10.7.1987, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları 26 /3, Ankara, s. 485-494.

- 1999 Hüseyin Sever, “Assur Ticaret Kolonileri Çağında (MÖ. 1970-1750) Anadolu Dışına Çıkışı Yasaklanan Bazı Maddeler”, *XII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından 9. Seri. 12/1, Ankara, 1. Cilt, s. 85-94.
- Sevin 1982a Veli Sevin, “Frigler”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt 2, Görsel Yayınlar, s. 247-274.
- 1982b Veli Sevin, “Lydia’lılar”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt 2, Görsel Yayınlar, s. 276-308.
- 1982c Veli Sevin, “Anadolu’da Pers Egemenliği”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt 2, Görsel Yayınlar, s. 309-332.
- 2011 Veli Sevin, “Urartu Devleti”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., İstanbul, s. 422-469.
- Siliotti 1996 Alberto Siliotti, *Splendours of an Ancient Civilization*, Thames& Hudson.
- Singer 1990 Itamar Singer, “Aziru’s Apostasy and the Historical Setting of the General’s Letter”, *The General’s Letter from Ugarit*, S. Izre’el and I. Singer, Tel Aviv, s. 113-183.
- Smith 1998 William S. Smith, *The Art and Architecture of Ancient Egypt*, Rev. W.K. Simpson, Yale University Press, 1998.
- Soysal 2012 Oğuz Soysal, “Kantuzzili: Genç Tudhaliya için Kral Naibi?”, *Colloquium Anatolicum XI*, s. 309-346.

- Spalinger 1978
Anthony Spalinger, “A New References to an Egyptian Campaign of Thutmose III in Asia”, *Journal of Near Eastern Studies* 37, s. 35-41.
- 1983
Anthony Spalinger, “The Historical Implications of the Year 9 Campaign of Amenhpohis II” *Journal Society for the Study of Egyptian Antiquity Journal* 13, s. 89-101.
- 2008
S. Anthony Spalinger, “Stele Fragment Recounting Battle of Qadesh”, *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 266.
- Spark 2003
Rachael T. Sparks, “Egyptian Stone Vessels and the Politics of Exchange (2617-1070 BC)”, *Ancient Perspectives on Egypt*, UCL Press, s. 39-56.
- Stadelmann 1998
Rainer Stadelmann, “Royal Tombs from the Age of the Pyramids”, *Egypt, The World of the Pharaohs*, Könemann, Italy, s. 46-77.
- Summers et al. 2002
Geoffrey D. Summers, François Summers, David Stronach ve Musa Özcan, “Kerkenes Dağı Projesi 2000”, 23. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. cilt, Ankara, s. 439-448.
- Süel and Süel 2008
Aygül Süel ve Mustafa Süel, “Lotus Flower Ornament”, *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 185.

- Şahin 1997 H. Ali Şahin, “Kultepe Metinlerinde Geçen Kumaş İsimleri”, *1. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11-12 Nisan 1996)*, Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi Yayınları 1, Kayseri, s. 35-41.
- Şahin 2013 Nuran Şahin, “Klaros’ta Bulunmuş “Lyre Player” (Lyre Çalanlar) Grubundan Skaraboid Bir Mühür”, *Orhan Bingöl’e 67. Yaş Armağanı*, Ankara, s. 567-574.
- Şimşek 2011 Celal Şimşek, “2010 Yılı Laodikeia Kazıları”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı* 4. cilt, Ankara, s. 569-601.
- Tekin 2012 Oğuz Tekin, “Satraplar Anadolu’su”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., İstanbul s. 226-237.
- Tırpan ve Söğüt 2008 Ahmet Tırpan ve Bilal Söğüt, “Lagina ve Börükçü 2006 Yılı Çalışmaları”, *29. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, s. 387-410.
- Trigger et al. 1999 Bruce G. Trigger, Barry J. Kemp, David O’Connor, *Ancient Egypt Social History*, Cambridge University Press.
- Tuna 2004 Numan Tuna, “Datça/Emecik/Sarı Liman Mevkii Arkaik Tapmak 2002 Yılı Çalışmaları”, *25. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. cilt, Ankara, s. 41-48.
- Uluburun 2006 *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, DBM, 2006.

- Umurtak 2003
Gülsüm Umurtak, “2002 Yılı Bademağacı Kazıları”, *Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberleri* 16, İstanbul, s. 16.
- Uzunoğlu 1986
Edibe Uzunoğlu, “İmamoğlu Kazıları 1984 Yılı Çalışmaları”, *VII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, s. 181-200.
- Ün 1988
Gül Ün, “Müzemize Londra’dan Satın Alınarak Getirilen Bir Tablet Parçası”, şurada: *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1988 Yıllığı*, Ankara, s. 3-7.
- Van de Mieroop 2000
Marc Van de Mieroop, “Sargon of Agade and His Successors in Anatolia”, *SMEA* 42/1, s. 133-159.
- Van Seters 1964
John van Seters, “A Date for the “Admonitions in the Second Intermediate Period”, *The Journal of Egyptian Archaeology* 50, 13-23.
- Van Siclen 2005
Charles Van Siclen, “Tell Basta”, *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, com. and ed. by Kathryn A. Bard, Routledge, s. 946-949.
- Verner 1974
Miroslav Verner, “Aegyptiaca” (Kyme I), *Anatolian CollectIon of Charles University*, s. 173-175.
- Voigt 2012
Mary M. Voigt, “Yassıhöyük Başkent Gordion”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., İstanbul, s. 28-35.
- von Graeve 1997
Volkmar von Graeve, “1994/95 Yılı Milet Çalışmaları”, *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı* I. cilt, Ankara, s. 529-554.

- 2012 Volkmar von Graeve, “2009-2010 Milet Çalışmaları”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı* 4. Cilt, Ankara, s. 1-24.
- von der Osten 1927 H.H. Von der Osten, “Explorations in Hittite Asia Minor”, *The American Journal of Semitic Languages and Literatures* 43/2 (Jan.1927), s. 73-176.
- Warburton 2000 David Warburton, “Synchronizing The Chronology of Bronze Age Western Asia With Egypt”, *Akkadica* (2000) 119-120, s. 33-76.
- 2003 David Warburton, “Love and War in the Late Bronze Age: Egypt and Hatti”, *Ancient Perspectives on Egypt*, UCL Press, 2003, s. 75-100.
- Ward 1961 William A. Ward, “Egypt and the East Mediterranean in the Early Second Millenium B.C.” *Orientalia* 30, s. 22-45.
- 1964 William A. Ward, “Relations between Egypt and Mesopotamia from Prehistoric times to the end of the Middle Kingdom”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 7, s. 1-45.
- 1971 William A. Ward, *Egypt and the East Mediterranean World 2200-1900 B.C.*, Beirut.
- Weinstein 2008a James M. Weinstein, “Nefertiti Scarab”, *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 358.
- 2008b James M. Weinstein, “Ring Fragment”, *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 360.

- 2008c James M. Weinstein, “Scarab”, *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 360.
- 2008d James M. Weinstein, “Scarab”, *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 360-361.
- 2008e James M. Weinstein, “Scarab”, *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 361.
- 2008f James M. Weinstein, “Scarab”, *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 361-362.
- Weinstein and Aruz 2008 James M. Weinstein and Joan Aruz, “Scarab”, *Beyond Byblon, Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, s. 361-362.
- Wendorf and Close 2005 Fred W. Wendorf and Angela E. Close, “Paleolithic cultures”, *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, com. and ed. by Kathryn A. Bard, Routledge, s. 6-15.
- Wenke 2005 Robert J. Wenke, “Neolithic cultures”, *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, Compiled and Edited by K. A. Bard, Routledge, s. 18-23.
- Whistler 1921 H.E. Whistler, “An Egyptian Statuette from Asia Minor”, *The Metropolitan Museum of Art Bulletin* 16/10 (Oct., 1921), s. 208-210.
- Winter 2006 Engelbert Winter, *Dolice: Kùltürlerin Kavşak Noktasında bir Antik Şehir*, ed. Şehnaz. Okkiran ve Nihan Salgar, Gaziantep Şehit Kamil Belediyesi Kùltür Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

- Wiseman 1953 Donald John Wiseman, *The Alalakh Tablets*, The British Institute of Archaeology, Ankara.
- Wittke 2012 A-M. Wittke, “Kayaların Efendileri”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, İstanbul, 10-25.
- Woolley 1921 Leonard Woolley, *Carchemish*, Part II The Town Defences, Oxford.
- Woolley 1938 Leonard Woolley, “The Excavations at Al Mina, Sueidia. II”, *The Journal of Hellenistic Studies* Vol. 58, Part 2, s. 133-170.
- Woolley 1953 Leonard Woolley, *A Forgotten Kingdom*, Max Parrish, London.
- Yağcı 2002 Remzi Yağcı, “Soli/ Pompeipolis 2000 Yılı Kazıları”, 23. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. cilt, Ankara, s. 285-294.
- Yakar 1997 Jak Yakar, “Hacılar”, *The Oxford Encyclopedia of Archaeology in The Near East*, Vol.1, Oxford University Press, New-York- Oxford, s. 448-449.
- Yeivin 1960 Shmuel Yeivin, “Early Contacts between Canaan and Egypt”, *Israel Exploration Journal* 10, s. 193-203.
- Yener 2005 Aslıhan Yener, *The Amuq Valley Regional Project Volume 1 Surveys in The Plain of Antioch and Orontes Delta, Turkey, 1995-2002*, ed. K.A. Yener, *Oriental Institute Publications* No. 131.
- Yener ve Akar 2011 K. Aslıhan Yener ve Murat Akar, “Alalakh Antik Kenti 2010 Yılı Çalışmaları”, 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, s. 1-14.

Yenipınar 1996

Halis Yenipınar, “Nevşehir İli, Acıgöl İlçesi, Kurugöl Kasabası Bedir Camii Avlusu Kurtarma Kazısı”, 6. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri* 1995, Ankara, s. 301-314.

Young 1972

William J. Young, “The Fabulous Gold of the Pactolus Valley”, *Boston Museum Bulletin*, Vol. LXX, No: 359, 1972, s. 5-13.

Yurco 2005

Frank J. Yurco, “Sea Peoples”, *Encyclopedia of the Archaeology of the Ancient Egypt*, com. and ed. by Kathryn A. Bard, Routledge, s. 876-879.

KATALOG

Katalog No: 1

Adı: Levha

Malzeme: Arduvaz

Buluntu Yeri: Alalakh

Dönemi: XVI. Tabaka, İ.Ö. III. Binyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Mısır'ın Orta Krallık Dönemi'nin orta aşamasına ait olduğu belirtilmekle birlikte esere ait herhangi bir çizim ya da fotoğraf şu an için mevcut değildir.

Kaynakça: Woolley 1953, 31.

Katalog No: 2

Adı: Szepter (Asa başı)

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Troia-Çanakkale

Dönemi: Troia III. Tabaka'nın Yanık Tabakası ya da Troia II.

Tabaka Sonu (İ.Ö. 2300-2200)

Bulunduğu Müze: Çanakkale Müzesi

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Buluntu, küre biçimli olup mavi-yeşilimsi fayanstan yapılmıştır.

Kaynakça: Korfmann 2000, 287-298, foto. 4; Müller 2001, 51-53, foto. 54; Brandau vd. 2004, 47.

Katalog No: 3

Adı: Silindir mühür

Malzeme: Altın

Buluntu Yeri: Sardes-Paktalos Vadisi?

Dönemi: V. Hanedan

Müze: Museum of Fine Arts, Boston

Envanter No: 68.115

Kazı No: -

Açıklama: Silindir mührün yüzeyi hiyeroglif yazıyla kaplı olup eser, V. Hanedanı'nın son iki firavunu Menkauhor ve Djedkare'yi işaret etmektedir.

Kaynakça: Young 1972, 5-15, no. 8; Hornung 2004, 158.

Katalog No: 4

Adı: Heykelcik

Malzeme: Siyah granit

Buluntu Yeri: Tepebağ Höyüğü-Adana

Dönemi: XII. Hanedan

Müze: Metropolitan Museum of Art, New York

Envanter No: 18.2.2

Kazı No: -

Açıklama: Sol eli sağ göğsünün üzerinde, dizlerinin üzerinde oturur şekilde betimlenen “Hemşire Satsneferu” adlı bir kişiye ait olan heykel, XII. Hanedan firavunu III. Amenemhat dönemine tarihlendirilir.

Kaynakça: Whistler 1921, 208-210; Smith 1998, 115/20.

Katalog No: 5

Adı: Heykelcik

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Kurigin Kale-Kırıkkale

Dönemi: Mısır’ın Orta Krallık Dönemi

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Sol ayağını ileri atmış, ayakta durur şekilde betimlenmiş heykelin arkasındaki yazıttan “Keri adlı bir Mısırlı’nın Ka’sı için tanrı Osiris’e adandığı” anlaşılmaktadır. Mısır’ın Orta Krallık Dönemi’ne ait olan heykelcik geç dönemlere ait bir gömüden elde edilmiştir.

Kaynakça: von der Osten 1927, 73-176, no. 19; Genz 2011, 319.

Katalog No: 6

Adı: Levhacık parçası

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: Çorum-Alacahöyük

Dönemi: Orta Tunç Çağı, İ.Ö. 18. Yüzyıl

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 13186

Kazı No: Al.a.88

Açıklama: Mobilya kakması muhtemelen olan tanrı Bes şeklinde betimlenmiş buluntu, stil açısından Mısır’ın Orta Krallık Dönemi’ne (olasılıkla XII-XIII. Hanedanlar) tarihlendirilmektedir.

Kaynakça: Aruz 2008, 148, no. 87.

Katalog No: 7

Adı: Heykelcik

Malzeme: Suaygırı dişi

Buluntu Yeri: Çorum-Alacahöyük

Dönemi: Orta Tunç Çağı, İ.Ö. 18. Yüzyıl

Bulunduğu Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 9737

Kazı No: -

Açıklama: Dizlerin üzerine çömelmiş şekilde betimlenmiş figür, uzun bir eteklik giymiş olup sağ eli sağ dizinin üzerinde, sol eliyle sağ omzunu tutmaktadır. Söz konusu esere üslup açısından benzeyen bir eser Thebes’te bulunmuş olup Nubialı bir esiri tasvir etmekte ve Mısır’ın XVII. Hanedanı’na tarihlendirilmektedir.

Kaynakça: Aruz 2008, 89-90, no. 52.

Katalog No: 8

Adı: Heykelcik

Malzeme: Suaygırı dişi, altın

Buluntu Yeri: Aksaray-Acemhöyük

Dönemi: Orta Tunç Çağı, İ.Ö. 18. Yüzyıl

Bulunduğu Müze: Metropolitan Museum of Art, New York

Envanter No: 37.143.2

Kazı No: -

Açıklama: Başı eksik olan uzun bir etek giydiği görülen şahıs, kolları yanda durur şekilde betimlenmiş olup, bel kısmında altın varak vardır.

Kaynakça: Aruz 2008, 89-90, no. 51.

Katalog No: 9

Adı: Oyun tahtası parçası

Malzeme: Mavi tüf, altın

Buluntu Yeri: Acemhöyük-Aksaray

Dönemi: III. Kat, Orta Tunç Çağı, İ.Ö. 18. Yüzyıl

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 69-24-66

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde biri büyük, üçü orta boy, 17'si küçük delikler olup 2. delikten itibaren içeriye doğru hafif bir kavis yapan oyun tahtası parçası, Mısır kökenli *58 Delik Oyunu*'na aittir. Benzerine Thebes'te de rastlanmış olup bu örnek XII. Hanedan'a tarihlendirilmiştir.

Kaynakça: N. Özgüç 1966, s.20; Finkel 2008, 153-154, no. 93.

Katalog No: 10

Adı: Tekstil parçası

Malzeme: Keten?

Buluntu Yeri: Acemhöyük, Sarıkaya Sarayı

Dönemi: İ.Ö. II. binyıl, İ.Ö. 18. Yüzyıl

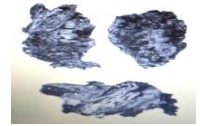
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alandaki yangının şiddetinden cürufa iyice kaynamış ve taşlaşmış bir hale gelen dokunun üzerinde altın ipliklerle dikilmiş koyu ve açık mavi fayans boncuklar dikkate alındığında geometrik desenler oluşturduğu düşünülmektedir. Ayrıca kumaştan kopmuş halde bulunmuş küçük halka boncukların da elbisenin süslerini ölçme imkânı verdiği ve Mısır bağlantılı olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: N. Özgüç 1966, 1-28, Lev. XXII, 1-3.; Kozal 2006, no. 769; Aruz 2008, 82.

Katalog No: 11

Adı: Mobilya ayağı

Malzeme: Suaygırı dişi, altın varak

Buluntu Yeri: Acemhöyük-Aksaray

Dönemi: Orta Tunç Çağı, İ.Ö. 18. Yüzyıl

Müze: Metropolitan Museum of Art, New York

Envanter No: 1932 32.161.47

Kazı No: -

Açıklama: Hathor başlı, oturan formda betimlenmiş sfenksin mobilya ayağı olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça: Aruz 2008, 83, no. 46a; Laperausé 2008, 85, fig. 29-30.

Katalog No: 12

Adı: Kabartmalı levha

Malzeme: Suaygırı dişi

Buluntu Yeri: Acemhöyük-Aksaray

Dönemi: Orta Tunç Çağı, İ.Ö. 18. Yüzyıl

Müze: Metropolitan Museum of Art, New York

Envanter No: 1936 36.70.11

Kazı No: -

Açıklama: Profilden betimlenen figür, üç adet kısa formlu Hathor buklesiyle tasvir edilmiştir.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 1181; Aruz ve Laperausé 2008, 84, no. 46b.

Katalog No: 13

Adı: Mobilya aksamı

Malzeme: Suaygırı dişi

Buluntu Yeri: Acemhöyük-Aksaray

Dönemi: Orta Tunç Çağı, İ.Ö. 18. Yüzyıl

Müze: Metropolitan Museum of Art, New York

Envanter No: 1936 36.70.7

Kazı No: -

Açıklama: Aslan ayağı şeklinde yapılmış mobilya aksamının en erken örneğinin Mısır'ın IV. Hanedan firavnu Chephren'in heykeline oyulduğu, sonraki dönem örneklerinden en bilineninin ise Tutankhamon'un mezarında bulunan tahtın ayaklarında görüldüğü, ön ve arka ayakların ayrımının vurgulu şekilde yapılmasının karakteristik Mısır üslubunun yansıması olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Aruz 2008, 86, no. 47a.

Katalog No: 14

Adı: Mobilya aksamı

Malzeme: Suaygırı dişi

Buluntu Yeri: Acemhöyük-Aksaray

Dönemi: Orta Tunç Çağı, İ.Ö. 18. Yüzyıl

Müze: Metropolitan Museum of Art, New York

Envanter No: 1936.36.152.1

Kazı No: -

Açıklama: Katalog 15'deki gibi aslan ayağı şeklinde yapılmış mobilya aksamıdır.

Kaynakça: Aruz 2008, 86, no. 47b.

Katalog No: 15

Adı: Kabartmalı levha.

Malzeme: Suaygırı dişi, altın varak

Buluntu Yeri: Acemhöyük-Aksaray

Dönemi: Orta Tunç Çağı, İ.Ö. 18. Yüzyıl

Müze: Metropolitan Museum of Art, New York

Envanter No: 1936 36.70.14

Kazı No: -

Açıklama: Sağ ayak üzerine çömelmiş, elinde çiçek (lotus?) tutan, sağa doğru bakan, aslan başlı figürün Mısır'ın Erken ve Orta Krallık dönemlerinden itibaren görülen aslan başlı tanrıçanın özelliklerini göstermektedir.

Kaynakça: Aruz 2008, 87, no. 48a.

Katalog No: 16

Adı: Kabartmalı levha
Malzeme: Suaygırı dişi, altın varak
Buluntu Yeri: Acemhöyük-Aksaray
Dönemi: Orta Tunç Çağı, İ.Ö. 18. Yüzyıl
Müze: Metropolitan Museum of Art, New York
Envanter No: 1936 36.70.15
Kazı No: -

Açıklama: Sol ayak üzerine çömelmiş şekilde elinde çiçek (lotus?) tutan ve sola doğru bakmakta olan aslan başlı figürün, Mısır'ın Erken ve Orta Krallık dönemlerinden itibaren görülen aslan başlı tanrının özelliklerini göstermektedir.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 1174; Aruz 2008, 87, no. 48b.

Katalog No: 17

Adı: Figürin
Malzeme: Suaygırı dişi
Buluntu Yer: Acemhöyük-Aksaray
Dönemi: Orta Tunç Çağı, İ.Ö. 18. Yüzyıl
Müze: Metropolitan Museum of Art, New York
Envanter No: 1936 36.70.3
Kazı No: -

Açıklama: Göğüs altı hizasında tuttuğu iki bileğinde bileklikler bulunan, saçları Hathor lülesi şeklinde betimlenmiş boğa adam figürinin dizlerden aşağı kayıptır. Mısır etkili üslupla yapılmıştır.

Kaynakça: Kozal 2006 no. 1169; Aruz 2008, 90, no. 53.

Katalog No: 18

Adı: Levha
Malzeme: Suaygırı dişi
Buluntu Yeri: Acemhöyük-Aksaray
Dönemi: Orta Tunç Çağı, İ.Ö. 18. Yüzyıl
Müze: Metropolitan Museum of Art, New York
Envanter No: 1936 36.152.9
Kazı No: -

Açıklama: Elinde kap tutan bir maymunu gösteren levha eksiktir. Maymunun vücut şekli ve yanağındaki çizgi bu hayvanın Afrika'nın *guenon* maymunu olduğunu göstermektedir. Boynundaki boncuklu kolyenin betimlenen örneklere Mısır'da Dahla Vahası'ndaki "Erken Krallık" merkezi olan Balat'ta, "Orta Krallık" dönemine Abydos'ta rastlanmıştır.

Kaynakça: Kozal 2006, no.1184; Aruz 2008, 90, no. 54.

Katalog No: 19

Adı: Scaraboid mühür baskısı
Malzeme: Kil
Buluntu Yeri: Sarıkaya Sarayı, Acemhöyük-Aksaray
Dönemi: Orta Tunç Çağı, İ.Ö. 18. Yüzyıl
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: -
Kazı No: -

Açıklama: Baskısı tam olarak ele geçmiş mührün ortasındaki 4 petalli rozetin kollarında birer helezon, sağ ve sol kollarında da kıvrımları ortaya bakan birer volüt mevcuttur. Hemen hemen Megiddo'da BB alanındaki 4107 numaralı mezarda bulunmuş, Orta Tunç Çağ IIB dönemine ait skarabaeusun tasvirlerine benzeyen Acemhöyük buluntusunun Suriye'nin sahil kesiminden gelmiş olması muhtemeldir.
Kaynakça: Özgüç 1977, 357-381.

Katalog No: 20

Adı: Scarabaeus

Malzeme: -

Buluntu Yeri: 126 Numaralı Mezar, Lidar Höyük-Şanlıurfa

Dönemi: Orta Tunç Çağı

Müze: Şanlıurfa Müzesi

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde spiral formlu bezeme mevcuttur.

Kaynakça: Kaschau 1999, 266, lev. 126-4; Güney 2014, 213, kn. 39, ln. XLII-3.

Katalog No: 21

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Seyitömer Höyüğü-Kütahya

Dönemi: Orta Tunç Çağı

Müze: Kütahya Müzesi

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Höyüğün güney yamacında IVc evresinden ele geçen buluntunun alt yüzeyinde ikili spiral formlu bezeme mevcuttur.

Kaynakça: Bilgen vd. 2012, 242, res. 3; Güney 2014, 213, kn. 39, ln. XLII-4.

Katalog No: 22

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Gözlükule-Tarsus, Mersin

Dönemi: Orta Tunç Çağı

Bulunduğu Müze:

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Scarabaeusun alt yüzeyinde diz çökmüş, sağa doğru dönük, bir eli yukarı doğru stilize edilmiş şekilde betimlenmiş insan figürü vardır.

Kaynakça: Goldman 1956, 238.

Katalog No: 23

Adı: Kap parçası

Malzeme: Obsidyen

Buluntu Yeri: Büyükkale, Boğazköy-Çorum

Dönemi: İ.Ö. 1648-1559

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: -

Kazı No: 325/s

Açıklama: Kap parçası obsidyenden olup üzerinde firavun Khaian'ın kartuşu yer almaktadır.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 321; Genz 2011, 305, 319.

Katalog No: 24

Adı: Scarabaeus

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Tilvez Höyük, Birecik-Şanlıurfa

Dönemi: İ.Ö. 18. Yüzyıl-Erken 17. Yüzyıl

Müze: Şanlıurfa Müzesi

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Charvat ve Fuensanta 2001, 559-570.

Katalog No: 25

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Yeşil sırlı beyaz steatit

Buluntu Yeri: Tapınak Alanı, Alalakh-Hatay

Dönemi: VI. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/47/61

Açıklama: Hyksos tipi scarabaeusun alt yüzeyinde helezon ve spiral betimlemeleri mevcut olup, Mısır'ın XV-XVII. hanedanları dönemine tarihlendirilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3743.

Katalog No: 26

Adı: Çömlek parçası

Malzeme: Yeşilimsi mavi renkli frit

Buluntu Yeri: İşlik Alanı, Alalakh-Hatay

Dönemi: VI. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/39/52

Açıklama: Mısır'ın XV-XVII. hanedanları dönemine tarihlendirilmiş. Kabın alt yüzeyinde siyah boyalı, lotus taç yaprağı deseninin yer almaktadır.

Kaynakça: Mumford 1998, 3746.

Katalog No: 27

Adı: Çömlek parçası

Malzeme: Yeşilimsi mavi sırlı frit

Buluntu Yeri: İşlik Alanı, Alalakh-Hatay

Dönemi: VI. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/47/168

Açıklama: Mısır'ın XV-XVII. hanedanları dönemine tarihlendirilen buluntunun yüzeyinde kahverenkli lotus taç yaprağı deseni vardır.
Kaynakça: Mumford 1998, 3746.

Katalog No: 28

Adı: Scarebeus
Malzeme: Beyaz steatit
Buluntu Yeri: İşlik Alanı, Alalakh-Hatay
Dönemi: VI. Tabaka
Müze: -
Envanter No: -
Kazı No: AT/39/249
Açıklama: Baskı yüzeyinde muhtemelen Güneş Kursu ve yılan motiflerinin yer aldığı scarabaeus, Mısır'ın XV-XVII. hanedanları dönemine tarihlendirilmiştir.
Kaynakça: Mumford 1998, 3746.

Katalog No: 29

Adı: Scarebeus
Malzeme: Beyaz steatit
Buluntu Yeri: İşlik Alanı, Alalakh-Hatay
Dönemi: VI. Tabaka
Müze: -
Envanter No: -
Kazı No: AT/47/165
Açıklama: Baskı yüzeyinde muhtelif işaretler yer alan scarabaeusun Mısır'ın XV-XVII. hanedanları dönemine aittir.
Kaynakça: Mumford 1998, 3746.

Katalog No: 30

Adı: Amulet
Malzeme: Frit
Buluntu Yeri: İşlik Alanı, Alalakh-Hatay
Dönemi: VI/V. Tabakalar
Bulunduğu Müze: -
Envanter No: -
Kazı No: -
Açıklama: Kirpi şeklindeki amulet, XV-XVII. hanedanları dönemine tarihlendirilmiştir.
Kaynakça: Mumford 1998, 3749.

Katalog No: 31

Adı: Kap
Malzeme: Fayans
Buluntu Yeri: Ana Tapınak Alanı, Alalakh-Hatay
Dönemi: V. Tabaka
Müze: -
Envanter No: -
Kazı No: AT/46/233

Açıklama: XVIII. hanedan dönemine tarihlendirilen buluntunun üzerinde siyah renkle, iki sütun halindeki hiyeroglif yazılardan anlaşıldığı kadarıyla bir kâtibin Ka'sına adandığı düşünülmektedir.
Kaynakça: Mumford 1998, 3751.

Katalog No: 32

Adı: Kap parçası

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: İşlik Alanı, Hatay-Alalakh

Dönemi: V. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/39/310

Açıklama: XVIII. hanedan dönemine tarihlendirilen buluntunun yüzeyinde lotus taç yaprağı betimlemesi olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3754.

Katalog No: 33

Adı: Kadeh parçası

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: İşlik Alanı, Hatay-Alalakh

Dönemi: V. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/47/51

Açıklama: XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirilen buluntunun yüzeyinde lotus taç yaprağı betimlemesi olduğu söylenmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3754.

Katalog No: 34

Adı: Levha

Malzeme: Altın varak

Buluntu Yeri: İşlik Alanı, Hatay-Alalakh

Dönemi: V. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/39/282

Açıklama: Üzerinde *ankh* işareti damgalanmış dikdörtgen şekilli levhanın Mısır'ın XVIII. hanedanı dönemine tarihlendiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3754.

Katalog No: 35

Adı: Kap

Malzeme: Gri steatit

Buluntu Yeri: ATG/39/87 Mezarı, Hatay-Alalakh

Dönemi: V. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/39/251

Açıklama: Sürme kabı şeklinde kullanıldığı belirtilen malzemenin Mısır'ın XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirildiği ifade edilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3760.

Katalog No: 36

Adı: Scaraboid

Malzeme: Alaşım

Buluntu Yeri: ATG/39/46 Mezarı, Alalakh-Hatay

Dönemi: V. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/39/107

Açıklama: Alt yüzeyinde insize şekilde yapılmış yılan ve çiçek motifi mevcut olan scaraboidin Mısır'ın XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3761.

Katalog No: 37

Adı: Pendant

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: ATG/39/110 Mezarı, Alalakh-Hatay

Dönemi: V. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/39/271

Açıklama: Bir kolyeye ait nar şeklindeki 2 pendant, XVIII. hanedan dönemine aittir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3761.

Katalog No: 38

Adı: Kulp parçası

Malzeme: Beyaz cam

Buluntu Yeri: Tapınak Alanı, Alalakh-Hatay

Dönemi: IV. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/47/174

Açıklama: Amarna stili beyaz cam üzerine mavi rozetlerle süslenmiş bir esere ait olan kulp parçasının Mısır'ın XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3764.

Katalog No: 39

Adı: Kozmetik kutusu

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: Sarayın 6 Numaralı Odası, Alalakh-Hatay

Dönemi: IV. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/37/236

Açıklama: Başını arkaya doğru çevirmiş şekilde bakan ördek şeklinde yapılmış olan kozmetik kutusunun üzerinde insize bezemeler mevcut olup XVIII. hanedanı dönemine ait olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3766.

Katalog No: 40

Adı: Kozmetik kutusu

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: Sarayın 6 Numaralı Odası, Alalakh-Hatay

Dönemi: IV. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/38/117

Açıklama: Başını arkaya doğru çevirmiş şekilde bakan ördek şeklinde yapılmış olan kozmetik kutusunun üzerinde insize bezemelerin mevcuttur ve XVIII. hanedanı dönemine ait olduğu ifade edilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3766.

Katalog No: 41

Adı: Kap

Malzeme: Alabaster

Buluntu Yeri: Sarayın 16 Numaralı Odası, Alalakh-Hatay

Dönemi: IV. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/82/17

Açıklama: Şişkin gövdeli, silindirik boyunlu, düz ağız kenarlı olduğu belirtilen kabın Mısır'ın XVIII. hanedanı dönemine tarihlendiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3769.

Katalog No: 42

Adı: Kozmetik kutusu

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: Sarayın 16 Numaralı Odası, Alalakh-Hatay

Dönemi: IV. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/38/74

Açıklama: Kapağında rozet şeklinde motifler ile bir ucunda İsis başının bulunduğu, üzerinde insize şekilli bezemelerin ve detayların yer aldığı kozmetik kutusunun Mısır'ın XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3769.

Katalog No: 43

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz alaşım

Buluntu Yeri: Sarayın 19-20 Numaralı Odaları, Alalakh-Hatay

Dönemi: IV. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/39/247

Açıklama: Üzerindeki detaylar silinmiş olan scarabaeus, XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3770.

Katalog No: 44

Adı: Testi parçası

Malzeme: Alabaster

Buluntu Yeri: Sarayın C.6 Odası, Alalakh-Hatay

Dönemi: IV. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/38/289

Açıklama: Yivli bir tutamağa sahip, yuvarlak dipli testi parçalarının Mısır'ın XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3775.

Katalog No: 45

Adı: Bıçak

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Sarayın C.7 Odası, Alalakh-Hatay

Dönemi: IV. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/38/200

Açıklama: Dikdörtgen formlu, sapı ördekbaşı şeklinde olan bıçak, XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirilmiştir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3775.

Katalog No: 46

Adı: Scaraboid

Malzeme: Alaşım

Buluntu Yeri: ATG/47/8 Mezarı, Alalakh-Hatay

Dönemi: IV. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/47/76

Açıklama: Baskı yüzünde hiçbir iz bulunmayan scaraboid baskı, XVIII. hanedanı dönemine tarihlenmiştir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3784.

Katalog No: 47

Adı: Scaraboid

Malzeme: Alaşım

Buluntu Yeri: ATG/39/62 Mezarı, Alalakh-Hatay

Dönemi: IV. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzünde hiçbir detayın bulunmadığı belirtilen scaraboidin Mısır'ın XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3784.

Katalog No: 48

Adı: Oyun parçası

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Alalakh-Hatay

Dönemi: IV/III. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Mısır'ın Yeni Krallık Dönemi'nde yaygın olduğu belirtilen oyun parçasının disk şeklinde mavi renkle sırlanmış fayanstır, sarı noktalarla süslenmiş olduğu ve Mısır'ın XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3792.

Katalog No: 49

Adı: Amulet

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: ATG/39/48 Mezarı, Alalakh-Hatay

Dönemi: III. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Sırlanmış fritten yapılmış sinek şeklinde 6 adet amuletin Mısır'ın XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3796.

Katalog No: 50

Adı: Amulet

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: ATG/39/48 Mezarı, Alalakh-Hatay

Dönemi: III. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Mısır'ın Yeni Krallık Dönemi'nde çok popüler bir forma sahip olan kirpi şeklinde yapılmış 2 adet amuletin Mısır'ın XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3796.

Katalog No: 51

Adı: Scaraboid

Malzeme: Alaşım

Buluntu Yeri: ATG/39/71 Mezarı, Alalakh-Hatay

Dönemi: III. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/39/189

Açıklama: Alt yüzünde muhtemelen çiçek olduğu düşünülen figürün yanında nokta şeklinde motiflerin bulunduğu scaraboidin Mısır'ın XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3797.

Katalog No: 52

Adı: Scaraboid

Malzeme: Alaşım

Buluntu Yeri: ATG/47/8 Mezarı, Alalakh-Hatay

Dönemi: III. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/47/76

Açıklama: Üzerinde hiçbir betimlemenin bulunmadığı scaraboidin Mısır'ın XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirildiği düşünülmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3797.

Katalog No: 53

Adı: Kozmetik kutusu

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: Tapınak Alanı, Alalakh-Hatay

Dönemi: II. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/46/15

Açıklama: Başını arkaya doğru çevirmiş, iki kanadı çivilerle tutturularak açılabilir hale getirilmiş, kanatlarında ve kuyruğunda insize bezemenin mevcut olduğu ördek formundaki eserin Mısır'ın XIX. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3800.

Katalog No: 54

Adı: Plaka mühür (Scaraboid?)

Malzeme: Kırmızı steatit

Buluntu Yeri: İşlik Yıkıntıları, Alalakh-Hatay

Dönemi: II. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/47/3

Açıklama: Bir yüzünde kuş ve yaprak, diğer yüzünde hilal, nokta ve bir başka figürün mevcut olduğu mührün Mısır'ın XIX. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3806.

Katalog No: 55

Adı: Pendant

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: İşlik Yıkıntıları, Alalakh-Hatay

Dönemi: II. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/37/193

Açıklama: Deve dikenî başı şeklinde bir formu olan pendentin mavi ve sarı renkli bir yüzeye sahip olup, Mısır'ın XIX. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3806.

Katalog No: 56

Adı: Heykelcik

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: İşlik Yıkıntıları, Alalakh-Hatay

Dönemi: II. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/48/8

Açıklama: Mısır stili bir peruk taşıyan çıplak kadın formunda biçimlendirilmiş olan heykelciğinin Mısır'ın XIX. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3806.

Katalog No: 57

Adı: Heykelcik

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: İşlik Yıkıntıları, Alalakh-Hatay

Dönemi: II. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/38/38

Açıklama: Karakteristik olarak bakıldığında Hitit tarzı bir peruk taşıyan, Mısırlı unsurlarla betimlenen çıplak şekilde yapılmış heykelciğinin Mısır'ın XIX. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3806.

Katalog No: 58

Adı: Oyun parçaları

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Alalakh-Hatay

Dönemi: II/I. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/38/175

Açıklama: Yeni Krallık Dönemi'nde yaygın olan bir oyuna ait olduğu belirtilen ve mavi renkle sırlanmış zemin üzerine sarı noktalarla süslenmiş oyun parçalarının Mısır'ın XIX. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3811.

Katalog No: 59

Adı: Testi

Malzeme: Alabaster

Buluntu Yeri: Tapınak Alanı, Alalakh-Hatay

Dönemi: IA. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/46/38

Açıklama: Tek kulplu, geniş gövdeli, dar boyunlu bir forma sahip olan testinin Mısır'ın XIX.-XX. hanedanları dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3812.

Katalog No: 60

Adı: Silindir Mühür

Malzeme: Hematit

Buluntu Yeri: 38/A'daki Ev Yapısı, Alalakh-Hatay

Dönemi: I. Tabaka?

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/39/68

Açıklama: Üzerinde bir kartuşun yer aldığı mührün Mısır'ın XIX-XX. hanedanları dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3814.

Katalog No: 61

Adı: Ampulla

Malzeme: Alabaster

Buluntu Yeri: İşlik Alanı, Alalakh-Hatay

Dönemi: I. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/46/72

Açıklama: Üzerinde hiçbir betimlenin bulunmadığı ampullanın Mısır'ın XIX-XX. hanedanları dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3817.

Katalog No: 62

Adı: Scaraboid

Malzeme: Gri steatit

Buluntu Yeri: İşlik Alanı, Alalakh-Hatay

Dönemi: I. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde bir hayvan figürünün bulunduğu scaraboidin Mısır'ın XIX-XX. hanedanları dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3817.

Katalog No: 63

Adı: Scaraboid

Malzeme: Cam

Buluntu Yeri: ATG/37/2 Mezarı, Alalakh-Hatay

Dönemi: 0. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde betimlemenin bulunmadığı scaraboid, Mısır'ın XX. hanedanı dönemine tarihlendirilmiştir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3822.

Katalog No: 64

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Steatit (ya da alaşım)

Buluntu Yeri: ATG/37/2 Mezarı, Alalakh-Hatay

Dönemi: 0. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/37/47

Açıklama: Robert Ritner tarafından yeniden incelenmiş ve III. Amenophis'e ait olduğu anlaşılmıştır.

Kaynakça: Mumford 1998, 3817, Yener ve Akar 2011, 6-7.

Katalog No: 65

Adı: Amulet

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: ATG 37/32 Mezarı, Alalakh-Hatay

Dönemi: I/0. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/37/179

Açıklama: Kurbağa formlu amulet, Mısır'ın XX. hanedanı dönemine tarihlendirilmiştir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3824.

Katalog No: 66

Adı: Amulet

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: ATG 39/20 Mezarı, Alalakh-Hatay

Dönemi: I/0. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/39/57

Açıklama: Kurbağa formlu amulet, yeşil renkli olup Mısır'ın XX. hanedanı dönemine tarihlenmiştir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3824.

Katalog No: 67

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz hamur

Buluntu Yeri: İşlik Yıkıntıları, Alalakh-Hatay

Dönemi: I/0. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Müze No: AT/38/221 Mezarı

Açıklama: “Amon-Ra” yazan skraabe, Mısır’ın XX. hanedanı dönemine aittir.
Kaynakça: Mumford 1998, 3824.

Katalog No: 68

Adı: Scaraboid

Malzeme: Hamur

Buluntu Yeri: İşlik Yıkıntıları, Alalakh-Hatay

Dönemi: I/0. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde muhtemelen III. Amenophis’in ilk adının yer aldığı scaraboidin Mısır’ın XX. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3824.

Katalog No: 69

Adı: Scaraboid

Malzeme: Beyaz steatit

Buluntu Yeri: İşlik Yıkıntıları, Alalakh-Hatay

Dönemi: I/0. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde *uraeus*, *neb*, dikdörtgen, muhtemelen disk şeklinde işaretlerin yer aldığı scaraboidin Mısır’ın XX. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3824.

Katalog No: 70

Adı: Figürin

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: İşlik Yıkıntıları, Alalakh-Hatay

Dönemi: I/0. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: AT/38/152

Açıklama: Mısırlı unsurların kazıma şeklinde betimlendiği belirtilen figürinin Mısır’ın XX. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3824.

Katalog No: 71

Adı: Kakma

Malzeme: Mavi fayans

Buluntu Yeri: Gözlükule, Tarsus-Mersin

Dönemi: Geç Tunç Çağı Sonu

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: 38.897

Açıklama: -

Kaynakça: Kozal 2006, no. 669; Helft 2010, no. 139.

Katalog No: 72

Adı: Kakma

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Gözlükule, Tarsus-Mersin

Dönemi: Geç Tunç Çağı Sonu

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: 38.1151

Açıklama: *Horus* 'un gözü şeklinde olup eksiktir.

Kaynakça: Helft 2010, no. 140.

Katalog No: 73

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Gözlükule, Tarsus-Mersin

Dönemi: Geç Tunç Çağı Sonu

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: 38.825

Açıklama: Mısır'ın XIX. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 427; Helft 2010, no. 141.

Katalog No: 74

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Gözlükule, Tarsus-Mersin

Dönemi: Geç Tunç Çağı Sonu

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: 37.159

Açıklama: Buluntunun Mısır'ın XIX. Hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 428; Helft 2010, no. 142.

Katalog No: 75

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Mersin-Soli Pompeiopolis

Dönemi: İ.Ö. 13. Yüzyıl?

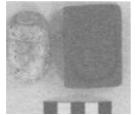
Müze: Mersin Müzesi

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Buluntunun Demir Çağı tabakasından ele geçtiği, Mısır'ın XVIII. Hanedanı firavunu III. Thutmosis dönemine tarihlendirilmekte olduğu ve cenaze sunuları olarak konulduğu düşünülen altın küpe ve *WS II* ile beraber ele geçtiği olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 429; Helft 2010, no. 138.

Katalog No: 76

Adı: Scarabaeus

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Pompeiopolis, Soli-Mersin

Dönemi: İ.Ö. 13. Yüzyıl

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Kremasyon bir mezardan *WS II* parçası, hayvan kemiği, tunç iğne ve Hitit bullası ile beraber kremasyon mezardan bulunduğu ve Mısır'ın XIX. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Helft 2010, no. 137.

Katalog No: 77

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Kireçtaşı

Buluntu Yeri: Sabuniye Höyük-Hatay

Dönemi: Geç Tunç Çağı-Demir Çağı (Karışık Tabaka)

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Buluntunun alt yüzeyinde kanatlarını açmış pislik böceği figürü ile kartuş içinde III. Thutmosis'in ön adının yer almaktadır.

Kaynakça: Pamir ve Nishiyama, 2011, 314 res.6.

Katalog No: 78

Adı: Topuz Başı

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Aşağı Saray Merdivenleri ile Su Bendi Kapısı Arası, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: XIX. Hanedan

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Demir Çağı bağlantısından ele geçmiş buluntunun kuvvetle muhtemel II. Ramesses'in mührünü taşımakta olduğu ve Ramessesler dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3836.

Katalog No: 79

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Mavi alaşım

Buluntu Yeri: Aşağı Saray, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: XIX. Hanedan

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Demir Çağı tabakalarında bulunmuş, yüzeyi aşınmış şekilde ele geçen scarabaeusun muhtemelen Mısır'ın XIX. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3836.

Katalog No: 80

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Steatit

Buluntu Yeri: Tren İstasyonu, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: Yeni Krallık Dönemi

Müze: British Museum, Londra

Envanter No: 105068

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde elleri kalçası üzerinde ayakta durur şekilde betimlenmiş Bes figürü olan buluntunun Yeni Krallık Dönemi'ne tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3836.

Katalog No: 81

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Steatit

Buluntu Yeri: Birecik-Şanlıurfa

Dönemi: Yeni Krallık

Müze: British Museum, Londra

Envanter No: 116168

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde Seth ve timsah figürü bulunan scarabaeusun Yeni Krallık Dönemi'ne tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3836.

Katalog No: 82

Adı: Scarabaeus

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Oylum Höyük-Kilis

Dönemi: XVIII. Hanedan

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Scarabaeusun alt yüzeyinde hiyeroglifler mevcuttur.

Kaynakça: Özgen vd. 1997, 87, fig. 3.

Katalog No: 83

Adı: Horus'un Gözü

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Oylum Höyük-Kilis

Dönemi: Yeni Krallık Dönemi

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama:

Kaynakça: Özgen vd. 1997, 87, fig. 4.

Katalog No: 84

Adı: Levha

Malzeme: Kemik

Buluntu Yeri: Alacahöyük-Çorum

Dönemi: İ.Ö. 16-12. yüzyıllar

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: Al.63

Açıklama: Plaka üzerinde tanrı Osiris ile ilişkilendirilen kutsal bir motif olan iki 'dd' (Ced) sütunu bulunduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 666; Helft 2010, 107, no. 118.

Katalog No: 85

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Kireçtaşı

Buluntu Yeri: Alishar Höyük-Yozgat

Dönemi: IV. Tabaka

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: -

Kazı No: b 611

Açıklama: Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen buluntunun alt yüzeyinde Horus, *ankh* ve kraliyet tacı ile betimlenmiş bir *uraeus* olduğu ve belirtilmektedir.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 430; Helft 2010, no. 119.

Katalog No: 86

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Kireçtaşı

Buluntu Yeri: Alishar Höyük-Yozgat

Dönemi: IV. Tabaka

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: -

Kazı No: 3101

Açıklama: Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen buluntunun alt yüzeyinde geometrik şekiller mevcuttur.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 431; Helft 2010, no. 120.

Katalog No: 87

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Kireçtaşı

Buluntu Yeri: Alishar Höyük-Yozgat

Dönemi: IV. Tabaka

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: -

Kazı No: 3102

Açıklama: Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen buluntunun alt yüzeyinde geometrik motiflerin mevcut olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 432; Helft 2010, no. 121.

Katalog No: 88

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Serpantin
Buluntu Yeri: Alishar Höyük-Yozgat
Dönemi: IV. Tabaka
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: -
Kazı No: 2398

Açıklama: Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen buluntunun alt yüzeyinde bulunan geometrik motiflere bakılarak Hyksos dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.
Kaynakça: Kozal 2006, no. 433; Helft 2010, no. 122.

Katalog No: 89

Adı: Stel parçası
Malzeme: Kumtaşı
Buluntu Yeri: Büyük Kale, Boğazköy-Çorum
Dönemi: Geç Tunç Çağı
Müze: -
Envanter No: -
Kazı No: 212/g

Açıklama: Stel üzerindeki metnin okunabilen kısmında yer alan ifade dolayısıyla Mısır'ın XIX. hanedanı'nın erken dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.
Kaynakça: Kozal 2006, no. 651; Helft 2010, no. 124; Genz 2011, 305, 318.

Katalog No: 90

Adı: Vazo
Malzeme: Alabaster
Buluntu Yeri: Büyük Kale, Boğazköy-Çorum
Dönemi: İ.Ö. 13. yüzyıl
Müze: -
Envanter No: -
Kazı No: 222/a
Açıklama: -
Kaynakça: Kozal 2006, no. 320; Helft 2010, no. 125; Genz 2011, 318,

Katalog No: 91

Adı: Figürin
Malzeme: Mavi renkli frit
Buluntu Yeri: Büyük Kale, Boğazköy-Çorum
Dönemi: İ.Ö. 15-14. yüzyıllar
Müze: -
Envanter No: -
Kazı No: 336/q
Açıklama: Buluntu, insan başlı uzanmış sfenks formundadır.
Kaynakça: Kozal 2006, no. 632; Helft 2010, no. 99; Genz 2011, 318.

Katalog No: 92

Adı: Kapak

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Büyük Kale, Boğazköy-Çorum

Dönemi: İ.Ö. 14-13. yüzyıl?

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Genz 2011, 318.

Katalog No: 93

Adı: Balta

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: 26 No'lu Tapınak, Boğazköy-Çorum

Dönemi: İ.Ö. 14-13. Yüzyıl?

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: 85/449

Açıklama: Mısır'ın XVIII. Hanedanı dönemi özelliklerini gösterdiği belirtilen baltanın Kuzey Suriyeli ya da Mısırlı misafir ustalarca yapıldığına dair görüşler mevcuttur.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 682; Helft 2010, no. 126; Genz 2011, 318.

Katalog No: 94

Adı: Scarabaeus

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Aşağı Şehir, Boğazköy-Çorum

Dönemi: Geç Tunç Çağı

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 19 516

Kazı No: -

Açıklama: Yüzeyden ele geçen buluntunun Geç Tunç Çağı'na tarihlendirildiği düşünülmektedir.

Kaynakça: Helft 2010, no. 127.

Katalog No: 95

Adı: Figür

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Eskiyaar-Çorum

Dönemi: Geç Tunç Çağı

Bulunduğu Müze: Çorum Müzesi, Çorum

Envanter No: 5304

Kazı No: -

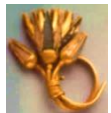
Açıklama: *Horus'un gözü* şeklindedir.

Kaynakça: Ediz 1994, 109-115.

Katalog No: 96

Adı: Saç Süsü

Malzeme: Altın, yarı değerli taşlar, cam

Buluntu Yeri: Ortaköy-Çorum

Dönemi: İ.Ö. Erken 14. yüzyıl

Müze: Çorum Müzesi, Çorum

Envanter No: 28-1874-90

Kazı no: -

Açıklama: Lotus çiçeği formundaki altından obje, yarı değerli taşlar ve camdan yapılmış malzeme ile süslenmiş.

Kaynakça: Süel ve Süel 2008, 185.

Katalog No: 97

Adı: Levha

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Çorum-Ortaköy

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyılın başları

Müze: Çorum Müzesi, Çorum

Envanter No: 2-73-98

Kazı No: -

Açıklama: Levhada betimlenen kişinin saç stili dikkate alındığında buluntunun firavun Hatshepsut dönemine tarihlendirileceği görüşler arasındadır.

Kaynakça: Süel ve Süel 2008, 185.

Katalog No: 98

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Fraktin-Kayseri

Dönemi: XVIII. hanedan

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 42.6.72

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde bulunan semboller dikkate alındığında buluntunun Geç Tunç Çağı'na, III. Thutmosis dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Helft 2010, no. 128.

Katalog No: 99

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Fraktin-Kayseri

Dönemi: XVIII. Hanedan

Bulunduğu Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 42.7.72

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde bulunan semboller dikkate alındığında buluntunun Geç Tunç Çağı'na, III. Amenophis dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

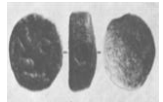
Kaynakça: Kozal 2006, no. 438; Helft 2010, no. 129.

Katalog No: 100

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Kalehöyük, Kaman-Kırşehir

Dönemi: II. Tabaka

Müze: Kırşehir Müzesi

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde Horus'u sembolize bir kuş figürü ile Ra'yı sembolize eden güneş figürü yer alan buluntunun Geç Tunç Çağı'na, Mısır'ın XVIII. Hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 436; Helft 2010, no. 132.

Katalog No: 101

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Kalehöyük, Kaman-Kırşehir

Dönemi: II. Tabaka

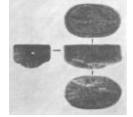
Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde Amon olduğu düşünülen bir figürün yer aldığı buluntunun Geç Tunç Çağı'na, Mısır'ın XVIII. Hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 437; Helft 2010, no. 133.

Katalog No: 102

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Kalehöyük, Kaman-Kırşehir

Dönemi: II. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde geometrik motifler mevcut olan buluntunun Geç Tunç Çağı'na, Mısır'ın XIX. Hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 434; Helft 2010, no. 130.

Katalog No: 103

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Kalehöyük, Kaman-Kırşehir

Dönemi: II. Tabaka

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde bir figürün yer aldığı buluntunun Geç Tunç Çağı'na, Mısır'ın XIX. hanedanı dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 435; Helft 2010, no. 131.

Katalog No: 104

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans (ya da frit)

Buluntu Yeri: Myken Mezarı, Panaztepe-İzmir

Dönemi: III. Tabaka

Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 9968

Kazı No: Pz 85/24

Açıklama: Alt yüzeyinde III. Amenophis'in kartuşunun bulunduğu ifade edilen buluntunun Geç Tunç Çağı'na tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Kozal 2006, no. 439.

Katalog No: 105

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans (ya da frit)

Buluntu Yeri: Myken Mezarı, Panaztepe-İzmir

Dönemi: III. Tabaka

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 9969

Kazı No: Pz 85/25

Açıklama: Alt yüzeyinde "Amon-Ra" yazdığı belirtilmekte olan buluntunun Geç Tunç Çağı'na tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Erkanal-Öktü 2004, 245-252; 5b; Kozal 2006, no. 440.

Katalog No: 106

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans (ya da frit)

Buluntu Yeri: Pithos Mezar, Panaztepe-İzmir

Dönemi: Geç Tunç Çağı

Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Scarabaeusun XVIII. Hanedan dönemine tarihlendirildiği, üzerinde Amon-Ra adı bulunan boncuklarla birlikte bulunduğu ve söz konusu boncukların Akhenaten'in hükümdarlığının ilk yıllarına tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Güney 2014, 220, KN. 51, LN. XLV-3.

Katalog No: 107

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Altın

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 6.5.87

Kazı No: KW 772

Açıklama: Mührün alt yüzeyinde bulunan kartuşta firavun Akhenaton'un eşi Kraliçe Nefertiti'nin adı okunmaktadır.

Kaynakça: Cline 1991, 354 no. 146; Uluburun 2006, 600, no. 112.

Katalog No: 108

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Kızıl-kahve renkli Fayans, altın

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 28.24.86

Kazı No: KW 338

Açıklama: Fayanstan yapılmış ve altın bir yuvaya oturtturulmuş mührün alt yüzeyinde hiyeroglifler görülmekte olup, eser Mısır'ın XV. Hanedan dönemine (İkinci Ara Dönem) aittir.

Kaynakça: Cline 1991, 340 no. 103; Uluburun 2006, 601, no. 113; Weinstein 2008, 360-361, no. 227.

Katalog No: 109

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Ametist

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 4.6.88

Kazı No: KW 48519

Açıklama: Tamamlanmamış mührün alt yüzeyinde "A" benzeri bir işaretin bulunduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Uluburun 2006, 601, no. 114; Weinstein 2008, 360, no. 226.

Katalog No: 110

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Yeşil taş

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 46.5.90

Kazı No: KW 2012

Açıklama: Üzeri belirgin olmayan şekilde işlenmiş, alt yüzeyinde ağız açık şekilde betimlenmiş bir aslan figürü mevcut olan buluntunun Mısır'ın XIX. Hanedanı dönemine tarihlendirildiği ve Kıbrıs ya da Levant kökenli olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Uluburun 2006, 601, no. 115; Weinstein ve Aruz 2008, 361-362, no. 229.

Katalog No: 111

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Yadeit

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 27.8.96

Kazı No: KW 4427

Açıklama: Böceğin kafasının plastik biçimde işlenmemiş olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Uluburun 2006, 602, no. 116.

Katalog No: 112

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Kalsedon

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 45.7.95

Kazı No: KW 3699

Açıklama: Gözleri ayrıntılı şekilde işlenmiş olan malzemenin alt yüzeyinde başında bir taç bulunan ve bir tabure üzerinde oturan, tanrı Thoth'un atribütü olan babun betimlemesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Uluburun 2006, 602, no. 117; Weinstein 2008, 361, no. 228.

Katalog No: 113

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 41.5.87

Kazı No: KW 904

Açıklama: Kırmızı boya ile renklendirilmiş, beyaz tonlarında fayanstan yapılmış buluntunun üst kısmının kabaca şekillendirildiği, alt yüzeyindeki figürlerden bir tanesinin hiyeroglif, diğer ikisinin ise eğilmiş yapraklar olan scarabaeus Mısır'ın XV. Hanedan dönemine (İkinci Ara Dönem) tarihlenmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 352, no. 138; Uluburun 2006, 602, no. 118.

Katalog No: 114

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 27.7.92

Kazı No: KW 2812

Açıklama: Özenli bir işçilik gösteren buluntunun başının ayrıntılı şekilde işlendiği, alt yüzeyinde kuş, balık ve antropomorfik işaretlerin yer aldığı, bu işaretler dikkate alındığında scarabaeusun XVIII. Hanedan firavunu I. Thutmosis'e ait olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 351, no. 135; Uluburun 2006, 603, no. 119.

Katalog No: 115

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 1.5.90

Kazı No: KW 1653

Açıklama: Özenli bir işçiliğe sahip olan malzemenin üst kısmının işlendiği, alt kısmında yengece benzeyen bir figürün içinde bulunduğu bir kartuş ve onu çevreleyen hiyerogliflerin bulunmakta olduğu ve Hyksoslar Dönemi'ne tarihlendirilmekte olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 350, no. 133; Uluburun 2006, 603, no. 120.

Katalog No: 116

Adı: Mühür

Malzeme: Yadeit (Yeşim taşı)

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

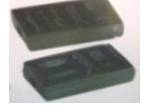
Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 60.24.86

Kazı No: KW 481

Açıklama: Dikdörtgen biçimli mührün alt ve üst yüzeyinde hiyeroglifler mevcut olup, üzerinde yer alan hiyerogliflerin tanrı Ptah'ı işaret ettiği belirtilen buluntunun XVIII. Hanedan'ın orta dönemlerine tarihlendirilebileceği belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 338, no. 101; Uluburun 2006, 603, no. 121.

Katalog No: 117

Adı: Scarabaeus çerçevesi

Malzeme: Altın

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 59.24.86

Kazı No: KW 479

Açıklama: Yeni Krallık Dönemi'ne tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 321-322 no. 50; Uluburun 2006, 614, no. 139.

Katalog No: 118

Adı: Yüzük

Malzeme: Altın

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14y Yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 71.4.88

Kazı No: KW 1559

Açıklama: İki parçadan oluşan yüzüğün olasılıkla yüzük taşı yerine bir scarabaeus ile süslendiği düşünülmekte olup, Yeni Krallık Dönemi'ne tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 333 no. 89; Uluburun 2006, 613, no. 137.

Katalog No: 119

Adı: Yüzük parçası

Malzeme: Elektum

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: KW 603

Açıklama: Üzerinde 3 adet hiyeroglif bulunan, bu hiyerogliflerden soldaki tütün tanrıça Maat'ı, ortadaki akbabanın muhtemelen tanrıça Nekhbet'i simgelediği, sağdaki hiyeroglifin ise muhtemelen oturan bir insanın başına ait olduğu, tüm bunlar dikkate alındığında yüzük parçasının özellikle bir kraliçeye ait olabileceği ifade edilmekte ve buluntunun Mısır'ın XVIII. Hanedanlığı tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 333, no. 88; Weinstein 2008, 360, no. 225.

Katalog No: 120

Adı: Yüzük

Malzeme: Gümüş

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: KW 650

Açıklama: İ.Ö. 15-14. yüzyıllar arasına tarihlendirildiği belirtilen yüzüğün üzerinde tanrıça Neith'in sembolünün bulunduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 333-334, no. 90.

Katalog No: 121

Adı: Keser

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: KW 576

Açıklama: Dipçik kısmı iyi şekillendirilmiş olan eserin tip olarak özellikle Mısır ile ilişkilendirildiği ve Mısır'ın XVIII. ya da XIX. hanedanı dönemine tarihlendirilmekte olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 541, no. 730.

Katalog No: 122

Adı: Balta

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: KW 141

Açıklama: Çok belirgin olmayan bir boyuna sahip olan baltanın muhtemelen Mısır'ın XVIII. hanedanı dönemine tarihlendirildiği düşünülmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 543, no. 731.

Katalog No: 123

Adı: Keski

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: KW 276

Açıklama: Mısır kökenli olduğu belirtilen buluntunun İ.Ö. 14. yüzyıla tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 544, no. 739.

Katalog No: 124

Adı: Keski

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: KW 307

Açıklama: Mısır kökenli olduğu belirtilen malzemenin İ.Ö. 14. yüzyıla tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 544, no. 740.

Katalog No: 125

Adı: Keski

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No:

Kazı No: KW 536

Açıklama: Mısır kökenli olduğu belirtilen malzemenin İ.Ö. 14. yüzyıla tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 545, no. 741.

Katalog No: 126

Adı: Ağırlık

Malzeme: Hematit

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: KW 153

Açıklama: Kesik koni biçimli forma sahip olan ağırlığın büyük bir olasılıkla Mısır'ın *deben*'i olduğu ve Yeni Krallık Dönemi'ne tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 562, no. 804.

Katalog No: 127

Adı: Ağırlık

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 55.24.86

Kazı No: KW 468

Açıklama: Zoomorfik ağırlıklar içinde en iyi korunmuş durumda olanlardan biri olan ve sfenks şeklinde yapılmış buluntunun bacaklarını öne doğru uzatmış şekilde yatan aslanın, kuyruğunu sağrısına dolamış biçimde betimlendiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Pulak 2008, 369-370 no. 235a.

Katalog No: 128

Adı: Ağırlık

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 40.1.2000

Kazı No: KW 2128

Açıklama: Batıkta bulunan zoomorfik ağırlıklar içinde ünik bir yere sahip olan eserin sinek formundaki yapısının bir Mısır motifi olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Pulak 2008, 369-370, no. 235f.

Katalog No: 129

Adı: Heykelcik

Malzeme: Tunç, altın varak

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

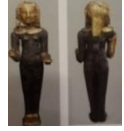
Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 52.7.95

Kazı No: KW 3680

Açıklama: Bir Mısır tanrıçası heykelciği olarak adlandırılan eserin gemiyi yolculukta koruması için konulan küçük bir figürün olabileceği belirtilmektedir.

Kaynakça: Uluburun 2006, 596, no. 103; Pulak 2008, 345-346, no. 212.

Katalog No: 130

Adı: Kutu

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 58.7.95

Kazı No: KW 2818

Açıklama: Bu şekilde betimlenen ördek formunun, Mısır kazının sonradan örnek alınmasıyla yapılmış, Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Alalakh ve Megiddo gibi merkezlerde de rastlanılan bir forma ait olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Uluburun 2006, 85, no. 37; Pulak 2008, 330-333, no. 199a; Pierrat-Bonnefois 2008, 233-234 no. 200; Hakimian 2008, 234-235, no. 202; Caubet 2008, 234, no. 201.

Katalog No: 131

Adı: Kozmetik kaşığı

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 23.8.96

Kazı No: KW 4246

Açıklama: Özellikle III. Thutmosis döneminde bölgeye yayılan el formundaki bu tip kaşıklar, III. Hanedan döneminden itibaren görülmekte ve V. Hanedan ile birlikte bilekte bir çift bilezik yapılmaktadır.

Kaynakça: Uluburun 2006, 608, no. 129; Pulak 2008, 338-339, no. 205a.

Katalog No: 132

Adı: Kozmetik kaşığı kılıfı

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 24.8.96

Kazı No: KW 4251

Açıklama: Eşit kalınlık ve uzunlukta biçimlendirilmiş ince bir boru şeklindeki yapılan buluntunun muhtemelen KW 4246 kazı numaralı kozmetik kaşığının kılıfı olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Uluburun 2006, 608, no. 130; Pulak 2008, 338, no. 205b.

Katalog No: 133

Adı: Kulp

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: 34.6.98

Kazı No: KW 5754

Açıklama: Söz konusu buluntunun Karnak'ta bulunan "Kırmızı Tapınak"taki XVIII. Hanedan dönemi rölyefindeki iki adet akrobatik dansçı ile Deir el Medina'daki XIX. Hanedan dönemine tarihlendirilen kireçtaşından bir ostraka üzerinde betimlenen dansçı figürüne benzemekte olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Uluburun 2006, 608, no. 131; Pulak 2008, 336-338, no. 204.

Katalog No: 134

Adı: Rhyton

Malzeme: Devekuşu yumurtası

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: KW 1062

Açıklama: Parçalar halinde ele geçmiş, muhtemelen rhyton olan ve devekuşu yumurtasından yapılan buluntunun Mısır'ın XVIII. Hanedanı dönemine tarihlendirilmekte olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 518, no. 658.

Katalog No: 135

Adı: Rhyton

Malzeme: Devekuşu yumurtası

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: KW 1398

Açıklama: Tüm halde bulunmuş, muhtemelen rhyton olan ve devekuşu yumurtasından yapılan buluntunun Mısır'ın XVIII. Hanedanı dönemine tarihlendirilmekte olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 518, no. 659.

Katalog No: 136

Adı: Rhyton

Malzeme: Devekuşu yumurtası

Buluntu Yeri: Uluburun Batığı, Kaş-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 14. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: KW 1391

Açıklama: Tüm halde bulunmuş, muhtemelen rhyton olan ve devekuşu yumurtasından yapılan buluntunun Mısır'ın XVIII. Hanedanı dönemine tarihlendirilmekte olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Pulak 1991, 2008, no. 194a.

Katalog No: 137

Adı: Scarabaeus

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Gelidonya Batığı, Taşlık Burnu-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 12. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: Gelidonya SC5

Açıklama: Parçalar halinde bulunmuş alt yüzünde *Atef* tacı giymiş, koçbaşı şeklinde betimlenen tanrı Amon bulunan scarabaeusun kimi kaynaklarda III. veya IV. Ramesses'e, kimi kaynaklarda ise XVIII. Hanedan dönemine tarihlendirilmekte olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 340, no. 102.

Katalog No: 138

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: Gelidonya Batığı, Taşlık Burnu-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 12. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: Gelidonya SC1

Açıklama: Alt yüzeyinde şahin başlı insan vücutlu şekilde tanrı Ra betimlemesi olan scarabaeusun Mısır'ın XVIII. ya da XIX. hanedanı'na tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 351, no. 136.

Katalog No: 139

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: Gelidonya Batığı, Taşlık Burnu-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 12. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: Gelidonya SC2

Açıklama: Alt yüzeyinde “Amon-Ra” ifadesi yer alan buluntunun Mısır’ın XVIII. ya da XX. hanedanı dönemine tarihlendirilmekte olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 351, no. 137.

Katalog No: 140

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fildişi (ya da kemik)

Buluntu Yeri: Gelidonya Batığı, Taşlık Burnu-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 12. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: Gelidonya SC4

Açıklama: Söz konusu buluntunun Hyksos ya da Yeni Krallık Dönemi’nde yapılmış Hyksos taklidi bir scarabaeus olduğuna dair görüşler mevcut olup, Mısır’ın İkinci Ara Dönemi’ne ya da XX. Hanedan’a tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 354, no. 145.

Katalog No: 141

Adı: Plaka

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: Gelidonya Batığı, Taşlık Burnu-Antalya

Dönemi: İ.Ö. 12. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla

Envanter No: -

Kazı No: Gelidonya SC3

Açıklama: Scarabaeus şeklindeki plakanın iki yüzeyinde de anlamlandırılmamış hiyeroglifler mevcuttur. Hyksos ya da Yeni Krallık Dönemi’nde yapılmış Hyksos taklidi bir scarabaeus olduğuna dair görüşler bulunan buluntunun Mısır’ın İkinci Ara Dönemi’ne ya da XX. hanedana tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Cline 1991, 337, no. 98.

Katalog No: 142

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Yeşil frit

Buluntu Yeri: Misis-Yakapınar Köyü (Satın alma), Havraniye-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 33.20.975

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde 3 adet hiyeroglif yer alan buluntunun III. Amenophis ya da I. Seti dönemine tarihlendirilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 107.

Katalog No: 143

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Yeşil taş

Buluntu Yeri: Misis-Yakapınar Köyü (Satın alma), Havraniye-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 34.20.975

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde "Amon" ifadesinin yer aldığı buluntunun III. Amenophis dönemine tarihlendirilebileceği belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 108.

Katalog No: 144

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz taş

Buluntu Yeri: Ceritler Köyü (Satın alma), Karaisalı-Adana

Dönemi: Geç Tunç Çağı

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1.3.84

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde III. Thutmosis'in taht adı bulunduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 111.

Katalog No: 145

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Mavimsi kalker

Buluntu Yeri: Gaziantep? (Satın alma)

Dönemi: Geç Tunç Çağı

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 2765.131

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde tanrı Amon'u refere eden işaretlerin yer aldığı buluntunun Mısır'ın XVIII. Hanedan Dönemi'ne tarihlendirilebileceği belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 129.

Katalog No: 146

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Yeşil cam

Buluntu Yeri: Kinet Höyük-Hatay

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze:

Envanter No: -

Kazı No: KNH-1100

Açıklama: Alt yüzeyinde çizgisel stilde betimlenmiş at arabası içerisinde iki figürün yer aldığı buluntunun yanında ele geçen malzemenin Yeni Assur Dönemi ile paralellik gösterdiği belirtilmektedir. Söz konusu malzeme topluluğunun tarihlendirilmesi göz önüne alındığında, buluntunun Mısır'ın III. Ara Dönemi'ne tarihlendirilmesi mümkün görülmektedir.

Kaynakça: Gates 2003, 283-298, fig. 10.

Katalog No: 147

Adı: Figürin

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Pompeiopolis Soli-Mersin

Dönemi: 6. Yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Buluntunun Pers kralı Cambyses'in İ.Ö. 525'te Mısır'ı fethinden sonra yakın doğuda yaygınlaşan tanrı Bes figürinlerinden biri olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Yağcı 2002, 285-294.

Katalog No: 148

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Kemik

Buluntu Yeri: Gözlükule, Tarsus-Mersin

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: J.F. Quack ve S. Muenger'e göre baskı yüzeyinde tanrı Amon'un adı geçmektedir. Erken Demir Çağı'na tarihlendirilen mührün Levant'ın güneyi ya da Mısır üretimi olduğu ifade edilmektedir. R. Ritner ise mührün baskı yüzeyinde "Güneş Tanrısı Ra adına adalet sağlayan (herkes) sürsün" ifadesinin yer aldığını, bunun firavun Teos adına kullanılan bir epitet olduğunu ve bununla mührün XXX. hanedanlığa (İ.Ö. 4. yüzyılın ortaları) tarihlendirildiğini belirtilmektedir.

Kaynakça: Özyar vd. 2009, 54, res. 12; Güney 2014, 230, kn. 65, ln. XLIX-1.

Katalog No: 149

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Gözlükule, Tarsus-Mersin

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde oturarak lir çalan ve karşısında dans eden figürün yer aldığı buluntu Demir Çağı'nın orta dönemine tarihlendirilmiştir.

Kaynakça: Porada 1956, 185-6, fig. 1; Güney 2014, 231, kn. 66, ln. XLIX-2.

Katalog No: 150

Adı: Amulet

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Hatay-Hatay Hatay-Al Mina

Dönemi: 8. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.116

Açıklama: Mavi renkli sırlanmış buluntunun *Mısır'ın çifte tacı*'nı giyen bir şahin şeklinde betimlendiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 159.

Katalog No: 151

Adı: Figür

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 8. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.117

Açıklama: Mavi renkli sırlanmış, ayakta durur şekilde betimlenmiş buluntunun sadece bacakları sağlam kalmış durumda olup, Mısır stili ile yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 159.

Katalog No: 152

Adı: Figürin

Malzeme: Cam?

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 8. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.118

Açıklama: Bes formundaki figürinin mavi renkle sırlandığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 159.

Katalog No: 153

Adı: Amulet

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Al-mina-Hatay

Dönemi: 3. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.180

Açıklama: Mavi renkle sırlanmış buluntunun *Horus'un gözü* şeklinde yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 159.

Katalog No: 154

Adı: Figür

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 8. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.320

Açıklama: Buluntunun mavi renkle sırlanmış, oturur şekilde betimlenmiş tanrı Osiris figürü olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 159.

Katalog No: 155

Adı: Amulet

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 8. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.361

Açıklama: Mısır *pektoral*'ı giyer şekilde yapılmış buluntunun sırlandığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 133-170.

Katalog No: 156

Adı: Amulet

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 8. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MNN.162

Açıklama: Sırlanmış fritten *çocuk Harpokrates* formunda yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 160, Pl. XIV.

Katalog No: 157

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz steatit

Buluntu Yeri: Hatay-Al Mina

Dönemi: 8. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.154

Açıklama: Alt yüzeyin üst kısmında güneş kursu, elinde kap tutan çömelmiş sfenks, orta kısımda kartuş içinde "Men-Kheper-Ra" ve *uraeus* formunda kanatları açık betimlenmiş tanrıça Uajyt ile aşağı kısımda da Neb işareti yer alan eser, XXV. Hanedan dönemine tarihlenmektedir. Bir görüşe göre "Men-Kheper-Ra", XXV. hanedan dönemindeki bir vasalın adı, diğer bir görüşe göre ise III. Thuthmosis'in ön adıdır.

Kaynakça: Woolley 1938, 162, Pl. XV.

Katalog No: 158

Adı: Figür/Kap parçası

Malzeme: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 8. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.110

Açıklama: XVIII. Hanedan'ın antropomorfik kaplarını anımsatan ve pembe yüzeye sahip, parmaklar ve tırnakları beyaza boyalı eserin sol omzu, sağ eli ve dirseği ile göğsünün sol kısmı korunmuştur.
Kaynakça: Woolley 1938, 169.

Katalog No: 159

Adı: Obje Parçası

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 8. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.416

Açıklama: Olasılıkla yeşil renkle sırlanmış, Mısır kökenli ve büyüyle özdeşleştirilen asa olması muhtemel bir objenin parçası olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 170.

Katalog No: 160

Adı: Amulet

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 7-8. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MNN.155

Açıklama: Baş kısmı kayıp çömelir şekilde betimlenmiş tanrı Bes figürü olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 160, Pl. XIV.

Katalog No: 161

Adı: Figürin

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Hatay-Al Mina

Dönemi: 7. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.319

Açıklama: Buluntunun mavi renkle sırlanmış, sunu masasının önünde çömelir şekilde betimlenmiş ve başsız şekilde bulunmuş olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 159.

Katalog No: 162

Adı: Figür

Malzeme: Mavi sırlı frit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 7. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.338

Açıklama: Mısır stilinde ayakta durur şekilde betimlenmiş olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 159.

Katalog No: 163

Adı: Amulet

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 7. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN. 412

Açıklama: *Horus'un gözü* formundaki buluntunun siyah ve muhtemelen mavi renklerle sırlanmıştır.

Kaynakça: Woolley 1938, 159.

Katalog No: 164

Adı: Amulet

Malzeme: Yeşil steatit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 7-6. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MNN.153

Açıklama: Üzerinde durduğu podyum ve ayakları kayıp olan şahin şeklindeki Horus figürü olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 153, Pl. XIV.

Katalog No: 165

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 6. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.381

Açıklama: Alt yüzünde *user* tutan ve arkasında *ankh* işareti yer alan ayakta duran bir figür betimlendiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 162, Pl. XV.

Katalog No: 166

Adı: Figürin

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 5. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.415

Açıklama: Buluntunun renginin ağarmış olduğu ancak sırlandığının anlaşıldığı ve Osiris formunda yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 159.

Katalog No: 167

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz steatit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 5. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.44

Açıklama: Alt yüzeyi ikiye bölünmüş olup, sol tarafında şahin, sağ tarafında krali bir isim olduğu belirtilen "Ra-Men" adının yer aldığı buluntunun Naukratis'ten ele geçen buluntularla benzerlik gösterdiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 162, Pl. XV.

Katalog No: 168

Adı: Pendant

Malzeme: Lapis lazuli alaşımı

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 5-4. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MNN.71

Açıklama: Papirüs başı formundadır.

Kaynakça: Woolley 1938, 159, Pl. XIV.

Katalog No: 169

Adı: Figürin

Malzeme: Cam?

Buluntu Yeri: Hatay-Al Mina

Dönemi: 4. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.120

Açıklama: Başı ve omuzları mavi renkle sırlanmış buluntunun İsis olması muhtemel bir kadın formunda yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 159.

Katalog No: 170

Adı: Amulet

Malzeme: Sedef

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 4. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MNN.67

Açıklama: Sedef üzerine silüet halinde çizilmiş *Horus'un gözü* olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 159.

Katalog No: 171

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Steatit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 4. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.351

Açıklama: Alt yüzünde *Mısır'ın çifte tacı*'nı giymiş tanrıça İsis ve onu takip eden etek giymiş bir figürün vardır.

Kaynakça: Woolley 1938, 162, Pl. XV.

Katalog No: 172

Adı: Amulet seti.

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 3. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.180

Açıklama: Mavi renkle sırlanmış buluntunun *Horus'un gözü* şeklinde yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 159.

Katalog No: 173

Adı: Figürin

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 3. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.422

Açıklama: Rengi beyaza dönmüş ancak mavi renkle sırlandığı anlaşılan buluntunun çömelmiş şekilde betimlenmiş tanrı Bes'in alt yarısına ait olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 159.

Katalog No: 174

Adı: Amulet

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 3. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MNN.139

Açıklama: Mavi renkle sırlanan buluntunun tanrı Bes'in başı şeklinde betimlendiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 159, Pl. XIV.

Katalog No: 175

Adı: Scaraboid

Malzeme: Yeşil jasper

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: 2. Tabaka

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.138

Açıklama: Alt yüzeyinde boğa betimlemesi, *ankh* ve üçgen işaretinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 162, Pl. XV.

Katalog No: 176

Adı: Scaraboid

Malzeme: Cam

Buluntu Yeri: Sanduka Mezar Alanı, Al Mina-Hatay

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Camdan yapılmış buluntunun, sarı renkli alaşımdan yapılmış boncuklar, altın ve bronzdan yüzük kaşı ve bir dizi gümüş boncukla birlikte mezar içi buluntusu olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 157-160, sec.3.

Katalog No: 177

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz renkli alaşım

Buluntu Yeri: Al Mina-Hatay

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: MN.418

Açıklama: Sırlanmış buluntunun alt yüzeyinde kartuş içerisinde “Men-Kheper-Ra” ve “Neb-Ka-Ra” adlarının yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1938, 162, Pl. XV.

Katalog No: 178

Adı: Scaraboid

Malzeme: Steatit

Buluntu Yeri: Kuzeybatı Hisarı, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: Erken Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Buluntunun alt yüzeyinde hayvan figürü olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 64, pl. 25b. 12; Mumford 1998, 3839.

Katalog No: 179

Adı: Kadeh ya da kap parçası

Malzeme: Fayans/Frit

Buluntu Yeri: Akropol, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Sırlanmış bir yüzeye sahip buluntu parçasının üzerinde lotus deseni mevcut olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3840.

Katalog No: 180

Adı: Amulet

Malzeme: Yeşil fayans

Buluntu Yeri: Çıkış Kapısı, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Yeşil renkli sırlanmış fayanstan yapılan amuletin tanrı Bes formunda yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 41, pl. 26b. 2; Mumford 1998, 3842.

Katalog No: 181

Adı: Amulet

Malzeme: Yeşil Fayans

Buluntu Yeri: Çıkış Kapısı, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

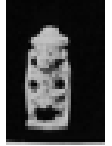
Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Yeşil renkle sırlanmış fayanstan yapılan amuletin tanrı Bes şeklinde yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 41, pl. 26c. 9; Mumford 1998, 3842.

Katalog No: 182

Adı: Amulet

Malzeme: Yeşil fayans

Buluntu Yeri: Çıkış Kapısı, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Yeşil renkle sırlanmış fayanstan yapılan amuletin tanrı Bes şeklinde yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 41, pl. 26c. 10; Mumford 1998, 3842.

Katalog No: 183

Adı: Amulet

Malzeme: Yeşil fayans

Buluntu Yeri: Çıkış Kapısı, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Yeşil renkle sırlanmış fayanstan yapılan amuletin tanrı Bes formunda olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 41, pl. 26c. 12; Mumford 1998, 3842.

Katalog No: 184

Adı: Amulet

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Çıkış Kapısı, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Yeşil renkle sırlanmış fayanstan yapılan amuletin tanrı Bes ya da Ptah-Sokar formunda olduğu ifade edilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 41, pl. 26c. 13; Mumford 1998, 3842.

Katalog No: 185

Adı: Amulet

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Çıkış Kapısı, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Yeşil renkle sırlanmış fayanstan yapılan amuletin tanrı muhtemelen Ptah-Sokar şeklinde yapıldığı ifade edilmektedir.

Kaynakça: : Woolley 1921, 41, pl. 26c. 11; Mumford 1998, 3842.

Katalog No: 186

Adı: Amulet

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Çıkış Kapısı, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Yeşil renkle sırlanmış fayanstan yapılan amuletin tanrı Sekhmet şeklinde olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 41, pl. 26b. 7; Mumford 1998, 3842.

Katalog No: 187

Adı: Amulet

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Çıkış Kapısı, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Yeşil renkle sırlanmış fayanstan yapılan amuletin Wadjet'in gözü formunda yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: : Woolley 1921, 41, pl. 26b. 4; Mumford 1998, 3842.

Katalog No: 188

Adı: Kâse/Kadeh parçaları

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Çıkış Kapısı, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Mavi renkle sırlanmış fayanstan yapılan buluntunun üzerinde lotus deseni olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3842.

Katalog No: 189

Adı: Kap parçası

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Çıkış Kapısı, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Siyah, sarı ve mavi renkle sırlandığı belirtilmektedir.

Kaynakça: : Woolley 1921, 41, pl. 26c, 7; Mumford 1998, 3842.

Katalog No: 190

Adı: Amulet

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Aşağı Saray Bölgesi, Gaziantep-Karkamış

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Mavi renkle sırlanmış amuletin tanrı Bes formunda olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3844.

Katalog No: 191

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz taş?

Buluntu Yeri: Aşağı Saray Bölgesi, Gaziantep-Karkamış

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde şahin, *kheper* böceği, iki *ureaus* ve *Neb* işaretinin mevcut olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3844.

Katalog No: 192

Adı: Stel

Malzeme: Kireçtaşı

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

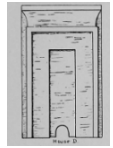
Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Stelin yalancı kapı formunda yapıldığı, üzerinde kırmızı ve sarı renkli boya kalıntılarına rastlandığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 126, fig. 59; Mumford 1998, 3901.

Katalog No: 193

Adı: Bulla

Malzeme: Kil

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: British Museum, Londra

Envanter No: 116226

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde hiyeroglifle “Sekhat-Hor” ibaresi yazıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 126, pl. 26c. 5; Mumford 1998, 3901.

Katalog No: 194

Adı: Bulla

Malzeme: Kil

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: British Museum, Londra

Envanter No: 116227

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde hiyeroglifle “Sekhat-Hor” ibaresi yazıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 126, pl. 26c. 6; Mumford 1998, 3901.

Katalog No: 195

Adı: Mühür baskısı

Malzeme: Kil

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: British Museum, Londra

Envanter No: 116222

Kazı No: -

Açıklama: Bir papirüs belgesinden olduğu belirtilen ve üzerinde yer alan kartuşta “Ra’nın oğlu Necho” yazan mühür baskısının firavun II. Necho dönemine tarihlendiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 126, 128, pl. 26c. 1; Mumford 1998, 3902.

Katalog No: 196

Adı: Mühür baskısı

Malzeme: Kil

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: British Museum, Londra

Envanter No: 116113

Kazı No: -

Açıklama: Bir papirüs belgesinden olduğu belirtilen ve üzerinde yer alan kartuşta “Ra’nın oğlu Necho” yazan mühür baskısının firavun II. Necho dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 126, 128, pl. 26c. 2; Mumford 1998, 3902.

Katalog No: 197

Adı: Mühür baskısı

Malzeme: Kil

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: British Museum, Londra

Envanter No: 116224

Kazı No: -

Açıklama: Bir papirüs belgesinden olduğu belirtilen ve üzerinde yer alan kartuşta “Ra’nın oğlu Necho” yazan mühür baskısının Firavun II. Necho dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 126, 128, pl. 26c. 3; Mumford 1998, 3902.

Katalog No: 198

Adı: Mühür baskısı

Malzeme: Kil

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: British Museum, Londra

Envanter No: 116225

Kazı No: -

Açıklama: Bir papirüs belgesinden olduğu belirtilen ve üzerinde yer alan kartuşta “Ra’nın oğlu Necho” yazan mühür baskısının Firavun II. Necho dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 126, 128, pl. 26c. 4; Mumford 1998, 3902.

Katalog No: 199

Adı: Mühür yüzüğü

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: British Museum, Londra

Envanter No: 116187

Kazı No: -

Açıklama: Yüzeyindeki kartuşta firavun I. Psammetichus'un ön adının yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 126, 128, pl. 26c. 8; Mumford 1998, 3902.

Katalog No: 200

Adı: Mask

Malzeme: Steatit

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: İnsan yüzü şeklinde betimlenmiş maskın göz ve kaşlarının kakma şeklinde yapıldığı ve alın kısmında da muhtemelen *uraeus* formunda bir kakma bulunduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 127, pl. 22a; Mumford 1998, 3902.

Katalog No: 201

Adı: Heykelcik

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Buluntunun *Ateftacı* ile betimlenmiş Osiris formunda yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 127, Pl. 21, fig. c. 1; Mumford 1998, 3902.

Katalog No: 202

Adı: Heykelcik

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Buluntunun *Ateftacı* ile betimlenmiş Osiris formunda olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 127, Pl. 21, fig. c. 2; Mumford 1998, 3903.

Katalog No: 203

Adı: Kap

Malzeme: Alabaster

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

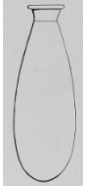
Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde hiçbir detayın olmadığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 127, fig. 45; Mumford 1998, 3903.

Katalog No: 204

Adı: Kap parçası

Malzeme: Alabaster

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

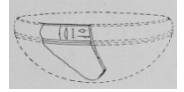
Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde hiyeroglifler mevcuttur.

Kaynakça: Woolley 1921, 127, fig. 44; Mumford 1998, 3903.

Katalog No: 205

Adı: Ampulla

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde hiyeroglifler olan malzemenin sırlanmış fayanstan yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 127, fig. 46; Mumford 1998, 3903.

Katalog No: 206

Adı: Heykelcik

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Mısır'ın çifte tacı'nı giyen çocuk Horus (Harpokrates) formunda betimlendiği belirtilmektedir.

Kaynakça: : Woolley 1921, 128, Pl. 21, fig. b. 1; Mumford 1998, 3903.

Katalog No: 207

Adı: Heykelcik

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Buluntunun kucağında *çocuk Horus* (Harpokrates) tutar şekilde betimlenmiş İsis biçiminde olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 128, Pl. 21, fig. b. 2; Mumford 1998, 3903.

Katalog No: 208

Adı: Kepçe

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö.7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Kepçenin ördekbaşı şeklinde tutamağı olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 128, Pl. 21, fig. 48; Mumford 1998, 3903.

Katalog No: 209

Adı: Tabak

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

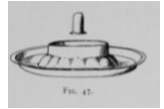
Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Eserin kepçe ile birlikte bir şarap setine ait olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 128, Pl. 21, fig. 47; Mumford 1998, 3904.

Katalog No: 210

Adı: Situla

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Dış Kentteki E Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde Hathor ya da İsis olması muhtemel bir figürünün sunu yaparken betimlendiği ve üçgenlerden oluşan bir frizin bezeme olarak kullanıldığı eserin Mısır'ın XXI-XXVI hanedanları dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Wooley 1921, 130, Pl. 21a. 3, 3*; Mumford 1998, 3905.

Katalog No: 211

Adı: Alabastron

Malzeme: Alabaster

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde herhangi bir hiyeroglif bulunmadığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3903.

Katalog No: 212

Adı: Kap

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: Dış Kentteki D Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Albarello formundaki kabın mavi renkle sırlandığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3903.

Katalog No: 213

Adı: Stel

Malzeme: Kireçtaşı

Buluntu Yeri: Dış Kentteki E Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

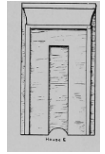
Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Stelin yalancı kapı formunda yapıldığı, üzerinde kırmızı ve sarı renkli boya kalıntılarına rastlandığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 126, fig. 59; Mumford 1998, 3905.

Katalog No: 214

Adı: Scaraboid

Malzeme: Siyah çakıl taşı

Buluntu Yeri: Dış Kentteki G Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde kanatlı sfenks olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 132, Pl. 26b, 11; Mumford 1998, 3906.

Katalog No: 215

Adı: Stel

Malzeme: Kireçtaşı

Buluntu Yeri: Dış Kentteki G Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

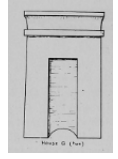
Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Stelin yalancı kapı formunda yapıldığı, üzerinde kırmızı ve sarı renkli boya kalıntılarına rastlandığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 126, fig. 59; Mumford 1998, 3907.

Katalog No: 216

Adı: Stel

Malzeme: Kireçtaşı

Buluntu Yeri: Dış Kentteki H Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

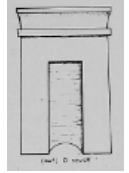
Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Stelin yalancı kapı formunda yapıldığı, üzerinde kırmızı ve sarı renkli boya kalıntılarına rastlandığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 126, fig. 59; Mumford 1998, 3907.

Katalog No: 217

Adı: Scaraboid

Malzeme: Kırmızı taş

Buluntu Yeri: Dış Kentteki H Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde silik şekilde işaretler bulunduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Woolley 1921, 132, Pl. 21, 26b. 9, 9*; Mumford 1998, 3907.

Katalog No: 218

Adı: Scaraboid

Malzeme: Alaşım

Buluntu Yeri: Dış Kent W Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Mavi renkli lapisten yapılmış alaşımdan scaraboidin alt yüzeyinde herhangi bir detay olmadığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3908

Katalog No: 219

Adı: Situla

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Dış Kent W Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

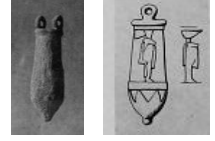
Bulunduğı Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde dinsel nitelikli figürler ve üçgenlerden oluşan bir frizin bezeme olarak kullanıldığı eserin Mısır'ın XXI-XXVI. Hanedanları dönemine tarihlendirildiğı belirtilmektedir.

Kaynakça: Wooley 1921, 120, Pl. 21a. 2, 2*; Mumford 1998, 3908.

Katalog No: 220

Adı: Situla

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Dış Kent W Evi, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

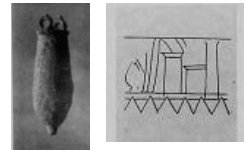
Bulunduğı Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde Anubis olması muhtemel bir figür ve üçgenlerden oluşan bir frizin bezeme olarak kullanıldığı eserin Mısır'ın XXI.-XXVI. hanedanları dönemine tarihlendirildiğı belirtilmektedir.

Kaynakça: Wooley 1921, 120, Pl. 21a. 1, 1*; Mumford 1998, 3908.

Katalog No: 221

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Steatit

Buluntu Yeri: Yüzey, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: -

Bulunduğı Müze: British Museum, Londra

Envanter No: 102688

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde şahin formunda betimlenen Horus bulunan eserin yeşil renkle sırlandığı ve Mısır'ın XXV. Hanedanı ve/veya sonrasına tarihlendirilebileceğı belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3908.

Katalog No: 222

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Steatit

Buluntu Yeri: Yüzey, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: -

Bulunduğı Müze: British Museum, Londra

Envanter No: 116160

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde *Mısır'ın kırmızı tacı*'nı giyen firavunun ceza verir pozisyonunda betimlendiğı buluntunun Mısır'ın XXI-XXVI. hanedanları dönemine tarihlendirildiğı belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3908.

Katalog No: 223

Adı: Amulet

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Yüzey, Karkamış-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: British Museum, Londra

Envanter No: 116160

Kazı No: -

Açıklama: Yeşil renkle sırlanmış amuletin Bes formunda yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3908.

Katalog No: 224

Adı: Tutamaklı kap parçası

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: YC 13 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Mavi renkle sırlanmış fritten yapılan kâsenin kavisli tutamağıyla Mısır etkisi taşımakta olup, bu formun muhtemelen Mısır'ın ördek şekilli kaplarından türetildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3864.

Katalog No: 225

Adı: Ampulla

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: YC 13 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Geniş ağızlı bir forma sahip buluntunun mavi renkle sırlanmış fritten üretildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3864.

Katalog No: 226

Adı: Ampulla

Malzeme: Mavi renkle sırlanmış frit

Buluntu Yeri: YC 13 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Ampullanın geniş ağızlı bir forma sahip olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3864.

Katalog No: 227

Adı: Scaraboid

Malzeme: Steatit

Buluntu Yeri: YC 36 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde şekilsiz formda bir motif ve onun önünde bir hilal bulunduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3872.

Katalog No: 228

Adı: Scaraboid

Malzeme: Steatit

Buluntu Yeri: YC 41 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. Yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde ayakta durur biçimde betimlenmiş üç tane tanrı figürü olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3873.

Katalog No: 229

Adı: Tekstil parçası

Malzeme: Keten

Buluntu Yeri: YC 50 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Bronz bir kâseyi sarar şekilde ele geçmiş ketenin muhtemelen Mısır'dan ithal edilmiş olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3876.

Katalog No: 230

Adı: Levha

Malzeme: Alabaster

Buluntu Yeri: YC 50 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: XVI. Hanedan örneklerinde görülen Nefertum, Ptah, Sekhmet veya İsis, *çocuk Horus* ve Nephthys gibi üçlü şekilde betimlenen tanrı figürünün yer aldığı plakanın muhtemelen amulet olarak kullanıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3877.

Katalog No: 231

Adı: Scarabaeus

Malzeme: -

Buluntu Yeri: YC 50 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Scarabaeusun gümüş bir yuvaya oturtulduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3877.

Katalog No: 232

Adı: Amulet

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: YC 50 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Mavi renkle sırlanmış fayanstaki amuletin Ptah-Sokar (*çocuk Horus*) formunda yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3877.

Katalog No: 233

Adı: Amulet

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: YC 50 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Mavi renkle sırlanmış fayanstaki amuletin aslan başlı kadın formunda amuletin tanrıça Sekhmet'i betimlediği belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3877.

Katalog No: 234

Adı: Amulet

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: YC 50 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Mavi renkle sırlanmış fayanstaki buluntunun, muhtemelen *Mısır'ın çifte tacı*'ni giymiş Horus amuleti olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3877.

Katalog No: 235

Adı: Amulet

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: YC 50 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Mavi renkle sırlanmış fayanstan yapılan amuletin Pasht figürü olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3877.

Katalog No: 236

Adı: Tekstil parçası

Malzeme: Keten

Buluntu Yeri: YC 58 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Bronz bir kâseyi sarar şekilde ele geçmiş ketenin muhtemelen Mısır'dan ithal edilmiş olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3880.

Katalog No: 237

Adı: Sürme Kabı/Kohl-Pot

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: YC 58 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Kutu şeklindeki buluntunun üzerinde lotus deseni bulunduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3881

Katalog No: 238

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Hematit

Buluntu Yeri: YC 58 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde hayvan motifi bulunduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3881.

Katalog No: 239

Adı: Ampulla

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: YC 74 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No:

Kazı No: -

Açıklama: Mavi renkle sırlanmış fritten yapılan geniş ağızlı bir formu olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3886.

Katalog No: 240

Adı: Scaraboid

Malzeme: Alabaster

Buluntu Yeri: YE 1 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde yatar pozisyonda betimlenmiş bir hayvan ve bir hilal motifi olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3891.

Katalog No: 241

Adı: Scaraboid

Malzeme: Siyah taş?

Buluntu Yeri: YE 1 Mezarı, Yunus Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde betimleme bulunmadığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Mumford 1998, 3891.

Katalog No: 242

Adı: Amulet

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Zincirli-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: S 3748

Açıklama: Sırt kısmında ip deliği bulunan amulet, Horus şahini formunda yapılmıştır.

Kaynakça: Andrea 1943, 97, abb. 121.

Katalog No: 243

Adı: Bakraç

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Zincirli-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: S 2203

Açıklama: Üzerinde sağa doğru bakar şekilde betimlenmiş figürlerin olduğu bakracın Mısır ihracı olduğu ifade edilmiştir.

Kaynakça: Andrea 1943, 117, abb. 162.

Katalog No: 244

Adı: Kap parçası

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Zincirli-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: S 3973

Açıklama: Mavi fritten yapılmış kap parçasının Mısır ya da Mısır etkili olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Andrea 1943, 151, taf. 22 i.

Katalog No: 245

Adı: Scarabaeus

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Doliche-Gaziantep

Dönemi: Erken Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: *Dolich* 2006; Güllüce vd. 2006, 105-116.

Katalog No: 246

Adı: Heykelcik başı

Malzeme: Tunç.

Buluntu Yeri: Doliche-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 6-5. yüzyıllar

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Tanrı Osiris'e ait heykelciğe aittir.

Kaynakça: *Dolich* 2006; Güllüce vd. 2006, 105-116.

Katalog No: 247

Adı: Amulet

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Doliche-Gaziantep

Dönemi: İ.Ö. 5. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Tanrı Bes formunda yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: *Dolice* 2006; Güllüce vd. 2006, 105-116.

Katalog No: 248

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: Oylum Höyük-Kilis

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde Amun-Re yazan scarabaeusun İ.Ö. I. Binin ilk yarısında yaygın görüldüğü belirtilmektedir.

Kaynakça: Özgen vd. 1997, 191; Güney 2014, 232, kn. 68, ln. L-1.

Katalog No: 249

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Devehöyük I Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Soluk mavi renkle sırlanmış mührün alt yüzeyinde ayakta duran bir adamın arkasında kobra yılanı betimlenmiş olup İ.Ö. 7-5. yüzyıllara tarihlendirilmiştir.

Kaynakça: Moorey 1980, 116, no. 484; Güney 2014, 233, kn. 69, ln. L-2.

Katalog No: 250

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Devehöyük I Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Koyu mavi renkle sırlanmış mührün baskı yüzeyinde Bes figürüne benzeyen bir motif olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Moorey 1980, 116, no. 488; Güney 2014, 233-234, kn. 70, ln. L-3.

Katalog No: 251

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Devehöyük I Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Koyu mavi renkle sırlanmış mührün alt yüzeyinde ayakta duran bir adamın arkasında kobra yılanı betimlenmiş olup İ.Ö. 7-5. yüzyıllara tarihlendirilmiştir.

Kaynakça: Moorey 1980, 116, no. 489; Güney 2014, 234, kn. 71, ln. L-4.

Katalog No: 252

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Devehöyük I Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde uzanmış şekilde, Mısır tarzında bir başlık giymiş şekilde tasvir edilmiş bir sfenks ve okunamamış bir işaret bulunmakta olup İ.Ö. 7-5. yüzyıllara tarihlendirilmiştir.

Kaynakça: Moorey 1980, 116, no. 495; Güney 2014, 235-236, kn. 73, ln. LI-2.

Katalog No: 253

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Devehöyük I Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde ayakta duran bir insan ile hayvanın tasvir edilmiş olup İ.Ö. 7-5. yüzyıllara tarihlendirilmiştir.

Kaynakça: Moorey 1980, 116, no. 496; Güney 2014, 236, kn. 74, ln. LI-3.

Katalog No: 254

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Steatit

Buluntu Yeri: Devehöyük I Mezarlığı-Gaziantep

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinin ortasında bir hayat ağacı sembolü ile yanlarında içi taranmış “nb” işareti yer olup İ.Ö. 7-5. yüzyıllara tarihlendirilmiştir.

Kaynakça: Moorey 1980, 116, no. 492; Güney 2014, 235, kn. 24, ln. LI-1.

Katalog No: 255

Adı: Amulet

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Ziyarettepe-Şanlıurfa

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Bes formunda yapılmış olup muhtemelen Yeni Assur Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Kaynakça: <https://blogs.uakron.edu/ziyaret/2012/08/22/egyptian-god-bes-figurine-found-in-tomb/>

Katalog No: 256

Adı: Levha

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: Ziyarettepe-Şanlıurfa

Dönemi: İ.Ö. 7. Yüzyıl Sonu

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: *Aşağı Mısır tacı* ve lotus ile birlikte betimlenen çömelmiş kanatlı sfenksin yer aldığı levhanın üzerindeki oyma ve kulpundaki süslemeye göre İ.Ö. 900-800 yılları arasına tarihlendirilen ve Nimrud Güneydoğu Sarayı'nda bulunan Kuzey Suriye fildişi oymacılığı örneklerine benzediği belirtilmektedir.

Kaynakça: Lloyd ve Gökçe 1953, 27-51, fig.8/pl. V (a).

Katalog No: 257

Adı: Süs

Malzeme: Ahşap?

Buluntu Yeri: Sultantepe-Şanlıurfa

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Sazdan bir botta kanatlı scarabaeus (*kheper*) şeklinde betimlenen güneşin tasvir edildiği muhtemelen ahşaptan yapılan süsün aşağı kısmında, lotus çiçeği filizlerinden oluşan friz ile yukarı kısmında tanımlanamayan bir motif betimlemesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Lloyd ve Gökçe 1953, 27-51, pl. VI (a).

Katalog No: 258

Adı: Süs

Malzeme: Ahşap?

Buluntu Yeri: Sultantepe-Şanlıurfa

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Buluntu üzerinde Thoth ve Horus olduğu anlaşılan tanrıların bir başka tanrı ve tanrıçaya takdim sahnesinin bir friz şeklinde işlendiği, tanrıçaların açık mavi renkli alâşım ile belirgin hale getirildiği, sahnenin altında friz şeklinde lotus çiçeği ve filizlerin geometrik motiflerle birlikte yer alır.

Kaynakça: Lloyd ve Gökçe 1953, 27-51, pl. VI (b).

Katalog No: 259

Adı: Küçük Şişe

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Sultantepe-Şanlıurfa

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Mavi renkle sırlanmış mercimek formundaki şışede lotus çiçekleri ve filizler bulunmakta olup, filiz saplarının siyah renkle vurgulanmış olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Lloyd ve Gökçe 1953, 27-51, pl. VII (e).

Katalog No: 260

Adı: Küçük Şişe

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Sultantepe-Şanlıurfa

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Boyun kısmında geometrik ve lotus desenli süslemeyle alt kısmında palmyelerden oluşan bir frizin yer aldığı buluntunun sarı ve mavi-yeşil renkle sırlandığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Lloyd ve Gökçe 1953, 27-51, pl. VIII, 1 (c).

Katalog No: 261

Adı: Obje

Malzeme: Beyaz fayans

Buluntu Yeri: Sultantepe-Şanlıurfa

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Göz formunda yapılmış objenin mavi göz bebeği, sarı irisi ve siyah kaşları vardır.

Kaynakça: Lloyd 1954, fig. 4, 1.

Katalog No: 262

Adı: Obje

Malzeme: Beyaz fayans

Buluntu Yeri: Sultantepe-Şanlıurfa

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Göz formu şeklinde yapılmış objenin mavi göz bebeği, sarı irisi ve siyah kaşları vardır.

Kaynakça: Lloyd 1954, fig.4, 2.

Katalog No: 263

Adı: Objje

Malzeme: Mavimtrak beyaz fayans

Buluntu Yeri: Sultantepe-Şanlıurfa

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğı Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Göz formu şeklinde yapılmış objenin mavi göz bebeğı, sarı irisi ve siyah kaşları vardır.

Kaynakça: Lloyd 1954, fig. 4, 3.

Katalog No: 264

Adı: Boncuk

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Sultantepe-Şanlıurfa

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğı Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde göz sembolü bulunmaktadır.

Kaynakça: Lloyd 1954, fig. 4, 8.

Katalog No: 265

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Mavi frit

Buluntu Yeri: Sultantepe-Şanlıurfa

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğı Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyindeki bezemenin silinmiş olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Lloyd 1954, fig. 4, 4

Katalog No: 266

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Cam

Buluntu Yeri: Tille Höyük-Adıyaman

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğı Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Buluntunun Mısır'ın Sais Hanedanlığı Dönemi'ne tarihlendirildiğı belirtilmektedir.

Kaynakça: French 1985, 248, 258, res. 6 (4).

Katalog No: 267

Adı: Boncuk

Malzeme: Cam

Buluntu Yeri: Tille Höyük-Adıyaman

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Hammaddesi cam olan buluntunun Mısır mavisi renginde olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: French 1985, 248.

Katalog No: 268

Adı: Ushapti

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Tille Höyük-Adıyaman

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Büyük ihtimalle Mısır yapımı olan objenin mavi renkle sırlandığı belirtilmektedir.

Kaynakça: French 1986, 214.

Katalog No: 269

Adı: Heykelcik

Malzeme: *Egyptian blue*

Buluntu Yeri: Tille Höyük-Adıyaman

Dönemi: İ.Ö.8-7. yüzyıllar

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: French 1987, 206.

Katalog No: 270

Adı: Scarabaeus

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Samsat-Adıyaman

Dönemi: Demir Çağı

Müze: Adıyaman müzesi

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Üst kısmı mayıs böceği biçiminde olan mührün oval kaidesinde kuyruğu sırtına doğru kalkmış stilize bir aslan tasviri mevcut olup, mühür deliğinin iki yanının bronz bir halka ile birleştirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Özgüç 1986, 226.

Katalog No: 271

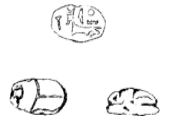
Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: İmamoğlu Höyük-Malatya

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Uzunoğlu 1986, 182, 192, res. 4.

Katalog No: 272

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: İmamoğlu Höyük-Malatya

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Uzunoğlu 1986, 182, 192, res. 4.

Katalog No: 273

Adı: Damga Mühür

Malzeme: Açık mavi fayans

Buluntu Yeri: Kızıltepe-Mardin

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Tutamağının sağlam kalan kısmından anlaşıldığı üzere bitki motifleri ile süslü olduğu, dikdörtgen baskı yüzünde Taharka adının yer aldığı bir kartuş olduğu belirtilmekte olan mührün, Mısır dışında Asya'da bulunmuş sadece üç belgesi bulunan firavunun dördüncü ve en kuzeyde ele geçen belgesi olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Dinçol ve Giveon 1987, 71-75, res. 4,4a, 4b, 5, 6, 6a, 6b.

Katalog No: 274

Adı: Scarabaeus grubu

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Kızıltepe-Mardin

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeylerinde Mısır hiyeroglifleri bulunan, mavi/yeşil-mavi renkli fayanstan yapılmış farklı tip ve boyuttaki scarabaeustan oluşan grup, on beş parçadan oluşmaktadır.

Kaynakça: Dinçol ve Giveon 1987, 71-75, res. 1, 2, 3, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.

Katalog No: 275

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Girnavaz Höyük-Mardin

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Geç Assur dönemine ait tabakalardan geldiği ifade edilmektedir.

Kaynakça: Erkanal 1985, 128.

Katalog No: 276

Adı: Heykelcik parçası

Malzeme: Açık mavi fayans

Buluntu Yeri: Kopik Höyük-Şırnak

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Kucağında Horus'u emziren İsis formundaki heykelcik parçasına ait olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Algaze ve Rosenberg 1991, 158, fig. 9.

Katalog No: 277

Adı: Amulet

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Roma Hamamı-Ankara

Dönemi: İ.Ö. 8. Yüzyıl Sonu

Bulunduğu Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Ortasında ip deliği yer alan objenin "A" yüzü olarak kabul edilen tarafında yan yana iki kartuş içerisinde II. Ramesses'in doğum adının yazılışlarının, "B" yüzünde ise firavunun taht adının yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Aslan vd.. 2011, 341-362, res. 15, Peker 2013, 539-542.

Katalog No: 278

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Açık mavi renkli alaşım

Buluntu Yeri: Gordion-Ankara

Dönemi: İ.Ö. 1100-950

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: 7856 SS 212

Açıklama: Alt yüzeyinde Hathor spiralini anımsatan iki adet sembolün mevcut olan buluntunun Mısır etkili üslupla yapılmış olup, yakın örneklerinin XXI. Hanedan döneminde görüldüğü belirtilmektedir.

Kaynakça: Dusinger 2005, 41, fig. 25a ve b.

Katalog No: 279

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Mavi renkli alaşım

Buluntu Yeri: Gordion-Ankara

Dönemi: İ.Ö. 950-800

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: 2597 SS 109

Açıklama: Alt yüzeyinde Horus'u simgeleyen bir sembol olması ihtimal bir figür ve çeşitli işaretlerin yer aldığı buluntunun Mısır etkili üslupla yapıldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Dusinger 2005, 41, fig. 26a ve b.

Katalog No: 280

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Alaşım

Buluntu Yeri: Gordion-Ankara

Dönemi: İ.Ö. 800-540

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: 12.507

Kazı No: 889 SS 41

Açıklama: Tümülüs I'den (muhtemelen İ.Ö. 6. Yüzyıla tarihlendirilmektedir) ele geçen, Mısır etkili üslupla yapıldığı anlaşılan, alt yüzeyinde uraeuslu başlıklı ve sfenks şeklinde betimlenen bir firavunun yer aldığı buluntunun üst kısmı, insan yüzü formuna sahip olup İ.Ö. 7-6. yüzyıllara verilmiştir.

Kaynakça: Dusinger 2005, 46, fig. 33a ve b.

Katalog No: 281

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Mavi renkli alaşım

Buluntu Yeri: Gordion-Ankara

Dönemi: İ.Ö. 800-540

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: 8900 SS 231

Açıklama: Alt yüzeyinde anlaşılamayan sembol ve işaretler yer alan buluntunun Mısır ithalinden ziyade Mısır etkili üslupla yapılmış olabileceği belirtilmektedir.

Kaynakça: Dusinger 2005, 46, fig. 37a ve b.

Katalog No: 282

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Koyu mavi renkli alaşım

Buluntu Yeri: Gordion-Ankara

Dönemi: İ.Ö. 800-540

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: 9784 SS 246

Açıklama: Alt yüzeyinde 2 adet timsah yer alan buluntunun Mısır ithali olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Dusinger 2005, 57, fig. 46a ve b.

Katalog No: 283

Adı: Scaraboid

Malzeme: Krem renkli alaşım

Buluntu Yeri: Gordion-Ankara

Dönemi: İ.Ö. 540-330

Müze: -

Envanter No: 149.93.64

Kazı No: 1469 SS 56

Açıklama: alt yüzeyinde kısa ve düz kuyruklu, ağzı açık, iki bacağının görüldüğü, muhtemelen grifon/boynuzlu aslan betimlemesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Dusinger 2005, 66, fig. 59a ve b.

Katalog No: 284

Adı: Scaraboid

Malzeme: Yeşil steatit

Buluntu Yeri: Gordion-Ankara

Dönemi: İ.Ö. 800-540

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: 10352 SS 259

Açıklama: Alt yüzeyinde “Shu, Ra’nın oğlu” ibaresi yer aldığı buluntunun yakın benzerlerinin firavun Taharka dönemine (İ.Ö. 690-664) tarihlendirildiği ve Mısır ithali olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Dusinger 2005, 46, fig. 32a ve b.

Katalog No: 285

Adı: Mühür

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: Gordion-Ankara

Dönemi: İ.Ö. 800-540

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: YHSF 94-130

Açıklama: Üst kısmının Mısır’ın Yeni Krallık Dönemi’nden beri kullanılan oturan maymun formu olmasından dolayı buluntunun muhtemelen Mısır kökenli ya da Mısır etkili üslupla yapılan Achaemenid (Cambyses’in Mısır’ı fethi olan İ.Ö. 525’ten sonraya tarihlendirilebilecek) kökenli olabileceği belirtilmektedir.

Kaynakça: Dusinger 2005, 58, fig. 47a ve b.

Katalog No: 286

Adı: Scaraboid

Malzeme: Lapis lazuli

Buluntu Yeri: Gordion-Ankara

Dönemi: İ.Ö. 540-330

Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: 9347 SS 239

Açıklama: Alt yüzeyinde sol ayağını öne atmış şekilde betimlenmiş bir aslan figürü olan buluntunun Achaemenid özellikleri gösterdiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Dusinger 2005, 64, fig. 55a ve b.

Katalog No: 287

Adı: Kolye

Malzeme: Yeşil fayans

Buluntu Yeri: 1 No’lu Lahit Mezar, Kurugöl-Nevşehir

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: Nevşehir Müzesi, Nevşehir

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: On bir adet muhtelif boyuttaki “Ra’nın Gözü” biçiminde tanelerden oluşan kolyenin bulunduğu mezardaki buluntular göz önünde alındığında 6. yüzyıl sonu- 5. yüzyıl başına tarihlenmiştir.

Kaynakça: Yenipınar 1996, 301-306, res. 2-4.

Katalog No: 288

Adı: Kakma

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: Kerkenez-Yozgat

Dönemi: Demir Çağı

Müze: Yozgat Müzesi, Yozgat

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Sola doğru yönelmiş koyun/keçilerin tasvir edildiği, uzak ülkelerle bağlantıyı ve egzotik beğeniyi gösterdiği söylenen malzemenin olasılıkla Mısır ürünü olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Summers 2002, 442; Sagona ve Zimansky 2011, 370, fig. 10.15.

Katalog No: 289

Adı: Scarabaeus

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Laodikeia-Denizli

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde üç adet hiyeroglif bulunduğu belirtilmekte olup söz konusu işaretler henüz okunamamıştır.

Kaynakça: Şimşek 2011, 569.

Katalog No: 290

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz alaşım

Buluntu Yeri: Sardes-Manisa

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: İstanbul Arkeoloji Müzeleri

Envanter No: IAM 4640

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde sağa doğru koşar şekilde betimlenmiş bir figür olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Dusiñberre 2004, 281, fig.100.

Katalog No: 291

Adı: Mühür yüzüğü

Malzeme: Akik, altın

Buluntu Yeri: Sardes-Manisa

Dönemi: Demir Çağı

Müze: İstanbul Arkeoloji Müzeleri

Envanter No: IAM 4634

Kazı No: -

Açıklama: Scarabaeus kısmı akikten yapılmış, üst yüzeyi belirgin olan böceğin alt yüzeyinde aslan betimlemesinin mevcut olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Dusinberre 2004, 265-266, fig. 76.

Katalog No: 292

Adı: Mühür yüzüğü

Malzeme: Akik, altın

Buluntu Yeri: Sardes-Manisa

Dönemi: Demir Çağı

Müze: İstanbul Arkeoloji Müzeleri

Envanter No: IAM 4520

Kazı No: -

Açıklama: Scarabaeus kısmı akikten yapılmış, üst yüzeyi belirgin olan böceğin alt yüzeyinde boğa betimlemesinin mevcut olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Dusinberre 2004, 266, fig. 77.

Katalog No: 293

Adı: Mühür yüzüğü

Malzeme: Akik, altın

Buluntu Yeri: Sardes-Manisa

Dönemi: Demir Çağı

Müze: İstanbul Arkeoloji Müzeleri

Envanter No: IAM 4632

Kazı No: -

Açıklama: Scarabaeus kısmı akikten yapılmış, üst yüzeyi belirgin olan böceğin alt yüzeyinde yürür pozisyonda yaban domuzu betimlemesinin mevcut olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Dusinberre 2004, 267, fig. 78.

Katalog No: 294

Adı: Mühür yüzüğü

Malzeme: Akik, altın

Buluntu Yeri: Sardes-Manisa

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: İstanbul Arkeoloji Müzeleri

Envanter No: IAM 4519

Kazı No: -

Açıklama: Scarabaeus kısmı akikten yapılmış, üst yüzeyi belirgin olan böceğin alt yüzeyinde kanatlı Eros betimlemesinin mevcut olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Dusinberre 2004, 279-280, fig. 97.

Katalog No: 295

Adı: Heykelcik

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Yamaç Evleri, Ephesos-İzmir

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 1965

Kazı No: -

Açıklama: Dizine kadar uzanan panter derisinden peştamal giyen, sol ayağını öne doğru atmış, boynunda Hathor amuleti bulunan, benzerlerine Samos'taki HeraIon'da rastlanılan heykelciğin II. Psammetichus dönemine tarihlendirildiği belirtilmektedir. Panter derisi ile betimlenen rahip heykelcikleri XVIII. Hanedan'a kadar gitmekte olup, süslü peştamal örneklerine de Tuthankamun'a ait heykelciklerde rastlanılmaktadır. Rahibin boynunda yer alan tanrıça Hathor amuleti ise Mısır'ın XII. Hanedanı'ndan beri bilinmektedir. İ.Ö. 6. yüzyıldan itibaren Mısır heykelciklerinin görüldüğü Ephesos'taki heykelcik ve parçalarının çoğunun Hellenistik dönemde getirildiği düşünülmektedir. Ionia bölgesindeki en önemli Mısır kökenli buluntu koleksiyonuna sahip olduğu belirtilen Samos'taki HeraIon'daki kazılarda benzerlerine rastlanılan bu bronz heykelciğin, İ.Ö. 6. yüzyılda Mısır'dan Ephesos'a Yunanlı askerler tarafından getirilmiş olması muhtemeldir.

Kaynakça: Atalay 1987, 116-122; Graves 2010, 168.

Katalog No: 296

Adı: Levha

Malzeme: Kemik

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 19/27/84

Kazı No: 84/K 132

Açıklama: Levha üzerindeki betimleme kazıma tekniğiyle Mısır stiline yakın yapılmıştır. Sola doğru dönmüş, omuzlardan aşağı dökülen bol bir manto giymiş, Mısır peruğu takmış, sağ linde sapı papirüs şemsiyesine uzanan sistrum (çingiraklı bir Mısır çalgısı) taşıyan kadın figürünün sol elinde Mısır boyunluğ, aslan kafası ve üzerindeki güneşten oluşan aslan kafalı Egis (yaka protomu) vardır. Bahsi geçen atribütler, uzun elbisyle beraber Mısır tanrıçası Bastet'in betimlemesidir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 242, *Kat.-No. 133*.

Katalog No: 297

Adı: Levha

Malzeme: Kemik

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 102/41/86

Kazı No: 86/K 366/342

Açıklama: Mısır sanatı etkisindeki bu levha da Kat. No. 317'deki özellikleri taşımaktadır. Aralarındaki fark ise kadının mantosunun boyuna çizgili oluşu ve baş üstünde floral betimlemelerin olmayışındır.

Kaynakça: Hölbl 2008, 243, *Kat.-No. 134*.

Katalog No: 298

Adı: Levhacık

Malzeme: Fildişi veya kemik

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı-İ.Ö. 6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İstanbul Arkeoloji Müzesi, İstanbul

Envanter No: 2762

Kazı No: -

Açıklama: Boynundan lotus çiçeği sarkan ve tanrıça Hathor'un simgesi olan inek figürü betimlenmiş olup bilinen Mısır örnekleri bronz ya da steatittendir.

Kaynakça: Atakan 2008, 243, *Kat.-No. 135*, Hölbl 2008, 209-222 abb. 192.

Katalog No: 299

Adı: Levhacık

Malzeme: Fildişi

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı-İ.Ö. 6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İstanbul Arkeoloji Müzesi, İstanbul

Envanter No: 2762

Kazı No: -

Açıklama: Levhacığın üzerine üç şeritli dalga üzerinde lotus çiçekleri kazıma tekniği ile çizilmiştir.

Kaynakça: Atakan 2008, 244, *Kat.-No. 136*.

Katalog No: 300

Adı: Boncuk

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: Arkaik

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: -

Kazı No: Art 87/K 248 (Kazı Deposu)

Açıklama: Koni şeklinde, üzerinde insize şekillerin bulunduğu süsleme amaçlı kullanılan bir obje olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 209-222, abb. 187.

Katalog No: 301

Adı: Kap

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İstanbul Arkeoloji Müzesi, İstanbul

Envanter No: 2678

Kazı No: -

Açıklama: Alçak kaide üzerinde diz çökmüş, önünde büyük formu bir kap tutan kadının başında palmye başlığı biçiminde yüksek polos (kırık) vardır. Üç parça peruk biçiminde betimlenen saçlar Hathor lüleleri şeklinde göğüs üzerindedir. Leopar postunu anımsatan kahve ve siyah renkte lekeler, figürün ön ve arka yüzünde yer almaktadır.

Kaynakça: Atakan 2008, 280, *Kat.-No. 209*; Hölbl 2008, 209-222, abb.182.

Katalog No: 302

Adı: Kap parçası

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 114/54/88

Kazı No: 88/K 201

Açıklama: Saçları Hathor lülesi şeklinde, başının üzerinde Mısır palmiye başlığı şeklindeki polosun olduğu diz çökmüş kadın figürlü vazunun üst parçası olan eserin arkasında leopar kürkünü belirten oldukça küçük kahverengimsi siyah tonlarda lekeler mevcuttur. Leopar ya da panter kürkü, eski Mısır inancına göre din adamlarının ayinlerde giydikleri giysiyi temsil eden bir unsur olarak bilinmektedir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 242, *Kat.-No. 213*.

Katalog No: 303

Adı: Kap Parçası

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: Arkaik

Bulunduğu Müze: İstanbul Arkeoloji Müzesi, İstanbul

Envanter No: (M) 2676

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde papirüs başı motifi vardır.

Kaynakça: Hölbl 2008, 209-222, abb. 181.

Katalog No: 304

Adı: Figür

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı-6. yüzyılın başı

Bulunduğu Müze: İstanbul Arkeoloji Müzesi İstanbul

Envanter No: 2679

Kazı No: -

Açıklama: Bir kaidenin üzerinde sol ayağı önde iki eliyle flüt çalar şekilde tasvir edilen figür başında peruk taşımaktadır. Figürün arkasında Mısır tipi bir destek, amulet olarak taşınabilmesi için vücudun üst kısmına yatay olarak tutturulmuş olup buluntunun Naukratis üretimi olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça: Atakan 2008, 280, *Kat.-No.210*; Hölbl 2008, 209-222, abb. 185.

Katalog No: 305

Adı: Heykelcik

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyıl Başı

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 67/61/87

Kazı No: 87/K 281

Açıklama: Çift taraflı betimlenmiş Bes heykelciği, XXV. Hanedan dönemi Mısır tipi bir heykelcik gibi görünmekle birlikte çok fazla plastik olmayan işçilik nedeniyle Mısır dışında üretildiği akla getirmektedir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 287, *Kat.-No.211*.

Katalog No: 306

Adı: Heykelcik

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: Olasılıkla İ.Ö. 8. yüzyıl sonu

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 66/61/87

Kazı No: 87/K 263

Açıklama: Tahta oturan ve kucağındaki Horus'a (ayrıntılar seçilememektedir) meme veren Tanrıça'nın başında üç bölümlü peruk bulunmakta olup perçemler omuzlardan öne doğru dökülmüştür. Eserin XXII-XXV. Hanedanlar (İ.Ö. 10. yüzyılın 2. Yarısı-7. yüzyıl başı) dönemlerine ait Mısır tipi bir buluntudur.

Kaynakça: Hölbl 2008, 287, *Kat.-No.212*.

Katalog No: 307

Adı: Levha

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: Olasılıkla İ.Ö. 8. yüzyıl sonu

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 65/61/87

Kazı No: 87/K 246

Açıklama: At formunda yapılmış levha, olasıyla Mısır dışı belki Rodos atölyelerinde yapılmış bir üretilmiştir. Fenikeli Astarte'nin "atların hükümdarı" olarak bilinmesi figürün at olma olasılığını arttırmaktadır. Hayvan bir kaide üzerinde, uzun ve aşağı doğru sarkan bir kuyrukla tasvir edilmiştir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 287, *Kat.-No.214*.

Katalog No: 308

Adı: Amulet

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu -6. yüzyılın ilk yarısı

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 2701

Kazı No: 71/K 70

Açıklama: Şahin, klasik Mısır sanatındaki gibi platform üzerinde yer almaktadır. Ensenin hemen bitiminde yer alan kırık ip deliği, eserin amulet olarak taşındığını göstermektedir. Naukratis kökenli olan eser, "Black and White Blob Group" olarak adlandırılan gruba dahil olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 289, *Kat.-No. 215*.

Katalog No: 309

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu -6. yüzyılın ilk yarısı

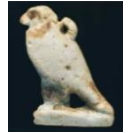
Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 77/41/86

Kazı No: 86/K 345

Açıklama: Podyum üzerinde duran şahin formunda yapılmış ve ip deliği bulunan buluntunun Kat. No. 330 gibi Naukratis kökenli olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 289, *Kat.-No. 216*; Hölbl 2008, 209-222, abb. 186.

Katalog No: 310

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu -6. yüzyılın ilk yarısı

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 57/51/91

Kazı No: 91/K 564

Açıklama: Podyum üzerinde duran şahin formunda yapılmış ve ip deliği bulunan buluntunun Kat. No. 330 gibi Naukratis kökenli olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 289, *Kat.-No. 217*.

Katalog No: 311

Adı: Kapak

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyılın 2. yarısı

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 92/61/90

Kazı No: 90/32/K 1191

Açıklama: Kapağın üst kısmı Nymphaea lotusu gibi yuvarlak yapraklı bir çiçek motifi ile süslenmiştir. Süslenmiş olan pyxis kapağının tutamağında diz üstüne çömelmiş bir arslan tasvir edildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 290, *Kat.-No. 217*; Hölbl 2008, 209-222, abb. 183. a, b.

Katalog No: 312

Adı: Disk

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyılın 2. yarısı

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 91/61/90

Kazı No: 90/K 871

Açıklama: Yüzü lotus çiçeği motifi ile bezenmiş, çiçek sivri yaprakları yüzünden Nymphaea Cearulea olarak yorumlanabilen buluntunun, muhtemelen bir düğme ya da özel bir tip pyxis kapağı olarak işlev gördüğü belirtilmektedir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 290, *Kat.-No. 219*.

Katalog No: 313

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: İstanbul Arkeoloji Müzesi, İstanbul

Envanter No: M 2955 (Efes 4)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde enlemesine 3 adet hiyeroglifin (sivri yaprak, şahin, güneş çemberi) yer aldığı buluntu, Ege'de yapılmış tipik bir taklit üründür.

Kaynakça: Hölbl 2008, 290, *Kat.-No. 220*.

Katalog No: 314

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: İstanbul Arkeoloji Müzesi, İstanbul

Envanter No: (M) 2955, Efes 9 Ma. 2:1

Kazı No: -

Açıklama: Üst yüzeyi oldukça yıpranmış görünen buluntunun alt yüzeyindeki hiyeroglifler dekoratif şekilde dizilmiştir. Sağda duranın ikonografik olarak tanrıça Maat olduğu düşünülmektedir. Buluntunun Ege taklitleri içinde en iyi korunmuş olanlarından olduğu ifade edilmektedir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 291, *Kat.-No.* 222; Hölbl 2008, 209-222, abb. 189 a-c.

Katalog No: 315

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: İstanbul Arkeoloji Müzesi, İstanbul

Envanter No: M 2955 (Efes 12)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde anlamı olmayan, sırasıyla *nb*-sepet, Maat dizlerinde tüyler ve ureus hiyerogliflerinin yer aldığı buluntu, Ege yapımı taklit scarabaeuslardandır.

Kaynakça: Hölbl 2008, 291, *Kat.-No.* 223.

Katalog No: 316

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyılın ilk yarısı

Bulunduğu Müze: İstanbul Arkeoloji Müzesi, İstanbul

Envanter No: M 2955 (Efes 15)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde sağa doğru adım atar şekilde kuyruğu kalkık şekilde betimlenmiş aslan ve onun önünde yer alan sivri bir yaprak betimlemesi bulunan buluntunun olasılıkla Naukratis kökenli olduğu ve Mısır'ın XXVI. Hanedanı'na tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 292, *Kat.-No.* 224.

Katalog No: 317

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyılın 2. yarısı-7. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde üst kısımda Yukarı Mısır tacı ve su testisi taşıyan kral figürü, alt kısımda 2 yanda dışa bakan maymun figürü bulunan buluntunun üslup ve resimler açısından değerlendirildiğinde Mısır'ın XXV. Hanedanı'na tarihlendirildiği ifade edilmektedir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 293, *Kat.-No.* 226.

Katalog No: 318

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyılın ilk yarısı

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 196/61/87

Kazı No: 87/K 340

Açıklama: Alt yüzeyinde belirlenememiş bir işaretle birlikte III. Amenophis'in adını oluşturan hiyerogliflerin yer aldığı buluntu, Ege taklidi bir yapımdır.

Kaynakça: Hölbl 2008, 293, *Kat.-No.* 227.

Katalog No: 319

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyılın ilk yarısı

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 197/61/87

Kazı No: 87/K 316

Açıklama: Alt yüzeyinde anlamı olmayan hiyeroglifler yer aldığı buluntu, tipik bir Ege taklididir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 294, *Kat.-No.* 228.

Katalog No: 320

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyılın ilk yarısı

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 195/61/87

Kazı No: 87/K 246

Açıklama: Alt yüzeyinde yılanlı İsis'in yazılışı olabileceği düşünülen hiyerogliflerin yer aldığı buluntu, tipik bir Ege taklididir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 294, *Kat.-No.* 229.

Katalog No: 321

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Steatit

Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 10-8. yüzyıl

Bulunduğu Müze: İstanbul Arkeoloji Müzesi, İstanbul

Envanter No: (M) 2955 Efes 6 Ma. 2:1

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde III. Tuthmosis'in taht adı olduğu belirtilmektedir.
Kaynakça: Hölbl 2008, 291, *Kat.-No.* 221; Hölbl 2008, 209-222, abb.188 a.

Katalog No: 322

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Steatit
Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir
Dönemi: İ.Ö. 10-8. yüzyıl
Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir
Envanter No: 194/61/87, Ma.2. 2:1
Kazı No: 87/K 246

Açıklama: Alt yüzeyinde çerçeve içinde işaretler kazılı buluntunun orijinal Mısır yapımı olduğu belirtilmektedir. İşaretlerden yukarıda olanı yaşam için gerekli her şeyin sembolü halindeki Udjat gözü, onun altındaki devamlılığı gösteren figür, yanlarda ise “güzel, iyi, şans, mükemmellik” gibi kavramların hiyeroglifi yer almaktadır. Bütünsel olarak okunmaları mümkün olamasa da içerik olarak sürekli ve mutlu bir hayat ile hayatın yenilenmesini ifade etmekte olduğu belirtilmiştir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 291, *Kat.-No.* 225; Hölbl 2008, 209-222, abb.190 a-b.

Katalog No: 323

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Mavi macun
Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir
Dönemi: İ.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyılın ilk yarısı
Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir
Envanter No: 198/61/87
Kazı No: 87/K 384

Açıklama: Alt yüzeyinde sağa doğru koşan at, bacakları arasında disk, sırtı üzerinde ise yatay bir çizgi yer almakta olan buluntunun Ege taklidi ürünler arasında özel bir tip oluşturduğu belirtilmiştir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 294, *Kat.-No.* 230.

Katalog No: 324

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Taş
Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir
Dönemi: İ.Ö. 740-720
Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir
Envanter No: 140/61/87
Kazı No: 87/K 386

Açıklama: Alt yüzeyinde oldukça narin boynuzlu stilize edilmiş geyik, ön ayaklar arasında büyük bir oyuk, geyiğin sırtı üzerinde boynuzları dağ keçisi gibi arkaya doğru küçük bir keçi figürü yer almaktadır. Söz konusu buluntu “Lyre Player” grubuna dâhildir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 295, *Kat.-No.* 231.

Katalog No: 325

Adı: Kült kaidesi parçası
Malzeme: Taş
Buluntu Yeri: Artemision, Ephesos-İzmir
Dönemi: İ.Ö. 740-720

Bulunduğu Müze: Efes Müzesi, İzmir

Envanter No: 109/61/90

Kazı No: 90/K 16

Açıklama: İçi ve dışı kazınarak yapılmış bezemelerle süslü buluntunun bir kaideye ait olduğu ifade edilmektedir. Dış yüzünde ortada bir lotus ve karşısında lotus guncası, onun sağında grifon ya da kuş motifi, iç kısımda palmet şeklinde betimlenmiş goncalarla bezeli hayat ağacının yer aldığı buluntunun olasılıkla Fenike-Suriye işi olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Muss 2008, 295, *Kat.-No.* 232.

Katalog No: 326

Adı: Scarabaeus

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Aphrodite Kutsal Alanı, Miletos-Aydın

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: von Graeve 2011, 1-24, res. 5.

Katalog No: 327

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Gümüş

Buluntu Yeri: Aphrodite Kutsal Alanı, Miletos-Aydın

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Scarabaeusun gümüş bir çerçeve içine oturtulduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: von Graeve 2011, 1-24, res. 11.

Katalog No: 328

Adı: Heykelcik

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Aphrodite Kutsal Alanı, Miletos-Aydın

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Heykelcikteki saç ve duruş Mısırlı özellikler göstermektedir.

Kaynakça: von Graeve 2011, 1-24, res. 4.

Katalog No: 329

Adı: Heykelcik

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Klaros-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde altın kakmalar bulunan tanrı Sobek formundaki eserin benzerlerine Samos'taki Heraion'da rastlandığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Geniere 1995, 60, fig. 4.

Katalog No: 330

Adı: Scarabaeus/Scaraboid

Malzeme: Siyah serpantin

Buluntu Yeri: Klaros-İzmir

Dönemi: İ.Ö.8. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: KL. 2009. 18.

Açıklama: Alt yüzeyinde yer alan oturan figür karşısında ayakta soldan sağa doğru ilerler şekilde betimlenmiş, uzun giysili bir kadın figürünün yer aldığı *Lyre Player* grubuna aittir.

Kaynakça: Hölbl 2008, 281-286; Şahin 2013, 567-574.

Katalog No: 331

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 4860

Kazı No: -

Açıklama: yüz kısmı beyaz renkle ve peruka formundaki saç kısmı siyah renkle sırlanan figürünün yukarı kısmının kırık ve silindirik şekilde uzamakta olup, yanlarında derin çizgiler olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 1.

Katalog No: 332

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 4867

Kazı No: -

Açıklama: Baş formunda yapılan, yüz kısmı beyaz renkle, peruka formundaki saç kısmıyla sakalı şerit formunda olup siyah renkle sırlanan figürünün kulaklarının geniş ve yukarı kısmının silindirik şekilde kırık olarak uzamakta olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 2.

Katalog No: 333

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 5374

Kazı No: -

Açıklama: Baş formunda yapılan, yüz kısmı beyaz renkle ve peruka formundaki saç kısmı siyah renkle sırlanan figürinin en tepe noktası kırık olup, yanlarında derin çizgiler olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 3.

Katalog No: 334

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 4871

Kazı No: -

Açıklama: Baş formunda yapılan, yüz kısmı beyaz renkle ve peruka formundaki saç kısmı siyah renkle sırlanan figürinin baş kısmı kırık ve silindirik biçimde uzamakta olup, yanlarında derin çizgiler olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 4.

Katalog No: 335

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: Çeşme Müzesi, İzmir

Envanter No: 4857

Kazı No: -

Açıklama: Baş formunda yapılan, yüz kısmı mavi renkle ve peruka formundaki saç kısmı ile sakalı şerit formunda ve siyah renkle sırlanmış olan figürinin kulakları geniş olup, başın yukarısının kırık silindirik şekilde uzamakta olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 5.

Katalog No:336

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 4872

Kazı No: -

Açıklama: Buluntunun vücut ve yüz kısmının mavi renkle sırlandığı, saçlarının Hathor buklesi şeklinde olduğu ve göğüs uçlarının iki siyah nokta şeklinde vurgulandığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 6.

Katalog No: 337

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir
Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı
Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir
Envanter No: 4865

Kazı No: -

Açıklama: Buluntunun vücut ve yüz kısmının mavi renkle sırlandığı, saçlarının Hathor buklesi şeklinde olduğu ve göğüs uçlarının iki siyah nokta şeklinde vurgulandığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 7.

Katalog No: 338

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 5368

Kazı No: -

Açıklama: Vücut ve yüz kısmı mavi renkle sırlanan, Hathor buklesi şeklinde saç ile betimlenen, iki omzunun üzerinde iki siyah nokta yer alan buluntunun, göğüs uçlarının iki siyah nokta şeklinde betimlendiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 8.

Katalog No: 339

Adı: Figürin parçası

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 4861

Kazı No: -

Açıklama: Yüz kısmı tahrip olmuş buluntunun arka kısmında bulunan saçın siyah renkli ve sırlı olduğu, göğüslerinin belirgin şekilde ve uçlarının iki siyah nokta ile betimlendiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 9.

Katalog No: 340

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 5371

Kazı No: -

Açıklama: İki eliyle tuttuğu flütü çalar şekilde betimlenmiş buluntunun peruk ve flüt kısmının siyah renkle yüz kısmının ise beyaz renkle sırlanmış olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 10.

Katalog No: 341

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 4868

Kazı No: -

Açıklama: İki eliyle tuttuğu flütü çalar şekilde betimlenmiş buluntunun peruk, saç ve göbekten aşağısı ile flüt kısmının siyah renkle yüz kısmının ise beyaz renkle sırlanmış olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 11.

Katalog No: 342

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 4864

Kazı No: -

Açıklama: Mavi renkle sırlanmış buluntunun baş, sağ kol ve dizlerden aşağısı kırılmış olup, bel çevresinde bir kemerle betimlendiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 12.

Katalog No: 343

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 4869

Kazı No: -

Açıklama: Beyaz renkle sırlanmış buluntunun elleri dizlerinin üzerinde bir sandalye üzerinde oturur şekilde betimlendiği ve sol kısmında bir lüle kaldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 13.

Katalog No: 344

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 5372

Kazı No: -

Açıklama: Buluntu mavi renkle sırlanmış, elleri dizlerinin üzerinde bir sandalye üzerinde oturur şekilde betimlenmiş olup, sol kısmında bir lüle kaldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 14.

Katalog No: 345

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 4870

Kazı No: -

Açıklama: Beyaz renkle sırlanan, kollar önde birleştirilmiş ayaklara kadar uzanan bir asa tutar şekilde betimlenen buluntunun başı ve çene ucuna kadar uzanan sakalının siyah renkle sırlandığı betimlenmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 15.

Katalog No: 346

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 5375

Kazı No: -

Açıklama: Tanrı Bes formunda yapılan figürinin beyaz renkle sırlandığı ve başında uzun bir taç bulunduğuna belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 16.

Katalog No: 347

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 4863

Kazı No: -

Açıklama: Beyaz renkle sırlanmış şahin şeklindeki buluntunun bir kaide üzerinde betimlendiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 17.

Katalog No: 348

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 4850

Kazı No: -

Açıklama: Beyaz renkle sırlanmış doğan şeklindeki buluntunun bacaklarının kırık olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, 18.

Katalog No: 349

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: Çeşme Müzesi, İzmir

Envanter No: 4862

Kazı No: -

Açıklama: Mavi renkle sırlanmış doğan şeklindeki buluntunun kuyruğunun ve bacaklarının kırık olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 19.

Katalog No: 350

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl son- 6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 4859

Kazı No: -

Açıklama: Sarı renkle sırlanmış şahin şeklindeki buluntunun baş ve sırt kısmı kırık olup, gözleri ve gözlerinin yanlarında siyah noktalar olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 20.

Katalog No: 351

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl son- 6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 5370

Kazı No: -

Açıklama: Beyaz renkle sırlanmış koç formundaki buluntunun enseden aşağıya doğru taranmış tüyleri ve belirgin boynuzlara sahip olduğu, bacaklarının alt kısmı kırık ve boynuzların siyah renkle belirginleştirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 21.

Katalog No: 352

Adı: Figürin

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Erythrae-İzmir

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: 5376

Kazı No: -

Açıklama: Mavi renkle sırlanmış boğa formundaki buluntunun yürür pozisyonunda olduğu, kuyruk ve boynuzlarının siyah renkle belirginleştirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Gültekin 1968, 105-116, fig. 22.

Katalog No: 353

Adı: Heykelcik

Malzeme: Tunç

Buluntu Yeri: Kyme-İzmir

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Oturur pozisyonda, başı traşlı, boynunda menat kolyesi bulunan, elinde hiyeratik yazıyla “O barış getirendir” anlamına gelen İmhotep yazılı bir papirüs tutan ve Mısır’ın XXVI. Hanedanlığı dönemine tarihlendirilen heykelciğin İmhotep’in betimlemesi olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Werner 1974, 173-175.

Katalog No: 354

Adı: Heykelcik/Amulet

Malzeme: Yeşil fayans

Buluntu Yeri: Kyme-İzmir

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Yüzü deforme olmuş, başı kuş biçimli bir forma sahip ve ayakta duran insan şeklinde betimlenmiş heykelciğin Tanrı Thoth olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Verner 1974, 173-175.

Katalog No: 355

Adı: Ushapti

Malzeme: Açık yeşil fayans

Buluntu Yeri: Kyme-İzmir

Dönemi: Demir Çağı

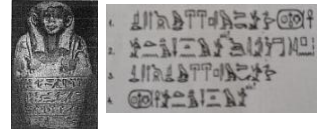
Bulunduğu Müze: İzmir Müzesi, İzmir

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde 4 sıra hiyeroglif yazı yer alan buluntunun II. Psammetichus dönemi-XXVI. Hanedan sonuna tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Werner 1974, 173-175.

Katalog No: 356

Adı: Kolye Ucu

Malzeme: -

Buluntu Yeri: 06BM47 Mezarı, Lagina-Muğla

Dönemi: Demir Çağı

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: *Ra'nın gözü* formunda yapılmış buluntunun İ.Ö. 5. yüzyıl sonu-4. yüzyıl başına tarihlendirilen mezardan bulunduğu ve bu bölgedeki en erken Mısır buluntusu olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Tırpan ve Söğüt 2008, 387-410.

Katalog No: 357

Adı: Heykelcik başı

Malzeme: Bazalt

Buluntu Yeri: Iasos-Muğla

Dönemi: Demir Çağı

Müze: Milas Müzesi

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Tanrı Osiris'in başı formundaki eserin, üslup açısından değerlendirildiğinde firavun I. Psammetichus Dönemi'ne tarihlendirilmekte olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Berti 1993, 108, fig. 3,4.

Katalog No: 358

Adı: Heykelcik

Malzeme: Kemik

Buluntu Yeri: Athena Kutsal Alanı, Pedasa-Muğla

Dönemi: İ.Ö. 7. Yüzyılın 3. çeyreği

Müze: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Bodrum

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Bir yere geçecek şekilde yapılmış olan kadın başıdır. Mısır etkili saç stili Naukratis kökenli bir eserle de yakınlık göstermekte olup, Suriye stili ile yapılmış Mısır etkili bir eser olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Bulut 2013, 125-132 res. 2.

Katalog No: 359

Adı: Scarabaeus

Malzeme: -

Buluntu Yeri: Meris Nekropolü 102 No'lu Mezar, Antandros-Balıkesir

Dönemi: İ.Ö. Geç 7. yüzyıl-erken 6.yüzyıl

Bulunduğu Müze: Balıkesir Müzesi, Balıkesir

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Polat ve Polat 2006, 89-104.

Katalog No: 360

Adı: Figürün

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Meris Nekropolü 102 No'lu Mezar, Antandros-Balıkesir

Dönemi: İ.Ö. Geç 7. yüzyıl-erken 6. yüzyıl

Bulunduğu Müze: Balıkesir Müzesi, Balıkesir

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Buluntunun Mısır taklidi Rodos üretimi olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Polat ve Polat 2006, 89-104 res. 13.

Katalog No: 361

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: İzmir (Müsadere)

Dönemi: İ.Ö. 7. Yüzyıl

Bulunduğu Müze: Tarih ve Sanat Müzesi, İzmir

Envanter No: 5646

Kazı No: -

Açıklama: Böceğin baş kısmından arkasına doğru uzanan yatay ip deliğinin mevcut olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: İzmir Müzesi Müdürlüğü Envanteri.

Katalog No: 362

Adı: Scaraboid

Malzeme: Sarımtarak cam

Buluntu Yeri: Elazığ (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 6.6.977

Kazı No: -

Açıklama: Muhtemelen İ.Ö. 7. yüzyıl-6. yüzyıl başına tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 56.

Katalog No: 363

Adı: Scaraboid

Malzeme: Beyaz cam

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 541 (=37.33.971)

Kazı No: -

Açıklama: Muhtemelen İ.Ö. 7. yüzyıl-6. yüzyıl başına tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 74.

Katalog No: 364

Adı: Scaraboid

Malzeme: Yeşil cam

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1.13.978

Kazı No: -

Açıklama: Muhtemelen İ.Ö. 7. yüzyıl-6. yüzyıl başına tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 75.

Katalog No: 365

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Mavi frit

Buluntu Yeri: Kozan (Satın alma)-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1112 (=8.2.974)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde aslan figürü yer almakta olan buluntunun muhtemelen İ.Ö. 9-6. yüzyıllara tarihlendiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 84.

Katalog No: 366

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz Frit

Buluntu Yeri: Misis-Yakapınar (Satın alma), Havraniye-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 935 (=28.126.972)

Kazı No: -

Açıklama: Muhtemelen İ.Ö. 8-7. yüzyıllara tarihlendirilmekte olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 98.

Katalog No: 367

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Mavi frit

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1241 (=36.198.974)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde Sekhmet olması muhtemel bir kadın figürünün yer aldığı buluntunun Mısır'ın 26. Hanedanı'nın karakteristiğini gösterdiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 105.

Katalog No: 368

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Misis-Yakapınar (Satın alma), Havraniye-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 8.4.85

Kazı No:

Açıklama: Alt yüzeyinde "Maat, Ra, Amon" ifadelerinin yer aldığı buluntunun VII. Ramesses dönemine tarihlendirilebileceği belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 109.

Katalog No: 369

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 2633.72

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde “Amon-Ra görür” ifadesinin yer aldığı buluntunun benzerleri İ.Ö. 7. yüzyılda Gezer’de görülmekte olup, ayrıca eserin üzerindeki bazı sembollerinde IV. Ramesses Dönemi’ni işaret etmekte olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 125.

Katalog No: 370

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Obsidyen

Buluntu Yeri: Osmaniye (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 769 (=145.43.971.2)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde aslan figürü yer almakta olan buluntunun muhtemelen İ.Ö. 8-5. yüzyıllara tarihlendiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 85.

Katalog No: 371

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Obsidyen

Buluntu Yeri: Bayındır Köyü (Satın alma), Nizip-Gaziantep

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1289 (=45.23.974)

Kazı No: -

Açıklama: Muhtemelen İ.Ö. 8-6. yüzyıllara tarihlendirilmekte olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 91.

Katalog No: 372

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz kalker

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1185 (=24.6.974)

Kazı No: -

Açıklama: Muhtemelen İ.Ö. 8-7. yüzyıllara tarihlendirilmekte olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 86.

Katalog No: 373

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz kalker

Buluntu Yeri: Misis-Yakapınar (Satın alma), Havraniye-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 927 (=28.27.972)

Kazı No: -

Açıklama: Muhtemelen İ.Ö. 9-7. yüzyıllara tarihlendirilmekte olduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 89.

Katalog No: 374

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Kalkedon

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 535 (=37.4.971)

Kazı No: -

Açıklama: Yaklaşık İ.Ö. 12-9. yüzyıllar arasına tarihlendirildiği belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 92.

Katalog No: 375

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Osmaniye-Kadirli, Kafarlı Köyü

Dönemi: İ.Ö. 7. yüzyıl

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: 899 (=17.11.972)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 1.

Katalog No: 376

Adı: Scaraboid

Malzeme: Siyah taş?

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: Adana Müzesi, Adana

Bulunduğu Müze: -

Envanter No: 1063 (=18.12.973)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 2.

Katalog No: 377

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 492 (=15.13.971)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 3.

Katalog No: 378

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 235 (=4577.1)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 4.

Katalog No: 379

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde sfenks/grifon betimlemesi bulunduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 5.

Katalog No: 380

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Ceridler Köyü (Satın alma), Karaisalı-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 3.3.84

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 6.

Katalog No: 381

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 23.8.82 (=21.8.982)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 7.

Katalog No: 382

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 36.24.180
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 8.

Katalog No: 383

Adı: Scaraboid
Malzeme: Serpantin
Buluntu Yeri: Yahşiler Köyü (Satın alma), Ceyhan-Adana
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 163 (=3064)
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 9.

Katalog No: 384

Adı: Scaraboid
Malzeme: Serpantin
Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 433 (=8164, =101.10.970)
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 10.

Katalog No: 385

Adı: Scaraboid
Malzeme: Serpantin
Buluntu Yeri: Adana-İmamoğlu (Satın alma)
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 793 (=5.7.972)
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 11.

Katalog No: 386

Adı: Scaraboid
Malzeme: Serpantin
Buluntu Yeri: Kuyumcu (Satın alma)-Osmaniye
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 771 (=145.43.971.3)
Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 12.

Katalog No: 387

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Yakapınar (Satın alma), Misis-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 8.10.976

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 13.

Katalog No: 388

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Yakapınar (Satın alma), Misis-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1260 (=44.89.974)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 14.

Katalog No: 389

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Yakapınar (Satın alma), Misis-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 26.3.975

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 15.

Katalog No: 390

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Karataş (Satın alma)-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 5.2.92

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 16.

Katalog No: 391

Adı: Scaraboid

Malzeme: Siyah taş

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 671 (= 87.23.971)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 17.

Katalog No: 392

Adı: Scaraboid

Malzeme: Beyaz taş

Buluntu Yeri: Ceridler (Satın alma), Karaisalı-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 2.3.84

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 18.

Katalog No: 393

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Elbistanlı Köyü (Satın alma)-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 37.11.976

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 19.

Katalog No: 394

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Besni (Satın alma)-Adıyaman

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1.6.91

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 20.

Katalog No: 395

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Elbistanlı Köyü (Satın alma)-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 41.8.975

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde *ankh* işareti bulunduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 21.

Katalog No: 396

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 531 (=36.5.971)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 22.

Katalog No: 397

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Bayındır Köyü (Satın alma), Nizip-Gaziantep

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1279 (=45.9.974)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 23.

Katalog No: 398

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Adana-Elbistanlı Köyü (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 40.8.975

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 24.

Katalog No: 399

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 542 (=37.35.971)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde sfenks/grifon motifleri bulunduğu belirtilmektedir.
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 25.

Katalog No: 400

Adı: Scaraboid
Malzeme: Serpantin
Buluntu Yeri: Ceritler Köyü (Satın alma), Karaisalı-Adana
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 5.3.84
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 26.

Katalog No: 401

Adı: Scaraboid
Malzeme: Serpantin
Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 37.43.192
Kazı No: -
Açıklama: Çömelmiş pozisyonda aslan motifi bulunmaktadır.
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 27.

Katalog No: 402

Adı: Scaraboid
Malzeme: Siyah taş
Buluntu Yeri: Osmaniye (Satın alma)
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 984 (=51.37.972)
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 28.

Katalog No: 403

Adı: Scaraboid
Malzeme: Serpantin
Buluntu Yeri: Yakapınar (Satın alma), Misis-Adana
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 558 (=44.22.971.16)
Kazı No: -
Açıklama: Alt yüzeyinde chimera olabileceği düşünülen motif bulunduğu belirtilmektedir.
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 29.

Katalog No: 404

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Yerikler? (Satın alma), Karaisalı- Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1207 (=25.186.974.2)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde geometrik motifler bulunduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 30.

Katalog No: 405

Adı: Scaraboid

Malzeme: Siyah taş

Buluntu Yeri: Elbistanlı Köyü (Satın alma), Kadirli-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 21.11.976

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 31.

Katalog No: 406

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 236 (=45.77.2)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 32.

Katalog No: 407

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Yahşiler Köyü (Satın alma), Ceyhan-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 162 (=3063)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 33.

Katalog No: 408

Adı: Scaraboid

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 77.10.80
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 34.

Katalog No: 409

Adı: Scaraboid
Malzeme: Serpantin
Buluntu Yeri: Zeytinbeli Köyü (Satın alma), Yumurtalık-Adana
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 185 (=3658)
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 35.

Katalog No: 410

Adı: Scaraboid
Malzeme: Beyaz cam
Buluntu Yeri: Darendeli (Satın alma)-Osmaniye
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 13.77.12
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 40.

Katalog No: 411

Adı: Scaraboid
Malzeme: Beyaz cam
Buluntu Yeri: Elbistanlı Köyü (Satın alma)-Adana
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 31.8.975
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 52.

Katalog No: 412

Adı: Scaraboid
Malzeme: Mavi cam
Buluntu Yeri: Kozan (Satın alma)-Adana
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 1093 (=4.3.974)
Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 53.

Katalog No: 413

Adı: Scaraboid

Malzeme: Beyazımrak cam

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1403 (=65.166.974)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 57.

Katalog No: 414

Adı: Scaraboid

Malzeme: Yeşilimsi cam

Buluntu Yeri: Misis-Yakapınar (Satın alma), Havraniye-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 6.10.975

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 59.

Katalog No: 415

Adı: Scaraboid

Malzeme: Mavi Cam

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 536 (=37.5.971)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 60.

Katalog No: 416

Adı: Scaraboid

Malzeme: Yeşil cam

Buluntu Yeri: Misis-Yakapınar (Satın alma), Havraniye-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 50.6.975

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 61.

Katalog No: 417

Adı: Scaraboid

Malzeme: Mavi cam

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 831 (=12.25.972.2)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 62.

Katalog No: 418

Adı: Scaraboid

Malzeme: Mavi cam

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

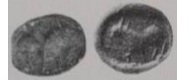
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 701 (=99.46.971)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 65.

Katalog No: 419

Adı: Scaraboid

Malzeme: Yeşil cam

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 354 (=7164.19.4.970)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 68.

Katalog No: 420

Adı: Scaraboid

Malzeme: Kalkedon

Buluntu Yeri: Yerikler Köyü (Satın alma), Karaisalı-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1629 (=81.19.974)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 76.

Katalog No: 421

Adı: Scaraboid

Malzeme: Sarı-turuncu akik

Buluntu Yeri: Kadirli (Satın alma)-Osmaniye

Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 1131 (=13.47.974)
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 78.

Katalog No: 422

Adı: Scaraboid
Malzeme: Agat
Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 228 (=4470)
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 79.

Katalog No: 423

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Serpantin?
Buluntu Yeri: Misis-Yakapınar (Satın alma), Havraniye-Adana
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 32.20.975
Kazı No: -
Açıklama: Alt yüzeyinde iki adet timsah figürü bulunduğu belirtilmektedir.
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 81.

Katalog No: 424

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Bej frit
Buluntu Yer: Adana-Kozan (Satın alma)
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 48.6.975
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 82.

Katalog No: 425

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Beyaz taş
Buluntu Yeri: Yahşiler Köyü (Satın alma), Ceyhan-Adana
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 164 (=3065)
Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 83.

Katalog No: 426

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Serpantin

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 68.18.79

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 87.

Katalog No: 427

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri:

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 2640.79 (=38.515)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 88.

Katalog No: 428

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: Misis-Yakapınar (Satın alma), Havraniye-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 745 (=116.6.971.1)

Kazı No: -

Açıklama: Üzerinde Amon ya da Montu olabileceği düşünülen tanrı figürlerinin bulunduğu belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 90.

Katalog No: 429

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Gaziantep (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 2764/130 (=24.64/129)

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 93.

Katalog No: 430

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Bej frit

Buluntu Yeri: Misis-Yakapınar (Satın alma), Havraniye-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 252 (=4837)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde "Amon-Ra" ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 94.

Katalog No: 431

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 537 (=37.14.971)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde "Ra kusursuzdur" ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 95.

Katalog No: 432

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Bej frit

Buluntu Yeri: Misis-Yakapınar (Satın alma), Havraniye-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 746 (= 116.6.971.2)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde "Amon-Ra" ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 96.

Katalog No: 433

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: Elazığ (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 84.79.975

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 97.

Katalog No: 434

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: Köprü Köyü (Satın alma)-Adana

Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 758 (=122.10.971)
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, 99.

Katalog No: 435

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Beyaz frit
Buluntu Yeri: Bayındır Köyü (Satın alma), Nizip-Gaziantep
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 1285 (=45.19.974)
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 100.

Katalog No: 436

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Beyaz taş
Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 2.7.79
Kazı No: -
Açıklama: Alt yüzeyinde "Amon" ifadesinin bulunduğu belirtilmektedir.
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 101.

Katalog No: 437

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Bej kalkedon
Buluntu Yeri: Nizip (Satın alma)-Gaziantep
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 1052 (=15.28.973)
Kazı No: -
Açıklama: Alt yüzeyinde "Amon" ifadesinin bulunduğu belirtilmektedir.
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 102.

Katalog No: 438

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Frit
Buluntu Yeri: Bayındır Köyü (Satın alma), Nizip-Gaziantep
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 1308 (=49.27.974)
Kazı No: -

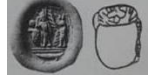

Açıklama: Alt yüzeyinde “Amon benim efendimdir” ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 103.

Katalog No: 439

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Bej taş
Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 67.18.79
Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinden “Amon benim efendimdir” ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 104.

Katalog No: 440

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Beyaz frit
Buluntu Yeri: Çatbaşı Köyü (Satın alma)-Antakya
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 805 (=9.12.972)
Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde “Amon-Ra” ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 106.

Katalog No: 441

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Beyaz taş
Buluntu Yeri: Samandağ (Satın alma)-Antakya
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 27.26.977
Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde III. Tuthmosis'in taht adı bulunduğu belirtilmektedir.
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 110.

Katalog No: 442

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Beyaz kalker
Buluntu Yeri: Kadirli (Satın alma)-Osmaniye
Dönemi: -
Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana
Envanter No: 12.16.977
Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde “Amon benim efendimdir” ifadesi yer aldığı belirtilmektedir.
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 112.

Katalog No: 443

Adı: Scarabaeus

Malzeme: *Egyptian blue*

Buluntu Yeri: Misis-Yakapınar (Satın alma), Havraniye-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 244 (=4772)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde "Amon" ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 113.

Katalog No: 444

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Yeşil taş, bronz

Buluntu Yeri: Gaziantep (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 2763/129

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde "Amon" ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 114.

Katalog No: 445

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Siyah taş

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 204 (=3871)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde "Amon" ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 115.

Katalog No: 446

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: Misis-Yakapınar (Satın alma), Baklalı Köyü-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 975 (=43.10.972)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde "Amon" ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 116.

Katalog No: 447

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: Kadirli (Satın alma)-Osmaniye

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 385 (=7731.61.70.970)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde “Amon” ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 117.

Katalog No: 448

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Kalker ya da beyaz frit

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1302 (=48.6.974)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde “Amon-Ra” ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 118.

Katalog No: 449

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1.10.79

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde “Amon-Ra” ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 119.

Katalog No: 450

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: Acidere Köyü (Satın alma), Ceyhan-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1415 (=71.10.974)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde “Amon-Ra” ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 120.

Katalog No: 451

Adı: Scaraboid

Malzeme: Bej kalker

Buluntu Yeri: Karataş (Satın alma)-Adana

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 11.20.977

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde “Amon benim efendimdir” ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.
Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 121.

Katalog No: 452

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz taş

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: -

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde “Amon hayatın efendisidir” ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 122.

Katalog No: 453

Adı: Piramidal Mühür

Malzeme: Kalker

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 824 (=12.9.972)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyi dikdörtgen formda olan buluntuda “Amon benim efendimdir, hayatın efendisidir” ifadelerinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 123.

Katalog No: 454

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1395 (=65.37.974)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde “Amon benim efendimdir, hayatın efendisidir” ifadelerinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 124.

Katalog No: 455

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: Adana (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 700 (=99.4.971)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde “Amon-Ra” ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 126.

Katalog No: 456

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz kalker

Buluntu Yeri: Antakya (Satın alma)

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 30.48.975

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde "Amon-Ra'nın yoldaşı" ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 127.

Katalog No: 457

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz frit

Buluntu Yeri: Nizip (Satın alma)-Gaziantep

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1098 (=5.32.974.5)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde "Bastet" ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 128.

Katalog No: 458

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Yeşilimsi turkuaz

Buluntu Yeri: Bayındır Köyü (Satın alma), Nizip-Gaziantep

Dönemi: -

Bulunduğu Müze: Adana Müzesi, Adana

Envanter No: 1393 (=45.27.974)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde herhangi bir işaret yer almadığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 130.

Katalog No: 459

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Kırmızı akik

Buluntu Yeri: Adana

Dönemi: -

Müze: Adana Müzesi

Envanter No: 543 (=37.58.971)

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde herhangi bir işaret yer almadığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Poncy vd. 2001, 9-37, no. 131.

Katalog No: 460

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Steatit

Buluntu Yeri: Alişar

Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 13.586
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 461

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Frit
Buluntu Yeri: Alışar
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 13.587
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 462

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Kireçtaşı
Buluntu Yeri: Alışar
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 13.588
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 463

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Serpantin
Buluntu Yeri: Alışar
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 13.589
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 464

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Frit
Buluntu Yeri: Alışar
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 13.590
Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 465

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Alishar

Dönemi: -

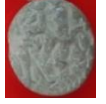
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 153.448.84

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 466

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Alishar

Dönemi: -

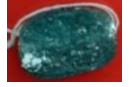
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 155.568.84

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 467

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Patnos

Dönemi: Urartu

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 102.114.64

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde şahıs adı olduğu düşünülen hiyerogliflerin yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 468

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Sultantepe

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 12.003

Kazı No: -

Açıklama: Envanter bilgilerinde buluntunun yüzük taşı şeklinde taştan ve alçımsı bir maddeden yapıldığı, alt yüzeyinde bir ay figürünün seçilmekte olduğu ifade edilmiştir.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 469

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Sultantepe

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 12.213

Kazı No:

Açıklama: Envanter bilgilerinde buluntunun baskı yüzeyinde şekiller olduğu belirtilmiştir.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 470

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Kireçtaşı

Buluntu Yeri: Sultantepe

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 12.214

Kazı No:

Açıklama: Envanter bilgilerinde buluntunun alt yüzeyinde köpek ve boğa figürlerinin tasvir edildiği belirtilmiştir.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 471

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Kültepe

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 120.53.64

Kazı No: kt n/t 166

Açıklama: Envanter bilgilerinde buluntunun kazı sırasında köylüden alındığı, alt yüzeyinde Mısır hiyeroglifleri olduğu belirtilmiştir.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 472

Adı: Scaraboid

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Kültepe

Dönemi:

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 118.2.64

Kazı No: kt. L/t 13

Açıklama: Envanter bilgilerinde buluntunun baskı yüzeyinde kabartma bir hattın mevcut olduğu ifade edilmektedir.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 473

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: -

Dönemi: Mısır

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 100.33.76

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde bir kuş ve bazı şekiller olduğu görülmektedir.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 474

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 100.83.76

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde sol tarafta ayakta duran bir figür, onun tam üstünde üçgenimsi içi taralı bir şekil yer almaktadır.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 475

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Kilis

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 100.131.76

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde solda bir kobra ortada altı üstlü iki ovalimsi figür ve sağda maat tüyü benzeri bir figür yer almaktadır.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 476

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Mardin

Dönemi: Urartu

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 119.24.76

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde anlamlandırılmayan çizimler mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 477

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Mardin

Dönemi: Urartu

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 119.25.76

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde kanatlarını açmış stilize şekilde tasvir edilmiş bir kuşa benzeyen bir figür bulunmaktadır.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 478

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Elazığ

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 133.12.76

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde geometrik motifler mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 479

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Patnos

Dönemi: -

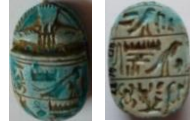
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 40.41.77

Kazı No: -

Açıklama: Scarabaeusun üst yüzeyinde böceğin gövde kısmı ikiye bölünmüştür. Üst tarafta solda bir akrep, ortada gemiye benzeyen bir figür ve sağda uzun kuyruklu bir kuş figürü yer almaktadır. Buluntunun alt yüzeyi ise enlemesine 3'e bölünmüştür. Her bir bölümde çeşitli hiyeroglifler bulunmaktadır.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 480

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Patnos

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 40.42.77

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde hiyeroglifler mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 481

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Patnos

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 40.43.77

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde kanatlarını açmış 2 adet kuş figürü yer almakta olup sol taraftaki kuşun başı ve kanatlarını açış şekli daha belirgindir.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 482

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Patnos

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 40.44.77

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde çeşitli hiyeroglifler mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 483

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 45.51.81

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde anlamlandırılmayan şekiller mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 484

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 45.52.81

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde anlamlandırılmayan şekiller mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 485

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: -
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 45.54.81
Kazı No: -
Açıklama: Alt yüzeyinde anlamlandırılmayan şekiller mevcuttur.
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 486

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Taş
Buluntu Yeri: -
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 45.55.81
Kazı No: -
Açıklama: Alt yüzeyinde anlamlandırılmayan şekiller mevcuttur.
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 487

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Taş
Buluntu Yeri: Kahramanmaraş
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 56.4.82
Kazı No: -
Açıklama: Alt yüzeyde karşılıklı şekilde duran kanatlı ata benzeyen iki adet figür mevcuttur.
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 488

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Kemik
Buluntu Yeri: -
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 97.1.86
Kazı No: -
Açıklama: Alt yüzeyinde anlamlandırılmayan şekiller mevcuttur.
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 489

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Taş
Buluntu Yeri: Güneydoğu
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 110.5.86

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde örgü şeklinde motif mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 490

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Anadolu

Dönemi: İ.Ö. I. bin

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 5.3.99

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde yılan, kuş ve başka bir figür daha yer almaktadır.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 491

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 59.44.02

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde anlamlandırılmayan şekiller mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 492

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Çorum

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 9.28.64

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 493

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 49.142.66

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 494

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Gaziantep-Kahramanmaraş

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 8.54.67

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyde oturur pozisyonda sağa doğru dönük şekilde betimlenmiş bir sfenks mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 495

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Gaziantep-Kahramanmaraş

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 8.55.67

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 496

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Gaziantep-Kahramanmaraş

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 8.56.67

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde ortada ankh işareti ve onun 2 yanında kanatları açık şekilde tasvir edilen figürler mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 497

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Konya

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 69.28.67

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde anlamlandırılmayan şekiller mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 498

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: Konya
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 69.29.67
Kazı No: -
Açıklama: Alt yüzeyinde anlamlandırılmayan şekiller mevcuttur.
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 499

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Taş
Buluntu Yeri: Konya
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 69.30.67
Kazı No: -
Açıklama: Alt yüzeyde akrep motifi mevcuttur.
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 500

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Taş
Buluntu Yeri: Konya
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 69.31.67
Kazı No: -
Açıklama:
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 501

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Fayans
Buluntu Yeri: Merzifon
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 89.106.67
Kazı No: -
Açıklama: Alt yüzeyinde sağa doğru bakar şekilde betimlenmiş ve etrafında çeşitli şekillerin yer aldığı bir kuş bulunmaktadır.
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 502

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Kemik
Buluntu Yeri: -
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 147.10.67

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde anlamlandırılmayan şekiller mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 503

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Kemik

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 147.11.67

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde karşılıklı simetrik olarak kazınmış şekiller mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 504

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri:

Dönemi:

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 147.12.67

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 505

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 147.13.67

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde sağa doğru bakar şekilde duran stilize şekilde betimlenmiş bir kuş figürü mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 506

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Kuvartz

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 147.14.67

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde birbirine bakar şekilde betimlenmiş 2 kuş figürü mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 507

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Cam

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 147.15.67

Kazı No: -

Açıklama:

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 508

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 45.50.81

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde sağa doğru bakar şekilde duran stilize şekilde betimlenmiş bir kuş figürü mevcuttur.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 509

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Taş

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 20.26.68

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 510

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: -

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 20.27.68

Kazı No: -

Açıklama: Alt yüzeyinde sol tarafta sağa doğru şekilde betimlenmiş bir kuş figürü vardır.

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 511

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Beyaz taş

Buluntu Yeri: -
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 20.28.68
Kazı No: -
Açıklama: Alt yüzeyinde çeşitli şekiller mevcuttur.
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 512

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Pişmiş toprak
Buluntu Yeri: -
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 121.3.69
Kazı No: -
Açıklama: Alt yüzeyinde anlamlandırılmayan şekiller mevcuttur.
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 513

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Fayans
Buluntu Yeri: Batman
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 137.120.69
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 514

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Fayans
Buluntu Yeri: -
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 137.121.69
Kazı No: -
Açıklama: -
Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 515

Adı: Scarabaeus
Malzeme: Frit
Buluntu Yeri: Elazığ
Dönemi: -
Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara
Envanter No: 71.9.76

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 516

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Frit

Buluntu Yeri: Patnos

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 79.27.76

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

Katalog No: 517

Adı: Scarabaeus

Malzeme: Fayans

Buluntu Yeri: Osmaniye

Dönemi: -

Müze: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Envanter No: 24.46.06

Kazı No: -

Açıklama: -

Kaynakça: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Envanteri

ÖZET

“Mısır ve Eski Anadolu İlişkileri: Eski Tunç Çağından Pers Dönemine Kadar” adlı tezimizin ana konusu, Mısır ve Anadolu uygarlıkları arasındaki etkileşim, Mısırlı ve Mısır etkili ya da taklidi eserlerin Anadolu topraklarına girmesi ve bu iki büyük uygarlığın tarih sahnesinde çakıştığı veya çatıştığı dönemlerin anlatımıdır. Bu tezin amacı, Mısır ve Anadolu uygarlıkları arasındaki iletişime ve etkileşime dikkat çekmek olup, tezin yazımında yazılı ve arkeolojik bulguların dökümü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

“Mısır ve Eski Anadolu İlişkileri: Eski Tunç Çağından Pers Dönemine Kadar” adlı çalışmada çizilen tarihsel sınır, Mısırlı ve Mısırlılaştırmış buluntuların çalışmanın ana faaliyet alanında görülmeye başlandığı tarih olan Erken Tunç Çağı’yla Pers İmparatorluğu’nun Yakındoğu’da hâkimiyetinin başladığı dönem arasındadır.

Tezde değerlendirilen buluntular dikkate alındığında çalışmanın Anadolu coğrafyasının tümünü kapsadığı görülmekte olup, okuyucunun her iki uygarlık hakkında genel bilgiye ulaşabilmesini sağlamak amacıyla uygarlıkların geçirdiği tarihsel süreçler ve aralarındaki ilişki kronolojik olarak beş ayrı bölüm altında incelenmiştir.

ABSTRACT

The main topic of our thesis named “Relationships Between Egypt And Ancient Anatolia: From Early Bronze Age to Persian Period” is the interaction between the Egyptian and the Anatolian civilizations, the entering of the Egyptian or Egyptianized objects or the reproduced works into the Anatolia land and the expression of the periods of the conflict and fight of these two great civilizations in the stage of history. The aim of the thesis is to attract attention to the communication and the interaction between the Anatolian and the Egyptian civilizations. In this thesis the detailed presentation of the written and the archaeological finds were tried to put forth for consideration.

The lined historical border in this study of “Relationships Between Egypt And Ancient Anatolia: From Early Bronze Age to Persian Period” is the period of between the Early Bronze Age and the rising power of the Persian Empire in which the Egyptian and Egyptianized artefacts began to appear.

Whenever the recognized finds in the thesis are taken into consideration it is obvious that it includes the whole Anatolian geography. For the reader to understand better the historical developments and connections of these civilizations and to reach a general knowledge about both of them the work was departed into five sections and was studied chronologically carefully.

ÖZGEÇMİŞ

Ayşe F r zan CAMAN, 30.9.1979 tarihinde  zmir’de doğdu.  lkokulu  zmir Karşıyaka T rkbirliği  lkokulu’nda, ortaokul ve liseyi  zmir  zel Ege Lisesi’nde okudu. Lisans eğitimini Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı’nda 2002 yılında (Batı Anadolu Kıyısındaki Geç Tunç ağı Batıkları adlı Lisans Tezi); yüksek lisans eğitimini Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Bilim Dalı’nda 2005 yılında (Ptolemaioslar Hanedanı’nın  lk Yüzyılında Kraliçeler adlı Yüksek Lisans Tezi) tamamladı.

2006 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Uzman Yardımcılığı’nı kazanan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı’nda çalışmaya başlayan Ayşe F r zan CAMAN, “Uluslararası Kurtarma Kazıları Kapsamında Türkiye-Mısır Karşılaştırması:  lısu Barajı Projesi ve Aswan Barajı Projesi  rnekleri” adlı uzmanlık tezi ile 2010 yılında Kültür ve Turizm Uzmanı olmaya hak kazanmıştır. Ayşe F r zan CAMAN halen Kültür ve Turizm Uzmanı kadrosunda  zmir Müze Müdürlüğü’nde görevine devam etmektedir.